

Term után rajz Xántus J. 1/8 56. *Ny. Rohn Pesten 1858.*

Arkanzas folyó, ½ mértföldre forrásától.

XÁNTUS JÁNOS

LEVELEI

ÉJSZAKAMERIKÁBÓL.

TIZENKÉT EREDETI RAJZOK UTÁN KÉSZÜLT KŐ- ÉS EGYNEHÁNY FAMETSZETTEL.

KÖZLI

PRÉPOST ISTVÁN.

PESTEN,

LAUFFER ÉS STOLP KIADÓ KÖNYVKERESKEDÉSE TULAJDONA.

Elöszó.

Gróf Széchenyi nemzetség egykori hires jogkormányzójának fia Xántus János — e Hazáját a messze távolban is hőn szerető férfiu — mióta csak Amerikában él, anyjával — a magas érzelmű s melegkeblű honleánnyal, s két testvérjével szünetnélküli levelezésben volt s van. Tudva azt, hogy nekik nem kis örömöt s élvet szerez, ha leirja a vidékeket, és népeket hol él.

Az Egyesült észak-amerikai államok által, némely — az indusok birtokában lévő földrészeknek felvétele, tanulmányozása, s ismertetésére lévén kiküldve — illetőleg egy kutató expeditio vezényletével megbizva, az amerikai kontinens majd minden zege-zugán keresztül-kasul botorkálván — elég alkalma volt a népek minden osztályaival, az állatok, ásványok, és növények országával bőven megismerkedhetni, — s mi több a látottak kellőbb felderitéséül s tájékozhatásul önkezűleg a természet után több táj-személy- és egyéb különféle rajzokat is készitett, s küldött mellékletűl.

André, Brome, és sok mások pénzzel, és ajánló levelekkel utaztak Amerikába. Egy pár statust befutottak vasuton, és gőzösön, — előkelő hotelekben laktak, s a legelőkelőbb emberekkel társalogtak. Köteteket irtak, s másoltak le Amerikából.

Bölöni Farkas, Haraszty, s mások szinte egyoldalulag irtak az első benyomás extásisa alatt. Sőtt Toqueville is kö-

vet lévén Washingtonban, bársony és selyem kárpitok közt töltvén Amerikában életét — sokat öszve irt, — ám de ha csak egy évet töltött volna is személyesen a tulajdonképeni nép között — (irja) nagyon is csudálkozhatnék hogy irta.

Xántus mindazon osztályok közt élt, melyek közt a fentebbi urak éltek. De a külömbség köztük az, hogy Xántus minden ajánló levelek nélkül utazott Amerikába. Midőn Uj-Yorkba partra szállt, 7 dollár volt öszves vagyona. Hazai nevelése nem olyan volt, hogy Amerikában rögtön kapitalist szerezhetett volna vele; — (mert hiszen tudjuk, mily kevéssé praktikus a magyar nevelés) azonban miután már ekkor 7 nyelvet irt, és beszélt, s zongorázott; tehát azon sokoldalu tudománya alapján — melyre szeretett jó szülei egykor fényüzésből nagy áldozattal megtanittatták, csak hamar felébredt ereje s képessége érzete; változó körülmények, s még változandóbb szerencse közt tovább — tovább eviczkélt. Mig végre oda jutott sok küzdés- és fáradalmak közt, hogy jelenleg szerzeményéből akárhol eléllhet függetlenül. Önérzete, legnagyobb nyugalma, hogy mind azt magának, egyedül magának köszönheti.

Midőn Amerikába vándorolt bizonyosan nem válogatott a foglalkozás minőségében; de megragadott mindenkor, és minden alkalmat kenyérszerzésre, — mert az amerikai fogalom szerint a becsületes munka tiszteletre méltó; a szegénység csak szerencsétlenség, de nem szégyen — mint Europában. Tehát mitsem tőrődve a kinálkozó foglalkozás minőségével: volt könyvkereskedő, — boltsegéd, — gyógyszerész, — vasuthivatali tervrajzoló, — ujságlapkihordó, — matróz, — zongora tanitó, — görög spanyol és latin nyelvek professora, — s volt napszámos is; melyet nem csak hogy nem szégyenel bevallani — de büszke lehet reá, hogy térdig berekben, napokig ásta a csatornát, mert tanusitja hogy soha sem élt mások kegyelméből. De a legmostohább

körülmények közt is — mikor a balsors üldözte, merészen daczolt az akaratos fátummal; s magát — az előitéleteken felül emelkedve — fentartotta.

Irja, miként egy pillanat se mult el amerikai életéből, hogy henyélt volna; folyvást dolgozott — igy, vagy ugy; — s éppen ezen erélyes tevékenysége szerzett oly barátokat, kik befolyásuk, s müveltségük által az elsők közé tartoznak ezen világrészben; s kiknek jó s hathatós szolgálata, és segedelme jelenleg minden pillanatban rendelkezésére áll. Igy vergődött át az atlanti Oceantól — a Csendes tengerig, — s Canatától — Délamerikáig.

Legutóbbi tekintélyes állása mint mérnök és tértani rajzoló e szövetség szolgálatában ismét új tért nyitottak meg előtte. Alkalma nyilt tehát a Nyugot-amerikai végtelen rónákat, — sziklahegyeket, — ismeretlen folyókat, — azon országok még ismeretlenebb, de érdekes lakóit — az Indusokat megismerhetni.

Már itthon is égő vággyal tanulmányozta Amerikát — e még gyermekkori örökös ábrándjai igéret földének leirását. Mit eddig az amerikai Indusokról különösen olvasott, (mint irja) merő fictio, vagy sejtelem, mert hiszen a valóra nem alkalmazható. Sokszor felébredt benne már a vágy egy komplett munkát irni Amerikáról: melynek egy része a politikai, és socialis életet, — a másik a mult évtized történetét — e jelen napokig, geográphiát, és statistikát, — a harmadik a területek történetét, s jelen állását tárgyalná e különös nép életrajzával, s szokásaival. Ezen terv annál is inkább kedves ideája volt, mert közel 600 iv jegyzet van már birtokába, (mint irja) s 4 nagy álbuma tömve eredeti rajzokkal. De nagyon természetes — miként állását felkellett volna adnia, hogy ezen munkát az életbe kivihesse; mit még eddig bizonytalan remény fejében nem tehetvén, mert egy ily munka sok anyagi áldozatba — s még több időbe kerülne;

s nagyon bizonytalan mit realizálhatna mellette, s mikor még jelenlegi állása már megvan.

Régen megkezdte már továbbá a Mormonok történetét irni, — s számos vázlatokat készitett hozzá. Ezt philadelphiai „Arthurs Magazine“ czimü havi folyó iratban akará kiadni, de még mindig kezei közt van. A magyar nemzet keveset tud ezen fanatikus — de mindamellett rendkivül érdekes sekta történetéből, s különösen jelen helyzete minőségéről. Ez annál is inkább érdekes most, mikor minden pillanatban várni lehet, hogy a szabad statusok évekig tartó vérengző háboruba keverednek velük. Jelenleg Xántus derék hazánkfia szomszédságukban lévén, vajmi sok facilitása van, felőlük kimeritő és alapos ismereteket szerezhetni.

Tehát a fentebb elősorolt körülmények s e minden európainak valódi élvezetül szolgáló munkák, feleslegessé tesznek minden ajánlgatást. Mily jó szándéku mellék remények mellett, minő buzgalommal, és Istenbeni bizalommal fogtam ezen vállalatom kiviteléhez; ép oly érzelemmel óhajtom azt jövőben is folytatni s felküzdeni a czélszerűség, közfigyelem, és méltánylat legfelsőbb fokára. Rajta leszek, hogy mind a nyomtatás, mind metszvényeink mind érdekesség, mind minőség tekintetében — valamint számra nézve is a hazai irodalomban, első helyen álljanak.

Pesten, october hó 27-én 1857.

Prépost István.

A Mekihaguó folyó jobb partján
az indián területen Dec. 1-jén 1852.

Kedves öcsém!

A mint utolsó, ezelőtt mintegy 3 héttel hozzátok irt levelemben már megirtam, hogy nyugotra fogok kirándulni, ezt csakugyan megtettem s másnap gőzösön el is utaztam fel a Misszuri folyón egész Lexingtonig, onnét pedig lóháton Karthagénáig, melly utolsó, fehér emberek által lakott hely a szabad államok nyugoti területén. Ha kezedbe veszesz jó földképet, figyelemmel kisérheted vándorlásomat.

Karthagéna még csak 4 éves város, közel 300 lakóval, kik igen élénk cserekereskedést üznek a körülöklakó indián törzsekkel; pálinkáért, fegyverekért, és más csecsebecsékért bivaly, tigris, medve, puma, farkas, hód- és kakunbőröket vásárolnak, miket aztán vizen Sz. Louisba szállitván 200—300-tólit nyernek rajta!

Mi csak 2 napig voltunk ezen új városban, mig t. i. az útra szükséges öszvéreket és lovakat öszve szereztük; én is vettem egy csinos 6 éves szürke ponyt, s egy öszvért (nyergestől) 84 dollárért. A pony igen derék egy állatka, fa levél és gyeppel él; vizet akkor iszik csak, mikor egy patakon történetesen keresztül lovaglok.

El is feledém azonban mondani, hová, s miért megyek? Egy új társaság alakult, melly Sz. Louisból Kaliforniáig az indián területen át szándékozik vasutat épiteni, s jelenleg mérnökökkel tervet készittet különféle irányban, hogy hol vezethetendi vonalát, legtöbb biztosság-, s elönynyel, s mi fő dolog, legolcsóbban! Én is egy ily mérnök expeditióval jöttem ki mint térrajzoló. Fizetésem egyegy napra 2 dollár, azon felül az utiköltség. A fő mérnök elölegezett 100 dollárt min (magam pénze pótlásával) pakróczokat, egy jó puskát, a lovat és öszvért vásároltam.

Összesen 64-en vagyunk, mindnyájan fiatal emberek, a világ csaknem minden nemzeteiből valók, 85 lovunk, és 124 öszvérünk van, tehát elgondolhatod, hogy meglehetős vigan élünk.

Karthagenától 150 mértföldnyire lovagoltunk nyugotnak 4 nap

alatt! Esténként szabad ég alatt sátoroztunk s rendeletem szerint főztük a gulyáshust és paprikás halat, mit azelőtt névből sem ismert a tisztes kompánia; de most nem nélkülözheti többé, egész gyomrát megmagyarositám. 10 napja már hogy itten sátorozunk a Mekihaguó folyó jobb partján, hol munkánk kezdetét vette. A mérnökök egész nap mérnek, s reádnézve érdekes lesz tudni, hogyan?

Az egyik lóháton elölviszi a zászlót, utána 4-en szintén lóháton kaszálják (erdőben fejszével vagdalják) a burjánt és bokrok hegyét, azután következik ugyancsak lóháton iránytűjével és dioptrájával a mérnök; aztán lóháton a két lánczhuzó, és végül megint lóháton a hátulsó zászlós, s ekkép foly a mérés.

Nekem kevés dolgom van, papirra rajzolom a vonaljegyzeteket; hegyet, völgyet, erdőt, rétséget s általában mindent, mi a mért vonalba esik. Ezt közönségesen másnap reggel 8 óráig megkészitem, aztán szabad vagyok egészen más napig. A társaság egy része naponta főz, másika halász, ismét mások vadásznak, én időtöltésből hol egyik, hol másik csoporthoz csatlakozom. De elképzelheted, hogy legtöbbször a vadászokhoz szegődöm.

Soha életemben fogalman sem volt annyi vadról, mint itten van. Antilopékat, bivalyokat, elkákat és szarvasokat már 20-ezerével is láttam egy erdőben. De ilyenkor nagyon vadak; legjobban bevárnak, ha magánosan, vagy csak néhányan legelésznek együtt.

Fáczán, és pulyka oly bőségben van a prairieken hogy ha az ember egyre reá lő, ezren repülnek fel egyszerre köröskörül; az ember sohasem tudja, melyikre czélozzon, s közönségesen ép ekkor hibázunk, mert „sokat akar a szarka“ stb. Én legjobban szeretek a prairieken kalandozni lóháton, oly sokban hasonlitnak ezek hazánk szép s felejthetlen sikságaihoz, néha néha egy népdalt danolok, s a déli báb helyett a bivalyok bömbölnek.

Néha azt képzelem, a csikós hortobágyon vagyok; csattantani akarok ostorommal, s helyette puskámat kapom le vállamról — lovam félre ugrik, egy csapat pulyka reppen fel, s — folytatom a vadászatot! —

Egyátalán sorsommal most tökéletesen meg vagyok elégedve, csak tovább tartana ezen életmódom: de mint minden eddigi élveim, ugy ez is mulandó!

Január elején, vagy legfeljebb közepén ismét visszautazunk Sz. Louisba, mert itt akkor álland be a kemény tél, s egy időre elég leend munkánk. — Jelenleg kasmir pamlagon ülök, mahagoni asztalon irok, porczellán kalamárisból; a veres damaszk sátort bronz csillár világítja,

s pipámat épen egy néger fiu tölti. Ki gondolná hogy száz és száz mértföldnyire a civilizátio előőrseitől, egy vadonban ily fényüzés uralkodhassék?

Hja! az emberi hatalom mindenható, — s a civilizatió öszvéreink hátán most hatalmát már ide is előtolta, hol még sohasem volt fehér ember, mint győztes hadvezér őrseit a nyert csaták után.

Valóban sokszor ha felébredek, magam is azt gondolom az ezer egy éjszakák valamelyikét álmodom! — csak ha a néger fiú teámat hozza, hiszem, hogy Amerikában vagyok s valót élek. — De gyujtsunk reá egyet, s folytassuk:

Tegnap előtt óta köröskörültünk indiánok táboroznak; azon hirre, hogy a földlopók (igy hívják ők a mérnököket) oda jöttek, minden törzs főnökét néhány megbizottal ide küldé, hogy a föld-kisajátitás miatt egyezkedjenek, mi valóban meg is fog e napokban kezdetni. Ez indiánok valamennyien derék, szálas s szép férfiak. A szeminolok (szökevények) indián törzse területén vagyunk, s elég alkalmam volt, minden viszonyaikkal megismerkedni. A férfiak szarvasbőr szük nadrágot viselnek, melyet a lábikra táján temérdek bojt ékesít; aztán piros, kék és sárga gyöngygyel kivarrott mokaszint (szarvasbőr topányt), s ugyancsak szarvas bőrből készitett szük dolmányt. Nyakuk meztelen s sárga és piros festékkel van kiczifrázva, ugy homlokuk és orruk éle is. Hajuk kakastaréj formára van nyirve, hátul egy csont abroncsba szoritva, mely tele van tüzdelve égfelé álló czifra papagály tollakkal. Hátukon a puzdra van tele nyilvesszőkkel, balkezökben pedig az iv.

A nők nem oly szép termetüek; öltözetük egyedül abbul áll: elől és hátul a nyakról egyegy veres (fahéjból készitett) szövetdarab lóg le, mely hasonlit a magyar misericordianusok scapuláréjához. A nők azonfelül topányt is viselnek, mely kagylóval van kivarrva, de a leányok mezítláb járnak. Hajuk kivétel nélkül igen szép s nagy gonddal fürtözött tekercsekben gyürüdzik vállaikra; nyakuk gyöngyökkel és kolibri tollakkal van megtelve a tulzásig. Orruk kékre, ajkuk veresre, arczájuk és homlokuk pedig sárgára van festve, s a különböző festékeket füvek és fák nedveiből készítik, s azért ártalmatlanok.

Eledelük vad husból áll leginkább, mit a hamuban, szőröstül böröstül sütnek meg, elébb különféle illatos füvekkel megbéllelvén, mi, egy általán mondhatom, nagyon jó izű; ezenfelül több féle növény ételeket is készitenek, s a vad gyümölcsöket izletes módon sütik és főzik meg.

Valamennyien gyékénysátorban laknak, s 20—30 egymás mellett levő ily sátor valami czigányfaluhoz nagyon hasonlit. Épen velünk által-

ellenben a folyó tul partján is van egy ily falu 17 vígvámból (sátor), s a főnök nehányszor már átvitt kanóján; s tolmácsunk segitségével mindent megmutata és megmagyaráza.

A férfiak csak vadásznak és pipáznak, minden munkát az asszonyoknak kell végezni. Ezek készitik ki a vadbőröket, sütnek, főznek, stb. s ha a férj valahová utazik lóháton, neje gyalog viszi mellette a podgyászt.

Mikor tolmácsunk bemutatott, s megmondá a főnöknek, hogy én a nagyvizen túlról jöttem ide, azt kérdé: „miért?“ — mire a tolmács ezt válaszolá: „mert országából elkergették“. Ekkor a főnök pipáját kivevé szájából s topányát jobb lábárul leveté, s átnyujtá nekem mint a barátságnak legnagyobb jelét, mondván: „Te igazi nekám vagy (jó barát), mert téged is, épen ugy mint minket, kikergették országodból, fogadd el barátságom e zálogait, s tarts velünk, mi hatalmasak vagyunk,“ stb. Aztán pipát cseréltünk, s még ezen pipázás közben uj barátom felajánlá leányait, hogy közülök egyet feleségül válasszak magamnak, — mit természetesen megköszöntem, igérvén, hogy majd meggondolom e fontos dolgot.

Igy folyik tehát most dolgom öcsém, s csak azt sajnálom, hogy te nem vagy itten, mi mindég történni szokott, ha jó dolgom van. Néha pár pillanatra szeretném veled örömeimet megosztani, noha másrészt örülök, hogy csak magam részesültem a keserv, kín és nélkülözés számtalan terheiben; mert hisz elég volt saját vállaimnak is elbirniok a terhet!

E levelemet hozzád azért irom, mert tudom, hogy jobban érdekel kissé szilaj tartalma téged, mint Anyánkat, vagy Málit; reájuk nézve elég, ha megmondod nekik, hogy egészséges és sorsommal elégedett vagyok, s megcsókolod helyettem Málival együtt Anyánk kezeit.

Rendelkeztem, hogy Karthagénába utánam küldjék leveleiteket. Eljöttömkor minden leveleiteket pontosan megkaptam, számra hatot, ha jól emlékszem. Irjatok csak szorgalmasan, az eddigi czim alatt, mi minden második hétben egy lovast küldünk levelekkel Karthagénába, s onnét a mormon karaván Sz. Louisba szállitja. Igy kapjuk mi is a leveleket és ujságokat.

Somogyvárról irt leveledet még máig sem kaptam.

Isten áldjon benneteket — szeresd, ugy mint szeret téged őszinte Muki bátyád.

Nebraszka folyónál, az indián területen
December 8-kán 1852.

Kedves hugom!

Hiszem, vette Gyula öcsém levelemet, melyet f. h. 1-jén a Mekihágnó folyó melletti sátor-tanyánkból irtam, s 2-án reggel elküldtem Karthagénába, hogy onnét Sz. Louisba a postára vigyék. Azon levelemben körülményesen megirtam itteni életemet s utazásomat. Már 3-án délután felszedtük sátorfánkat, s nyugot felé tovább utazánk; három nap s 4 éjjel 120 mértföldre haladtunk, s tegnap előtt ismét tábort ütöttünk a Nebraszka folyó partján, hol mintegy 2 hétig fogunk tanyázni, mig t. i. a mérnökök elől hátul, s jobbra balra a térséget fölmérendik. Jelenleg a Pottovatomi nevü indián törzs területén vagyunk, mely igen regényes s egészséges egy vidék. Közel egy napig egy roppant sik prairien haladtunk át, hol kukoricza, dohány, és kolompér vegyest és vadon nő a többi burján közt mindenütt. Egyébiránt ezen növények korántsem oly jók, mint a müvelt földben termesztettek; a dohány levele szőrös s kimondhatatlan erős mint a paprika; a kolompér pedig diónagyságu s többnyire keserü. A kukoricza szára igen magasan nő (14—16 láb), de mindegyikén csak egy fej vagyon, s szeme fehér és négyszögü.

Az itteni indiánok épen ugy, mint a Sioux és Kanzas nevüek (kiknek területén át utaztunk) tetemes mennyiségü földet müvelnek, hol ezen háromféle növényt termesztik saját szükségeikre; különösen kukoriczából igen sokféle és izletes ételeket tudnak késziteni. A kolompért azonban csak parázsba takarják, és sülve eszik meg héjastól együtt.

Nebraszka folyó körülbelől akkora mint a Dráva; azon partja, hol mi sátorozunk róna és rétség; csak imitt amott van nehány platánfa, vagy hickory pálma; a tulsó (nyugoti) part ellenben meredek; 80—120 láb magas sziklák emelkednek fel közvetlen a folyóból, melyeket felül gyönyörü czedrus, és sassaparilla fák boritnak.

A folyó tele van különféle halakkal és ehető hagylókkal, rák és tekenősbéka is találtatik benne, mint az indiánok, mondják de én meg nem láttam. Közel vagyon hozzánk egy zuhatag is, hol a folyónak mintegy 40 láb magas esése vagyon. Számtalan kanó (lélekvesztő) uszkált itt, mindég tömve indiánokkal.

Az angolnát az indiánok igen szeretik, felső bőrét lenyuzzák, aztán egy kőlapra fektetik öszve tekerve — mint rétest, faszénre teszik s lassan megsütik; mikor kész, p o p o v a l (vadczitrom) bekenik s igy megeszik; de valóban nem is rossz izlésük, mert igy elkészitve akármelyik europai hotelben is elkelne mint nyalánkság. A pisztrángokat és más halakat fanyársra huzzák, s a tüz körül azután földbe szurdálják, forgatják jobbra balra — mig meg nem sül.

Vad itten nincsen már oly bőségben mint a Mekiháguónál, mert az indiánok kivadásszák, vagy elijesztik; néhány mértföldre beljebb azonban ismét elég van.

Vad ludak milliónként jönnek reggel és estve a folyóra s berkeire; de nagyon vadak, nem lehet őket megközeliteni. Itten ennél fogva fő mulatságom a halászás lesz, mi végből már értekeztem is az indiánokkal, hogy ladikot kaphassak.

Ezen indián törzs mintegy 8000 lélekből áll; azelőtt Michigán tó mellett laktak, de ottani földjeiket eladták a szabad státusoknak, s valamennyien ide költöztek ezelőtt 16 évvel. Ezek közt már igen kevésnek van puskája, s kinek van is, használni nem tudja, mert lőszere nincs.

Azonban elég jól tudják a nyilat használni; sokszor a csudával határos lövést tesznek vele.

A Mekiháguótól idáig egy Sioux indiánfi volt kalauzunk, alig 24 éves; egy ködös reggel elkezdett jobbra balra mutatni és nyávogni; mi figyelemmel vizsgáltuk a pontokat, hova mutatott, de mitsem láthatánk. Ekkor ő előre lovagolt, s egymásután 10 nyilvesszőt kilőtt ivéből. Mi nevettük bohóságát, de mennyire elcsudálkoztunk, a mint egy dombra fel haladván, ottan leltünk egy bivalybikát, nyolcz nyilvessző által találva s épen haldokolva. Meg mértük a távolságot, a honnét a fiu czélzott, ez 385 lépés volt! mely távolságra jó golyópuska kell, hogy czélt találjon.

Reád nézve azonban húgom, unalmas dolog, hogy ily tárgyakról irok, mík távolról sem érdekelnek; megbocsáss, hogy ezt tevém, de engemet ez von magához leginkább. Itt sehol sem tilos a vadászat és se Z.... se B.... agyon nem lőheti — vagy lövetheti kutyámat.

Kárpótlásul azonban most emlitett bünömért leirom neked az itteni nők foglalkozását s a legeslegujabb divatot, mely a Nebraszka folyó mentében uralkodik; ha ez elüt is kissé a „Modes des Paris"-tól csudálni nem lehet, mert hozzá 6400 angol mértföldre van.

S itten még soha sem kisértette meg opera tánczosné szerencséjét divat hajhászattal; nem szoritá meg varga a lábakat czipőcskékbe, s

Szakváry uram egy vállfüzönyt vagy selyem ruhát sem adott el. — Ők a világ végén túl laknak — ellehet rólok mondani.

Mint minden vad s miveletlen népnél, ugy ezen indiánoknál is a nők alárendelt élethelyzetben élnek; messze — igen messze az emancipatio fogalmától; s tán egyedül azért, hogy a fajt fentartsák.

Reggel korán felkel minden nő, még mielőtt a nap kibuvik; a tűzet megrakja és reggelit készit; mikor ezt elköltötték, s a férfiak lóháton vadászni mennek, az otthon maradt nő kifesziti a nyers bőrőket az e végett készitett állásokra, s elkésziti azokat, mi késsel való vakarás és kővel dörzsölés által történik.

Vagy a már kész bőrökből takarót, nyerget, tarisznyát, öltönyöket és tüszőket varr. A tű egy fának (chinkopinfa) a tüskéjéből van készitve, a czérna pedig plátánfa béléből, vagy néha szarvas bélből is, mit szinte a nők készitenek; késeket éles kövekből készitenek sikállás által. Nyilvesszőket, iveket, (bivalyszarvból), edényeket, füstölt és sós husokat szintén a nők készitenek; — a földet is ezek müvelik kőásó s kőfejszékkel (tomahawk). Egy szóval ezek tesznek mindent, még olyan dolgokat is, miket férfi cselédnek Europában pirulva parancsolunk.

Ha csecsemője van a nőnek, ezt csak reggel és estve szoptatja meg, máskor fahéjba burkolva a vigvám (gunyhó) ajtaja előtt ágasra függeszti s igy hagyja lógni az örökké égő tűz mellett; s a gyermek mégis nyugodt marad, sohasem láttam egyetlen egyet is siri.

Estve mikor a férfiak haza jönnek, s a nő lenyergelte a lovakat, s elhelyhezte a haza hozott vadakat, már készen kell lenni a vacsorának. Csak a férfiak esznek együtt, a nők azután egy kuczkóban külön költik el a maradékot. Vacsora után a férfiak vegyesen a nőkkel a tűz körül letelepesznek, hol azután ezek varrnak, vagy a vadakat fejtik; amazok pedig pipaszóval beszélik vadász kalandjaikat és hős tetteiket. Minden férfi annyi nőt tart, a mennyi neki tetszik, s a mennyit vadászása által eltarthat. S kinek mennyivel több neje van, annál gazdagabbnak tekintetik; tehát az indiánoknál is van aristocratia; mert ha valaki egy nőt el akar venni, cserében érte apjának, vagy a körülmények szerint testvérjének egy lovat, marhát, vagy más csecsebecséket tartozik alku szerint adni; mi természetesen nincs mindenkinek oly bőségben, hogy sok nőt szerezhessen rajta.

Nőt saját, vagy szülei beleegyzése nélkül elvinni, vagy rajta erőszakot tenni nem szabad; ezen bűntény — épen ugy mint a lopás is — halállal büntettetik meg mindég, s minden tekintet, vagy kivétel nélkül; és pedig a tettes meztelen egy földbe szurt karóhoz köttetik, hol az egész

törzs jelenlétében „mások rettentő példájára, s magának méltó büntetésére“ (mint a magyar szedriák szokták stilizálni egykoron) feje bőre lenyuzatik, s a felperesnek át adatik, „satis factio helyett“. — Ily eset azonban ritkán szokott előfordulni, mert mindenki tudja, mi vár reá: ha lop, rabol, öl, leányt lop, vagy rajta erőszakot követ el.

Mi a nők öltözetét, vagyis az itteni divatot illeti, az nagyon egyszerű; s még is mind a mellett festői és czifra. Fejökön a haj gondosan fürtbe van fonva, s külömbféle apró kagylókkal, papagály tollakkal kitüzdelve. Arczájuk mindegyikére egy gólya forma madár van pingálva rikitó festékekkel; orruk kék festékkel van bemázolva. Nyakuk mezitelen, de nehány füzér czifra kagyló gyöngy van rajta körül tekerve. Mellökön, és hátukon egy térdig érő — és fabélből készitett szővet lóg le, elől hátul; oldalvást azonban nyitva van, — s ha kissé fú a szél, szanaszét lebeg, mintha repülni akarnának. Ez alatt különben egészen mezitelenek, ugy a térdtől egész a bokáig is, — a leányok épen még mezitláb is.

A nők azonban mokaszint viselnek, mi egy finomra dolgozott szarvas bőr topány, gyönggyel gazdagon kivarrva, hogy a bőr alig látszik; s bokától térdig fa béllel van felkötözve, mint a régi rómaiak czipői. Külömben mint hallám, télen a nők is szarvasbőr nadrágot viselnek, mit már nagyon szeretnék látni, mert eddig még valamennyit csak „pongyolán“ láttam.

Fort Laramie, a Kanzás folyóuál, az indián területen. December 31-én 1852.

Kedves Anyám!

Reménylem vette mindkét leveleimet, melyeket én 1-jén és 8-kán Málinak és Gyulának irtam, az elsőt t. i. az utóbbinak, a Mekihaguó folyó mellöl, a másodikat pedig az elsőnek a Nebraszka partjaitól.

Mi már decemb. 16-án munkálatainkat a Nebraszkánál bevégeztük. Részint minthogy a szikla hegyeken a rajzolási műtétek kivihetők nem valának, részint minthogy élelmi czikkeinkből, különösen a téa, kávé, rizs, és czukorból kifogytunk, én az expeditió parancsnoka által barmaink és a legénység felével Laramie erősségbe rendeltettem, oly czélból, hogy ott a mint a Missziszippiről a gőzös megérkezend, a szükséges élelmi czikkekről gondoskodjam; teherszállitó barmaink magokat kipihenjék, és vázlataimat papirosra tehessem, mig az expeditió oda megérkezend.

December 17-én tehát átvettem az expeditió vezényletét, és estve elhagyók a felejthetetlen szép Nebraszkát barátságos lakóival, és a „South Pass" (déli szoros) irányában távozánk.

19-kén a Nebraszkán átkeltünk oly helyen, hol annak vize 1—3' mélységü volt, felhágtunk a sziklahegyekre, hol utunkban mindenütt régi havat találtunk.

22-kén egy 80 mértföldnyi hosszuságu — minden viz, és fü nélküli pusztaságra értünk. Másnap reggeli 5 órakor e pusztaságon utunkat megkezdtük, s miután barmainkat, lovainkat, és öszvéreinket jól tartottuk vala, hajtottuk őket egész estelig. Ekkor egy kis időre megállapodtunk, naplemente előtt azomban újra megindulánk s egész reggeli 2 óráig mentünk. Most lenyergelvén, barmainkat szabadra eresztők, hogy a puszta sivatagban magoknak eledelt keressenek.

Napkeltével ismét megindultunk, estvére a Green Riverhez (Zöldfolyó) értünk. A természeti különösségek közül, melyeket e Green River körül láttam — kitüntek a Courthouse rock, (kúpszikla), a Chimney rock, — (kéménybércz) mert az első egy kerek kuphoz, a második egy magas koromsziklához hasonlitott, s végre az Independent rock egy meztelen szikla, melyen mi sem nő.

Utam egész idáig igen nehéz volt, és igen csodálatos, hogy meg nem betegedtem. Társaim átaljában sínlődtek, és igy kénytelen voltam parancsnoki ranggal egy személyben öszvérhajtó, szakács, viz- és fahordó lenni, s még ezen felül egy éjszakán keresztül őrt is kellett állanom; s mind ezen sanyaruságok, az uti por, a körülöttünk fekvő mocsárok kiállhatatlan bűzű, s gyakran a szó teljes értelmében bennünket majdnem megfojtó kigőzölgései mellett is egészséges maradtam.

Mint jó keresztények karácson napját egy nagy tó partján nyugnappal ünnepeltük; de a különben is szerény ünnepélyes örömhangulatot estvefelé tökéletesen elnémitá a váratlanul meglepő nagy hideg, mire, derültségünk utolsó szikrája is kialudt. — Rögtönözött gunyhóink belsejébe menekülénk, s tagjainkat a jég és hideg ellen pokróczokkal, és bivalybőrökkel védni iparkodtunk.

Itt meg kell emlitenem egy kis eseményt: azon idő tájban, midőn szándékom volt Csehországból haza menni, Drezdában egy szép sált vettem, azzal Málinak meglepő kedves ajándékot nyujtandó; a helyett azonban hogy ezt haza vittem volna, Londonba vittem magammal.

Itt már a haza térhetésre kevés reményem levén, két mellényt csináltattam, ezek egyikét viseltem Angolhonban, s ünnepi mellényem volt Párisban, Rotterdám, Amsterdám, és Brüsselben is. Ezen mellényemben léptem a hajóra, de az már ekkor végkép elviselve lévén — az Átlanti Oceánba vetettem. A másikat Amerikában viseltem, de a sok utazás viszontagságai ezt valami ezred vén zászlójához hasonlóvá tevék. Nem volt tű, mely e szent ereklyét a pusztulástól megmenthesse; s most magányban a Crifty tó fenekén nyukszik, mig testvére az Átlanti Oceánban uszkál, ha valamely hal el nem nyelte. Igy mind a kettő azon sorsra jutott, melyre e földön minden szépnek jutnia kell.

Még is különös! hogy gondolhattam volna Drezdában, hogy a czél és végzet közt oly iszonyu külömbség következzék be, miszerint a helyett, hogy a sál Máli nyakát ékesitse — a csörgő kigyók fészke és tengeri halak eledele lett, miután alattuk annyi sulyós napokon keresztül szívemet dobogni hallottam és éreztem.

Én azonban igen elcsapongtam, s könnyen még a selyem bogarak eredetéhez is elcsapongok, melyek ez emlitett sál szálait szőtték, azért csak visszatérek utazásomhoz, melyről prózailag beszélhetek.

27-én estve utunkat folytattuk éjszak-nyugot felé, és hosszú vonalon keresztül semmi füvet, s csekély vizet találtunk. Öszvéreink, melyek a rosz vizekből igen sokat ittak — megbetegedtek, egy estve hatan egyszerre.

Az egész vidék minden nemű vonós marha hijányával volt, s a bűz valósággal kiállhatatlan; én hát két egész éjszakán keresztül hajtattam, csak hogy barátságosabb, és szelidebb földet érjek, míg végre a Snake River-hez (kigyó folyó) értünk, melyen jobb fükeresés végett, a szokott iránytól távozva, azonnal átkeltünk.

Ezen Snake Riveren való átkelésünk szemlélete valóban furcsa volt: mig néhányan a málha bőröndöket a viztől megóvni iparkodtak, addig mások a lovakat és öszvéreket a vizen áthajtani törekedtek. Az öszvérek irtózva a folyam erős rohamától, rendesen visszaúsztak. Végre mindazáltal nagy bajjal átkeltünk.

Fort Boysenál lovon átkeltünk a Lewis folyón, kevés nehézséggel, de az ottani éjszakai tanyánkon képtelenül szenvedtünk a kis szúnyogoktul (mosquito). Öszvéreink és lovaink egész éjszaka bódultan futkostak.

Utunk itt egy darab ideig nagyon göröngyös lévén, az utazás felette nehéz volt; szakadatlanul a legmeredekebb sziklahegyeken majd le, majd fel.

Mivel lábbelim már rég el volt használva, a sajátkezü igazitás és foltozás pedig, a mesternek igen nagy ügyessége miatt, igen keveset ért, — ezen sziklahegyi utakat mezitelen lábbal kellett tennem, mi előttem igen regényesnek tünt fel; a gyakori záporok és erős fagyok még inkább megedzettek. A szép természet gyakran pótol rossz lábbelit és meleg ruhát; és ez az élet prózája.

Miután a Grand Round Ralle-en átmentünk, utunk a Kék hegyeken vezetett keresztül. Egy egész nap utaztunk egy borzasztó ős erdőn keresztül. Óriási fenyvesek közt, meredek sziklákon föl, és a bukásig meredek sziklákon le, hol kevés fű, de még kevesebb viz találtatott; még is jól folyt minden. Végre valahára tegnap reggel csakugyan elértük a büszke Kanzás folyót, melyen átkelve az ugy nevezett Dallest értük, hol sok kiköltözöttek tanyáztak, s készültek utjokat Kaliforniába tovább folytatni.

Mi is tanyát ütöttünk, de délután tovább folytattuk utunkat a Kaskade hegyeken keresztül, hol éjszaka az erősség első bástya gunyhóit elértük. Itt láttam és ettem az első áfonyát Amerikában.

Vettem tejet, csicsókát, lisztet, marhahust, és félhónapi igen fáradságos és nélkülözésteljes utazásim után először laktam jól.

Ma reggel karavánommal a várba vonultam. Igazoló okmányomat a parancsnoknak (egy gyalog ezredes) átadtam, ki minden tisztjeivel engem igen szivesen fogadott, s mindennel ellátott.

A gőzös még nincs itt, de minden órán váratik. Azért, ma rögtön kezdtem a levelemet édes anyámhoz, nehogy ez, ha a megérkezendő gőzös azonnal vissza menne, ismét egy hónapot késsék.

Ma van az év utósó napja. Huszonöt percz után 1853-mat irunk; azért nem akarom elmulasztani önnek Máli- s Gyulával együtt, lehető legboldogabb ujévet kívánni. A sors védje míndnyájokat, mint nekem legdrágábbakat a nagy világ szinterén. Érjenek szerencsésebb, őrvendetesb és igy elégedettebb napokat ez évben, mint a multban, mely családunk emlékkönyvében bizonyára szerencsétlen évnek fog tartatni, még unokáink által is. A mindenható s igazságos Isten legyen önökkel, és áldja önöket ugy, mint én kívánom, és a miért én naponta nyomorban ugy, mint örömben tisztán szerető lelkem szárnyain buzgó imámat hozzá emelem.

Most azonban tizenkettő az óra, az őrök felváltásukra kürtölnek .... Lámpám is kiég, már a sötétben irok tehát jó éjszakát.

Január 4-én 1853.

Larámie erőd egyike azon erődöknek, melyek az Egyesült államok által épittettek az indián tartományban, hogy részint a vad népfajok civilisáltassanak, kereskedés, forgalom s a Missionariusok hithirdetései által; részint hogy a közlekedés Kaliforniából az utasokra nézve minél inkább biztosittassék.

Azonban néhány száz mértföldnyire távol a civilisatiótól itt a forgalom, telepitvények és közlekedési szerek hiánya miatt, igen korlátolt.

Minden hónapban megy egy kormányi gőzös a Misszuri és Kanzás folyókon felfelé, hogy a különféle erődökben levő katonai csapatokat lőszerrel, élelemmel és pénzzel ellássa. Ily alkalommal a gőzös több kisebb hajót is vontat maga után, melyek minden gondolható kelmékkel megrakvák, melyeket a tulajdonosok különféle vad állatok bőreiért az indiánokkal el cserélnek. Kész pénzért is vesznek bőröket, s késeket, fegyvereket és gyöngyöket adnak el szinte kész pénzért a vadaknak.

Sok devonporti és st. louisi kereskedők évenként több ezer dollár hasznot szereznek. Jelenleg is 13 hajó érkezett meg „Alek Scott“ gőzössel, és az egész folyamon indián csapatok rajongnak; 3—4 nappal ezelőtt

már ezrek érkeztek meg, és a szabadban le telepedtek — várakozván a hajókra. Ma kezdődött meg a vásár, és igen érdekes a tarka és festői sokaságot látni. Több ezer bivaly, szarvas, tigris, hód, farkas, medve, róka, leopárd és más bőrök hevernek a parton felhalmozva; sok indián fegyverek és öltözékek, melyek mint ritkaságok szintén eladatnak, és megvétetnek.

A gőzös csak holnap estve térend vissza a postával, tehát van időm levelemet bevégezni; a jövő héten délnek megy utunk, innen délkeletnek olyan vidékekbe, hol még sohasem volt fehér ember. Csak körülbelől egy hónap (vagy talán hosszabb idő után) fogjuk elérni Washita erődöt a Red River (vörös folyó) partján, mely Texas határát képezi, — onnan ismét irhatok.

A mai postával St. Louisba is irok, hogy érkezett leveleimet vagy Little Rockba, Arkanzasz állam fővárosába, vagy Washita erődbe küldjék; reménylem, hogy kedves anyámról is fogok valamit hallani, mit mindég oly igen óhajtok.

Még nincs meghatározva, hogy mikor térünk vissza St. Louisba — a körülményektől függ; igen lehető hogy vonalunkat még a Great Salt Lakeig (nagy sós tó) kell felmérnünk; hanem Washita erődből bizonyosan fogok irni.

Tegnap előtt az erőd parancsnokával vadászaton voltam és igen jól mulattam, részint a sok vad, részint a csodálatosan szép táj miatt. Egy szép fekete rókát és 14 pulykát lőttem. A bőrét holnap St. Louisba küldöm, s magamnak téli sapkát csináltatok belőle, ez itt igen drága ritkaság. Szarvasok és antilópok is találtatnak itt egész ezrekig, de csak lovon, és nagy társaságban lehet őket megközelitni, mert rendkivül vadak. Holnap után antilop vadászatra megyünk az itteni lovas vadászok kiséretében, a tisztek sok élvet igérnek.

Laramie erőd a Kanzasz folyónak bal partján fekszik, meredek szikla csucson, hova a kősziklába vágott ut vezet fel; a környező erdők vörös czedrusból, tölgy, platán, szikamor, hickori pálma, szasszaparilla fákból állanak: de itt-ott találtatnak nehány bükk, jegenye és gyapotfák is.

Az éghajlat igen egészséges és fris, az egész vidék vadon regényes. Az erődnek lőporos tornyából feltünö kilátás van a sik mezőkre délnek; mintegy 80 ángol mértföldnyire a térnek minden pontját láthatni.

Majd lefogom rajzolni e vidéket, és kedves anyámnak megküldöm. Valóban már egy szép és érdekes rajzgyüjteményem van; az indiánok területén készitett tájképek, gazdasági eszközök, öltözékek, fegyverek rajzaiból stb. De megvallom, hogy egy kissé rest vagyok a másolásban

és a másolatok haza küldésében. Az eredetieket pedig nem akarom a bizonytalan postán koczkáztatni, mert elveszhetnének, és igy megfoszthatnám egész gyüjteményemtől, mit egykor utazásom leirásánál igen czélszerüleg használhatok.

Az itteni helyőrség tisztjei közül három feleséges, tehát hölgyeink is vagynak itt; — egy tüzér századosnak csudálatosan szép, igen mivelt 20 éves leánya van, és én igen örültem, hogy megint nők társaságában is lehetek, s más dolgokról is beszélhetek, mint vadászat, evés, főzés, és Isten tudja miféle más prózai dolgokról.

Estve zongorázunk, tánczolunk, dalolunk, és én már a magyar „zálogváltó“ játékot is behoztam, mi az amerikaiaknak igen nagy kedvet és sok tréfát okozott. Még az Erődnek vén parancsnoka is játszja már, és sok élvet talált a csókolásban. A vadász őrnagynak neje igen jól játszik a hárfán és mandolinon, született mexicói nő — a legjobb spanyol vérből. Jóllehet már 30 éven felül van, még mindég igen kellemes, és szép; három szép kis fia van.

Naponként reggel a hölgyekkel kilovaglunk a szép vidékbe, és igy több élvezetem van, mint találni reményltem, és mint józan ésszel kivánhattam.

Uj-Orleans. — Mártius 26-án 1853.

Kedves édes anyám!

Reménylem, hogy f. h. 8-án a gőzösről (Memphisnél) s szinte f. h. 16-án innét, Uj-Orleansból, irt leveleimet vették. Én részemről a multkor emlitettem, december végén irton kivül más levelet még nem vettem hazulról, de hihetőleg A. elküldte, ha kaptam is, Kaliforniába, mert nem gondoltam, hogy itten oly sokáig időzök.

Tegnap előtt St. Louisból távirati sürgönyt kaptam a társulat igazgatójától, melyben irja, vagy is inkább izeni, hogy „további rendeletéig maradjak itten, s ne utazzak el adandó parancsáig.“ Ma reggel pedig levelét kaptam, melyben ugyan azt irja azon indokkal, hogy épen most tárgyaltatik a Washingtoni kongresszusban a vasut, s mivel még más két társaság is folyamodott hasonló engedélyért — mint ők, az igazgatók

gyülése elhatározá, hogy addig minden munkát felfüggesztenek, mig a kongresszusi törvény meg nem hozatik; minthogy, ha a kongresszus más társaságnak is ád szabadalmat vasutat építeni Kaliforniába, ekkor ők felhagynak a vonallal, s inkább Mexico felé viszik vasutjokat, stb.

Ezen tudósitás kissé levert, mert váratlanul jött: azonban hiszem, hogy az én társaságom kap szabadalmat, mert legtöbb érdeme van — minthogy az átalános előmunkálatokat már megtette. Megtörténhetik azonban az ellenkező is, mert tapasztalásból tudom, hogy semmisem lehetetlen a világon, és ezen — noha valószinütlen — esetre már szintén fedezve vagyok.

Ugyanis a londoni „British museum“ a párisi Tudományok akadémiája, és az Uj-yorki természettudományi társulat egy nagyszerü expeditiót küldött ki, melynek feladata az emlitettem intézetek és társulat számára a természettudomány minden ágából nevezetes gyüjteményeket szerezni, s tér- és földképeket rajzolni. — Ez utóbbi állásra már számtalan meghivásokat kaptam az expeditiótól, és igen jó feltételek mellett minden perczben szerződhetném. Azonban vasuti állomásomról nem mondok le mindaddig, mig annak sorsa nincsen eldöntve.

Ha nem mehetek Kaliforniába, természetesen felhagyok jelen állásommal s az expeditióval megyek; mert hideg országban többé sohasem akarok élni, mikor elég választásom és alkalmam van, kellemetes éghajlat alatt is élhetni. Ha azonban tásaságom kizáró szabadalmat nyer, ugy maradok nála, mert Kaliforniába mehetek, hol kedves éghajlat van.

Kimondhatatlanul kedvez egyszer valahára már a szerencse! A vasuti társaság ügye ugyanis april közepén fog a kongresszusban eldöntetni, s a nevezett természettudományi expeditió esak april. 22-én indaland el innét utjára. Ha tehát első állásomat meg nem tarthatom, más alkalmazás vár reám, s igy mindenkép fedezve vagyok — hála a sorsnak!

A természettudományi expeditió igen kecsegtet, mert be fogja gyüjtés végett utazni az egész Mexicót, Nicaraguát, Costa Ricát, Mosquitót, Yucatant, Darient, Kaliforniát, Sonorát, a Sandwich szigeteket, Kolumbiát, Karacast, Granadát, Perút, Chilit, Braziliát, Buenos-Ayrest vagyis az Argentini köztársaságot, a Juan Fernando szigeteket (hol Robinson élt egykor) Uruguayt, Patagóniát, és a Falkland szigeteket.

Tehát öszvesen 20 különféle státust, és oly gyönyörü éghajlat alatt. Az kétséget sem szenved, ha ezen utat megtehetem, kész ember leszek, mert kevés ember van a világon, ki ennyit látott és tapasztalt! Azután nagy pénzbeli nyereségem is volna belőle, mert csupán utazásom leirását, bármi nyelven adnám ki, hihetőleg szépen dijaznák meg, s végre

kedves hazámnak is némi szolgálatot tehetnék, ha nemzeti muzenmunk gyüjteményeit öregbiteném, mit el nem mulasztanék.

Tehát mint láthatja, édes anyám, igen kecsegtető az alkalom, s ismervén a változatossághoz hajló jellememet, ne csudálkozzék rajta, ha talán jövő levelemben azt irom; hogy elfogadtam a meghivást. Különben fizetés is igen jó ajánltatik, s már az utazás alatt is szép összegecskét gyüjthetnék.

Csak azt sajnálom, hogy Gyula öcsém nincsen itten, ez ugyan az ő számára való állás volna, és sokkal boldogabbnak érzeném magamat, ha ő is velem lehetne, örömeimben osztozhatnék. Egyébiránt még elhatározva semmi sincs, jövő levelemben azért bővebben mindenről.

A napokban jól mulattam Puneky barátom villájában, egész napokon át alligátorokat s más állatokat vadásztunk, estve pedig tánczczal mulattunk. A hőség itten borzasztó, naponta 3 inget is kell váltani, s alig ölti fel az ember, már testéhez ragad, mint valami tapasz. De eszünk is fagylaltot eleget. Csak nem minden ételt jéggel keverten költünk el, ez már az itteni szokás, s lassankéut majd csak megszokom.

Uj-Orleans — Luiziána.
Aprilis 23-án 1853.

Kedves édes anyám!

Tegnap délben érkeztem meg Biloxiból, honnét e hó első napjaiban irt leveleimet, ugy reménylem, vették önök már. A napokra, miket Biloxi kedves vidékén s még kedvesebb vendéglőim körében töltöttem, örökké elragadtatással fogok visszaemlékezni, visszaemlékezni mondom, mert fájdalom, mint mindennek e világon, ugy ottani öröm-napjaimnak is vége szakadt!

Sz. Louisból tudósitott az igazgatóság, miként a kongresszusban engedélyt kaptak a Kaliforniai vasút épitésre; azonban mivel a másik társulat szintén engedélyt kapott, egészen más irányban fog vasutunk vezettetni.

A Kaliforniában felállittatni szándékolt térrajzhivatalt ideiglenesen tehát a társaság felfüggesztette; mig t. i. az uj első munkálatok befejez-

tetnek. Azon esetre azonban, ha létesülni fog utóbb, minden esetre én nekem van igérve a főhivatal. O'Sullivan ur felhi, hogy rögtön siessek fel Sz. Louisba ismét, az ottani rajz hivatalban helyet foglalni.

A természettudományi utazásról már több nap előtt lemondtam, mivel Kaliforniába jöhetni biztos reményem volt. Tehát az utazásról szó már nem lehetvén, elfogadom O'Sullivân ur ajánlatát, nem akarom szép jövöjü állásomat könyelmüen feladni, s még ma délután „Saint Nicholas" gőzösön elutazom Sz. Lonisba. Kedvetlenül megyek oda, mert az éghajlat kellemetlen és egészségtelen, s mikor az ember holdakig déli égalj s égbe nyuló pálmák árnya alatt, tengerparton lakik, mint én most, nagyon nehéz ezen életet zordon élettel váltani fel. A hideg téltől is nagyon borzadok, azonban hiszem, hogy őszig legalább mégis elfogok Kaliforniába mehetni, vagy annyit szerezni, hogy ide lent megtelepedhetem.

Ha ily derengő remények nem dajkálnának, soha többé fel nem mennék Sz. Louisba, különben is már pénzem fogyatékán vagyok, s ha nem megyek, itt ujra kell, és pedig nehéz körülmények közt kezdeni, mit Sz. Louisban már bevégeztem. Azért délután 5 órakor indulok okvetlen Sz. Louis felé, hová ha megérkezendek, rögtön tudósitani fogom önöket.

A Missziszippin nagy viz van most, mert az éjszaki havasok olvadnak, s azért hiszem 12 nap mulva ismét Sz. Louisban leszek. Most tehát leveleimet egyenesen Angelrodt urhoz kérem czimeztetni s küldetni, a tudva levő módon, s mindaddig folyvást, mig ellenkező utasitást nem adandok.

Kaliforniából és Uj-Orleansból (ha csakugyan irt édes anyám oda leveleket) rövid idő mulva pontosan meg fogom kapni, mert intézkedtem felőle.

Az indián területen tett utazásomat tárgyazó munkámat még nem végeztem be egészen, nehány nap alatt azonban, ha Sz. Louisba érkezem, készen leend és reménylem, legalább 500 dollárt fogok érte Uj-Yorkban, vagy Philadelphiában kapni. Csak lehetne biztosan haza küldeni, és biztosan ottan kinyomatni magyar nyelven, Pesten többet kaphatnék érte.

Uj-Orleáns Luiziána államban
Május hó 25-én 1853.

Kedves jó anyám!

Valóban elutaztam Sz.-Miklós gőzössel fel a Missziszippi folyón; de csak Batonruschnál, 200 mértföldre felfelé a Tenesseé államban tudtam meg először, hogy gőzösünk fogadásból siet nyakra főre. Ugyan is ennek tulajdonosa felfogadott egy más gőzös tulajdonosával 25000 dollárba, hogy gőzhajója legalább 10 órával előbb fog érkezni Uj-Orleansból Sz. Louisba, mint a másik.

Mi rémitő sebességgel haladtunk, óránként 30 m. földet a folyón felfelé; a kapitány sehol sem állt meg, hanem helyenként mindenütt egy már előre küldött mindennemű gyú-anyagokkal megrakott bárka várt reánk, mit a kapitány menet közben felvett, és az utasoknak nyilt tiltakozásai ellenére fával, szénnel, szurokkal, stb. pokolilag tüzeltetett, nehány szerecseny pálmaolajt is önte a tüzbe, mi a gépezetet mesés mozgásba hozá; a másik hajót Natcheznél láttuk meg, ámbár 2 órával hamarább indult el mint mi; most a kapitány minden hajtó mesterséget kétszeresen felhasználtatott, mire oly borzasztó ropogás történt, mintha egyszerre 100 ágyut lőttek volna ki. Mi semmit sem láttunk, mindnyájan égető meleg gőzbe valánk burkolva; most ismét egy borzasztó ropogás s egyszerre mindnyájan a Missziszippi folyóban uszkáltunk szerte szét.

A kazányok szét pattantak, a hajó egy része a légbe repült, alrésze pedig égni kezdett. Én, bár legalább 50 lábnyira fel, azután a vizbe vettetém, eszméletemet nem vesztém el, hanem csodálatra méltó lélekjelenléttel usztam a part felé, melyet is szerencsésen hamar elértem.

A többi utasok is (számra 480) megmentettek, minthogy az uszkálló deszkák ezreibe kapaszkodtak, (hajónk maradványai), és az utánnunk siető „General Scott" nevű hajóra felvétettek. Csak 6 gyermek lett a habok áldozatává, és két asszony ugy elégett, hogy valószinűleg mind kettőjöknek megkell halniok.

A szegény fütők (többnyire feketék) darabokra szakittattak; ugy nehányan a hajón szolgáló személyzetből is.

Podgyászomat szerencsémre egy másik hajón előre küldtem, és e szerint csak kis uti táskám, egy pár ing s több e félével, és toalettom veszett el.

General Scott hajó utasokkal igen meg lévén terhelve, a megmenekülteket a partra szállitá, és pedig a tulsóra, nem arra, melyet én úszva elértem. Tehát én vizes ruháimban csak egyedül voltam az ős erdőben lappangó alligátorok társaságában. Körülbelöl délután egy óra lehetett csak, miért is hittem, hogy elég jókor N a t c h e z b e sétálhatok, ha elébb ruháimat megszáritom. Ezt megis tettem, mig a legtermészetesb pongyolában a parton fel- s alá sétálék. Végre 3 óra felé felvettem ruháimat, s a folyó bal partja mentében útnak indultam. A tulsó parton levö utitársaim is felfelé menni látszának.

Bár N a t c h e z csak 5 mértföldnyire volt tőlem, mégis sétámban eltévedtem, mert a folyamot követve sehol még csak gyalog utat sem találtam s nemsokára egy tekintélyes és mély patakra bukkantam, mely előttem a Missziszippibe ömlött; az Ur Isten hidról még itt nem gondoskodván, tehát lekellett vetkeznem, és átusznom.

E jelenet azonban csakhamar ismételteték, már most oly fáradt voltam, mint valami vadászeb; és mivel már setét is volt, felmásztam egy fára, és ott töltém az egész éjszakát, nem szükség megjegyeznem, mi mulatságosan. A szúnyogok ezrei annyira eltorzitottak, hogy alig volt emberi alakom, midőn másnap reggel Natchezbe mentem.

Két bajtársam már itt volt, t. i. két mexicói, kik tőlem észrevétlenül szintén partra usztak, de valamivel alább, mint én. Nekik nem kellett a kis patakokon átkelniök, miért is már a szerencsétlenség estvéjén Natchezbe érkeztek.

A város lakosai igen emberszeretők, számunkra minden szükséges ruhát megszereztek és gazdagon elláttak mindennel, mit szükségeltünk. Itt vettem észre, hogy tetemes sérveket szenvedtem; karjaimon és hátamon vérnyomok mutatkoztak.

Jelenleg azonban tökéletesen helyre álltam, és mivel az eseménynek legalább reám nézve szerencsés kimenetele volt, rendkivül örülök, hogy abban én is részesültem.

Még minden hirlap telve van kalandunk leirásával. A tulparti utasok, mint azt a hirlapból megtudtam, még azon délután egy gyarmatnál érkeztek meg, és rendeltetésükhez képest egymásután elszéledtek.

Natchezben egy szeretetre méltó amerikaival ismerkedtem meg, ki engem lebeszélt arrul, hogy Sz. Louisba menjek, és mindent megigért, mit óhajtottam. Ő tanácsnok az egyesült államok kongresszusában, követ volt Portugalliában, és állama legtekintélyesebb férfiainak egyike. Fontos okainak engedtem: könnyü Katát tánczba fonni, mikor magának is kedve van reá.

Valóban igaz, hogy féltem Sz. Louisnak hidege, jege és havától, és örültem azt tropicus éghajlattal fel cserélni.

Nyolcz napig Marchand Soul urnak kellemes czukor-gyarmatján voltam, s miután kipihentem, vele együtt Uj-Orleánsba mentem, hol hatalmas befolyásánál fogva az állami egyetemen tanári helyet kaptam. Ugyanis a latin, spanyol és német nyelvnek tanára lettem 900 dollár évi fizetéssel és lakással.

Soul urnak lakáról nem akartam irni, mivel jövőm igen kétes volt, és pedig csak örvendetest akartam közölnl, mit most, Istennek hála', tehetek. Doctor Vállas Antal, és Puneki barátom is igen óhajtják, hogy itt maradjak, e szerint itt is maradok, és valószinüleg elérendem nem sokára azon czélt, hogy letelepedési terveimet valósithatom.

Még csak 2 nap óta hivataloskodom tanári állásomban, azért akartam még kevéssé várni, hogy azután körülményesebben írhassak, mivel nem ismerem még tökéletesen a tért, melyen állok, de egy örvendetes esemény még is oda határozott, hogy szándékommal felhagyván, már most irjak.

Uj-Orleans Luiziana Augusz. 30-án 1853.

Kedves édes anyám!

Hála Istennek, már veszélyen kivül vagyok; s nehány nap mulva erőm tökéletesen helyre áll. Tegnap először mentem ki a szobából, s ha sárga lázban valaki szobáját elhagyhatja, vigan fütyörészhet, mert a bajból kigázolt. Egyébiránt szerencsésen átgázolván rajta, szerencsés vagyok, mert a sárga lázt sohasem kaphatni meg kétszer, s ki egyszer rajta át vergődött, biztositva van ellene egész éltén át.

Itt külömben a sárga láz nem otthonos, de Sz. Domingó szigetéről hozták ide a cooly négerek, s mivel sok ezer irlandi és német ujoncz érkezett épen a városba, hamar táp anyagot kapott az ide való ég aljhoz nem szokott europaiak közt, kik különben is már a sok gyümölcs evés miatt félbetegek voltak. Hozzájárult még azon körülmény, miként rendkivül esős nyarunk volt. Május közepe óta csak nem mindennap esett az eső, s mind a mellett a hőség 100 fokon felyül volt folyvást.

A lapályok és csatornák megteltek (a hőség miatt) megposhadt vizzel, s már junius elején oly borzasztón dühöngött a sárga láz, hogy nem csak a várost, de egész Amerikát rémülésbe hozta.

Ma még folyvást emelkedésben van, s első juniustól kezdve tegnap reggelig 12,475 ember halt meg benne a városban. Ki futhatott, futott, de persze a szegény bevándorlók nem mehettek, mert nem volt pénzük, s igy halomra haltak.

Ma nagy lárma és kétségbeesés van a városban, már 5 nap óta nem találni sirásót, s igy a temetők telve vagynak temetetlen koporsókkal; a roppant hőség széthasgatta a koporsókat s meggőrbité a tetemeket, mik aztán a koporsók födelét felemelték; s oly rémséges bűz van a temetők melletti városrészekben, hogy ezren és ezren az ottani lakók közül elhagyták házaikat, és az erdőben sátoroznak a Misszisippi túl partján. A városi hatóság 10 dollárt igér minden órai sirásásért, de senkisem meri életét koczkáztatni. Jelenleg már a nemzetőrség rukkol ki ágyukkal, és erővel fognak négereket kényszeriteni sírt ásni és temetni. A tegnap óta meghálálozottak pedig (ugy ezentúl is valamennyien) elfognak égettetni. Épen imént voltam egy ily jelenet tanuja; a Place des Armes-en ugyan is 450 halott hányatott egy halomra; (asszonyok, gyerekek, férfiak, négerek, mulattok, zambóek, coolyk keverve). Azután halzsir és folyó szurokkal leöntözték a halottrakást s igy meg gyujták! Borzasztó látvány volt a hátra maradott családtagok sikoltása és küzdése, nem akarták engedni az égetést, de a katonaság töltött fegyverek és szuronyokkal gátolta őket!

Egész nap minden piaczon roppant tűzek égnek; s a város minden részeiben szünet nélkül ágyúznak, minthogy az orvosi testület ezen módot ajánlotta a levegő tisztitására. Csaknem minden ablak, ajtó és épület tömve van fekete lobogókkal; a templomok nyitvák, s a papok egész nap imádkoznak és énekelnek; az utczán alig látni egyebet mint halottas kocsikat és máglyákat! a jó Isten tudja, mi lesz még mind ebből!

Mi magyarok valamennyien megkaptuk a betegséget, de csak kettő halt meg közülünk: Borjáthy Miklós Biharból és Pálfy Rudolf Tatából. Azonban aligha szegény Nemegyey barátunk is bele nem hal; épen most fekszik és már feketét hány két nap óta. Én meglehetős könnyen másztam ki belőle, csak 3 napig voltam magamon kivül, s a hányástól orvosomnak sikerült megszabaditni.

Itt lévén ezen a ponton, nem mulaszthatok el egy eseményt közleni édes anyámmal; noha ezt nem örömest teszem, mert szégyenlek ily gyalázatos eseményt magyarról irni.

Mihelyt tehát a sárga láz symptomáit éreztem, elküldtem Dr. Kisfyhez, részint hogy a pénzt, mibe betegségem kerülend, egy hazámfiának adjam inkább, mint vidékinek, s ismeretlennek; részint pedig hogy kevesebbe is kerüljön betegségem; mert hittem, hogy egy hazámfia szenvedő számüzött hazafiát nem foghatja vidékinek tekinteni, hogy szerencsétlenségén nyerekedjék! Gondolja el mi történt. Hozzám jő Kisfy, üteremet s homlokomat megtapintja, azután a szoba közepén megáll, s hidegen kérdi: „mennyit fizet ön, ha meggyógyitom! Engem csaknem a guta ütött meg ezen nem várt szemtelenségre; de mert folyton rosszabbul éreztem magam, s segélyt szomjaztam, udvariasan feleltem neki: „Barátom, ön jól tudja, ily esetben vidéki emberrel sem humanitás az életért alkudozni, annál kevésbbé ismerős hazafival; nyugodjék ön meg, s higyje el, a mennyire csak tehetségem engedi, meg fogom anyagilag is hálálni ön szíves fáradozásait!“ Erre ő elkezdett pokoli gúnnyal kaczagni, s hadanászva mondá: „Hja barátom! itt Amerikában vagyunk, én csak beteget ismerek, de nem hazafit; s professzióm szerint használni kell az alkalmat; éhen csak nem halhatok, azért bizonyosat akarok tudni, tehát ha ön ezen becsületes emberek előtt (nálam levő Nemegyey és Puneky barátimra mutatva) fogadja, hogy ha meggyógyitom, 50 dollárt fizet; s ha meghal (mert hisz ez is lehetséges) pénzéből 40 dollárt kapok, ugy hozzá fogok a gyógyitáshoz, különben alászolgája.“ Természetes, hogy a csudálkozás és bámulás miatt történhetett csak, hogy Kisfy mindezt végig elbeszélhette; alig végezte azonban el szónoklatát, Nemegyey és Puneky barátim arczul köpték, össze vissza pofozták, és a szobából ki dobták. Egyuttal egy franczia orvost hoztak, ki meggyógyitott; s midőn kérdezém, mivel tartozom? azt válaszolá „ha van önnek barátom felesleges pénze, ugy fizessen meg tetszése szerint, mert gazdag nem vagyok, ha azonban nincs önnek pénze, szóljon őszintén, mert annyim csak van, hogy nehány dollárral szolgálhatok önnek; jól tudom, hogy ön még nem dolgozhat, s igy gyengélkedő állapotban szükséges a pénz“. Ezt egy vidéki mondá, egy franczia, kit életemben az előtt sohasem láttam. Természetes, hogy ily embernek üngömet is oda adtam volna, s azért 40 dollárt fizettem neki; de megolvasván, felét erövel visszaadta, kijelentvén, miként 20 dollárnál többet kérni ily esetben, sem elfogadni nem szokott.

Itt azonban még koránt sincs vége a Kisfy historiának, hallja csak tovább anyám! Tegnap reggel hozzám jön egy „Commissioneer,“ és ke-

zembe ád egy kontót Kisfytól 20 dollár követeléssel orvosi látogatásért. Magyarázatot kivántam, s megértém, miként én Kisfyt hozzám hivattam betegségemben, üteremet, stb megvizsgáltattam, ezt ő ingyen tenni nem tartozott, s 20 dollárt kiván látogatásáért, mely alatt betegjeinél sokat mulasztott. Természetes, hogy a kontót megtartottam, s a Commissioneert elkergettem.

Ma reggel egy ügyvédet fogadtam, s az álladalmi béke biró előtt Kisfy ellen, mint hamis követelő ellen elfogatási pert inditottam; párviadalra csak nem hihatok ily élhetetlen s szemtelen zsidót. Az eredményt majd meg irom, jó formán 3 hónapra befog Kisfy uram záratni, azt előre is mondhatom, mert nem első ily forma esete, és igen ismerik őkemét.

Uj-Orleans, octob. 21-én 1853.

Kedves anyám!

A hely, melyet birtokomba vettem Texásban, nem csak egyik legkiesb s regényesb vidékén van a Quadeloupe folyónak; de már intézkedést is tettem, hogy a jövő tavasszal egy csinos házacska épüljön reá. Ha elébb nem, májusban ismét elutazom Texásba, mindent rendbe hozandó; mert májusban kell 640 holdnyi birtokom árának $^{1}/_{4}$ részét kifizetnem, mi kész pénzben 315 dollárt teend.

Ezer és ezer tervet készitettem már a ház, kert. stb. czélszerű helyheztetésére, de még eddig nem állapodtam meg egyiknél sem.

Hal és vad elég van ott; egy estve 17 pulykát lőttem le a folyó melletti óriás szikamore-pálmákról, az egyiket megmértem, s ugy találtam, hogy megkopasztva, bél és toll nélkül 28 fontot nyomott.

Antilopok, őzek, fajdok, fáczányok, stb. szintén oly bőségben vannak, hogy alig lehet a vetéseket tőlök oltalmazni. A vidék különben egyik a legegészségesebbek közül egész Texában.

Hogy ott voltam octoberben, épen javában volt a narancs érés. Reggelenként az erdőben oly aromatikus a levegő, hogy képzelni sem lehet kellemesebbet. De alig van is egyébb fa, mint pálmák, élet tölgy, narancs, dió, gesztenye, és égbe nyuló oleánderek, (sárga, piros és kék virágokkal), egyszóval kedves anyám s testvéreim, ha szépet akartok

látni, s élvezni a természet nagyszerüségét, Texásba! s mennél előbb, annál jobb!

Legközelebbi szomszédom (9 angol mértföldre) egy rendszburgi volt német gyógyszerész, igen müvelt ember, szép neje, s 3 gyermeke van; ő is szántó-vető ember, s megelégedett. Nyugotra (11 mértföldre) egy mexicói ezredes lakik három fiával; mindgyárt mellette egy derék svéd. Délre (10 mértföldre) egy franczia Marseilléből, egy német Braunschweigból; s más 3 amerikai család lakik.

A legközelebbi városka, mint írám, 15 a. mértföldre van, mit azonban $2^1/_2$ óra alatt lóháton könnyen meglehet tenni. Ottan van gyógyszertár, 3 orvos, 2 hirlap, s mindenféle bolt, hol a szükségeseket tűrhető mérsékelt áron be lehet vásárolni s szintén jó áron eladni, ha mi eladni való van. Az út sohasem rosz, mert a vidék felsik, melyen imitt amott halmok duzzadnak föl.

Kályha sehol sincs, (s ez a fő dolog) mert 1802-ben volt utolszor fagy Texásban, mi tehát oly forma esemény ottan, mint Budán a kutyavásár.

Uj-Orleans, febr. 5-én 1854.

Kedves anyám!

Ma vagyis inkább tegnap nálunk rémséges szerencsétlenség köszöntött be; melynek egész városunk csaknem áldozatául esett!

Charles Belcher nevű gőzös reggel Sz. Louisból megérkezett, s ki akarván kötni, mivel setét volt, s az eső esett, fáklyát gyujtott. Vigyázatlanság- vagy ügyetlenségből egyik fedélzet fáklyája a szomszéd gőzösre esett, mely 3500 bál gyapottal pár órával előbb kötött ki. Kevés percz alatt mind két gőzös tűz záporban volt; s alig telt el két órai időköz, mikor már huszonhét gőzös tökéletesen a lángok martaléka lőn.

A szél miatt, a Missziszippi parton óriási halmazokba rakott czukor, kávé, pálma olaj, 15,000 bál gyapot és 20,000 hordó rhum mind megsemmisült.

Ez óráig még nem tudni a veszteséget egész bizonyossággal, de a közvélemény azt mondja, hogy az legalább 10 millió dollárra rug; oda nem számitva a mintegy 270 ember életét, mely áldozatul esett.

Sok kereskedő ház mindenét, még több ültetvényes egész évi terményét elvesztette. A hajók azonban, kettőt kivéve, mind biztositva voltak, s igy a tűzkármentesitő társaságok fognak legjobban izzadni.

Én szerencsésen megmenekültem, mert magam is mintegy 400 dollár árut akartam egyik hajón elszállittatni, de az asztalos a ládákat nem készithette el, s ha ezen körülmény közbe nem jő, egész téli fáradságom csak nem semmivé lett volna!

Hogy nagyobb szerencsétlenség nem történt, egyedül annak köszönhetni, hogy a szél megfordult, mert különben (közel 200 gőzös, és szinte mintegy 200 tengeri vitorlás lévén a kikötőben) borzasztó esemény tanúi lettünk volna, mely egész városunk iparát megsemmisitheti vala.

Most ezen rémeset után, egy kellemesbet. E napokban látogatott meg a nevéről hazánkban rég ismeretes Ludvigh Samu. Ő már 17 éve, hogy Philadelphiában lakik, hol gyógyszertára van, s mellette egyik legolvasottabb amerikai lap (The Torch) szerkesztője. Ugyan ő az, kiről egyszer otthon azt költötték, hogy sem kevesebb, sem több, mint a megszökött „Sobri Józsi". Beszéltünk sokat e tárgyról, s jó izüet nevetett rajta.

Ő különben kőszegi születésü, hol apja szintén gyógyszerész volt; s sok ottani családokat emlegetvén, hiszem, hogy azon nevek anyám előtt is ismeretesek.

Ludvigh már rosszul, de azért a tout prix még is beszél magyarul. Neje (egy Mexicói kedves matrona) két leánya, s egy fia szintén itt voltak vele, kik közül csak a legfiatalabb leány beszél magyarul, a többi tős gyökeres angol-spanyol. Amazt ugy tanittatta Ludvigh, minden órai leczkéért 2 dollárt fizetett, hogy legyen házában még is valaki, kivel hazai hangon cseveghessen.

Tegnap előtt utaztak el San Juan del Ulloába (Mexicóba) ipa urát meglátogatni; s meg igérte, ha vissza jő, ismét nálam fog egész családjával szállásolni. Mondhatom, igen örülök, hogy megismerkedtem vele, mert nemesebb lelkü s becsületesebb jellemű embert keveset ismertem még, mint ő. Igazán azt gondoltam, hogy Kisfaludi Sándornak egyik pátriárchája ül előttem ezüst szakállal.

Chandeliere szigeten A mexicói tenger öbölben, junius 10-kén 1854.

Kedves édes anyám!

Noha csak mult héten irtam önöknek Uj-Orleansból, ott létem alkalmával, mégis ujra használom üres időmet, s ismét felkeresem soraimmal önöket, annál is inkább, mert vadászunk épen most hozta Biloxiból önök Május 11-ről kelt levelét.

Mióta vándorlok, ezen levél minden esetre leggyorsabban jött. A Kaposi posta bélyeg $^{11}/_{5}$, az aacheni $^{17}/_{5}$, a liverpooli $^{19}/_{5}$, a newyorki $^{29}/_{5}$, az uj-orleansi $^{4}/_{6}$, s tegnapelőtt már Biloxiban volt; tehát a Balaton mellől egész a mexicói partokig, (mi közel 3600 magyar mértföld) nem egészen 27 nap alatt jött a levelük; mi mindenesetre pontosabb expedítió, mint p. o. az erdélyi, vagy alföldi postáké, mert a kolosvári lapokat rendesen 18 nap alatt kaptam Kaposba!

Az ottani drágaság valóban meglepett. De e körülmény Amerikának nyereségül szolgál, mert a szegény nép Németországban, Angliában és Francziaországban nem élhetvén, tömegestől ide vándorol utolsó fillérein.

Még sohasem volt a bevándorlás oly nagy, mint épen e nyáron; most olvasom a lapokból, hogy egyedül május holnapban csak Uj-Orleansban 114 hajó érkezett meg Europából 38 ezer kivándorlókkal. Ha ezt az arányt vesszük fel éjszak-keleti nagy városaink kikötőire, ugy legkisebb számitással májusban legalább 300,000 munkás kezet kapott köztársaságunk Europából. S ha a keleti háború soká tart, az éhség és inség ott még nagyobb lesz, s milliók fognak ismét ide vándorolni.

Csak hadd jőjjenek, nekünk van elég földünk Europa egész lakosságát legalább háromszor megtelepiteni rajta. S tudunk munkát adni millióknak.

Hogy a cselédséggel oly sok baj van Magyarországon, elképzelem s bosszantó. De hát itt, még jó fizetés mellett is kérni kell a cselédet, hogy tegye meg ezt és azt. (If yon please Madame, Miss, Sir; be so kind. Ha ugy tetszik Madame, kisasszony vagy uram, legyen oly szives, és tegye ezt, vagy azt). S ha magát beleegyezőleg meghajtva, kivánságunkat teljesitette, (thank you Madame etc. very much obliged — köszönöm Madame stb. valóban nagyon lekötelezett).

Én a télen át szolgámnak szállást és havonként 20 dollárt fizettem, és nem egyszer történt, hogy reggel fénymázos topányban s szivarozva szobámba jött: „Sir, mára meghivtak barátaim egy társaságba; tudtára akarom adni, hogy gondoskodjék szobája és ruhái kitisztitásáról, mert én alkalmasínt csak holnap reggel jövök haza, jó reggelt“. Én természetesen nyájasan csak azt mondám: „Very well Patrick, jó mulatást.“

Máskor esős időben postára, vagy más helyre akartam küldeni: „Ugy ám, de esik az eső“. „Épen azért nem megyek magam Patrick ur, hisz ott az esernyőm“. „Csak nem gondolja Sir, hogy csizmámat elrongálom ezen sáros időben; hozasson egy fiákert, s aztán csak elmegyek.“ ‚No maradjon inkább hon Patrick barátom, nekem ugy is több helyütt dolgom van, majd megyek magam‘.

S a mint mondám, ugy is történt, Patrick addig karszékemben szivarozott. Ilyesmi furcsán esnék otthon, de nálunk már igy vagyunk, s naponta igyebben leszünk. Fris németekkel még lehetne boldogulni, de nem tudván a nyelvet, sehová sem lehet őket küldeni; s mikor a nyelvet megtanulták, bizonyosok lehetünk benne, hogy az itteni szokásokat és jogaikat is már tudják.

Négereknek lehet ugyan parancsolni mindent, de itt egy néger 2500—3000 dollár, ezen sommát csak igen gazdagok fizethetik meg cselédért.

A szobaleányok, szakácsnék, szolgálók etc. itt csaknem minden estve szinházba, bika és kakas viadalokra sat. mennek, s hetenként legalább egyszer bálba. Vasárnapokon pedig kirándulnak a zöldbe kedveseikkel, kiket gyakran meghivnak teára a nélkül, hogy a házi asszony valamit szóllani merne; mi több, még néha udvarol nekik, ezt elégszer láttam már magam is.

Mult télen egy gazdag lady Uj-Orleansban szobaleányát illetlen feleselés miatt pálma legyezőjével arczon ütötte. A szobaleány rögtön a békebiróhoz ment, tanuval bebizonyitotta a tényt, elfogatási parancsot eszközölt ki, s asszonyát befogatta, ki csak, mintán 2000 dollár kautiót tett le a békebirónál, hogy a törvényszék előtt meg fog jelenni, bocsájtatott szabad lábra. Néhány nap mulva itélet hozatott, minek következtében a lady 1000 dollár fizetésre itéltetett a szobaleánynak, a rajta elkövetett sértésért.

Ez még csak megjárta volna, mert gazdag nő volt; de egész hét alatt minden ujság tömve volt az eset részleteivel, s annyira letették a ladyt a közvélemény előtt, hogy kénytelen volt a városból máshová költözni.

Egész köteteket irhatnék még e tárgyról önöknek, de hiszem annyi is elég az itteni cselédviszonyok megmagyarázásául.

Mi magamat illeti, eleget irtam utóbbi két levelemben. Miután Uj-Orleansban mindent rendbe hoztam ugy, hogy ha megérkezünk, rögtön utazhatunk; ismét vissza utaztam Biloxiba, honnét kedden ide jöttem Chandelier szigetre vizi madarakat lőni.

Chandeliere sziget egyik a legkisebbek közül a Mexicoi tenger öbölben, Biloxihoz délnyugotra 92 mértföldnyire; hossza 18, szélessége 2—4 mértföld. Mivel igen jó kikötője van, hol a legnehezebb hadi hajók is biztosan horgonyozhatnak, a kormány fentartotta saját számára, s noha már sokan szerették volna megvenni, nem adta el.

E szerint a szigeten senki sem lakik, a világitó torony őrén kivül. A világitó torony egy porphyr kúpon van a sziget egyik kiálló csucsán épitve, 120 láb magas. Mellette van az őr lakása és kertje, ki egy igen derék amerikai puritán, még derekabb neje, s valamennyinél derekabb két leánya. Noha meghivtak, hogy náluk lakjam, nem fogadhattam el, mert reggeli 3—8 óra közt vadászok, s e szerint a naszádomban hálok.

Azonban 8 óra után mikor a napsugarak olvasztani kezdenek, s a madarak szintén bevonulnak rejtekeikbe, természetes, hogy mindég felkeresem a világitó tornyot; s a napot lakói és lakónői társaságában töltöm. Sőt, mi több, nem elégedvén estvénként bámulhatni a nap nyugtát; egyszer már elhagytam magam csábittatni a szép Syrenektől, hogy velük egy napköltét is bámuljam a torony erkélyéről.

Ez valóban nagyszerű is, mit festő ecsetelni, vagy iró elbeszélni nem képes!

Itt látja csak az ember a természet nagyszerüségét; s csak azt szeretném, ha egy azon emberek közül, kik azzal kérkednek, hogy „Istentagadók“, velem feljönne ama toronyba, s a nap költét, azon égbe emelkedő test nagyszerüségét nézné meg s hallaná, mint dicsérik a szárnyasok milliói; mint búgnak a kolibrik a pálmakelyhekben, mint csevegnek a papagályok, mint kárognak a pelikánok, flamingók, és ibisek miriádjai! imitt, amott egy czápa hajhássza élelmét, amott a partokon a kagylók és csigák milliói nyüzsögnek... E mellett a kókusfák, a hickory, legyező és más pálmák, égbe nyuló koronáikkal, a jázmin, banán és sasszaparilla ligetek ezer és ezer tarka lakóikkal! S azután, ha jő egy fergeteg s mint Petöfy mondja, „villám üsztökével barázdákat szánt a felzajlott habokba“ mindez, mondja meg nekem az atheista, magától termett és senkisem igazgatja?

Most látom át, mily óriási tudomány a természettudomány, s megvallom csak azóta vagyok igazán vallásos, s e szerint ön magammal nyugodt s megelégedett, miolta természet-buvár vagyok; mert minden állat, minden ásvány, s minden növény bámulással tölti el keblemet az isteni hatalom s tehetség iránt.

Naszádom meglehetősen inogni kezd, a nap is hanyatlik, s nemsokára leszáll az átláthatlan tengertükör mögött; a világitó toronyban is látom a mint a nők a tükröket tisztogatják s a lámpa béleket rendezik; megyek azért a nap nyugtát bámulni, s pedig sietnem kell, mert különös az est a tropicus égalj alatt.

Itt nincsen is tulajdonkép estve, mert mihelyt a nap felső félköre is elbujt, 10 percz mulva tökéletes korom setét éj van. E különös, de ugy van.

Itt az esti szürkületet csak regényből ismerik, s hogy tropicus égalj alatt ne volna, sohasem hallottam, vagy olvastam, s pedig még is ugy van.

Igen bajos azért itten az éji és esti pilléket fogdosni, (pedig Istenem, mily sok és szép van!) mert ezek épen csak napnyugtakor röpdösnek a virágokon, s ha az ember a száz és száz közül hármat négyet elfoghat és tűre szurhat, nagy szerencse, mert 10 percz mulva setét van.

Az igaz, hogy a hold itt is világit, az az nekünk is; de jól tudjuk, nem mindég, s nem sokáig, a szerelmesek méltó örömére. A tolvajokéra mondanám, de hála a sorsnak, itt tolvajok nincsenek, hacsak bő értelemben a szeretőket nem czímezzük ezeknek; mert hisz (a ki mint veszi) a szerelem is egy neme a tolvajlásnak.

Meg kell vallanom, alig irigyeltem még emberek sorsát jobban, mint épen azokét ott azon boldog világitó toronyban; de meg is vagynak elégedve sorsukkai eléggé.

Köröskörül az elláthatlan tengertükör terül, a merre csak szem lát; szép ligetek énekes tarka madarakkal; vad és hal bőségben; gyönyörü kert, kristály tiszta jó forrás viz a sziklában, csinos ház, jó zongora, gazdag könyvtár, s mindnyájan, kik ezt birják és élvezik, példányai az angyal jóság, becsületesség-, barátság-, és vendég szeretetnek.

Az igaz, hogy noha néha a parti városokba mennek a nők bevásárolni, s ily alkalommal nehány napig ott mulatnak, mégis sokszor roszszul eshetik nekik, hogy gyakran minden társaságot sokáig nélkülöznek. Ezt ők kereken tagadják, de én hiszem, hogy mégis ugy van s ha másból nem, azon tulságos szivélyesség- s valóban oly testvéri ragaszkodás- és gyermekes örömből kell következtetnem, mit irányomban tanusitottak s tanusitanak.

Pipagyujtó, Decatur megyében, Iowa Státusban. Augusztus 2 -án 1854.

Kedves anyám!

Már eddig azt tapasztaltam, hogy Uj-Orleans azon hely a szabad státusokban, hol hamar lehet pénzt szerezni; tehát arra határoztam magamat hogy oda fogok utazni, azonban a nyári időszak alatt tökéletes tétlenség állott be ott is a sárga láz miatt. Azt gondoltam, jó lesz, ha egyuttal Ujbudai hazámfiait s barátimat is meglátogatom, s a nyarat náluk töltöm el. Én nem soká szoktam deliberálni, azért most is alig alapitottam meg a tervet reggel, délben már megvettem a lovat, kantárt, nyerget, stb. s estve 6 órakor ugyan az nap (august. 2-án) utra keltem.

Van sokkal közelebbi út Ujbudára lóháton, ha az ember St. Louisból Burlingtonig gőzhajón megyen; én azonban részint nem akarván viszszautazni, részint a vadászat s vadvidék kedveért ezen kimondhatatlan nehézség- s nélkülözésekkel egybekötött járatlan utat választottam magamnak sans gêne.

Első éjen át szünet nélkül utaztam, s az út még csak meglehetős volt, mert imitt amott már láthatni faházakat, noha 6 év előtt még indiánusok laktak ott. Az út azonban a viz kedvéért (itatás végett) igen sokszor átmegyen a Grand River nevü folyón, hidnak hire sem lévén, természetesen át kellett usztatnom mindég.

Az éj setét volt, s utóbb meguntam ezen mulatságot, mert mindenkor övig vizes lettem az usztatásnál, a prairiekből pedig okvetlen erdőbe akartam reggelig érni, részint hogy vadászhassak, részint pedig hogy lovamat a legyek ellen oltalmazhassam, melyek itt a prairieken milliónként repdesnek, és igen kinozzák a lovat. Tehát elhatároztam, hogy a folyó balpartján keresztül vágok egyenesen a prairien.

Elővettem kompasszomat s megindultam. A fű azonban a folyó közelében oly magas volt, hogy néhol 3—4 magyar ölet maghaladott, azért feljebb mentem a dombos prairiere, hol irányt vevén, egész reggelig ut nélkül vágtatva lovagoltam; de még reggel sem láttam sehol a láthatáron fát.

Végre 10 órakor, nyugotra fekete foltokat pillantottam meg, s 12 órakor egy patakhoz értem, hol tanyát ütöttem, s 17 órai lovaglás után

lovamat is kipányváztam. Vizért menve a patakhoz, alig 25 lépésnyire tanyámhoz egy szarvast lőttem, s pompásan delectáltam magam belőle ebrédre s vacsorára. Estve pedig két pulykát lőttem, s reggelire ezek egyikét sütöttem meg.

4-én reggel 10 óra körül tovább indultam, s egész nap a prairien lovagolván, mintegy éjfél körül egy szép fiatal tölgyes erdőben telepedtem le. Reggel óta nem evén semmit, alvás helyett vadászni mentem, azonban a setétség miatt semmit sem lőhettem, noha a fák között nagy robajjal elég pulyka repdesett. Végre reggel egy tuczat vad galambot lőttem, s nagy étvággyal elisköltöttem őket kettőig, melyeket tarisznyámba tettem azon esetre, ha megéhezném.

5-én éjjel tovább indultam, s gyanitván, hogy nem messze lehetek Trenton várostól, s igen éjszakra vagyok, nyugoti irányba vettem vonalomat; reggel ismét prairien kellett utaznom, de 10 óra körül elértem a Grand Rivert, tehát ismét az utra kerültem s délután 3 órakor Trentonba érkeztem. Trenton helyén ez előtt 6 évvel épült az első faviskó; nem sokára Kaliforniában aranyat találtak, s ez volt épen az egyenes vonal, melyen a kivándorlók keletről Kaliforniába utaztak, s igy a kunyhó mellett hamar házak épültek, ugy hogy Trentonnak ma már közel 400 házban 1200 lakója van, s mintegy 10 mértföldre köröskörül be van telepitve gazdákkal. Trentonban 2 napig pihentem, vagy is inkább pihentettem lovamat.

9-én ismét tovább indultam, s két napi utazás után, mely idő alatt szinte az erdőben kampiroztam, 11-én reggel Princeton nevü városkába érkeztem, mely a legközelebbi magyarhoz (V.. ga Ferencz) csak 42 mértföldnyire van. Vágyva vágyván már barátimat ölelhetni, nem soká időztem Princetonban, hanem mihelyt lovamat elláttam, utamat folytattam éjszaknak.

Princetonnál ömlik a Grand Riverbe Thompson River, (Thompson folyó) mely a magyarok által birt földeket ketté szeli, ennek partjain felfelé lovagoltam, gyermekiesen örültem a hullámoknak, melyek hihető csak néhány óra előtt vettek bucsut barátimtól. Végre Fairview nevü városba értem,(mely közbevetőleg legyen mondva, még csak két nyomoru fa ólból áll), hol Iowa státus déli határába léptem, hova V.. ga Feri háza csak 4 mértföldre van, azonban mivel a Thompson jobb partján lakik, s ennek medrét nagyon kimosta az árviz, süppedősége miatt a fairviewiek tanácsára nem mertem fáradt lovammal rajta átgázolni, hanem inkább M..... nyi Józsi átjárásáig lovagoltam 4 mértföldet tovább éjszakra.

Besötétedvén, s nem tudván a járást a berkes mély erdőben, kénytelen valék itt egy görbe fán a vizparton meghálni, s csak reggel keltem át a Thompsonon. Már 3 mértföldre megláttam a prairien egy dombtetőn M..... nyi Józsi házát, mit ő Pipagyujtónak keresztelt; midőn félmértföldre értem hozzá, már meg láttam őt is, a mint háza előtt kaszált a bornyuknak, s fia Tivadar fejte a teheneket. Meg nem leptem őt annyiban, mert megismertek ők messziről; de meg leptem annyiban, mert nem is álmodtak láthatni. Az öröm nagy volt! Józsi, szegény könnyezett is, mi nála (vallomása szerint) nem épen mindennapi dolog.

Józsi jelen birtokát, mit nagy részben kézi munkája, s vas türelmü szorgalma által szerzett, eladta D.. hos Ernő nevü torontáli fiúnak, ki jelenleg vele lakik, igen derék művelt egy ember; egykor K... Ernőnél volt uradalmi ügyvéd.

Józsi más birtokot vett ide 6 mértföldre (éjszakra), már ott is épiti házát, s tavasszal oda fog költözni. Szomszédságában H... er Náczi számára is (Pécsről) vett birtokot, kit minden órán várunk, mert már Chicágóból nejével s gyermekeivel elindult. Magyarországot csak junius végén hagyta oda.

Igen el vagyok még foglalva az itteniek vizsgálásával; természetes, még félig sem beszéltük ki magunkat Józsival; jövő levelemet csak akkor fogom ismét utnak inditani, ha valamennyi magyart itten bejártam, hogy irhassak róluk körülményesen. Addig is egy kis földképet küldök tájékozásul, hogy jövő leveleimen eligazgadhassanak, lássák, kik, és hogyan laknak itten.

Uj-Arad; Decatur megye, Iowa
státus october 29-kén 1854.

P... rni Antalt, ha vele találkozandom valahol, szokásom szerint hazafiui szivességgel fogadandom. L... dyt igen jól ismerem, sokáig Uj-Yorkban, utóbb Philadelphiában élt, hol egy mázos ajtókilincs gyárban mint könyvvezető működött; még mult év elején azonban (épen akkor, mikor én Sz. Louist oda hagytam, elment Konstántinápolyba. L... dy meglehetősen beszél törökül, és ismerős az ottani viszonyokkal. Jelenleg

csak hiszem, de bizonyosan nem tudom, ott van-e még. Amerikában sok szerencsét tehetett volna a nők közt, mert igen szép és kedves maga alkalmazású ember.

M..... nyi Józsiról mindent megirtam, de azt még elfeledtem, ugy hiszem, hogy neje nem akarván utána kijönni, egy kis német leányt vett magához, ki süt, főz, mos, fej, sat. Minden tekintetben derék és jó leány, mert Józsit nagy urrá tette, ha meggondolja az ember, hogy azon szellemi foglalkozásokat, az előtt három egész évig, Józsi maga végezte el. Sőt mi több foltozott, üngöket, gatyákat, kabátokat, nadrágokat, még csizmákat is maga varrt. Varrt volna köpenyeket is, de erre nincs szükség, mert itt mindenki egy pokróczot szokott (legyen bár piros, vagy kék, csíkos, vagy fehér az mindegy) közepén ollóval, ha ez nincs, késsel vagy bicskával kivágni, aztán fejét rajta ki dugja, bele takaródzik, s ugy sétál benne a hó tetején, mint akármelyik burgermeister finom makintoschjában, vagy akár a római praetor bibor palástjában.

Józsinál nem soká voltam, mert vágyva vágytam többi hazámfiait is láthatni. Legelőször V...a Ferenczet látogattam meg, mert legközelebb lakik Józsihoz. V...a háza legszebb tán az egész Státusban; ő a szó szoros értelmében europai ember, s azért itt vagyonának több mint felét kényelemre költötte. Gyermekei nincsenek; de azért lehető megelégedésben tölti napjait szeretetre méltó (még fiatal) neje és P...er Gyuri társaságában.

P...er Gyuri még U....ival jött ide, s tehát első telepedő volt. Ő is foglalt birtokot mint mindenki, de nem soká lakott rajta, hogy javitsa, s élelmezésére használhatóvá tegye. Mikor szegény hazánkfiai ide jöttek, rémséges vadon volt ezen vidék, a legközelebbi fehér ember 120 mértföldre lakott; sem utak, sem semmi! Azután a jövevények közől senkisem értett a munkához, s igy türelmét vesztve, mindenki kétségbe esett már.

P...er Gyuri látta, hogy ez szétbomlasztja a koloniát, melynek ő volt egyik alapitója, oda hagyta saját tüzhelyét, s segitette a többit; mikor maga desperált, mindenkit vigasztalt; mikor belőle a remény végszikrája is kihalt, másokat fényes rózsás reménybe ringatott; mikor neki csontja is fázott, másokat takargatott és melegitett; mikor neki csizmája sem volt, mások pamlagait huzdalta be; mikor neki még ágya sem volt, másoknak épitett fényes szereket; mikor neki még kenyere sem volt, a nőknek itt ott virágos kerteket arrangirozott. Illyen volt P...er Gyurink, s csak egyedül az ő nemes lelkének, s áldozat készségének lehet tulaj-

donitani, hogy a kolonia, miután a parázson keresztül gázolt, kibékült sorsával, s jelenleg oly irígylendő helyzetben van.

Az igaz, hogy P... er Gyurinak még ma sincs semmie (puszta földjét kivéve), de mit törődik ő azzal, ha körülte mindenki boldog és megelégedett; azon öntudat keblében, hogy boldogságát mindenki neki köszönheti, annyi megelégedettségnek ő az alapitója.

Ilyen ember volt nekem mindég az ideálom, s kimondhatatlanul örülök, hogy P... er Gyuriban sohasem csalatkoztam, de mindég az önzést gyülölő s utáló férfias jellemnek tartottam. Épen U.... y családját gyógyitgatta Gyurka, a mint V.. ga Feri tél közepén nejével ide megérkezett; ő mint egykori torontáli alispán, igen természetes, hogy nem igen szokott oly élethez, mint minőbe itt bele lépett, noha erős akarat és férfias türelem meg volt benne, ugy nejében is minden, mit egy angyal jóságu, művelt és lelkes nőtöl józan észszel várni lehet, de ki volt még képes a természet romboló karjai ellen küzdeni? A hideg, nélkülözés, szél, egy szóval az elemi viszontagságok már az első napokban ágyba teritették őket. A kétségbeesés rémitő sirvölgyére P... er Gyuri terjeszté ki mentő karjait; öt hat, sokszor tizenkét beteg, tehetetlen, félénk, vagy tunya egyénnel főzött, mosott, fütött stb. a mellett épittette a házat; egy szóval oly physicai erőt felül muló tevékenységet fejtett ki, s oly annyira lehetővé tette a lehetetlenségnek látszót is, hogy betegei felüdültek, hozzá szoktak sorsukhoz, a beérkezett tavasz virágait már kibékülve mosolyogták meg; s jelenleg tökéletesen meg vagynak elégedve helyzetükkel. Mind a mellett azt mondják V... áék: ez csak addig tart még P... er náluk és velük lessz; mert mihelyt ő elmegy akárhová s akármi ok miatt, ők is eladják mindenöket, s ott hagyják Iowát. Ettől fél Gyuri, mert látja, hogy boldogok V... áék; (s láthatja hogy megis érdemlik, hogy azok legyenek) s inkább azon áldozatot hozta, hogy maga rab legyen, megfogadta, hogy V... áékkal fog élni, s meghalni, ha a sors ugy akarja. V.. ga, mint mondám már, egy szilárdlelkü, talpig becsületes férfi, szeretetre méltó férj, ember szerető, s áldozatra kész barát.

Neje szerető nő, sorsával mindég megelégszik, mert nem csak mivelt, de lehet mondani, tudós nő, minőt keveset láttam még ez életben. S hozzájuk P... er még tökéletes jelképe a férfias becsületességnek, ellehet képzelni, hogy ők jól megférnek s együttlétük tartós leend. _

Először nem sok ideig voltam itt, mert különösen M..... széket akartam látni, de onnét a váratlan események, miket utóbb előfogok sorolni, elszólitván, hamar ismét ide jöttem, s azon időt, melyet még itt akarok tölteni, itt fogom tölteni Uj-Aradon, V... áéknál. Mert a helyet

neje kivánságára Feri Uj-Aradnak keresztelé, mely név alatt az ujabb földképeken is megtalálható, noha V... a háza, istállói, fészere és ólai még most az egyedüli képviselőji a névnek, s hihető nem is leend soha várossá, legalább Feri kezében, tudom nem lesz azzá.

Most azonban ideje, hogy az itteni életnek némi prakticus oldalával, vagyis europaiasan szólva, materialis oldalával ismertessem meg önöket, de mielőtt ezt elolvasná édes anyám, üsse fel Londonból irt s kivándorlást okadatoló leveleimet, s aztán itéljen, milyen próféta voltam akkor.

V... a Ferencz p. o. 2250 dollárral indult el Londonból 1851-ik év végén; az út és bevásárlás az ide legközelebbi városban megemésztett 680 dollárt, háza került (mert igen szép hat szobája van) 800 dollárba, a többi épületek 150-be; 500 dolláron marhát, birkát, sertvést, stb. vásárolt, s kezében csak valamivel maradt több száz dollárnál, a 640 hold földet csak 5 év mulva kelletvén lefizetnie. Az első év bevégezte olta kényelmesen él, második évben már el is adott; s jelenleg a 640 acrenyi földjéért (melyből 120 van bekertelve és mivelés alatt) a házzal és egyéb épületekkel együtt 10 ezer dollár kész pénzt igérnek neki! Ehhez járul 80 darab marha (közte 20 ökör) 200 sertvés, 60 birka, 4 ló, mi összesen legalább 2000 dollárt megér.

Igy három rövid év alatt 2250 dollárból már legalább 12000 dollár lett! Mikor V... a itt megtelepedett, a Thompson folyó jobb partján ő volt az első fehér ember, jelenleg hozzá ötven mértföldre körösköriil egy talpalatnyi bitang üres föld sincs; minden el van foglalva, s 10 mértföldnyi körben hozzá már két gőz- és négy vizi malom őröl és füurészel. Három mértföldnyire van egy gyógyszertár, s két orvos, két mértföldre bolt, hol minden coloniális áru és ruhanémü mindég kapható.

A kivándorlók sora végét nem éri, naponta számtalanok utaznak nyugot felé, kik mindent megvesznek helyben, a mi csak eladó. V... ának az idén (pedig nem legjobb termés volt) 1100 bushel kukoriczája, 400 bushel burgonyája, és 200 bushel babja termett, s a kukoriczát csak nem erővel veszik tőle 60 centen a bushelét, a babnak bushel-je pedig már jelenleg 80 cent (4 vft), tehát most rosz terméssel is mintegy ezer dollár jövedelme van egyedül a termésből. Azonfölül a marha és disznó meg gyapju, stb. mint számadásaiból kitetszik, január 1-től mai napig 342 dollárt hajtott. Egy szóval V.. ga, három évi munka után ugy áll, hogy akármely perczben eladhatja holmiját; s ha neki tetszik Párisba vagy Londonba mehet lakni, s ott is elél becsületesen tőkéje kamatjából.

Az igaz, hogy dolgoznak mindnyájan, de hát mi a manót csinálnának itt mást? dolgoznak, mert nekik ugy tetszik még most is; jó izüen

esznek s alusznak reá, mint soha ezelőtt. V... ánénál ugyan van egy női segéd (itt nincs cseléd, hanem „help" segéd) de azért mindent megtesz maga is, értem a ház körül. Én, mióta itt vagyok, a belső departementet vettem át, reggel 5 órakor kelek és a szivó padon forgácsot metszek, aztán befütöm a konyhán a tüzhelyet, a sajtárokat megtöltöm vizzel, s kiseprem a konyhát. Aztán megvetem ágyamat, s P... erét, s szobánkat szintén kiseprem. Már ugy bele tanultam ezen mechanimusba, mintha egész életemben szobaleány lettem volna, s megvallom őszintén, igen igen szivesen megtenném egész életemen át, feltéve, hogy körömben is mindenki megtenné a maga dolgát.

Mig én így munkámat végzem, P... er kisepri a pitvart, s fát vág, hogy pótoltassék az, mi a reggeli alatt eltüzeltetik. V... a Feri pedig megitatja a borjúkat s lovakat, s megfeji a teheneket. Mig ezek történnek, addig a nők szobáikat kitisztitják és reggelit készitenek; ugy hogy 6 óra kőrül, mikor én leteszem a söprüt, P... er a fejszét, V... a a tejesedényt, a reggeli már az asztalon van. Reggeli után „more patrio", az az magyar szokás szerint egy pipa dohányt szivunk együtt a konyhában, aztán következik a napi munka.

Most p. o. a kazalokat póznázzuk, mert a szél egy kissé felborzogatta őket. Mult héten burgonya szedés, az előtt kukoricza fosztás volt, s igy mindég mint lenni szokott. Én azonban ritkán veszek részt e munban, mert a házinő nekem a szobaleányi foglalkozás mellett még a főerdőmesteri departementet adta. Tehát reggeli után (mi, elisfeledém mondani, kávé, frís vaj-, méz-, és hideg fáczán, vagy fogolyból áll, melléje kukoricza kenyér vagy is prósza, és fris forrásviz), vállamra veszem a puskát, s vadászni megyek; s milyen eredménnyel, csak abból is megitélheti anyám, hogy mióta itt vagyok, 21 szarvast, 78 pulykát, 53 fáczánt, s nehány száz foglyot és prairie-tyukot lőttem. Jelenleg pedig annyi a vadlúd, kácsa, hattyu, daru, és más vizi madár, hogy alig lehet a szót megérteni sáppogásuk és gágogásuk miatt.

Elképzelheti tehát édes anyám, hogy itt a szakácsnék nem esnek kétségbe, kivált ha oly vadászt tartanak jó szóval, mint például én vagyok. Minden másod s harmad nap azonban más qualitásban is kell szerepelnem, mert egy úttal fő halászmester is vagyok, ilyenkor aztán akár horoggal akár hállóval annyit szoktam fogni, hogy a sertvések is megunják. Pisztrángok, harcsák és angolnák nagy bőségben vagynak nem csak a Thompsonban, de minden mellék ágaiban is.

Pontban 12 órakor szól a harang, s fél óra mulva mindenkinek otthon kell lenni. Ebéd után egy pipa dohány, s pedig otthoniasan fe-

kete kávé mellett; aztán következik a napi munka folytatása, miben én is sokszor részt veszek, de még is többnyire a házi nővel szoktam kilovagolni vagy a nyugoti nagy prairiekre, vagy ide oda látogatóba a szomszéd nőkhez.

Estve 6 órakor a harang ismét teára hivja hiveit, ilyenkor aztán mindnyájan már pongyolán vagyunk, s én elbeszélem vadászati s halászati kalandjaimat, ők meg elbeszélik, hány burgonya volt ez vagy amaz kupocz alatt, s hogyan szakadt ki ez vagy amaz lepedője a kukoricza alatt stb. Lassanként azonban tovább megyünk, mindég tovább, mig át repülünk az Atlanti Oceánon s Europába termünk; ott sem állunk meg, de tovább vándorlunk keletre az ó világ zugába, s mikor meg néztük a hazát, az egyetlent, a páratlant minden hazák közt, felkeressük önöket is rendre. Én szivesen elmegyek Gyurival együtt Aradra s Feriékkel Temesvárra; aztán elmegyünk mindnyájan Gyurival Krassóba; mig végre ők is eljönnek velem Somogyba. A mily örömmel kezdjük meg a csevegőutat, közönségesen oly borús arczczal jövünk reá utóbb, hogy csak gondolatban kisérjük az ajkak utazását, s mindég széken ülünk a párolgó tea mellett.

Ilyenkor nem egyszer lopódzik könny szemeinkbe; de Gyuri jelen van, s mikor látja, hogy mindenki malmáról fogy a viz, mikor sohajtást hall, vagy látja, hogy zsebkendőt keres önkénytelenül a kéz; előáll és szóli: halljuk csak, hol is hagytuk el tegnap; igaz! s olvasni kezd egy ujságlapot, vagy félben szakasztott regényt, míg lassanként oda vonja a figyelmet magához; a lélek uj tápot nyer, s feledteti a testtel a legszentebb nyughelyét, hazája földjét s benne övéit!

Sokszor 12 óra elmulik éjjel, mikor lefekszünk, s ágyban is még soká beszéllünk Gyurival a multról, s a multak emlékével alszunk el, a multak emlékével álmodunk, mig a reggeli zörgés emlékeztet a valóra; én forgácsot megyek metszeni; Gyuri fát vágni, Feri a bornyúkat itatni. Ez az élet prózája; de van azért benne poesis is, azt tagadni nem lehet. Megirtam a mint van, önök kibéczézhetik, hol a próza, hol a költészet. Én is kommentároznám, de most látom ijedve, hogy levelem már megint dupla lett. Jövő alkalommal többet.

Uj-Aradon, Decatur megyében, Iowa státusban, november 28-án 1854.

Kedves anyám!

Utolsó levelemben V...a Feri barátom házát, kül s bel kőrülményeit irtam le, most a hirneves Ujbudát (ángolul New-Buda) akarom önökkel megismertetni:

Ha a Thompson balpartján megy az ember, s a városkához mintegy $^{1}/_{2}$ ángol mértföldre ért, a folyó egy kanyarulatánál keletről nyugotra azon kilátás nyilik a szem előtt, melyet levelem homlokára karczoltam, mely azonban, mellesleg légyen mondva, tökéletesen természet hű.

A háttérben ugyancsak a bal parton felnyuló hegyek mögött T.-..cs, volt huszár kapitány lakik, s hozzá éjszakra 10 mértfölére M....szék vannak. A várossal szembem a jobb parton felemelkedő erdőség M.....-nyi Józsi tulajdona.

A város jelenleg 8 házból áll, a legszélső egyszersmind egyedül álló az éjszaki oldalon, a posta ház, jelenleg valami Kellerschon nevü német tulajdona, ki egyszersmind a postamester is.

A hozzá legközelebbi B.....czei Tamás szij- és nyereggyártó lakása. Aztán következik a „Grocery“ az az bolt, hol minden kapható, mire csak szükség van a vidéken, magyarok birják társaságban, kik hetesen felváltva kezelik az eladást.

Van még egy kovács, egy asztalos, egy orvos, s két amerikai bőrkereskedő, s mind a 8 egyúttal vendégfogadós, mert amerikai szokás szerint fizetés mellett mindenki befogad vendéget.

Jelenleg a bőr kereskedők miatt mintegy 300 indián család (pottovatomiek, choktavok és foxok) táboroz a város körül, kik élénk cserekereskedést üznek a magukkal hozott belénes, élen, szarvas, medve, hód és rakoon bőrökkel. A házak mind deszkákból épitvék, fehérre festvék s igen jól néznek ki. Jövő évben épülend egy gőzmalom s két fürész malom is. Ezentúl még 4 bolt fog megnyittatni, egy szálloda s egy gyógyszertár. Templomról még nincs szó...

Mikor még U.... itt lakott, egyszer a státus kormányzója meglátogatta őt s kérdezte tőle „hát Mr. U...., hol van a templomok? mire az öreg azt válaszolá: a „pokolban.“

Ujbudának igen szép és kedvező fekvése van minden tekintetben, s hogy eddig jobban nem gyarapodott, kétségkül U.... indolens fukarsága az oka. A helyett hogy a szétszórt magyarokat egyesitette volna, s 19 ezer holdat haladó birtokából mindenkinek annyit juttatott volna, hogy rajta megtelepedhessék, a kedvezményeket, mikben a magyar ügy miatt őt részesitették, arra akarta használni, hogy szegény szerencsétlen honfi társait kizsákmányolja, s rajtuk nyerészkedjék. Kimérte a város helyét, lelkes proclamatiókat bocsájtott ki, s mikor messzéről ide jöttek szegény magyarok, hogy letelepedjenek, s mesterségüket folytathassák, 150 □ lábnyi üres házhelyet, mondom 150 □ lábnyi üres házhelyet 100 dolláron (s nem alább) ajánlt nekik.

Ez természetesen oppositiót szült, s mindjárt öten másutt mértek ki városhelyet, s különféle feltételeket ájánlottak a letelepedőknek. A vidékieket is U.... tette elidegenitette s midőn az itt megtelepedők mezei gazdaságukat folyamatba tették, nem lehetett őket arra birni, hogy boltosok legyenek. S igy a tervezett város megbukott. Mikor U.... mult év tavaszán elment, csak saját háza állott a város rengeteg helyén, t. i. a posta ház. Mihelyt azonban elment, új kisérletet tettek, P... er Gyuri elfoglalta a kimért városhelyet, irkált, firkált, agitált, mig nem fáradhatatlan szorgalmának sikerült azt kivinni, hogy ma már, (18 hónap multával) tökéletesen reményleni lehet, hogy Ujbudából csakugyan város lesz.

Ennek bebizonyitására elég legyen azon egyetlen egy adat, hogy B.....czei egy év alatt 78 nyerget, és 243 kantárt adott el. A kereskedők pedig boltjukból 1750 dollár áruportékát kész pénzen, s 2400 árut bőrökért adtak el.

A posta hivatalból az elmult 12 hónap alatt 950 levél, s 7000 ujságlap adatott ki; mi minden esetre bámulatos egy europai előtt, mert a környék legnagyobb városa csak 8 házat számit, tehát ezen nagy közlekedés és forgalom a farmerek, s a keresztül utazó kivándorlók által hozatott létre.

Kevés tőkével itt roppant vagyont lehetne még szerezni; t. i. szeszes italokat, lábbelit, ruha nemüeket, lőszereket, stb. nyers bőrökért lehetne becserélni az indiánusokkal, s ezeket Sz. Louisba szállitani, mi által 200 percentnyi tiszta hasznot lehetne nyerni.

Naponta egymást érik már a baromkereskedők is, kik nagy áron öszvevásárolnak marhát, sertvést, juhot, lovat, s kora tavasszal torony irányában Kaliforniába hajtják.

Jelenleg 30—35 dollár egy bornyus marha, oka mert Kalifornia népessége óriásilag szaporodik, s a nyári nagy szárazság miatt, mely min-

den legelőit leperzselé, arra van kárhoztatva, hogy soha se tenyészthessen barmot, hanem importálja aranyaért. Iowa legközelebbi státus (1600 m. föld) Kaliforniához, s arra van teremtve, hogy örökös marhalegelő legyen; száz és száz mértföldekre terjedő buja rétek, remek patakok s sürü ligetek, mindez azon előnyt adja Iowának hogy kizárólagos baromtenyésztője legyen nem csak Kaliforniának, de minden ezentúl alakulandó státusnak is a Csendes tenger partjain. Most még nem megy oly nagy skálán, mint mennie kellene, mert 1-ször nincs annyi marha mint kell; 2-szor a szállitás soká tart, és veszedelmes. De legfeljebb 5 év alatt elkészülend a vasut Davenportból San Franciscoba, mely 3 mfld. távolságra lesz a legészakibb magyarhoz; ez alatt a népesedés is annyira megszaporodik, hogy a szükségletet ki fogja elégithetni, s ekkor majd igazán beáll az itteni vidéknek virágzó kora. Ekkor Uj-Yorktól San Franciscóig, vagyis az Atlanti Oceántól a Csendes tengerig az itteni koloniának ugy szólva szivén vonuland keresztül az egész óriás forgalom.

Holnap vagy holnapután tovább, addig is Isten önökkel, mindjárt szarvas vadászatra megyünk, s a posta ma estve elindul.

Ha a sors ugy akarja, hogy valaha még megláthatom önöket, egyedül ezen négy holnapi életem részletes elbeszélése néhány estvét veend igénybe.

Még addig semmit sem dolgoztunk a borzasztó hideg miatt, jövő holnapban azonban minden esetre elfogjuk kezdeni. Első teendőnk leend Kanzás nyugoti határát megállapitani, ez álland egy vonalból éjszakról délre. Ezután ezen vonallal parallel vonalokat huzunk nyugotról keletnek, egész a Misszouri folyóig, mely aztán a megyék éjszaki és déli határát jelölendi. Ha ez kész, akkor jönnek az éjszak délröli parallel vonalok, melyek a megyék nyugoti és keleti határait teendik, aztán még minden megye, azaz minden négyszög 36 sectióra, azaz 36 egyenlő négyszegre osztatik fel.

Elképzelhetik, hogy ily munka, midőn a feldarabolandó föld hossza közel 300 mértföld, s szélessége 240 mfld. mily soká fog tartani.

Ne képzeljék azonban, hogy ezen egész roppant terület telve van földmivelőkkel. Az állitólagos 60 ezer lakos, (mely azonban alig megy 20 ezerre) a Missouri folyó mentében van apró városkákban elszórva. A Missouri folyótól mintegy 10—15 mértfölre nyugotnak kezdődik a nagy prairie, hol az ember 50—80, 100 mértföldet lovagol s nem lát egyetlen egy fát sem; csak a patakok és folyók szegélyezvék mindegy 100 lépésnyire szegéllyel, melyen fa és bokor terem, a többi mind elláthatlan

fűtérség. Azért oly hideg a klima, a föld mindenünnen ki van téve a szeleknek. A tél e körülmény miatt valóban borzasztó.

Indián mintegy 25 ezer lakik a területen, s 8 nemzethez tartoznak, melyek mindegyike külön nyelvet beszél. Körültünk a Cow, és Chikapoo nemzet lakik. Mindezekről azonban jövő levelemben.

Uj-Buda Decatur megye, Iowa státus. Február 16-án 1855.

Kedves öcsém!

Decemb. 19-ről irt soraidat tegnap estve vettem, innét és ide a posta kissé lassacskán jár még, mert Keokukból (hol osztályozó posta hivatal van, s azért oda kell minden levélnek előbb menni) csak egyszer jár hetenként Budára a posta, mivel az utak még máig is csak Isten ő szent felségének müvei.

Lóháton botorkál hozzánk Mercur ő kegyelme; semmi sem természetesb azonban, mint az, hogy mikor a posta-málha igen nagy, egyszerre lóháton mindent nem lehet elvinni; igy tehát p. o. ha 25 zsák ujság és levél van számunkra, a legény kiveszi közüle az első egy párt, a többit pedig ott hagyja az utána következőnek, ki aztán hasonlólag cselekszik. Végre ha a zsákok tekintélyes quantitásra szaporodnak, összeáll az itteni lakosság, s elmegy érte ökrös szekéren. Van reá példa, hogy egy ily expeditió 49 zsák levelet és ujságot hozott Budára.

Egyébiránt ne gondold, hogy ez mindenütt igy van Amerikában; sehol a világon sebesebb posta közelekedés nincsen, mint épen e világrészben.

Uj-yorkból Keokukig például (2200 mértföld) 52 óra alatt jő a posta. Két év mulva erre is már kész lesz a vasut, (Ujbudától éjszakra), s akkor Keokukból 12 óra alatt itt lesz naponta a posta; s pl. Győrből a levél 19 nap alatt fog Budára érkezni, mi ha felvesszük, hogy közel 8000 mértföldnyi távolság, mégis csak kielégitő leend legalább addig, mignem a léghajókon fogják a szállitást eszközölhetni.

Mióta a szabad státusokban, és Közép-Amerikában élek, szinte szakadatlan dolgozok s irataim már óriási halmazzá szaporodtak;

én ezeket azonban csak magyarul akarnám közzé tenni s fájdalom, a körülmények gátolnak ezt tehetnem.

Nem ereszkednék-e Kovács Pál ur velem valamely összeköttetésbe, illetőleg irodalmi vállalatba? ő oda haza mint kiadóm működhetnék, s hiszem, mind kettőnkre nézve nyereséges vállalat lenne. „Utazás az Éjszak amerikai szövetség éjszaki és közép államaiban;“ — Utazás az éjszakamerikai indián területen;“ „Luiziana és Texás“; Utazás Középamerikában; „A mexicoi tengeröből és szigetei“. „Utah és a Mormonok“; „A magyar kivándorlók története Éjszak-Amerikában“ czimü dolgozataimat, ha kell, rövid időn rendbe szedhetem, s oly állapotba helyhezhetem, hogy a birálatot kiállják.

Mindezen munkák pedig nagy érdeküek lennének a magyar olvasó közönség előtt, már csak azért is, hogy nagy részint egyedüliek lennének szakukban. Nekem semmi kétségem sincs, hogy nehány ezer forintot lehetne általa szerezni, s oly helyzetbe hozna, hogy továbbra is szakadatlanul az irodalmi téren működhetnék.

Arra kérsz, irjak valamit az itteni farsangról. Ez, megvallom nehéz feladat, de mind a mellett megpróbálom:

Amerikában a keleti státusokban, és általán a nagy városokban sok tekintetben külömbözik a farsang ünneplése az europai modortól, de még itt is mindenütt külömböző. Mindazoktól azonban nagyon eltér a modor, a mint itt nálunk Iowában áldoznak Carneval kisasszonynak. Minket Amerikában mindenki ezen czimmel illet „Backwoodsmen“ (azaz a rengeteg emberei, mert a civilisátio előpostái vagyunk s irtjuk számára a rengetegeket) s e szerint mulatságunk is a vadság és civilizatió közt foglal egy bizonyos helyet.

Most tehát a Backwoodsman-ek, azaz a mi iowai farsangunkról irok. Itt tulajdonkép kevés ember is tudja, hogy ez a szó „carneval“, vagyis farsang valamely nép szótárában előfordúl; de mivel itt is csak emberek laknak, tehát ők is nem annyira divat és szokás mint természeti ösztönnél fogva mulatnak és tánczolnak.

Hogy ezen kedvcsapongás történetesen épen azon időbe esik, mint bár hol másutt a világon, annak egyszerű okát nem abban kell keresni, hogy keresztény kalendáriom határozza ezt; de mert január és mártius közt van itt mindenkinek legkevesebb dolga, s tehát legtöbb ideje mulathatni.

Táncztermek, vagy más mulatságra számitott helyiségek itt sehol sincsenek, mert nem hajtanának jövedelmet, már pedig Amerikában semmisem tétetik prakticus czél nélkül.

A bálok tehát itt mindig a hölgyek inditványára, de egyedül a férfiak költségére adatnak, bizonyos nemével a részvényes aláirásnak. Miután a hely meg van határozva, hol a mulatság tartatni fog, s annyi aláiró van, hogy a költségek mellett még emlitésre méltó haszont is várhat a bálrendező, kitűzik a napot s az aláirók meghivják az ismerős ladyket. Ezen meghivásnak oly természete van, hogy a meghivó meghívása által kötelezi magát a bálban minden tánczot a meghivottal járni; azaz a meghivás világos jelképe a solidaris engagirozásnak.

A bál rendezése, ételek, italok, zene, stb. egészen a báladót illeti, azaz azon gentlemant, kinek házában a bál tartatik. A bál napján már korán reggel a gentlemanek gálában meghivottjaikhoz lovagolnak, velük reggeliznek, s aztán rögtön indulnak a bál helyére.

A gentleman és ladyje gálában elől lovagolnak, utánok a lady szülei, testvérei, vagy atyjafiai „sack et pack“ ökrös szekéren. A gentlemanek ilyenkor legszebb öltönyeikben vannak, többnyire fénymázos topány-, fekete nadrág-, és frakban, fekete mellényben, kihajtott inggallérral, (mert nyakravaló itt nincs divatban), plush sapkában, s köpenyül a közepén kivágott vörös pakróczczal.

Délután három órakor kezdődik a táncz a legnagyobb szobában, (itt közönségesen a konyhán kivül két vagy három szoba van a házaknál, s ily alkalomra a tulajdonos mindent ki szokott hordani belőlök a „smokehouseba“ azaz a házon túl lévő „füstöldébe,“ mely Amerikában egészen sajátságos épület). A zenészek kivétel nélkül két néger hegedüsből állanak, kik czigányainkhoz hasonlón „csak betéve huzzák“; különben nálok még korántsem kivántatik annyi tálentum, mint czigányainknál, mert az amerikai nemzeti tánez összesen csak tizenkét taktusból áll; s miután az amerikai ember mást nem tánczol, mint saját tánczát, a néger hegedüsök igen következetesen délutáni három órától kezdve más nap reggelig, azaz világos kivirradtig, ugyanazon tizenkét taktust húzzák szünet és változás nélkül.

A gentlemanek lovai, ugy a ladykéi is a ház körül a karókhoz köttetnek felnyergelve; az ökrök a „big lot“-ba (a barmok számára külön keritett nagy udvarba) hajtatnak, kifogva ugyan, de kettesen összejármozva; a szekerek a ház előtt maradnak azon festöi rendetlenségben, a mint megérkeztökkor megállittattak. Igen természetes azonban, hogy ily sok négylábu vendég nem számolhat a báladó vendégszeretetére, annál kevésbbé szénája, zabja, vagy kukoriczájára, s igy a lovak nyergelve és a karóhoz kötve, az ökrök pedig párosan öszvejármozva mulat-

nak másnap reggelig, sokszor délig evés ivás nélkül, szabadságukra hagyatván, a hegedük hangjain gyönyörködhetni kényük s kedvük szerint.

Megkezdetvén a tánez, minden gentleman párjával, (azaz meghivottjával) előáll, és járja a „Yankee doodlet" mindaddig, mig ugy elfáradnak, hogy körmeiken, ajkaikon és füleiken folyik az izzadság; mikor ez időszak általánosan beáll, a zene egy időre megszünik; a gentlemanek whiskyt (fenyü pálinka) isznak, a ladyk egymással conversálnak. Aztán bejönnek ismét a gentlemanek, s ujra elkezdik a „doodlet." Ezen táncz sokban hasonlit a somogyi földnép csárdásához, a párok mindig egy álló helyükben ugrálnak és topiczkolnak.

Estve nyolcz órakor asztalokat visznek a szobába, megteritik s felhordják az ételeket; de az asztalnál csak a ladyk foglalnak helyet, s meghivójik hátuk megett állva szolgálják őket. A lakoma közönségesen főtt disznóhusból, répa vagy burgonyával, sült marhahusból, szarvas, turkey (vadpulyka), fáczány, fogoly stb. sültekből áll. Azonfelül mindig még különféle pudding és applepie (vadszilva vagy vad almával bemázolt lepény) is van.

Ha a ladyk készek az evéssel, fölkelnek s más szobába vagy a smoke houseba mennek öltözködni; helyüket ekkor a gentlemanek foglalják el, s elköltik a maradékot. Mint mindenütt Amerikában, ugy itt is az evésnek hamar vége szakad. Az europai ember azt gondolja eleinte, mikor egy Yankeet enni lát, hogy gőzerővel eszik, s ilyenkor közönségesen evés nélkül is marad, mert mig a Yankeet bámulja, ez előle mindent elkölt, a mi csak ehető.

Ebéd után ismét kezdődik a táncz, s szünet nélkül tart reggeli 3—4 óráig, ekkor a társaság ujra eszik és iszik valamit, azután reggelig tánczol, azaz addig mig mindenki ki nem dül a hámból.

A keztyü általában sehol Amerikában nem dviatozik, kivéve dolognál nagy hidegben, azért igen természetes, hogy a ladyk karcsu derekain sok ujjnak nyoma marad, annál is inkább, mert ők kivétel nélkül mindég fehérben vagynak öltözve. Minthogy pedig az amerikai lady szereti a tisztaságot, de különösen a piperét és feltűnést, épen ugy, mint Eva bár hol született, bár micsoda unokája, azért minden bál alatt a ladyk rendesen háromszor (de némelyik 4-szer 5-ször is) egészen uj ruhát váltanak.

Az ökrös szekéren e végből van a bőrönd a toillette kellékeivel; s igen gyakran a ladyk sansgêne az ökrös szekéren öltöznek át, közönségesen mig a gentlemanek esznek. Bál után hasonló renddel mint jött, haza megyen a karaván.

Vidékieknek igen nehéz itt ily bálokban tánczosnét kapni, mert mindnyájan már előre le vannak foglalva. Azonban ha valaki hősiesen elszánja magát, hogy egy ily egész bált egyetlen egy tánczosnéval kitánczol, nem nehéz bál előtt szerezni egy tánczosnőt; illetőleg magát részessé tenni s egyet meghívni. Én magam is már kétszer szántam el magam e lépésre, s becsületesen kiálltam a sarat.

Most látom, hogy már is továbbra terjedt fecsegésem, mint egy levél korlátolt köre engedi; mostanra tehát levelem bevégzem.

Fort Riley. A Smokyhill folyón Kanzás
területben, január 10-én 1856.

Kedves édes anyám!

Bocsásson meg, hogy oly sokáig nem irtam, ezt tenni is fogja, ha uj kalandjaim sorát csak vázlatban is hallani fogja. Mikor utolsó levelemet, — ha jól emlékszem sept. 21-én Sz. Louisból irtam, melyben Ujbudai pályafutásom végét körülményesen megirtam, mindég ugy voltam elhatározva, hogy vagy Sz. Louisban, vagy Chicagóban nyerendek valami foglalkozást, mind a mellett más lépést sem mulasztottam el, ne hogy legrosszabb esetben hoppon maradjak. Igy mikor Sz. Louisba érkeztem, épen egy ismerősöm az egész Kanzási mérést kapta vala meg a kormánytól, s szükséges személyzetét szerkesztette össze. Neki is adtam egy jó szót, hogy ha a rajzoló osztályban számomra egy helyet fentarthatna; azonban kevés reményem volt ily kilátásra, s épen azért már nem is számoltam reá, a mint september 24-én szobámba toppan s kijelenti, hogy egy óra alatt a hajón legyek, mert egész személyzete már ott van, s délután indul. Alig volt annyi időm, hogy hét szilvafámat összepakolhattam, s nem csak hogy el nem bucsuzhattam ismerőseimtől, de még tudtokra sem adhattam, hova tüntem el egyszerre. Igy naponként olvasok most a keleti hirlapokban az ide mellékelthez hasonló hirdetéseket hollétem felől; azonban ma vagy holnap irok az illetőknek, s megnyugtatom őket. Kedvesen látom az ide mellékelt hirdetésből, hogy édes anyám levele már Ventzel barátomhoz ért Bellevillebe, (hihető, eddig már több is).

Irok ma Ventzelnek, hogy rögtön küldje ide utánam, édes anyám pedig csak sziveskedjék egyenest hozzá küldeni leveleit a tudva lévő czim alatt; ő ezentul tudni fogja hogyan és hová küldje azokat utánam. A szabad státusok alkotmánya szerént mihelyt egy terület 60 ezer embert számlál, joga van alkotmányt szerkeszteni, s ezen alkotmány alapján a kongresszushoz folyamodni, hogy mint státus a szövetségbe felvétessék. Ha ily alkotmány nem ellenkezik a szövetség átalános alapszerkezetével, ugy rögtön felvétetik a terület mint státus, s a kongresszusba követeket küld. A központi kormány azután felméreti az ily uj státust egészen, és felosztja megyékre (County), járásokra (Township), és telkekre (Sections). A mult kongresszus igy vette fel Kanzást, azon feltétellel, hogy a konstitutio némely pontjait változtassa meg, s lakói számát a szövetség biztosai jelenlétében irassa ujra öszve. Tehát tettleg Kanzás még jelenleg terület, de jövő tavasszal bizonyosan státus leend. A mérés megkezdetett, három külön mérnök-testület által. Zwanziger Gotlieb (egy regensburgi), a nyugoti vonalnak felmérését és 26 county (megye) kijegyzését kapta meg, s ezen területben vagyok én mint tértani rajzoló, havonkénti 50 dollár fizetés mellett; mely foglalkozás alkalmasint 4 vagy 5 évig elfog tartani, tán tovább is; ha akarok, egész idő alatt itt maradhatok; fizetésem azonban nagyobb nem lehet, mert 50 dollár a megállapitott dij. 120 pengő forint otthon szép fizetés volna, itt azonban nem sok, mert minden nagyon drága.

Ezen vadonban még (mindenütt indiánusok közt) semmi közlekedés nincs, s minden áru ide hozatala nemcsak sok fáradság- és költségbe, de életveszélyeztetésbe is kerül a vállalkozónak.

Mert az indiánok nem szivesen látják, hogy földjeiket mérjük, s a hol lehet, megtámadják a fehéreket.

Ilyen körülmények közt Riley várban egy bushel (mérő) burgonya 5 dollár; egy bushel kukoricza-liszt 5 dollár; egy font dohány $2^1/_2$ dollár, 100 szivar 10 dollár, egy tuczat alma 1 dollár, egy pár csizma 10 dollár, egy pár keztyü 4 dollár, 2 font kávé 1 dollár, 3 font czukor 1 dollár, 1 tuczat tojás $1^1/_2$ dollár, 1 font téa 4 dollár, s általán minden áru ily arányban van. Vad és hal elég van ugyan, de pusztán evvel csak nem lehet élni. Elenszarvast, pulykát, őzet, antilopot, és vad bivalyt annyit lőhetünk, a mennyi kell; de mindég ezzel sem lehet élni. Annyit összelődöztünk már ezen vadállatokból, hogy minden sátorunk kivül belül bőreikkel van bevonva, még pedig 4–5 rétüen.

Padlónk bivaly bőr, ágyunk s takarónk bivaly bőr, pamlagaink bivaly bőr, stb. Ben a sátorban tehát meg nem fázhatunk, fagyás ellen

védve vagyunk; noha az egyszeri czigány szerint: „huj be hideg van oda kint" közel egy holnap óta a hévmérő — 24—28° közt áll, Reaumur szerint, s néha oly hideg volt, hogy a föld mérföldekre megrepedt.

Visszatérek levelem kezdetére: a mint a gőzösre szállék, elindulánk, s délután 3 órakor a Misszuri torkolatba fordulánk, mely folyón szándékunk volt egész Kanzás városig felutazni, a viz azonban oly sikér volt, hogy hajónk számtalanszor megfeneklett. Végre 8 napi unalmas utazás után, mely idő alatt valamennyien éjjel nappal (mint négerek) dolgoztunk, hogy a zátonyokról leszabaduljunk, Arrow Rock nevü városkánál a kapitány kijelenté, hogy tovább nem mehet. Igy hát kénytelenek voltunk kiszállni, s az egész utat Arrow Rocktól Kanzásig (146 mértföld) gyalog tenni.

Podgyászunknak béreltünk ugyan kocsikat, de nem magunknak a drágaság miatt; számtalan kisebb nagyobb kalandok, és szenvedések után végre oktober 20-án Kanzás városába érkeztünk.

Mindég akartam édes anyámnak irni, de oly fáradt voltam ezen egész idő alatt mint a vadászeb, ugy hogy a mint a napi gyaloglás után éji szállásra (valami folyó v. patak mellett természetesen szabad ég alatt) érkeztünk, hasra feküdtem; s ha valaki valamit enni inni nem nyujtott, még ezért sem keltem fel. Kanzásba érkeztemkor pedig a bevásárlás, pakolás, sátorok szerkesztése, s más sokfélével annyira elvoltam foglalva, hogy a 4 nap alatt, mig ott voltunk, mindég alva ettük ebédünket is.

Oktober 25-én végre valamennyien lóháton s fegyveresen, elő s utó őrsökkel ellátva, katonai rendben, 18 szekérrel utánunk, megindultunk, a Kanzás folyó jobb partján, nyugot felé. Alig hogy kiindultunk, fergeteg kerekedett, mely oly orkánná fajult, hogy Kanzáshoz 5 mföldre táborba szállltunk s megháltunk. A sátorokat felütni senkinek sem volt kedve, elég volt a lovakat ellátni. Igy egész éjjel áztunk és fáztunk.

Egész terjedelmében elősorolni utazásunkat iveket igényelne, azért röviden csak azt akarom elmondani, hogy örökös ázás, fázás, s minden rendü fáradalmak közt okt. 28-án átkeltünk a Strangers Creeken,*) okt. 30-án az ugynevezett Hickory pointnál háltunk; nov. 4-én a Grashupper folyón szállltunk át; nov. 7-én a Mudy Creeken; nov. 11-én a Soldiers Creeken; nov. 14-én a Silverlake (ezüst tó) mellett vonultunk el, nov. 16-án a Cross Creeken; nov. 18-án a Vermillion Creeken; nov. 20-án a Rock Creeken keltünk át. Nov. 23-án a Bigblue Riverhez érkeztünk, melyet mélysége miatt nem lehetett átusztatni, s azért talpakat épitet-

*) Creek patak. River=folyó.

tünk, melyeken a lovakat és kocsikat lassanként átszállitottuk, s éz operatio 4 egész napig tartott.

Végre okt. 30-án Fort Rileybe érkeztünk, hol a szabad státusok tűzér- és dragonostisztjei sok szivességgel fogadtak. Nov. 5-én kezdtük Fort Rileyhez 8 mfre éjszakra a Smokyhill folyó mellett fő szállásunkat épiteni, mely máig 14 sátorból áll.

Személyzetünk következő: 1 főmérnök, 2 segédmérnök, 1 tértani, 1 térképrajzoló, 1 irnok, 4 szakács, 4 vadász, 1 szertárnok, 1 éléstárnok, 2 négerinas, és 60 közszemélyzet (hands), vagyis öszvesen 78 személy.

Riley vár és Kanzás város közt minden 15 nap egyszeri postaközlekedés van, s igy hirlapokat kapunk, s levelezhetünk is, mi minden esetre életbe vágó érdek valamennyiünkre.

Mackinaw folyó, Kanzás, aprilis 12-én 1856.

A télnek vége, s tavaszunk van, a prairiek és ligetek zöldek, s a madarak ezrei ismét csevegnek. Sátorfánkat márt. 21-én felszedtük, s 15 mértfölddel tovább vonultunk a Mackinaw folyó jobb partjára, hol alkalmasint pár holnapig leend fő állomásunk.

A tavasz megnyiltával élelmi szerek és áruk is érkeztek a belső (keleti) státusokból, nagy bőségben, s igy most türhető áron vehetünk mindent. Mult hét elején voltam Riley várban, s bevásároltam az egész nyárra; igy fizetésemet egészen megkimélendem a nyáron; de el sem költhetném, mert nem leszünk érintkezésben a civilizatióval.

Eddig még mindég előmunkálatokkal foglalkoztunk, de jövő héten megkezdjük a tulajdonképeni mérést. A télen át elég időm volt, vadász kalandjaim alkalmával, e vidéket bekóborolni, s dús ismereteket szerezni az indiánok történetéből s életük módjából.

Tanyánk egyik legkiesebb vidékén fekszik Kanzásnak, hátunk megett mindég magosabb-, magosabbra emelkedő kopasz halmok; alattunk a gesztenye, sassafras, hyckori, és olajdiófákkal szegélyzett zöldszinű Mackinaw folyó, s a tulsó parton számos mértföldekre terülő ugy neve-

zett Cedar Swamp (cedrus mocsár), mely tömve számtalan ingoványos területekkel, imitt amott apró tavakkal, s átgázolhatlan cedrus és sabal sürűkkel. Messze távolban ezen mocsárt a Rocky Montains (sziklás hegyek) szegélyzik, mely hegységnek két magos kupja tiszta idővel látható (Chimney rock 11450′ magos, és Courthouse rock 10,800′ magas).

Mondhatom, költői ecset alig teremthetne szebb tájképet, mint ez, melyen jelenleg itt ezen vadon közepette csudálva merengnek képzetim; s ott jobbra a tulsó parton a kickapoo indiánok főtanyája, számos csucsba nyuló gyékénysátoraikkal, melyekből a füst szürke kigyóként gombolyog fel a magasba; köztök a számos indiánfiúk czélt lőnek nyillal; amott versenyt futnak, itt versenyt eveznek lélekvesztőben, amott halásznak, stb. s amoda éjszaknyugotra, hol a mocsárban, egy nagy ezüst tálként terül el a kickapoo beek (tó), mellynek vizére a borzasfejű bivalyok sergei vonulnak. A bikák küzdenek, a borjak bőgnek anyjok után.

A kickapoo indián nemzet az előtt Ohioban lakott, azonban a jelen század elején szerződés következtében a kormánnyal, ide költöztek; utóbb több évig hadat viseltek a kormánnyal, mig végre legyőzetvén, szerződést és békét kötöttek, mit azonban ismét megszegtek mult évben, a mikor végre beleegyeztek, hogy jelen birtokukat, mintegy 500 földirati □ mfld. a szabad státusoknak eladják, felét készpénzen, $^1/_4$ árukés szerszámokért, s $^1/_4$ fekvő földért (a Nebraszka területen). A pénz és szerszámok nagy részét át is adta már a kormány, de az indiánoknak eszük ágában sincs elmenni, új meg új expeditió megy ellenük; egyet verekesznek, azután mindenbe beleegyeznek, miről azonban, mihelyt a katonaság elvonul, mit sem akarnak tudni.

Ez sine fine igy megy, s az indiánok sorai már annyira megritkultak, hogy az egész nemzet, mely Ohióban még 50 ezer főből állott, most alig megy 7—8 ezerre. Maga a főnök mondá nekem multkor, hogy meglátogattam, miként nehezen leend képes a legközelebbi ütközésre többet mint 1300 hadakozó férfit öszveszedni.

Sok tekintetben érdekes ezen indián nemzet, mert egészen vad, s messze áll a civilizátio fagypontjától. Négy fő tanyájuk van, mit ők városnak hivnak, tulajdonkép azomban nem egyéb mint sátortanya.

Kormánnyuk, mint csak nem minden amerikai indián nemzeteké mérsékelt monarchia, vagyis korlátolt uralkodói; melynek feje a király vagy főnök, kit a nemzet legvitézebb és legtiszteletre méltóbb tagjai a tanácsban ellenőriznek.

Névleges főnökük jelenleg H u l a t t ó M e y k, vagy is magyarra forditva „kék szinü király“; hatalma nagyon is korlátolt, mert a tettle-

ges uralkodó még mindég A r p u i k a, ki, noha 113 éves már, s csaknem egészen világtalan, mégis hatalmas szónok a tanácsülésben, s mint Meyk biztositott, mindég az elenzék vezére.

Az utóbbi hajlandó a szerződés megtartására, s igy a kivándorlásra is; vagyis inkább az új birtok megszállására.

De Arpuika határozottan itt akar élni és halni; erre mindennap esküszik s örök boszut forral a yankeek ellen.

Meyk, mint számtalan civilizált „mon frére"-je, tökéletes papucskormány alatt van. Egy nővére van ugyanis, ki messze elhirhedt szépsége és élczessége miatt, s ki ritka ékesszóllással s örökös pörölés közt ellenzi az elvándorlást. Nekem is volt hozzá párszor szerencsém s mondhatom sok, igen sok tekintetben nevezetes nő.

Árpuika hü barátnéja lévén, vas gyeplővel vezényli a gyenge s tétovázó indiánkirályt, s valóban én is meg vagyok győződve, a közvéleményt ismerve a nemzetségben, hogy, ha ezen nő nincs, már rég tova távozott volna az egész nemzetség.

A nagy tüz körül, azaz a tanácsülésben igaz, hogy nincs szava S z m a h-t i h á n a k (ez a neve), de ezer és ezer módja van, befolyást gyakorolni a szóval birók felett; s mint sok más nő a világon, úgy ő is mindent áldoz kedvencz czélja elérhetése végett.

Négy ugynevezett városaik: K a l u z a h a t s e, Hulat to Meyk lakása; B a u l e v e t s e, Arpuika lakása; aztán Okihóba és Smahtiha, de csaknem az egész nemzet apró (10—15 gunyhóból álló) tanyákban lakik a Cedrus mocsár tavai körül, a halászat s vadászat végett; s majdnem kivétel nélkül oly elrejtett s hozzá férhetetlen helyeken, hogy néha 10—15 lépésnyire van az ember a tanyához s nem látja. Ez az oka, hogy a katonaság sohasem képes őket egészen meghóditani, mert el vagynak széledve. Aztán egy jó módjuk van, a nemzetet öszvehíni, mikor t. i. Fort Riley, vagy Fort Kearnyben valami mozgalom indul ellenök, rögtön tüzek gyulnak az elszigetelt s messze látható hegyek tetején 5—6 mértföldnyi távolságra egymástól, az egész területökön. Ha azonban egy csapat dragonyos ezen tüzek egyikéhez vágtat történetesen, soha sem talál egyetlen egy indiánt sem; eltünnek mintegy varázsütésre, egyéb nyomot sem hagyva magok után mint nehány füstölgő cedrus tuskót.

A kickapook életmódja egyátalán egyszerü. Valamennyien mivelnek ugyan egy kevés kukoriczát, édes burgonyát, de általán vadászatból élnek. Sertvéseik azonban iszonyu mennyiségben vagynak. Valamennyien jó nyillövészek, de ritka köztük ki legalább egy jó vont csővel ne birna, mit különös ügyességgel kezelnek, oly annyira, hogy egyszer

Meyk öccsével vadászván reggeltől estig, én csak egy szarvast s három farkast tudtam lőni, mig ő 6 szarvast, 3 borzat, 1 farkast s 1 belényt lőtt. Másszor Meyk fogadásból 30 lövésre 27 mókust lőtt le (golyóval) 50—80 lépésnyi távolságban.

Különben a mennyire kitünnek sok e félékben, mit a fehérektől tanultak, sok szánalomra méltó vétkeit is követik fehér ember társaiknak; legnagyobb vétkök a részegség, egy palaczk pálinkáért akármelyik kickapoo indián oda adja fele vagyonát, a második palaczkért mindenét.

Pawnee folyó partján, Kanzás belseje. Junius 9-kén 18 6.

Kedves anyám!

Mult hó 17-én írt levelemet, melyben apr. 12-én kelt levelére válaszoltam, és egy pár rajzot küldtem indián öltözékekről, hihetőleg vette.

Én hála Isten, egészséges vagyok. Sátor tanyánk most is itt van, s alkalmasint pár hónapig itt fog még maradni, mert a számtalan ágos bogos folyók, patakok s mocsárok pontos fölvétele tetemes időt igényel. No hisz, réczézhetne itt Gyula; reggel, estve s egész éjjel oly sáppogás és gágogás van itt körülöttünk, hogy néha alig érthetjük meg egymás szavát.

Kácsák (számtalan féle, s gyönyörü tollazatu), szárcsák, ludak, tyukok, buvárok, hattyuk, ibisek, flamingók, pelikánok miriádnyi menynyiségben tanyáznak itten, s tökéletes biztonságban; mert elég pulyka, fáczán, fogoly, őz stb. lévén, senkisem bántja őket. Kivéve a hattyukat, melyekben meglehetős pusztitást tettünk, még dunyhák- s vánkosokkal bőven eláttuk magunkat.

Mi orvosi pályámat illeti, az hála a sorsnak nem soká tartott, mert az orvos negyed napra megérkezett, s mindössze is csak hét pátiensem volt: 2 hasmenés, 3 hideglelés, és 2 rheumatismus, az 5 elsőt meggyógyitottam, a 2 utóbbit átadtam Reviere úrnak.

Otthon soha nagy figyelmet nem forditottam az orvosi-tudományra, de annyit még is tudok, hogy egy magyar orvos bámulna, ha az itteni

rendelvényeket látná, p. o. a napi hideglelésben a pátiens rögtön 5 labdacsot vesz be, melyek mindegyike a következő szerekből áll:

Stalagmites gambagoides . . . gr. ss.
Colocynthyd . . . . gr. ss.
Hydr. subl . . . . gr. 1.
Extr. jalapae . . . . gr. 1.

Ezentúl óránként 15 grán chinát vesz be (Sulphas chininae) 4—8 óráig; az az 60—120 gránt eszik meg; ha szorulása is van mindehhez még gr. 11. Olei ricini járúl.

Mit szólnak ily kurákhoz a győri orvos urak? s mégis nem tudom, mi okozza, a klima-e vagy a betegségek nagyobb viharossága? de sebesen meggyógyúlnak a betegek. Én p. o. 1852-én épen ily kura alatt voltam, St. Louisban; 25 gran Hydr. Subl. vagy is kalomelt, és 140 grán chininát vettem be 48 óra alatt, s az óta, mint édes anyám is tudja, nem voltam beteg; kivéve a sárga lázt Uj-Oleansban, mely tulajdonkép rendkiviili ragály.

Mult héten a seneca indiánoknál voltunk, munkásokat fogadni, s kaptunk is szerencsénkre kilenczet. — Egy érdekes kalandom is volt ezen útban; harmadik nap reggel Mr. Clelland szekér-mesterrel előre lovagoltam, egy mély patakon átjárást keresendő, midőn a túlsóparton számtalan antilopékat pillantottam meg, melyek a réten legelésztek. Kedvező alkalom mutatkozott csalsípomat megkísérteni, mit egy indiántól kaptam ajándékba, s melyet az indusok nagy sikerrel szoktak használni. Tehát lovamat Mr. Clelland urnak adtam át, s puskámmal rögtön átgázoltam a patakon, s a legszélső fa mellett magas gazban állást foglalva fúni kezdém a sípot, s nem sokára egy nagy anya ki is vált a csapatból, s felém közeledett. Végre lőtávolságra jött, felhúztam puskámat s czélba vettem — de épen akkor nagy zörgést hallok a gazban, jobbra tekintek, s nem kevés volt meglepetésem, midőn 20 lépésnyire hozzám egy iszonyú nagy párducz közeledett. Igen természetes, hogy abban hagytam az antilopét, czélomat megváltoztattam, sgolyómat szerencsésen a szörnyeteg mellébe röpitém. Alig 3 rőfnyi távolságra volt hozzám, a mint öszszeomlott.

Meglehetős vadász ügyességnek tartván ezen esetet: indián szokás, szerint tárt torokkal kurjongattam; Mr. Clelland azonban nem hallott mert vissza lovagolt vala a szekerekhez. Igy én is visszamentem, s a szinhelyre hoztam a társaság nagy részét; ekkor őkeme a párducz lábra kapott, s odább állni szándékozék. Azonban második csövem tartalma ismét földre teríté, s néhány baltanyél ütés örök békére hozá.

Bizonyos vagyok benne, hogy a párducz, hallván a sípot, azon édes

hiszemben közelgett, hogy egy jó antilope-bornyút kap reggelire, de szerencsémre nagyon csalódott. Mindamellett ezen eseményből azon következést huztam, hogy ezen vad vidéken nem mindig tanácsos csalsípot használni, mert egy-egy párducz, vagy medve könnyen valónak veheti a tréfát. Az általam lőtt párducz egy igen nagy példánya volt a Felis Concolor, vagyis kuguar vagy puma párducznak. Hossza orra hegyétől farka végeig 11 láb 5 hüvelyk volt. Pompás ágytakaró lesz bőréből.

Ismét egy új, előttem még ismeretlen ügyességét volt alkalmam szemlélni az indusoknak. Épen a mint megérkeztünk a Seneka faluba, s lovainkat a karókhoz kötvén, beszálltunk a főnökhez, egy kis fiu rohant a ház elé s hevesen fecsegett valamit, mit igen természetes, nem értettünk; de azután, négy indián nő ugrott ki a házból, s bámulatunkra lovainkra kapott, s mint szélvész tova rohant. A tolmács megmagyarázá, hogy alig $1/_2$ mértföldre a dombok túlsó oldalán több százból álló szarvas csorda legel. Ezen hirre igen természetes, mi is lóra kaptunk rögtön (a kinek lovát t. i. el nem vitték az indiánnők). Azonban későn jöttünk, mind a mellett elég jókor, hogy egy magas domb-tetőről lássuk a vadászatot, mely valóban nagyszerű volt.

Mintegy $2\,1/_2$ □. angol mértföldnyi tér tömve volt futó szarvasokkal, szorosan nyomukban a négy lovagnő. Ezeket el nem érhettük többé, de úgy lovagolánk utánuk, hogy az űzést és futást mindig láthatók. Az üldözők és üldöztettek közötti kör mind keskenyebb lett, ekkor a szarvasok nagy zavarba jöttek, sokan visszafelé, mások jobbra, még mások balra kezdének rohanni. Kevés pillanat mulva az egyik, aztán a másik, aztán a harmadik és negyedik lovagnő megállt, azután megfordultak s elénk jöttek, mindegyike egy-egy szarvast fogott el a lasso-val, azaz kötélhurokkal.

Nagyszerűen megéljeneztük a nőket, ők azonban az egész eseményt semmiben sem látszottak venni, legalább csak oly közönyösen vették, mint valami mindennapi közönséges eseményt. Nagy bajunk volt azonban a szarvasok haza vezetésével. Az egyiket épen megkellett ölni, mert semmikép sem hagyta magát vezetni, hármat azonban nagy vesződséggel haza hajtottunk. Kérdésünkre segitségünk nélkül hogyan vitték volna haza a négy szarvast a nők, azt válaszolák, hogy a velök lévő „hacket“ segedelmével egy szánt rögtönöztek volna, melyen az összegúzsolt lábbal fektetett szarvasokat a négy lóval haza húzatták volna. Szerettem volna látni ezen operatiót, mert noha kétségem sincs, hogy megtették volna, de mégis azt nem tudom elgondolni, hogyan fogták volna be szerszámnélkül a lovakat.

Ugyan az nap délután agarakkal vadásztunk szarvasokat. Ezt én valóban legmulattatóbb s legingerlőbb vadászatnak tartom. Felséges lát-

vány, a mint a sík prairien a teremtés ezen két legfrisebb és legnemesebb négylábuja élet s halálért versenyez futásban.

Egyiknek az élete forog koczkán, másiknak a büszkesége felélesztve az enthuziasmus azon magas fokára, mely a nemes állatokat oly annyira jellemzi.

Valóban szép, midőn mindketten egész erejöket, mivel az Isten őket felruházá, felhasználják s túlfeszítik, s midőn a végtelen sikságon egymásután suhanva úsznak a levegőben, (mert lábaikat lehetetlen látni a gyorsaság miatt). Ekkép ismét négy szarvast fogtunk, két antilopot hajtottunk, de siker nélkül.

Elkpatak. Délnyugoti Kanzás.
Junius 30-án, 1856.

Kedves anyám!

Junins 10-én az elnök által kiküldött két mérő osztály csatlakozott ismét hozzánk, az egyik Mac Gilnes főnöksége alatt helyünket foglalta el, s mi a délvonalra rendeltettünk a komancsok (comanches) területét recognoscírozni, s a Canadian folyó mellék folyóit és patakjait felmérni. Az ujon érkezett második osztály pedig köztünk és az első uj osztály közt foglalt állást, leginkább azért, hogy köztünk az összeköttetést fentartsa.

Junius 12-én elindultunk új állomásunkat elfoglalandók, 12 társzekérrel, s 65 málhás öszvérrel, hátas lovainkat ide nem számítva. A szekerek mingegyikében 8 ökör volt fogva, s mindegyikére 4500 font teher volt rakva.

A távolság, mely előttünk volt, 130 mértföld, melyeket, 30 mértföldet számítva egy-egy napra, 5 nap alatt lehetett volna beutazni. De utazásunk sokkal tovább tartott, mert a számtalan vizmosás, patak s nehány folyón keresztül, elébb kelőt kelle keresni, vagy — fejszék, csákányok stb. segedelmével — csinálni, hogy tovább haladni lehessen, mi mindég tetemes időbe kerül. Néha nincs kilátás tüzifát találhatni, s ha épen oly helyen van a karaván, hol főzni lehet, megállapodik, noha ezen hely gyakran csak 5—6 mértföldre van az előbbi tanyához.

Első nap erdős vidéken vonúltunk keresztül, s csak 8 mértföldet haladhattunk, mert szünetnélkül utat kelle vágni; estve felé azonban az erdő szélére kiértünk, hol tanyát ütöttünk egy patak mellett, mely „Jefferson Creek", nevet kapott, körülbelöl 25 röfnyi széles volt ott, hol más nap rajta átkeltünk, mely napon 25 mértföldet haladtunk, gazdag hullámzó rétségen át,mely mezőgazdászatra felséges tért fog egykor nyújtani.

Június 14-én 30 mértföldet haladva, a Big Washita folyóhoz érkeztünk, mely ott mintegy 400 lábnyi széles, s 3—4 láb mély; rögtön átlovagoltunk rajta, s túlsó partján, hol nehány nyárfa volt, letelepedtünk, a szekereket bevárandók.

A Washita folyó igen igen tekervényes, és sebesen folyik, s nagyon zavaros a vörös agyag miatt, melyet magával hord. Szekereink sem estve, sem másnap reggel meg nem érkeztek, s ez aggodalmat okozott, mert a folyó folyvást sebesen nött, s féltünk, ha még tovább késnek, nem mehetnek át a folyón. Azért rövid tanakodás után három öszvérrel át úsztattam a folyón, (mely már ekkor 5—6 láb magas volt), a szekereket sietésre birandó. Mintegy 10 mértföldet lovagolván, megtaláltam őket.

Előttei napon nagy zápor esett, s ugy felengesztette a réteket, hogy a szekerek csak nagy bajjal haladhattak, s több tengely el is tört, melyek helyreigazítása sok bajt és késedelmet okozott; mind a mellett 16-án reggel a folyóhoz érkeztünk a szekerekkel, hol nagy örömünkre ugy találtuk, hogy a folyó ismét tetemesen leapadt, minek következtében rögtön átindítottuk a szekereket, s még az nap 15 mértföldet haladtunk. 17-én 28 mértföldnyi utazás a Dupont folyóhoz vitt, mely itten mintegy 300 láb szélességű, s noha nem igen mélyebb 2 lábnál, az átkelés 18-án reggel sok bajjal járt, mert a folyó ágya futó homok lévén, ha csak pillanatra megállapodtak az állatok és szekerek, térdig és tengelyen felül sülyedtek a homokban, s képzelhetlen erőmegfeszítésbe került, őket ismét kiemelni. Több szekeret egészen le kellett pakolnunk, s tartalmukat háton a partra hordogatni. Csaknem éjfélig tartott az átkelés, mert az említett akadályon kivűl még a magas partokat is kellett kapálnunk, s egyengetnünk, hogy rajtuk feljuthassunk, mi óriási munkánk daczára is csak úgy történhetett, hogy minden szekeret 20—24 ökörrel vontattunk fel a partra. Ezen műtét ugy el fárasztotta mind embereinket, mind barmainkat, hogy 19-én egész nap pihentünk.

20-án éjjel végre szerencsésen elérkeztünk az Elk patakhoz,s ez lévén rendeltetésünk helye, 21-én egész nap alkalmas tanya felkeresésével foglalkoztunk,s ezt 22-én fel is ütöttük,az éjsz. szél. 37° 50', s a nyugoti hosz. 99° 33' a.az Elk patak egy villáján,melyet az éjszaki s keleti ágai képeznek.

Az Elk tanyánk előtt mintegy 150 láb széles s 10—12 láb mély; hal, teknyősbéka s rák iszonyu mennyiségben van benne, ugy hogy valóban csak ugy nyüzsög ezen állatokkal. Vadtyúk, fogoly, szarvas, bivaly, és ántilope szinte nagy bőségben van körülöttünk, de pulyka kevés, mert nincs erdő közelünkben.

Még eddig csak tanyánk rendezésével foglalkoztunk, a szélességi s hosszusági fokot számittgattuk, s magneticus s meteorologiai észrevételeket tettünk, de jövőhéten egész erővel belefogunk munkánkba. Meddig maradunk itten, bizonytalan, meg lehet egy évig; de az is meglehet, csak nehány hónapig, mert itt minden a tér topographiai minőségétől függ, nem lehetvén előre semmit meghatározni, mert semmi tudomásunk eddig e helyről.

Elk patak Kanzás terület.
Sept. 14-én 1856.

Kedves anyám!

Néhány óra előtt szálltam csak le lovamról, közel 700 mértföldnyi lovaglás után; elképzelheti tehát, mily fáradt vagyok és zsibbadt, de mégsem mulaszthatom el néhány sorban tudósitani hogylétemről, annál is inkább, mert utolsó levelemet junius 30-án és julius 5-én irtam haza.

A posta félóra mulva indul Riley felé, azért jelenleg csak tudatni akarom, miként folyvást aczélegészségnek örvendek, mit se fáradalmak, se viszontagságos kalandok, se klima megtörni nem képesek.

Utolsó levelem irta után, egy expeditióval bizattam meg, a Canadián folyót croquirozni, és minden éjszaki mellékágairól ismertető rajzot késziteni.

Julius 10-én útnak indultam expeditiómmal, s sok viszontagság után ma éjjel szerencsésen ide vissza érkeztem, miután már mindenki azt hitte vala, hogy expeditióm apróstól öregestől elveszett. Kanzás déli határvonalát futván be, (keletről nyugot felé) oly területen vitt utam, hol még soha sem fordult meg fehér ember, számos apróbb folyókat és patakokat fedeztem fel, mikről a geographiának eddig még sejtelme sem volt, ugy óriási gipsz és kőszén hegyekre is bukkantam.

Az idő s a hely szüke nem engedi, hogy bővebben irjak ezen nevezetes utazásomról jelenleg, de a legközelebbi postákkal kivonatokat közlendek önökkel naplómból, melyek általános érdeküek.

Kellemesen lepettem meg édes anyám julius 8-án kelt levelével, mely régtől várt itt reám, a másik ujdonság, mi szinte kedves volt, fizetésem felsőbb helyről felemelése, julius 1-től kezdve most 65 dollár havi fizetésem van, vagyis körülbelöl 150 pft.

Igaza van édes anyámnak, mintha csak sejtené terveimet mikor, azt irja, hogy messzebb messzebb utazom, mig végre oda érek, honnét kiindultam, haza. Ha annyi pénzt összeszerezhetek, hogy tervemet kivihetem, ugy szándékom innét Californián, a Sandwich szigeteken, Japanon, Chinán, s Kelet Indián át Konstantinápolyba utazni, talán jövő évben. Az utóbbi pont aztán nem leend messze Győrhöz, a jelenhez képest.

Hogy levelem ne utazzon üresen, mellékletben nehány indián fegyverek másolatát küldök. Az eredeti példányok mind birtokomban vannak, s a magyar nemzeti muzeumnak szánvák. Többnyire kickapoo fegyverek, de nehány comanche, kioway és delaware kuriozum is van köztök. Az X-el jegyzett ábra comanche dob, melyet hátul a karra füznek, s elölről ököllel ütnek, a lefüggő rojtok, ugyanannyi leölt ellenség hajfürtei. A dobb fölötti két kis faragvány kőpipák.

Elk patak. Kanzás terület.
Sept, 26-án, 1856.

Kedves anyám!

Mult héten f. hó 13-án irt levelemben adott igéretemet beváltandó, közlöm expeditióm részleteit.

A középponti kormánytól parancsolat érkezvén, az egész kauzási déli vonalt topográphiailag megvizsgálni, egész a délnyugoti sarokig, a főmérnök engem bízott meg ezen becsületbeli munkával. Miután az előmunkákat bevégeztem, július 10-én reggel megindultam szokásos jó kedvvel hosszas — sok veszély — és akadályokkal kecsegtető uramra. Expeditióm egy segédmérnökből, egy írnokból, 4 ökrös és 2 hatfogatú öszvér szekérből állott; a szekerek a szükséges élelemmel, szerszámokkal

s egyéb mindenféle eszközökkel voltak megrakva. — Az egész személyzet 32 személyből állott.

Eleinte az volt szándékom, hogy csak kivonatokat fogok önökkel közleni utazásomból, de jelenleg egy kis üres időm lévén, elhatároztam, hogy expeditióm naplóját egészen lemásolom, s önöknek megküldöm, legalább annyi haszna lesz, hogy kedves önök ily kalandok alkalmával kelni szokott gondolataim egész terjedelmével megismerkednek, s körülményesen fogják tudni, mikép szokott ily expeditió történni. Tehát üljön édes anyám, Málival együtt a hátulsó társzekérbe, s mig lassacskán ballagunk a karavánnal, én mellettök lovaglok, s elbeszélem utunkat.

Julius 10-én reggel minden baj nélkül átkeltünk az Elk patakon, s csaknem egész nap egyenes irányban nyugot felé utaztunk, (szükségtelen tán megjegyeznem, hogy „ut nélkül" utaztunk; a mint az Elken átkeltünk, igen természetes, hogy csak a kompasz volt utunk egész a Sweet patakig. A vidék ezen patak mind két partján magas felsik, hullámzó halmokkal teritve s alkotórésze porhadt mészkő. Igen hideg volt, tekintve az évszakot, s az ezt megelőzött napokat; a hévmérő (Fahrenheit) 97-ről 68-fokra szállott le, mihez hasonlót még nem értem ezen szélességi fok alatt. A hol csak ekkoráig az amerikai sivatag prairieken utaztam; nyáron át reggeli 8 órakor rendesen szél lengedezett, s nőttön nőtt estvelig, mig éjfél körül tökéletes szélcsend állott be; délután három órakor rendesen legerősebben fú. Ezen szél rendesen délről támad, és oly pontossággal keletkezik s szünik meg mint az Atlanti Oceán partjain a tengeri szél; s hihetőleg e körülmény okozta a véleményt, hogy e prairie szél a Mexicói tenger öbölben támad. Ezen hives és csipős szelek mérséklik a levegő hévségit, mely különben a napsugarak csaknem függőleges égetése miatt kiállhatatlan volna. Estve számitást tettem a hely szélességi foka meghatározása iránt, s az eredmény volt 35° 26′ 13″.

Julius 11-én reggeli 3 órakor átkeltünk a Sweet patakon, s feljutván a magas prairiere, ismét nyugoti irányban haladtunk 8 mértföldet, midőn számos fris indián nyomokat fedeztünk fel, noha itten semmiféle indiánok nem laknak. Mivel sátorfa lyukakat se láttunk sehol, indián tolmácsom azon véleményben volt, hogy valószinüleg kiovay indusok tanyáztak itt, s a comanchésekkel hadakozni fognak. — Folytatólag megemlité, hogy délelőtt egy magas homokhalmon 4 indián őrt pillantott meg, kik rögtön tova száguldtak, a mint őtet megpillanták. E tény, megvallom, kissé aggodalomba ejtett, mert az hogy nem akartak velünk, közlekedésbe bocsájtkozni, igen gyanussá tevé őket, s azt gyanittatá velünk, hogy minket meg akarnak támadni. Hosszabb megfontolás után abban

állapodtam meg, hogy a mint a sors magával hozza, vagy mint barátokat, vagy ha kell, mint ellenségeket fogadom őket; szokásos előre számitott rendelkezésem alapján. Rendes sátorozási módom, ha helyet találhatok, (mi rendesen történni is szokott), hogy ott hol a patak vagy folyó kanyarodik, a félkörben telepedem. A sátorok és szerek bezárják a félkört a viz egyik felétől a másikig, elég helyet hagyván az expeditiónak. Igy rendesen előlről és két oldalról védve vagyunk a viz által, hátul pedig a sátorok és zekerek oltalmaznak rögtöni támadás ellen.

Mihelyt tanyahelyre érkezem, a szekerek kifogatnak, s a lovak lenyergeltetnek, minden barom kihajtatik legelni a kocsisok felügyelete alatt, kik tetőtől talpig fegyverben vagynak, s a barmokat őrzik oly közel a tanyához, a mint csak lehetséges. A napi utazást közönségesen reggel 3 órakor kezdjük meg, s 11—12 óra körül rendesen tanyát ütünk; ily rendelkezés mellett elég idejök van napnyugotig a barmoknak legelésre, mikor aztán a bezárt körbe hajtatnak, hol azután a lovak, és öszvérek hosszu porázra czövekeltetnek, az ökrök pedig a szekerekhez lánczoltatnak. Napnyugtakor őrök álíttatnak ki, a kik egész éjjel minden irányban a tanya körül czirkálnak, ugy hogy a barmok mindég szemeik előtt legyenek.

Sokan azt képzelik, hogy az ökrök jobb szolgálatot tesznek, s jobb karban maradnak ily utazás alkalmával, ha reggel legelnek, mielőtt befogatnak; ily rendelkezés aztán mulhatlan szükségessé tenné a rémséges hőségben utazást egész nap hosszanta. Az is állittatik, hogy az ökrök csak bizonyos szakában legelnek a napnak, s többi részét alvás és nyugalomra használják, s ha ez meg nem engedtetik nekik, elsilányulnak. Én azonban tökéletesen ellenkező véleményben vagyok, mert hosszas tapasztalás után azt állithatom, hogy az ökör bármely körülményhez alkalmazza magát, t. i. a szolgálati és nyugalmi órákat illetőleg. Ha szokva voltak bizonyos órákon át dolgozni és enni, s ezen rend egyszerre változtattatik meg, akkor igaz, hogy nehány napig nem igen használhatók, de csak hamar hozzá szoknak a változáshoz, s épen oly jól dolgoznak, s épen oly jó izűen esznek mint az előtt. Ez tény.

Ha az ember korán indul, mint én teszem, a napi utazásnak vége szakad, mielőtt a nagy hőség kezdődik, mig (a mint már emlitém) ha a barmok útra indulás előtt legeltetnek, épen a nap kellő közepén át kell utazni, s a barmok, különösen az ökrök kimondhatatlanul szenvednek a hőség- bogarak- s kulláncsoktól, tehát igen természetes, hogy nem is maradhatnak oly jó karban, mint az én rendszerem mellett.

A vidék, melyen jelenleg utazunk, nagyon magas hullámzó prairie, imitt amott czukorsüveg alaku gránit kúpokkal, melyek oly hegyes tetejüek, hogy teljes lehetetlenség, őket megmászni. Többször megkisértettem, de miután orromat csaknem összezuztam egy lehömpölygés alkalmával, szándékommal, noha kedvetlenül felhagytam. A föld csaknem kizárólag szürke homok, s a növényzet silány kórók- és kaktuszokból áll, imitt amott törpe prairie tölgy bokrokkal csipkézve.

A patak, melynek mentében utaztunk, mindenütt egyenközüleg fut a Vörös folyóhoz, (Red river), s kényelmes tanyát nyujt csaknem mindenütt. A számtalan tanyahelyek és levagdalt döczökből itélve azt következtettem, hogy ezen patak kedvencz vadásztanyája lehet a Kiovay, vagy tán Komanche indiánoknak, kiket valószinüleg fel is lehetne találni itten azon időszakokban, midőn a bivalyok vándorolnak éjszakról délre, és viszont. Az indián nyomok, melyeket ma láttunk, dél felé vezettek, s család nélkül levén, tolmácsunk igen egyszerüen azt következtette, hogy öszvérlopó csapatok voltak Mexikóba való utjokban. Sajnálom, hogy nem találkoztunk velük, mert meglehet lebeszélhettem volna őket szándékukról. Azonban látni fogják a mi nyomainkat, s ha barátságos szándékuk, kétség kivül felfognak bennünket keresni. Ha ezt nem teszik, ugy mindenesetre utánok küldök egy indiánt kitudakozni, hol tanyáznak, s mi szándékuk, noha ez sok bajjal jár, mert delaware indiánaim régtől ellenségeskedésben élvén velök, félnek a találkozástól; tolmácsom erősen állitja, hogy 3 vagy 4-től ugyan nem ijedne meg, de többel találkozni sem szeretne. Mondtam neki, ha csakugyan találkozik velök, hijja őket hozzám, minthogy beszélni valóm van velök. „Ugy ám válaszolá, de feltéve, hogy meg akarnak sütni nyuzni, akkor is meghozzam az izenetet?"

Ugyan ezen delaware sokat tartózkodott a prairie indiánok közt, tökéletesen érti s beszélli tájnyelveiket, s midőn nyomokat lát, rögtön megmondja, mily nemzetséghez tartoznak, mennyi lóval, vagy öszvérrel utaztak, velük voltak-e nejeik és gyermekeik, hadi vagy vadász kirándulásos voltak-e? de még azt is (kevés óra külömbséggel) mikor haladtak el a nyomokon, azaz mikoriak a nyomok, és más számtalan apróságokat, melyek ily utazás alkalmával szerfeletti fontosságuak.

Ezen tulajdon noha ösztönszerü, s az emberrel született tulajdonnak látszik, még is kizárólag csak az amerikai indiánok sajátja, mert sohasem láttam még fehér embert, ki oly pontossággal képes lenne itélni ily esetben. Például a mint ma az indián nyomokon áthaladtunk, az egyik delaware egy pillanatig a lábnyomokra tekintett, melyek egyikéből egy gazlevelet vett fel, s kijelenté: a nyomok kétnaposak, mig mi

megvoltunk győződve, hogy egészen fris nyomok. Utóbbi kémjárataink azonban meggyőztek, hogy az indiánnak tökéletes igaza volt.

Más alkalommal a mint egyszer a prairien lovagoltam, számos nyomok tüntek szemeimbe egy homok halmon, s látszólag valamennyi medvenyom volt, az ujjak- és sarkakkal tökéletesen benyomva; nagyon csudálatos dolog, medve nyomokat látni ott, s a velem levő Kickaput figyelmeztetém reá, de ez mosolyogva a számos egyes viráglevelekre mutatott, melyek a nyomok felett lóggadoztak, megjegyezvén: hogy ha a szél fú, ezen levelek rezgése eltávolitja a finom homokot a durva kavicsos földről, s a képzelt medvenyomok ekkép támadnak. Ezen magyarázat tökéletesen meggyőzött tévedésemről, annyira egyszerű, valószinű, s értelmes volt, de meg vagyok győződve, hogy a probléma feloldása bármely oxfordi vagy jénai philosophusnak is sok fejtörésébe került volna.

Egy pár ily delaware indián ha beosztatnék a szabad statusok seregei közé a nyugoti vidékeken, kétség kivül sokat használna, tökéletesen ismervén a prairie-törzsek nyelvét, jellemét, szokásait, s a területeket, s képes lévén az ember lábnyomait nyomozni, stb. mire a fehér katonákat megtanitani természetesen nem lehet. Többször történt már velem, hogy a prairien eltévedt barmot fél tuczat szekerész, kiket fölkeresésére küldtem egész napi keresés után sem volt képes feltalálni. Ilyenkor aztán egy indiánt küldtem ki, ez rendesen körül járta a tanyát, mignem a nyomra akadt, s mindég csak ezt követvén, meghozta a veszettnek hitt barmokat. Igy lehet képzelni, hogy szolgálatuk, ilynemü kóborlás alkalmával mint az enyim jelenleg, gyémánttal sem fizethető meg.

Julius 12. Mai utazásunk szinte nyugot felé vitt a Sweet patak mentében, mig nem pár mértföldre jelenlegi állomásunkhoz a patakkal együtt éjszakra fordultunk. A vidék, melyen átvonultunk, már nem volt annyira homokos mint tegnap, s tehát nem is oly fárasztó, noha általános jellemében nem változott. Reggel egy hosszú kékes hegylánez tünt fel szemeink előtt a láthatáron, mintegy 50 mértföld távolságra éjszak-nyugoti irányban; ugy tetszik, igen magas csúcsokkal van megrakva, s azért valósziníileg az ugynevezett „Llano Estacado“ hegyeihez tartozik.

Tanyát ütve ugy találtuk, hogy mintegy 10 nap előtt ugyanott egy nagy csapat indián tanyázott, számos ló és öszvérrel, melyeknek nyomai köröskörül láthatók voltak, s a magas fű minden irányban le volt éve és taposva.

Sátoraik épen ott voltak vetve, hol mi ütöttünk tanyát, és sátorlyukaik számából azt következtette tolmácsom, hogy Kiovay indusoknak

kellett lenniök. Kérdezve a tolmácsot, hogyan itélhet ily körülmény után oly biztossággal, azon magyarázatot kaptam, hogy a Kiovayk kivétel nélkül csak $2^1/_2$ láb átmérőjű tűzhelyet ásnak, mig a többi prairie-indiánok sokkal szélesebbet használnak, s hogy a Kiovay indiánok mindég 5 póznára terítik sátraikat.

A patakon, a hol tanyáztunk, s nem messze tőlünk egy hód társaság is tanyázik. Nem mondok sokat, ha azt állitom, hogy nincsen állat a földtekén, melyről többet irtak volna az utazók és természet vizsgálók, mint épen a hódról. Sőt sokan már az ember fajjal egy rangba sorozták őket, értelmi és elménczségi szempontban. Többek közt azt is irták rólok, hogy nagy, s több emeletekre osztott házakat épitenek a vizben, szobák- és kamarákra felosztva; hogy e szobákat kisározzák oly simára, mint valami első rendű pallér, s hogy 5—6 hüvelyk átmérőjü karókat vernek a fenékbe oly erősen, mintha molnár bikával verettek volna le; s számtalan más csudálkozásra való tényeket, melyek azonban (szerintem) nehezen bizonyithatók be hitelt érdemlő tanuk által. Félre téve mindazáltal ezen kérdéses állitásokat, elég csudálkozásra meltót találunk kétségkivül a hód természetében, a mi tény. Például megvizsgálván a gátot, melyet itten közelünkben épittettek a patakon át, kimondhatatlan csudálkozás és élv lepett meg, látva a bámulatra méltó tapintatot, kitartó türelmet és példátlan szorgalmat, melyet munkájuk kivitelében, s helyhezésében tanusitanak. A gát választásában s épitésében tagadni lehetetlen, hogy valami az állatoknál felsőbb ösztön vezette őket, mert oly pontos hydrostatikai szabály szerint volt helyhezve a gát, oly ügyes számitással az árfolyam erejére, hogy bármily hirhedt svajci malom épitészt megszégyenitett volna. Egy oly helyet választottak ők ki, hol a két magas part közt összeszorúl, s elegendő magas 5—6 lábnyi magas gátot körébe fogadni. Aztán 22 hüvelyk átmérőjü nyárfákat szemeltek ki, melyek szemközt egymással a két part közt rézsutt a viz fölé nyulnak. Ezeket ők fogaikkal tőben levágták; (a mint igen világosan és kétségkivűl mutatta a törzs), s leusztatván a vizbedőlt fákat a kiszemelt helyig, vastag végét az illető parthoz erősiték, lombos végét a tulpart irányában lefelé, közepén pedig a másik fával kapcsolák össze.

Ez képezte azután az alapot, melyre a rézső és a föld gát épittetett, épen ugy mint a magyarországi molnárok által szokott a malomgát épittetni, egy sor rézső, t. i. azután egy sor föld, s igy tovább a rézső vékony vége mulhatlanul lefelé forditva, azaz viz mentében. Mikor elegendő magasságra épittetett a gát, mintegy két lábnyira megtömetett, s illetőleg megtetéztetett kemény földdel és gyeppel, a közepét kivéve,

hol egy négyszögletes rés hagyatott, hogy a felesleges viz rajta keresztűl és lefolyhasson, mikor a patak oly magasra dagad, hogy az egész gátot veszélyeztethetné. Megvizsgálván keresztűl kasul ezen értelmes négylábuak munkáját, azon véleményben erősödtem meg, hogy igen valószinüleg az első rézső gát épitész a hódoktól tanulta el azon hydrostatikai alkotást, mert tökéletesen megegyeznek egymással. Sokáig elbúva lestem, ha látnám-e a munkásokat szemeimmel, de nem voltam oly szerencsés csak egyet is közőlük megpillanthatni; ugy vélem nincsenek megelégedve a zajjal, melyet közelünkben tanyánkból hallanak, s czélszerűbbnek tartják vizalatti lakjaikba kuksolni mindaddig, mig hivatlan vendégeik közelükben uralkodnak.

Fél mértföldnyire feljebb, egymásik helyet találtam, hol hasonlag egy gátat kezdtek épiteni, s már két fát levágtak az ellenkező partokon; azonban nem ejthetvén kedvük szerint a vizbe, a további munkát abban hagyták.

Minthogy a Sweet patak itten egészen észak felé csavarodik, kénytelen vagyok azt elhagyni, s karavánomat nyugoti irányban vinni; ez nehezemre esik, mert a patak mindenütt elég forrás vizet és jó legelőt nyujtott, s minden kényelmet megadott, mit csak ezen sivatagon józan észszel igényelni lehet.

Julius 13. Tanyán hagyván ma expeditiómat a Sweet pataknál, egy kirándulást tettem negyedmagammal azon ponthoz, hol a Flag folyó egyesül az Arkanzas folyammal, mely hozzánk számitásom szerint csak 6 mértföldnyire esik, délnyugoti irányban. 115 rőf, vagyis 287 láb széles volt az Arkanzas ott, hol reá bukkantunk, de medrének csak mintegy 5-öd része volt vizzel boritva, min igen csudálkoztam, megizlelvén, semmi savanyt sem tapasztaltam benne. A folyó partján mintegy mfldnyi távolságra lovagolván, ugy találtam, hogy azon jó viz mit ittunk, az előttünk hömpölygő Flag folyó adója, (az Arkanzas folyó köz tudomás szerint sós izű lévén). Még jobban csudálkoztam, a mint tapasztalám, hogy a Flag folyó torkolatán felül, az Arkanzas medre tökéletesen száraz volt, egy csep vizet sem lehetett benne látni, noha a meder 200 láb széles; az egész homok meder azonban csillogott fehér foltoktól, mi közelebbi vizsgálat után tiszta só rakodmánynak bizonyult. Az Arkanzás folyamnak sok helyütt, mint itt is három, egészen elkülönözött medre van, melyek mint megannyi földlépcsők környezik a folyó partjait; az első mintegy 8 láb magasságra emelkedik a folyam medre felett, a második 15—20 lábnyi magas, s a harmadik, mely a folyam völgyét rekeszti be függőleges bércz keritésével, 50—100 lábnyi magas. Az első meder

partja árvizeknek van kitéve, minthogy csak 80—200 lábnyi széles; a második azonban sohasem borittatik be egészen vizzel, s szélessége 1400—2000 láb; a harmadik meder partjai a magas prairieket körzik. Ugy tapasztaltuk, hogy még ezen vidék is tömve ezen szürke homokkal, imitt amott gránittal; s egész nap láttuk a magas szikla csúcsok sorát, melyek mint már emlitém alkalmasint a Llano Estacado egyik ágát képezik. Itt is egy nagy csapat indián nyomon haladtunk keresztül, kik az utazó erő elől a folyó melyett felutaztak.

Vissza lovagoltunkkal a tanyára, két gyönyörü jég hideg forrásra találtunk, melyeket köröskörül bájoló pázsit környez, s ettől nem meszsze gazdag mezquite füre (Algarobia glandulosa), mely körülmény azon határozatra birt, hogy következő tanyámat itt ütöm fel, ugy sem esvén előre szabott úti tervem körén tul.

Julius 14-én. Nagyon korán indulván, 11 mértföldet haladtunk egyenest nyugoti irányban, a mint egy gyönyörü forrásokkal tömött patakra bukkantunk, mely nagy zaj- és robajjal látszott keresztül törni a mintegy mértföldnyi széles patak völgyön, mint ezüst szalag lobogván a gazdag rétség közt. A patak partjai sürü nyárfa csoportokkal övedzvék, s köztök mesés mennyiségben nő egy szőlő faj, mely kétségkivül a vidék helybeli florájához tartozik. Ezen szőlő bokrok csak mintegy 4 láb magasságra emelkednek, s oly annyira hasonlitanak egymáshoz s oly rendben állnak, mintha valaha valaki ugy ültette volna őket. Egyik fő tulajdonságuk, mi tán minden másnemü vad szőllőtől megkülömbözteti őket, hogy nem futnak a fára, de magukban állnak s egyenest mint akármely törpe bokor. Mennyiségükről itéletet hozhatni, ha azt állitom, hogy e helyen mintegy 8 □ mértföldet boritottak el; kuriozitásból egy bokorról leszedvén a szőllőt, megmértem, s 7 bushel, az az 3½ pozsonyi mérő szőllöt találtam rajta.

Ugy látszik ezen patak kedves telelője számos indián családoknak; mert sok sátorhelyeket találtunk, s mértföldek hosszán az egész part rakva volt nyárfa póznákkal, melyek haja a lovak és öszvérek által volt leetetve. Csaknem minden prairie-indián törzsek nyárfa héjjal etetik télen át kedvencz lovaikat s öszvéreiket; s azért nem lehetetlen, hogy az itteni fiatal nyárfák nagy bősége is vonzerővel bir reájok. Láttuk a számos, évről évre levagdalt, nyárfák porladozó tuskóit is, sok már egészen kirohadt a földből, olly régi volt, mig másokból foly a nedv, oly fris vágásúnak mutatkozott. A finom mesquite és grama fü, mely itt egész télen át zöldel, szinte jó legelőt nyujt barmaiknak a tél nagy részén át, s mikor ez nem diszlik, könnyen kipótolják a hijányt nyárfa ágakkal.

Jelenleg épen a terület határain vagyunk, mely a Kiowai indusok birtoka, s az éjszaki Arkanzás és Kanadiai folyó közt terül el, s igen valószinü, hogy ezen törzs nagy része itten telel, s megvagyok győződve, fel is lehetne itt őket találni télen, mi kivánatos lenne, minthogy oly kevés bizonyosat tudni még a Kiowai indiánok felől.

Vad kimondhatatlan bőségben van itt mindenütt, vadászaink az egész expeditiót rendesen ellátják naponkint fris hussal, ugy hogy a velünk hajtott 25 darab vágó marhából még egyetlen egyet sem használtam fel, s reménylem, nem is leend reá szükség. Ma például 11 szarvas és 2 antilope lövetett. Zöldségben azonban nagy hijányt szenvedünk, közel 4 holnap olta embereink nem ettek egyebet ezen nemű tápból, mint nehány vad foghagymát. A skorbut már nem egyszer kezdett mutatkozni köztünk, még az Elk pataknál, azért minden lehető előgondoskodást tettem a félelmes betegség megelőzésére. A kevés aszalt almát és czitrom savanyt kivéve, semmi antiskorbuticus szerem sincs rendelkezésem alatt, így minden alkalmat megragadok, haszonra forditani mindent, mit csak a terület növényélete nyujt, melyen átvonulok. Meghagytam embereimnek, hogy minden félig meddig ehető zöldségből egyenek, a mennyit csak ehetnek. A szőllő azonban és vad szilva hasmenést okozott, mely egészén felriasztott és orvosi tudományomból csaknem kiforgatott, végre ónsavany- és mákonynyal tökéletesen elfojtottam, s jelenleg, egy pár esetet kivéve, már nincs is nyoma expeditiómban. Kedvesen lepett meg ezen kellemetlenség közepette az, hogy ma nagy terület vad hagymát találtunk. Neki állitottam az egész legénységet, s mintegy 15 mázsát szedtek s szekerekre pakoltak belőle, mi, hiszem, jótétemény leend valamennyiünknek, hoszszas út lévén előttünk.

Julius 15. Igen setét lévén, s a nehéz fellegek esővel fenyegetvén, nem indultam meg napkelte előtt. Mind a mellett jó egy napi utat tettünk, nehéz és kemény homokon át; s dél után átkelvén az Arkanzás folyón, délnyugoti partján sátort vertünk.

Napközben több apró patakokon keltünk át, melyek mindegyikében bőven találtunk jó vizet; sok helyütt, hol facsoportok voltak, régi indián tanyák helyeit láttuk. Egy helyütt egy nagy területü nyárfa liget tünt fel előttünk, mely csaknem egészen be volt kertelve száraz tüske keritéssel, melyet hihetőleg az indiánok azért raktak, hogy lovaikat, s öszvéreiket benne biztositsák valami hadviselés alkalmával. A folyamhoz érvén, ugy tapasztaltam, hogy tartalma tetemesen leapadt, utósó látogatásom óta, a viz folyása alig volt 20 rőfnyi széles, mindenütt tiszta;

s semmi sós íze. A növényélet utolsó, 15—29 mértföldnyi, utunkon, ugy látszott, sokat szenvedett a szárazság miatt; mert a magasb halmokon a fű mindenütt perzselve látszott, s csaknem kiégve. Azonban a völgyek mégis eléggé buja legelőt adnak barmainknak mindenütt.

A vidékeken uralkodó fák : bizonyos nyárfa, az amerikai szilfa és babértölgy. A nyárfa azonban főszerepet visz, s néha óriási nagyság és vastagságban mutatkozik. Például a Sweet patak partján az egyik 15 ölnyi magasságra töve felett 7 láb 19 hüvelyk atmérőjü volt, és 185 láb magas. Ez valóban bámulásra méltó, mert egy átalán azon hiedelem él, hogy a nagy amerikai prairieken nem nöl a fa, azon körülmény miatt, hogy az indusok jobb fű reményében évenkint meggyújtják a prairieket, mely tüzek, ha mindjárt nem is irtják ki egészen a ligeteket, mégis silányitják.

A magas hegyláncz egész nap ismét előttünk nyult az egekbe, s már alig vagyunk 10 mértföldnyi távolságra tőle. Geologiai alkatára nézve, jelen környékünk világos szinű, meszes homokkőbül áll, imitt amott kvarczczal borítva.

Átellenben hozzánk a tulsó parton mintegy két hét előtt egy nagy csapat Kiovay tanyázott, s barmaik pár mértföld körben a füvet ugyan csak tövestől leették, s mind ezen körülményből, mind a mesés mennyiségü öszvér nyomokból itélve, képzelhetlen sokaságu barmaik lehettek. Innét, midőn utra keltek, délfelé vonultak, s ugy látszik, nyugotról jöttek.

J u l i u s 16. Éjfél után 2 órakor felszedve sátorainkat, utnak indultunk, a folyó déli partját követve, mely 8 mértföldet egyenes nyugoti irányban halad, azután pedig rögtön délnyugotnak fordul, s itt a magas bérczek, melyeket már napok óta láttunk, a folyam mindkét partjára terülnek, csak kís rést hagyva a part és meredek falaik közt, melyen a vándor csak nagy bajjal és fáradsággal vonulhat keresztül. Ezen hegyszálak (mert igy kell őket neveznem) vagyis hegyfalak csak nem kivétel nélkül meszes homok kőből szerkesztvék, s majdnem mindenütt függőlegesen emelkednek fel a part közvetlen szomszédságában, 1000—3000 láb magasságra; hol azután az egyenes nagy plateaut képezik, mely a Llano Estacadó nevét viseli, s mely tán legnagyobb terjedelmű magas síkság a világon. Ugyan itt a folyam számtalan ágakra oszlik, melyek mindegyike aztán alább a nagy prairien egyesül. Kiszemelvén a legnagyobb ágat, benne utaztunk felfelé, benne mondom, mert több mint 5 mértföldet haladtunk egyenenesen a folyam médrében felfelé; mikor aztán a folyó ezen ága forrásához értünk. Itt fellovagolva a leg-

nagyobb csúcs tetejére egy vizmosásban a többi apró ágak forrásait is világosan láthattuk néhány mértföldre körülöttünk.

A szélességi fok ezen ponton többszöri vizsgálatom s számitásaim eredménye szerint 35^0 35′ a hosszusági pedig 101^0 55.′ Ezen eredmény arra mutatott, hogy jelen állásom csak 25 m. f. távolságra van a Kanadián, vagyis nagy Verdigris folyóhoz; s mivel felette kiváncsi vágyok tudni, hogy üt számitásom öszve azokkal, miket 1851-ben tettünk a Kanadián folyón, elhatároztam, hogy 10 jól fegyverzett legénynyel a Canadiánt felkeresem, expeditióm többi tagjait hátra hagyva a barmok, élelelem, és podgyász őrzésére. Ezen terv által hiszem, hogy a déli Arkanzás forrásait összekötöm valamely bizonyos ponttal a Canadián folyón; s szerintem ezen tény igen fontos a geographiára, mert tettleges vizsgálaton fog alapulni, minek itten még egészen hijával vagyunk, annál is inkább, mert sok földképen a Canadián tévedésből, vagy hibás értesülésből Redriver azaz Vörös folyónak van jegyezve, pedig kétséget nem szenved, hogy mindegyike külön álló óriási folyó, s idővel mindegyike fontos szerepet játszand a gőzhajózás történetében.

Ma esti tanyánknál az utolsó folyóvizet értük el, mely az Arkanzas folyó ezen déli ágát táplálja, s közelében vagyunk az utolsó jelentékeny pataknak is, mely éjszakról folyik ezen ágba, csak 3 mértföldnyire levén forrása hozzánk, hol egy kies nyárfa ligetből ömlik ki. Ugyan ezen ligetben egy magas nyárfa tövébe, mely elszigetelve a vizparton áll a többitől, egy palaczkot ástam el következő tartalmu irattal: „Julius 16-án 1856-ik évben itt tanyázott egy kikutató expeditio Xántus János vezérlete alatt, állván Hammond Vilmos a segéd mérnök, Harling János, és Burke János fő szekerészből, 22 vadász és szekerész szolgálata melett.“ (Természetesen az eredeti angol nyelven van). Ezen fa meg van keresztezve éjszaki és déli felén, keleti oldalán pedig egy simára faragott helyen e következőt véstem be: „Xántus János kikutató expeditója. Julius 16-án 1856.“

Ugyanezen estve egy történetes esemény nagy aggodalomba ejté egész tanyánkat. Harling Károly tudomásom nélkül elhagyta a tanyát, alkalmasint szokása szerint füvészni ment, s csak vacsorakor vettük észre távollétét. Mindenfelé sok fris indián nyomokat tapasztalván, ki mondhatatlan aggályba ejtett eltünte, hogy netán valahol az indiánok kezei közé került. Rögtön kiküldtem a delaware indiánokat, hogy keressék, s rendeletet adtam, hogy a magukkal hozott mozsarat 10 percznyi időközökben durrantsák el; egyúttal készületet tettem, hogy magam is ne-

hány jól fegyverzett emberrel keresni indulok. Azonban még nem lövetett ki a második töltés a mozsárból, midőn Harling barátom a sátorba lépe, egészen elvadulva s nagy zavarban, mikép rendesen eltévedt emberekkel történni szokott. Hosszas elbeszélése a következőben pontosult öszve. Elhagyta a tábort, hogy bogarakat és virágokat keressen, d. u. 3 órakor, s visszafelé jövén, egy halmon át a magos prairieben elvesztette szeme elől a tanyát, aztán jobbra majd balra fordult eltévesztett irányát keresve, s oly zavarba jött, hogy napnyugtakor a mint tanyánkat $^1/_2$ mértföldre maga előtt látta, azt képzelte, hogy az valami Kiovay vagy déli Komanche tábor, s elbujt a magas gazba, hol már őszülni kezdettt, midőn mozsár lövésünk uj életet önte ereibe, mire öröm telten hozzánk siete. Egész éjjel alig tudtunk aludni a nevetés miatt, minek uj meg uj lelket adott a doktor, a mint Hammond barátunkat czimezni szoktuk, mert maga szokta magát gyógyitani, miért is egész patikát hord magával.

Julius 17—19-én. 17-én Harlinggal, 3 indián, és 5 vadász kiséretében déli irányban lovagoltam a Canadiánt felkeresendő. Irányunk rögtön a Llano estacado (kiczövekelt térség) magas plateaujára vitt, a hol a szem sehol, de sehol sem lelhet nyugpontot; mert az emberi szem nem képes semmi tárgyat felfedezni a látkör határán innen, épen ugy, mint az elhagyatott déli tengeren egy magába bukdosó bárka. Végtelen és határ nélküli sík rétség mindenütt, jobbra balra, előre hátra, a merre csak a szem tekint, a legnagyobb egyformaság, mit életemben láttam.

Miután közel 15 mértföldet lovagoltunk ez egyforma és végtelennek látszó sikon, szemeink egyszerre s rögtön egy magas sziklafalba akadtak, mely alatt völgy terül. Tüstént megismertem, hogy e völgy a Canadian folyó körzete, s nem is csalatkoztam, mert miután 10 mértföldet haladtunk vala, a folyó partján állapodtunk meg, 25 mértföldnyi egyenes utat tevén a déli Arkanzás forrásaitól a Canadián folyó ezen partjáig. Ez kimondhatatlan megelégedésemre szolgált, mert tanusitotta, hogy számitásom a déli Arkanzás folyó eredetének pontos geographiai megállapítását illetőleg hiba nélkül volt.A pont hol a Canadián folyamra akadtunk, épen egy kis patak torkolatánál van, melyet „Allright-creeknek" azaz minden rendben pataknak kereszteltem. Szélességi és hosszusági vizsgálódásokat is tévén, ugy találtam, hogy a patak torkolata, a 101^0 hoszszasági, és 35^0 58′ szélességi fok alatt van, mely körülmény vagyis eredmény még inkább igazolta számitásaim pontosságát. A föld geologiai alkata a Canadian folyó e vidékén igen hasonló az Arkanzas vidékéhez, mert szinte világos szinű és porhanyó homokos mészkőből áll, mely vö-

rös homok rétegekre borúl, kék agyag alapon. Az egész föld-tömeg a mint a meredek falakban kivehető volt, tömve kvarcz, kavics és agát rétegekkel. A tulajdonképeni föld a patak és folyó környékén setét barna iszap, dus mezquite fűvel és vad rozsszal boritva, mely ha a szárazság nem silányitotta volna el, kétségkivűl gazdag kalászokat termett volna. Az egyetlen erdei növényváltozás, mely itt feltünt, a számtalan (3 különnemű) fűzfa volt, különben a nyárfa itt is a főszerepet vitte, s némelyike szinte bámulatos nagyságunak mutatkozott. Egyike például épen a patak torkolatánál 19$^{1}/_{9}$ láb körzetü volt, három lábnyi magasságra tövétől. A státusokból Santafé-be vezető karaván ut épen itt, a tulsó parton, vonul el, hol 4 roppant magányos nyárfa nyúlik az ég felé; ezeket mind simára meteltük éjszaki oldalukon, reá vésve Arkanzas folyó irányát és távolságát, ugy ott létünk napját és évét. Megvizsgálván az Arkanzas folyó déli ágait egész eredetökig, most elhatároztam, hogy innét nyugotra fordulok, s keresztül vonulok a Llano Estacado legmagasabb vagyis éjszaki oldalán, s közép Arkanzást kutatom ki, mely a Honey és Salt-river, vagyis a Méz és Sós folyókból képződik. Egyedűl az aggaszt ezen vállalat kivitelében, hogy viz hiánya miatt fogunk szenvedni; mindamellett jelszóm: „avance"; hol csak lehet annyi vizet rakatok szekereinkre, hogy több napig eltartson.

A Llano Estacadón termő fű kivétel nélkül igen rövid, de illatos faj; az indusok közönségesen buffalo fűnek hivják. Hossza 1"—2", s europai utazóval azt gyanittatja, hogy oly rétségen utazik, melyet csak imént lekaszáltak.

Eddig még sehol sem fordultam meg a nagy amerikai prairieken, hol mind a legelő, mind viz, mind tűzi fa oly elegendő és kielégitő mennyiségben található, mint ezen utamon ekkorig. E körűlmény kedves csudálkozással lepett meg, mert barátaink, a Komanche indiánok, elindulásunk előtt egész bizonyossággal álliták, hogy vizet és fát seholsem fogunk eleget találni, s örökös sós vizzel fenyegettek, s minden borzasztó nemeivel a nélkülözéseknek. Mit nem magyarázhatok másként, mint azzal, hogy elakartak ijeszteni az utazási szándék kivételétől, nem igen lévén inyökre, hogy a természet által nekik nyujtott óriási területeken oly vizsgálatokat tegyek, melyek mindenkit meggyőzhessenek, hogy még sok ember lakhatik el itten a komanche nemzet közvetlen közelében, s akár akaratjok ellenére is.

Julius 20-án. Ma nagyon korán utra kerekedtünk, mely a magas, a folyót környező halmok tetején vitt el bennünket, honnan a folyó gazdag völgyét sok mértföldre átláthatók. Mintegy 15 mértföldnyire ta-

nyánkhoz egy uj gazdag növényzetü völgybe érkeztünk, melyet gyönyörü folyócska kétfelé oszt, sebesen rohanva kavicsos ágyán alá. A folyócska, melyet Hungarian Creeknek (Magyar patak) neveztem, (mely azonban visszaérkeztem óta a főmérnök által udvariasságból Xántus patakra változtattatott, s ezen nevet fogja viselni), 1 láb mély és 30 láb széles volt ott, hol vele találkoztunk, s völgye mintegy 2 m. f. széles, gyönyörű nyár és fűzfa ligetekkel, melyek önkénytelen is egy roppant angol kertbe képzeltetik az utast. Ugyanitt egy, mintegy 4 mfdnyi terjedelmü sós tavat találtunk fel, melyet Hammond barátom tiszteletére „Hammond tavának" kereszteltem, kétségkivül ő levén az első fehér ember, ki e tavat megpillantotta.

Nem kevés örömünkre szolgált mindjárt megérkeztünkkor azt tapasztalni, hogy a folyó vize tökéletesen jóizű, s különösen szerencsések vagyunk, hogy az idő is kivétel nélkül kedvező. Az utolsó két napi eső kellemesen meghüsité a levegőt, s a mellett vizzel látott el bennünket oly helyeken, hol azt találhatni fel ezen évszakban nincs remény.

Dél körül, midőn a föld s a hozzá legközelebb eső légrétegek a nap függőleges sugarai által égetnek, közönségesen remegő légmozgást tapasztaltunk a Llano Estacadón, mely néha csalékony és képzeleti látványokat idéz elő a látkörön. Ezen tünemény, melynek árát Afrikában oly sokszor megadták a franczia seregek, mely Magyarország bánáti és temesi részeiben is néha tapasztaltatik, ugy hiszem sehol sem nagyszerűbb a világon, mint épen itten a Llano Estacadón. A szerfelett rendkivüli visszahatása a légnek messze tárgyakat oly fantasztikus, vad, és eltorzitott alakban hoz a szem elé ezen sikságon, s néha oly óriási arányban nagyitva, hogy valóban bámulásra méltó. Például egy kánya, vagy holló ollyannak látszik, hogy az ember egy öles tót gránátost medve fövegével vél látni. Nem egyszer tévedtünk, midőn antilopot vagy nyulat látván, lónak, vagy bivalynak véltük. Mikor az ember ezen szomjas rónán halad, déltájban nem egyszer derül fel kedélye gyönyörü tavak és folyók látásán, melyek eleven zöld ligetek- és pázsittal környezvék. Szive dobogni kezd a remélt élv miatt, nehány óranegyed mulva kényekedve szerint fogván szörpölhetni a hűsitő elemet, sarkantyuját fáradt lova oldalába nyomja, nógatja, nógatja, s csudálkozik, hogy még nem jutott közelébb az édenhez. Végre lehangolva észre veszi, hogy az igéret földe csak a délibáb országában volt. Utóbb ugy tetszik, mintha mégis csak közelebb ért volna már az oázhoz; ujra valót képzel, s előre rohan uj lélekkel, de ismét tapasztalni kénytelen, hogy a látvány messzebb vonul, s elérhetetlen. Igy halad mértföldek után mértföldeket, sohasem jutván

czélhoz; mig végre a levegőben valami rögtöni változás elfátyolozza a tárgyakat, s más irányban más tárgyakat teremt, s a szomjas sikságon barangoló teljesen meggyőződik, hogy csak a fata morgana üzi vele játékát.

Julius 21-én. Oda hagyva tegnapi tanyánkat, átkeltünk a patakon, s utunkat délfelé folytattuk mintegy 5. m. f. távolságra, mikor aztán egy magas hegygerinczre vonultunk fel, mely látszólag a választófal az éjszaki és közép Arkanzás közt, mert a gerinczről mindkét folyam völgyeit nagy távolságra kisérheti a szem. Déltájban bevonultunk a gerincz déli lejtőjén, s a Sós folyó (Salt Fork) egyik patakján tanyát ütöttünk. A patak igen sebes esésü, rohanva tör keresztül a völgyszoroson, melyet elhagyva keleti irányt vesz, meddig csak a szem kisérni képes. Vize igen jó italu, minden sótól ment levén. Keresztelendő a patakot, a három elnökjelelt nevét tüztem ki az expeditió teljes személyzete szavazata alá, s csaknem általános szó többséggel C. John Fremont nevet kapott a patak; mi igen inyemre volt, mert nagyon természetesen semmit sem óhajtanék inkább, minthogy Fremont legyen a jövő elnök, ki személyes barátom, s tán az egyetlen egy jelentékeny ember Amerikában, ki, mióta csak ezen kontinensen élek, velem személyes és levelezési öszveköttetésben volt minden körülmények közt. Sokszor vigasztalt, mikor balsors fenyegetett: kimondhatatlan megelégedésemre szolgál azért, hogy tiszteletére, ha bár ily csekély, de még is örökös és maradandó emléket emeltem. Geologiai tekintetben a gerincz ezen lejtője s az alatta elterülő völgy lényegesen külömbözik az éjszaki oldaltól, mert egészen elmállott durva, porhanyos homok kő rakványból áll, imitt amott kvarcz csillámporos kövecs, és kigyókővel tarkázva. A szemünk előtt elterülő egész vidék hullámos, keresztül kasul szelve viz mosások s meredek szikla hasáboktól, melyeken szekereinkkel keresztül haladni természetesen nem juthatott eszünkbe. Azért utunk ugyan czifra kanyargásu volt, mindenütt a gerinczháton haladtunk, a hol csak lehetett, s noha nagy kerületeket tettünk, még is kárpótolt a körülmény, hogy szekereink baj nélkül haladhattak a csak nem egyenes és köves hegytetőkön.

Julius 22-én. Ma reggeli utunkban a Salt Fork egyik fő forrására bukkantunk, s lefelé követve kanyargásait, nem sokára a ponthoz kisértük, hol az egyes források összefolynak. A torkolaton alul 60 rőf széles volt a Sós folyó ágya, de csak alig 4-et része volt vizzel boritva. A patak, vagyis Sós folyó ezen forrása a Llano Estacadó éjszaki lejtőjén tör elő, s mind hátul, mind oldalt magas meredek szikla falakkal környeztetik. A szikla falakhoz nem messze keletre két magas csúcsú s

elszigetelt halom nyúlik fel, melyeket sok mértföld távolságban látni lehet.

Senkisem képzelheti, mennyire örültünk midőn ezt tapasztalók, hogy ezen ág vize is iható. Eddigelé azt hitték vala, hogy e folyóágak sós lapályokon veszik eredetöket; pedig ellenkezőleg van a dolog, mert az Arkanzás folyónak a Llano Estacadó éjszaki és éjszakkeleti lejtőjén kibugyogó forrásai tiszta és kellemes italu vizzel bírnak. S a viz ezen minősége változatlan mindaddig, mig a déli és közép ágak összefolynak az éjszaki ágakkal, melyek gipsz területeken tőrvén keresztül, sós anyagokat szednek és szivnak fel, melyeket mindaddig magával hord a nagy folyam, mig a Missziszippibe nem ömlik.

Az erdei növényélet csak imitt amott elszórt egyes nyárfák, s törpe füzfák által van képviselve itten, s a völgy homokos alluvial rakványból áll, mi szerintem, csak mesterséges öntözés mellett volna földmivelésre fordítható. A völgyet környező szikla falak 100—300 láb magasságra nyulnak, csaknem mindenütt függőlegesen, s vérveres kavics és csillámkővel vegyes agyagból alkotvák, mintegy 15—20 láb mély homokkővel tetőzve. A falak tetején számtalan érdekes megkővült fa darabokat találtunk, s a merre utunk vitt közel 2 m. f. hosszuságra az egész tér teritve volt kövesült fa darabokkal. A kövülés teljes tökéletes, minden rostot, szálat-, gömböt- és kérget oly tisztán meglehetett külömböztetni, mint bármely élőfa példányon: s ugy látszott, valamennyi példány nyárfa volt.

Ma estve éjszaknyugoti szél mellett derekas esőnk volt, mely körülmény új reményt ád, hogy elegendő vizet fogunk mindenütt találni. Meteorologiai észrevételeim táblázatábul igen világosan kitünik, hogy légsulymérőnk rendszeres időjósunk volt az egész utazáson át. Sokszor valóban két, sőt 3 nappal a bekövetkezett eső előtt oly rendkivülileg leesett a kéneső, hogy csudálkoztunk rajta. Sohasem kezdett azonban elébb esni, mig a barometer ismét rendes fokára nem emelkedett. Számos indiántól kérdezősködvén, azon összevágó állitást nyertem, hogy május közepétől augusztus közepéig sohasem esik valamire való eső ezen szélességi- és hosszasági fok alatt, sőt a 99-dik hosszusági fokon túl harmat is ritkán esik ezen időszak alatt. A patakok és folyók tartalmát is nagyrészben beszivják a medrek lyukacsai, vizet csak hellyel közzel lehet látni, s az egész növény élet nagyon szenved a szárazság miatt.

Egészen ellenkezőleg ezen általánosnak állított időjárással, mi oly szerencsések voltunk, hogy kivételt tőn kedvünkért a természet, mert bőségben volt esőnk, néha 8—9 órakor még nedvesek voltak öltönyeink

a harmattól, a mint a magas gazban lovagoltunk. A patakok, folyók és tavak mindenütt bőségesen elláttak vizzel, s az egész prairie-tenger mosolyogni látszott buja smaragd arczával. Közel a helyhez, hol ma tanyát ütöttünk, egy régi indián tábort találtunk, hol delaware tolmácsunk állítása szerint két hónap előtt egy csata vivatott. Ezt onnét következtette, hogy egy nagy tüzhely maradványát fedeztük fel, melyen az ellenség holtjai, sátrai s más eszközök a hadisten tiszteletére feláldoztattak, azaz a lángok martalékává tétettek. Sátorpóznák, félig öszvcolvadt üveg gyöngyök, vaskarikák, s t. e. a házi és hadi szükséglethez tartozó czikkek látszottak elszórva a tüz körül, melyek hihetőleg szerencsésen megmenekedtek a lángok semmisitő hatalmától; a sátor helyekből következtetve ugy látszott, hogy a legyőzött csapat jelentéktelen volt számra nézve.

Úgyan ma egy csapat Kiovay indián nyomokra akadtunk, kik az utolsó eső előtt vonultak délkeletről éjszak felé; alig mulik nap, hogy ne látnók jeleit itt létöknek, noha csudálatos, velök nem találkozunk. Azonban valószinűleg a Kow és Smoky folyók völgyeiben vadásszák a bivalyokat, s csak mikor ezen állatok délfelé vonulandnak, fognak lefelé nyomulni ők is az Arkanzás, Canadián és Vörös folyók völgyeibe, hol aztán télen át elég mezquite és grama füvet találnak mindenütt lovaik és öszvéreik számára.

Eddig fokonként, de rendesen magasb- s magasbra emelkedtünk nyugot feléi utunkon oly annyira, hogy jelenleg a barometer állása után itélve mintegy 2702 láb magason vagyunk a tenger szine felett.

Mai utunk a folyó völgy mentében teledes tele volt prairiekutyákkal. Rajta voltam, hogy nehány jó példányt szerezzek kitömés végett, s azért számtalant lelőttem a legnagyobbak közül, de vont csövem golyója annyira öszve rongálta a nyert példányokat, hogy nem tartottam érdemesnek egyet is kitömni; elhatároztam azonban, hogy jövő alkalommal srétes puskámat fogom használni. Vadászaink 2 szarvast, és 8 pulykát hoztak estve a tanyára, segédeik, agaraim 2 szarvassal toldák meg a zsákmányt.

Julius 23-án. Nagyon borult, setét, és esővel fenyegető reggelünk lévén, csak későn kerekedtünk fel az utra, a folyó bal partján kanyarogván, mintegy 5 mértföldet míndég homokkővel vegyitett veres agyagon haladva. De alig indultunk meg, esni kezdett, s az eső záporként ömlött egész nap, s estve a folyó vize mintegy 14″ emelkedett, az egész folyó ágyát betöltvén. Noha nem sokat haladtunk, még is a kedvetlen idő miatt korán tanyát ütöttünk, átkelve a folyó jobb partjára.

Az egész vidék, melyen ma keresztül vonultunk, a folyó mindkét partján szaggatott, azaz meredek s tátongó vizmosások s szikla repedésekkel tömve, s azért ott szekerekkel utazni teljes lehetetlenség; az ezen völgyet környező vidék kietlen sivatag minden élet jelenség nélkül; egy keskeny nyelvet kivéve, mely a folyó lapályát képezi, sehol sem lehet földet látni, mely valaha földmivelésre használható lenne, fának pedig épen semmi jelenségét sem láthatni, a néhány törpe nyárfát kivéve, melyek imitt amott szomoruan remegtetik beteges szinü leveleiket a viz parton. Azonban néhány érdekes szalma virág fajokon kivül számos példányát láttuk az ugynevezett „Oroszleányszájnak", azután különösen nagy mennyiségben a „Schrankia Angustata" virágot, mely oly ritka, s oly annyira keresett luxus az europai üveg- s melegházakban, itt pedig ezer és ezer mértföld boritva van vele; reggel és estve kimondhatatlan kedves illattal füszerezi a levegőt.

Forrásáig követvén ezen folyóágat, meggyőződtem, hogy a terület általános physicai s tophographiai alakzata tökéletesen hasonló ahhoz, melyen átvonultunk vala, tehát elhatároztam ezen pontnál elhagyni a folyót, dél felé vonulni s felkeresni a legdéliebb ágakat; azon hiszemben, hogy a rendelkezésemre lévő időt nem használhatom fel czélszerüebben, mintha azon ágak közt s mellett elterülő vidéket kikutatom, s minőségét megállapitom. Szándokom, három napra elégséges vizzel megrakodva indulni el; bizton hivén, hogy ezen idő elteltével valamelyik déli ágat elérünk. Barmaink, melyek az Elk patakot elhagyván nyomoruan néztek ki, jelenleg pompás karban vagynak, ugy szólván kövérek; s ha azután is oly bőségben találunk vizet s jó legelőt, mint eddig, azon ritkán történni szokott példát adom, hogy ökreinket s öszvéreinket 100 és 100 mértföldnyi utazás után jobb karban viszem haza, mint voltak, mikor elindultam.

Ekkoráig még oly szerencsések is voltunk, hogy barmaink közül egyetlen egyet sem vesztettünk el; mi kétségkivül rendkivüli szerencsének tekinthető. Egészségi szempontban sem panaszkodhatunk, mert néhány skorbut esetet kivéve, egyetlen egy emlitésre méltó betegségünk sem volt.

Julius 24-én. Reggel nagyon korán indultunk, s egyenes szegletekben délfelé vonulva haladtunk. Nem sokára azonban sivatag homok buczkák tömkelegébe érkeztünk, melyben több mint 25 mértföldnyire haladtunk a nélkül, hogy csak bár legparányibb változatosságot tapasztaltunk volna; végre estve felé egy magas plateaura vergődtünk fel, honnét a messze láthatáron, a ködös és poros légkör fátyolán át egy széles

völgyet födöztek fel szemeink, melyben rögtön egyik déli ág völgyét gyanitánk látni.

A tikkasztó lég és a kopár sivatag, melyben és melyen épen utaztunk, nagy ellentétben látszott a szemet lelket frissitő növényélettel, mely messze távolságban bár, de még is látkörünkben mosolygott elénk; öt mértföldet tovább haladva délfelé végre egy lejtőn egy mély vizmosásba ereszkedtünk le, hol vizet találánk, s nehány törpe magnolia és nyárfát, melyek segedelmével pattogó tüzünk volt egész éjjelen át. Geologiai szerkezete a folyót környező ezen plateaunak töredékeny és porhadt veres homokkő, durva gipsz réteggel boritott, s mint nehány magas szelvényen tapasztaltuk, halavány veres agyag alapzattal, keverve mindenütt durva kavicsos gipszszel. Maga a föld, mióta a homok sivatagot elhagytuk, meglehetős jó földmivelésre alkalmas, mi alkalmasint azon körülménynek tulajdonitható, hogy gipszszel van keverve.

Julius 25. Ma tiszta, friss és élesztő levegővel köszöntött be a korány, éjszak-éjszakkeleti széllel; a hévmérő d. u. 5. órakor 69.^{0} állott. Napkeltekor sehol sem látszott fellegnek nyoma, s a napsugarak remek zománczai egy a messze láthatáron égbe nyuló fehér bérczkupon törtek meg, mely szerintünk a Veres folyó éjszaki forrásai körüli hegylánczc.

Korán reggel megkezdtük utunk folytatását, lefelé a vízmosásban, mikor 3. mértföldet haladván, egy kis patakhoz értünk, sebes tiszta vizzel medrében. Ellátván vizzel magunkat s barmainkat, átkeltünk a patakon, s tömkeleges kanyargások után a patak magas halmai közt, végre estve felé tanyát ütöttünk 22 mértföldnyi utat tevén.

Mai utunk mészsulphat, és mészcarbonat keverékü területen vitt bennünket, mely imitt amott elmállodtnak látszott, s 3—4″ vastagságban s porladtan boritotta a földet. Számos, a „Cretaceosi“ rendhez tartozó kagylókat és csigákat is találtunk mai utunkon, melyek azonban nagyon elvoltak vásva, mi bennem azon véleményt költötte, hogy valószinüleg messziről hömpölyögtettek ide a vizelem befolyása által.

Julius 26. A szokásos órában ma reggel is mozgásban volt tanyánk, s a patakot felfelé követve egy magas, vízmosások s számtalan más természetes akadályok által boritott gerinczen haladtunk 10 mértföldet, mikor aztán egy jelentékeny folyó partján tanyát vertünk. E folyó egyik leghatalmasb adózója a déli Arkanzasnak, szélessége tanyánknál 75 rőf, ágya kavicscsal kevert homok, jelenleg kevés vize van. A Llano Estacadó fehér szegélye ma ugy mint tegnap egész nap világosan látható volt előttünk, s balról, ugy látszik, igen magasra emelkedik az

alatta elterülő térség felett, s szegélyzete csaknem mindenütt függőleges, hellyel közzel apró s görbe cédrus bokrokkal boritott.

A folyó, melynél tanyázunk, s melyet Lafayette folyónak kereszteltem, épen ugy mint az Arkansas és Canadian többi adózói, a Llanó Estacado lejtőjén veszi eredetét, s mintegy 15 mértföldnyire forrásától számtalan apró patakokat szed magába, melyek a bércz-szorosok és hegy vágányokból zuhogva rohannak anyjok ölébe. Eddig mind a Lafayette folyó mind apró fiai partjai meredekek, ugy szólván függőlegesek, de mihelyt a szoros defiléeket elhagyják, a rónára terülnek, meredek partjaik elenyésznek, s sok helyütt partjaik megközelithetlenek a berkek és mocsárok miatt, melyekben a pelikánok, flamingók, s más szárnyas lakók milliói barátságos atyafiságban látszanak lenni a tekenős békák, latawbák, alligátorok, stb. sokaságával.

Geologiai alakzata a folyó eredete körüli ezen vidéknek lényegesen külömbözik a többiektől, miket eddig megvizsgáltunk, mert az egész vidéken, meddig csak a szem lát, minden halom, minden hegy és völgy tiszta gipsz és néhol a legfantasztikusabb alakzatban öszvetorlasztva; s kétségkivül ezen körülménynek tulajdonitható, hogy a Lafayette folyó egész futásában eddig még meg nem magyarázott ásványvizzel bir.

Ma egész napi utunk egy soha véget nem ért kutya városon vitt keresztül. (Természettudományi nevök ezen érdekes állatoknak, melylyek sok tekintetben hasonlitanak a magyarországi ürgéhez, — Spermophylus Ludoviceanus). Oly annyira lepve volt az egész térség lakásaikkal, hogy számtalanszor kénytelenek voltunk utvonalunkat megváltoztatni, hogy elkerüljük a lyukaik előtt felhányt magas halmokat.

Aki ily kutyavároson átvonul, minden irányban láthatja e kis teremtéseket, a mint számlálhatlan sokaságban üldögélnek lyukaik előtt, nagyon hasonlitván egyenes apró fatuskókhoz; oly visitó, s oly fület hasitó, s érzéket tompitó szüntelení ugatásuk, hogy nem nagy képzelő tehetség kivántatik utazóval elhitetni, miként csakugyan valami zajgó nagy város közelében van.

Képzelhetlen sokasága ezen állatkáknak leginkább feltünik, ha átnézik szemeink a tért, melyet falvaik elfoglalnak, s a szó szoros értelmében beboritanak. P. O. a város, melyen ma átvonultunk, teljes 25 mértföld hosszú, szélességét nem határozhattam meg, mert végét sem jobbról sem balról látni nem lehetett; feltéve azonban a minimumot, hogy t. i. szélessége szinte 25 m. f., az egész város alapterülete tennc 625 angol □ mértföldet. S tekintetbe véve, hogy az egész területen egyremásra a kutyalyukak 20 rőf távolságra vannak egymáshoz (ez a rendes távol-

ság), s minden lyukban 5 kutya lakik, kétségem sincs, hogy, ha valaki ezen népességet ezen datumok után kikalkulálni nem resteli, meg fog győződni, ez a legnagyobb eddig ismert város a világon.

Ezen érdekes, családéletet élvező emlős faj az amerikai szabad státusok területén csaknem az egész nyugoti prairiek térségein találtatik, s pedig Mexikótól egész Canadáig, s már többször megemlittetett az utazók által, kik a prairiek egyik másik részén kóborogtak. Mindamellett szokásaik- s életmódjokban nehány oly „tényt“ födöztem fel, melyekről soha és sehol még tudomásomra emlités nem tétetett, azért megkisértem, eddigi életrajzukat némileg bőviteni. Falvaik választásában ugy látszik, mindég szem előtt tartják élelmüket, mely egy rövid selyem sima gazból áll, egyedűl a magas prairien található és sokszor 50—100 mértföldre a viz minden jelensége nélkül. A Canadián déli vidékein például oly helyen láttam egy falvukat, hol a legközelebbi viz 40 mértföldnyire volt; s kétségem sincs, hogy 100 lábnyi mélységben sem lehetett volna vizet találni. Azért azt hiszem, hogy ezen állatok viz nélkül is élhetnek, mi igen nevezetes tény, mert az emlős osztály minden más faja ezen elem hijánya miatt rövid idő alatt kénytelen elhalni.

Továbbá, ezen prairieken, hol épen kutyáink éldegélnek, ugy szólván soha sincs nyáron át eső és harmat, s minthogy ő kemék nagyon hasonlitanak a magyar (Istenben boldogult) táblabirósághoz, sohasem hagyják el messze kuriájokat, ugy hiszem nem tévedek, ha egész positivitással állitom mint tényt, hogy a prairie-kutyák nem vesznek magokba vizet, kivéve azon parányi nedvet, mit élelmök, a fű nyujt. Hogy földalatt telelnek, s a hideg holnapokat lethargikus álomban töltik, szinte bizonyos, mert tény: hogy télre semmi eledelt sem gyüjtenek öszve; lyukaik körül már októberben elszárad a fű, s néha oly keményre fagy a föld mint kő, mely körülmények miatt teljes lehetetlenség, hogy rendes úton eledelt szerezhessenek.

Bekövetkezvén az idő, mikor a prairie-kutya az alvó időszak megérkeztét érzi (közönségesen október végén), köröskörül betapasztja alvó teremét, hogy a hideg levegőt belőle kizárja; s mindenkép elrendezi házát, hogy a téli álomra tökéletes biztosságot és kényelmet nyujtson. Végre az idő bekövetkezvén, belölről betapasztja ajtaját is. Illy helyzetben marad ő keme egész a tavasz meleg napjaig, mikor aztán kiboritja ajtaját, s ismét oly derült kedvvel s vidámon üldögél háza előtt, mint taval s az előtt.

Számos indiánoktól hallottam, hogy őssel az első hideg vihart megelőzőleg egy ily kutyaváros minden lakóit látni lehet, a mint méh

szorgalommal hordják a gallyakat, vagy vastag gazt és földet, s a mint tapasztják ajtaikat, noha az idő csipős hideg; de ilyenkor kivétel nélkül szép és meleg idő szokott tartósan bekövetkezni. Ez az indiánok csalhatatlan barometruma.

Mindebből az látszik, hogy ösztön tanitja ezen kis négylábu sereget, mikor várhatnak jó, s mikor rossz időt, s a körülményekhez alkalmazni intézkedéseiket Különös s emlitésre méltó tény még az is, hogy egy kis bagoly faj elválhatlan laktársa ezen kutya barátainknak; a baglyókat mindég s mindenütt csaknem oly sokaságban mint a kutyákat, látni lehet az ajtó előtt üldögélni, ha a lakók nincsenek otthon, s a kupacz tetején, mikor a kutya család a szobában van. Miért lakik ezen bagoly kutya-barátságban? ezt sohasem voltam képes felfedezni, noha minden képzelhető combinatio megfordult agyamban, ez tehát más (nálamnál tudósabb és elmésebb) természettudósnak számára marad meg, utba igazitásul csak azt hagyom neki végrendeletemben, hogy lesse ki, tán nem lehetetlen, vajjon élelmet találnak-e a kutyák közt? Hogy azonban egy lyukban laknak a kutyákkal, az nem áll, sőt ellenkezőleg, a mint az ember feléjek közeledik, a helyett, hogy a lyukba bujnának, mulhatlanul s mindég tova repülnek.

Azt is olvastam Vilkes kapitány utazásából, hogy minden kutyalyukban csörgő kigyó is lakik; ezen állitás azonban merőben mese, s nagyon hasonlit Haraszty hazánkfia Don Quixotte-féle meséihez, mert én nem egyszer kóborogtam napokon át ily kutyatelepeken, s nem egyszer szórtam szét 100 meg 100 kutyaházat a nélkül, hogy csak egyetlen egy csörgő kigyót találtam volna. Kétséget nem szenved azonban, hogy néha csakugyan csörgő kigyót találhatni a kutyalakban; mert magam is találtam már, s azért sokan azt állitják, hogy kedves vendégeik a kutyáknak, mert együtt laknak. Én azonban mondhatom, tökéletesen meggyőződtem, hogy ezen házi arrangement teljesen ellenére van a kutyacsalád igényének; mert ily helyeken csörgőkigyó uraimék közönségesen fiatal kutyákon éldegélnek, mit eléggé erősitett azon körülmény, hogy midőn a multkor egy óriási csörgő kigyót agyon vertem, egy még meg nem emésztett, de tökéletesen kinőtt prairie kutyát találtunk gyomrában.

Julius 27-én. Nagyon korán elindulván, 5 mértföldet a folyó mentében haladtunk lefelé, aztán átkeltünk rajta, s délfelé magas, hullámos prairieken át haladtunk, melyekről mindkét oldalról ásitó vizmosások tátongtak le a völgybe. Szemtől szembe velünk a Llano Estacado peremei nyultak fel mintegy 2000 láb magasságra a környező vidék szine felett

csak nem mindenütt hó fehér gipszréteggel boritva, mely nagyon hasonlitott égett ezüsthez. 24 mértföldnyi sok akadályokkal küzdő utazás után, végre a déli Arkanzás főágához érkeztünk, mely a pontnál, hol rábukkantunk, 1145 rőf szélességü folyó, homok ágygyal. Medrében kevés és sikér viz volt, s partjai magas, csak nem mindenütt függőleges sziklabástyával övedzvék, miért is alig hiszem, hogy karavánomat a parton tovább vihetem. A föld e vidéken mindenütt nyirkos fekete agyagból áll, az erdei növényélet minden híjával, kivéve a nehány tőrpe nyárfát és hackberry pálmát, mik imitt amott a vizparton betegen sinylenek. A körülmény, hogy mind a fő folyó csatornájában, mind a mellék patakokban kevés viz van, azt gyanittatja velem, hogy nagy szárazságban semmi vizet sem lehetne itt találni.

Mai utunk szintén kutya telepeken vitt keresztül s valószinüleg itteni sokaságuk miatt nevezték el az indiánok a folyam ezen fő déli ágát „k e - c h e - a - q u i - h o - n o“nak, vagyis p r a i r i e-k u t y a-v á r o s - f o l y ó n a k.

Tegnap egy csaknem kipótolhatlan veszteség ért, mert legjobb medvefogó kutyámat elvesztettem, mellyet Gibson senátortól kaptam Leawenworthban ajándékul, ki csak sok futkosás és hajhászás után volt képes e derék állatot számomra keriteni. Ezt annál inkább sajnálom, mert nem sokára oly vidékre fogunk érkezni, hol kétségkül sok medvével fogunk találkozni, s e szerint kipótolhatlan hasznát vettük volna elveszett Rolla barátunk fogainak.

Vadászaink ma 5 antilopot lőttek. Szarvast már napok óta keveset láttunk, pulykát pedig épen nem. Néha néha láttunk egyegy golyvás túzokot, ezüst fáczánt, imit amott prairie-pacsirtát, s ez ugyszólván az egész élő állat világ, mely körünkben tanyázik, s ezeket csaknem mindenütt lehet találni a legsivatagabb prairieken is.

J u l i u s 28-án. Oda hagyva tegnapi tanyánkat, délnyugoti irányt vettünk egyenes vonalban a fehér kúpos szikla falak keleti végének tartva, mely már napok óta csalogatott bennünket.

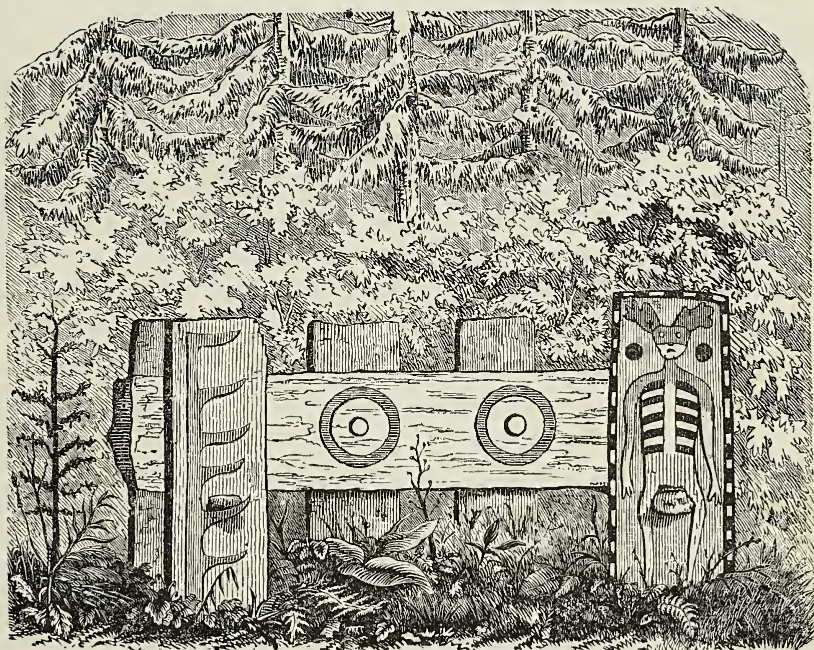
8 mértföldnyi utazás után meredek hegyek- és völgyeken keresztül törve, melyek a folyót elhagyva mindég magasbra emelkednek, végre az egekbe tornyosuló bérczfalak lábánál találtuk csapatunkat, mely falak függőlegesen emelkednek fel az alattok elterülő hullámos vidék öléből, mintegy 1500 láb magasságra, mig tetejök csaknem tenger sima sikságúvá terül és olvad el a messze nyugot láthatárán, s tán az afrikai sivatagokat is felül muló végtelen sikságot alkotja.

Messziről szemlélve a vidéket, azt hittem, hogy találni fogok ezen sziklafalak alatt annyi helyet, hol karavánomat tova vezethetem. Azonban a hely szinén tett közelebb vizsgálat meggyőzött ezen terv kivihetlenségéről, annyira szaggatott mindenütt a lejtő s oly meredek, hogy a tervet, szekereinkkel feljebb utazni ezen ágon, kénytelen voltam abban hagyni. Aztán oly hely után kutatánk, hol legalább a faltetőre vezetnők fel szekereinket, reménylve, hogy a tetőn, egyközüleg a folyóval tovább haladhatunk. Ezen szándokunk is hajótörést szenvedett, mert sok órai keresés után mértföldeket haladó távolságra sehol sem voltunk képesek csak annyi hézagot, vagy vizmosást, vagy repedést találni, melyen (ha egyebet nem) öszvéreinket felvezethettük volna, oly meredek volt a szikla fal mindenütt.

Geologiai alakzata ezen bástyáknak, égett veres agyag, vörös homokkő alapon, imitt amott szürke gránittal czirkázva, s mintegy 20 láb vastagságra gipszszel tetézve; a rétegek viz irányban vonulnak, s minden újjal hátrább vonulnak, ugy hogy egy mesterséges terracealakban tünnek fel.

Estvefelé recognoscirozván a vidéket, mintegy 8 mértföldre tanyánkhoz egy mély hegyvágányban egy csapat Kiovay indiánra bukkantunk; eleinte nagy zavarba jöttek, s szanaszét futkostak, utóbb azonban egyik delaware indiánunk egyet szóra keritvén, megmagyarázta nekik barátságos szándékunkat, s azután nem sokára öszvejöttek ismét valamennyien s velünk fecsegtek. Főnökük beszéd közben emlité, hogy jelenleg egy hires, 10 év előtt csatában elesett hadvezérük sirját jöttek látogatni, mit rendesen minden év ezen szakában tenni szokott az egész nemzetség. Delaware tolmácsunk érzékeny szavakkal beszéllé el a letünt hős nagy tetteit, s oly festői regényes szinben állitá elé a holt életét, hogy kérve kértem a főnököt, mutassa meg a sirt. Szivesen beleegyezett kivánságomba, egész törzsével lóra kapott, s vezetőül ajánlkozott. Alig 3 mértföldnyire délkeleti irányban, egy mély völgybe érkeztünk, melynek oldalán lefel csak ugy haladhattunk, hogy nyergeinkből leszállva lovainkat magunk után vezettük, jobban mondva ugrattuk, a göröngyös gránit oldalon. A völgy mélyébe érkezve, a vad regényes táj, mely körültünk kifejlett, valóban meglepett. Sürü eczetfa és hackberry ligetekkel volt boritva az egész völgy imitt amott magas cedrus és fenyüfákkal tüzdelve. Végre a nyakig érő gazon $1/2$ óráig tova törvén, egy setét sürü helyen vezetőnk megállapodott, toll karimáját fejéről leemelte, s némán mutatott Xonkó Mely sirjára, mely nehány rőfnyire volt tőlünk.

Mikor lovamról leszállva a kantárszijjal karomon előre vonultam, már számos indián letelepülve volt a sir nehéz, s mesterségesen felcziczomázott oszlopain. Tekintetük, egész lényük oly félre magyarázhatlan

Xonkó Mely sirja.

jeleit mutatá a nagy fájdalom- és veszteségnek, hogy ragályként hatott reánk is, s a halotti csend közepén kalapomat leemelve, társaimhoz egy a hely és tárgyhoz alkalmazott beszédet tartva, csaknem önkénytelen térdre borultunk s imát mondtunk a halott nyugalmára, s nemzetsége boldoglétére.... Úgy látszik, az indiánok tökéletesen értették ha nem is szavaink jelentőségét, legalább jó indulatink kitörését, mert nyakunkba borultak, s kezeinket rázák, s ének hangon ismétlék: „Sosam kuja, sosam kuja, kevet.... (Jó barátok, jó barátok vagytok, köszönjük).

Julius 29-én. Átlátván, hogy tovább ezen folyó mentében szekereinkkel nem haladhatunk, elhatároztam, karavánomat Hammond barátom parancsnoksága alatt hátra hagyni, s magamhoz véve egy indiánt, tiz jól fegyverzett legényt Harling társaságában előre nyomulni s a folyót felfelé egész forrásáig követni.

Tiz napra való élelmet 4 öszvérre pakolván, ma reggel előre nyomultam, s utamat szaggatott területen át jó kedvvel folytattam; egy vizmosásban igen ritka szépségü gipsz barlangot fedeztünk fel, melyet, ugy látszik, a viz mosott ki; de szép volt az bizonyos, nyilása hasonlitott valamely remeg faragványu diadal kapuhoz, mig benseje oldalai oly simák voltak, mint csiszárolt márvány, három külön réteget tüntetve fel; a legfelső zöld, a középső narancs szinű, s az alsó fehér; s ezen szinek oly arányos renddel voltak alkotva, hogy a legremekebb vegyületü szivárványt is felül muló különös szép éldeletet adtak bámuló szemeinknek. Ezen pontra érkezve, kiséretünk igen elfáradt a nehéz utazás miatt, folyvást hegyen völgyen törvén keresztül, s kimondhatatlanul szomjuzott. Szerencsénkre azonban a barlang közvetlen közelében egy pompás jég hideg forrásra is találtunk, mely morogva tört ki a gránit oldalból, noha íze igen gipszes volt, mégis csaknem pukkadásig elláttuk magunkat belőle, a nélkül hogy valakinek ártalmára esett volna.

Csaknem absolut lehetetlenséggel lévén összekötve a bércz tetőn való utazás, s mind embereink mind az öszvérek már is nyelvöket öltvén ki a fáradság miatt, a barlangnál való kis pihenés után leereszkedtünk a folyó partjára, de szerencsétlenségünkre a vizet ott is ihatatlannak találtuk, oly keserü volt mint epe; s még ínkább szomjaztunk valamennyien. Hozzá járult még a borzasztó hőség, (d. u. 2 órakor a thermometer 114^0 állott az árnyékban), semmi jelensége a szélnek, mindenütt, a merre csak láttunk, mész és gipsz, mely a napsugarak visszaverődése miatt valamennyikünknek szem- és fejfájást okozott; mind ezen kedvetlen körülmények daczára azomban egész napnyugtáig folytattuk utunkat, mikor végre egy zavaros vizzel ellátott mély gödör partjain letelepedtünk éji nyugalomra. Mohón neki estünk ezen esőviznek, de noha poshadt s meleg, még is jobb volt mint a folyó viz. Kimondhatlan sokat szenvedvén egész nap a hőség és szomjuság miatt, csaknem egész éjjel ittuk a pocsolya vizet, mely azonban a helyett hogy szomjunkat enyhitette volna, még inkább nevelte.

Egész napi utazásunk hajmeresztő mélységü vizmosások és sziklarepedéseken vitt át, melyekben azonban sehol sem találtunk vízet, ki vévén az említett barlang forrását. Fának szine világát sem láttuk sehol, kivéve a törpe apró vörös cedrust (Juniperus virginianus) és nehány thuia bokrot, melyek tömve voltak óriási csörgőkigyókkal, nagyon vigyázni kellett, ha imitt amott nyugodni leültünk, nehogy csörgőkígyó uraimékat háborgassuk.

A föld általán homokos a tetőkön, mig a mélyedések kék s veres agyaggal boritvák. A kőszálak mindenütt kivétel nélkül gipszszel tetézvék és kevervék. A magas, délfelé látszott sziklabástyák mindég közelébb jöttek utunk folytában hozzánk, ugy hogy jelenleg már csak mintegy 200 rőf távolságra vagynak a folyóhoz.

Julius 30-án. Napkeltekor már nyeregben voltunk s legkevesebb habozás nélkül lenyargalva a folyóba, kellő közepén utaztunk felfelé, reménylve, hogy valami patakra találandunk, mely jobb vizet nyujtand. Ily utazás mellett, képzelni lehet, hogy csak lassan és czifrábbnál czifrább kanyargásokkal haladtunk, kénytelen levén a folyó utazási szeszélyéhez alkalmazni magunkat. A parton felemelkedő sziklabástyák 500—1000 lábnyi függőleges magasságra nyultak fel, s nélhol oly közvetlen a folyó parton, hogy lehetetlen leendett bár egyetlen embernek a fal és folyó közt elhaladni. Arról tehát szó sem lehetett, hogy akármelyik part hosszán folytathassuk utunkat; egész napi utunkon át számos apró patakokat fedeztünk fel, melyek a folyóba ömlének, világos, hogy egyetlen egyet sem mulasztottunk el megkóstolni, de boszuságunkra valamennyiben oly savanyu és csömört gerjesztő vizet találtunk, hogy csaknem egész utazás alatt hánytunk. Délkörül egy ily kitünőleg savanyu viz torkolatánál megnyugodtunk, 15 mértföldet haladván a folyó ágyában viz ellen.

Ekkor azonban már sokan közülünk kimondhatatlanul szenvedtek a csömörletes viz oly gyakori és ellenállhatlan használata miatt, oly annyira, hogy nehányan égő fájdalmakat éreztek gyomraikban, étvágyukat egészen elvesztették, s folyvást lázas ingerültséggel szomjaztak. Megkisértettük tea és kávé segedelmével a viz izét elvenni, vagy megváltoztatni; de minden kisérlet hijába volt; akárhogy, és akármivel vegyitettük össze az elátkozott elemet, természetes izét sohasem vehettük el.

D. u. 4 órakor ismét felkerekedtünk, s utunkat bárány türelemmel folytattuk a folyóban, némán ugyan, de tudom, hogy mindegyikünk a sorstól csak egyet kért „jó vizet". Nekem sem volt egyébb vágyam, mint hogy mielőtt kiérjünk a gipsz formatióbol, vagy elérjük azon pontot, hol a folyó apró ágakra oszlik, s tehát közel van forrásaihoz. Mert hol jelenleg utaztunk, a folyó még mindég meglehetős nagy volt, ritkán lévén keskenyebb 150 rőfnél.

4 m. f. távolságra nyughelyünktől egy nagy patak mellett haladtunk el, mely éjszakról ömlött folyónkba, de melynek tartalma még izlelhetetlenebb volt. Ezen patak felett azonban kimondhatatlan örö-

münkre tapasztaltuk, hogy folyónk csaknem fele nagyságu; néhány mérföldet tova haladva, számos más patakok mellett haladtunk el, s folyónk folyvást kisebbedett. Valamennyi patak vize azonban tökéletesen hasonlitott az előbbiekéhez, ugy geologiai formátiójok is, melyek teledes tele voltak keresztül kasul ágozó gipszerekkel mindenütt.

Napnyugtakor végre egy ponthoz értünk, hol a folyó két, csaknem egyforma nagyságu ágra oszlott. Mi habozás nélkül a bal ágat követtük, mely, ugy tetszett, kissé nagyobb a másiknál, s nemsokára tapasztaltuk, hogy a sziklabástyák lassanként elmaradoznak s távolabb vonulnak a partoktól, egy kis rónát képezve a folyó és bástyák közt, mely oly nagy ellentétet képezett az óriási sziklafalak vadregényes rémségével. Ezen róna part mindenütt gazdag fűvel volt boritva, s imitt amott buja levelü málna, kőrös és hickory fák látszottak, mely kedves látvány, noha szomjunk soha sem volt nagyobb, szemeinket felviditotta, s egész valónkat kéjjel töltötte el. Egész az unalomig fáradtunk vala el, a czikás bérczek, kopár sziklák, és mély, meztelen, feneketlen vizmosások meg nem szünni látszó örökös egyformaságán. Miután 28 mértföldet haladtunk, a fő folyó partján tanyát ütöttünk, ott hol a folyó csak 80 rőf szélességü, s nagy morajjal rohan át homokos ágyán E. k. felé.

Noha kimondhatatlanul szenvedtünk az undort okozó folyóviz befolyása alatt, mégis a szomoru kénytelenség miatt folyvást élnünk kelle vele. Többen hatalmas görcsökben szenvedtek, s folyvást hánytak, de dicséretükre meg kell jegyeznem, soha sem panaszkodtak, sőt ellenkezőleg rózsa kedvvel tréfáltak és élczeskedtek azok rovására, kik leginkább betegek voltak. A társalgás fő és kizárólagos tárgyai a különféle hüsitő italok és fagylaltak voltak, melyeket a Státusokban minden kis városban oly bőségben s olcsón találhatni; mindenki kikalkulálta, mennyi pénzt szerezhetne, ha történetesen jelenleg egy Bazzel jeges lemonádéval itt teremne. Változatosság kedvéért mindenki azt is megvallotta, mennyit adna egy pohár jeges vizért, vagy egy csésze fagylaltért, ha körünkben jelenleg kapható volna. Öszvér vezetőnk például a gipsz hegyek sokaságára esküdött, hogy egy sajtár jó jeges vizért egész ingó- s ingatlan vagyonát, 1200 dollárt szivesen oda adná. De persze ezen ajánlatok ott és akkor történtek, hol és mikor kisérlet szerencsére nem volt; senki sem tarthatott attól, hogy valaki offerálni fogja a fagylaltot s lemonádét a kemény dollárokért.

Végre pakróczainkra heveredve, s nyergünket szokás szerint vánkosul fektetve szomjainkat Morpheus karjai közt törekedtünk elnémitani, de a mi engem illet, meg kell vallanom, álmomban is kedvencz themám

fölött kóvályogtak gondolataim; többek közt azt álmodtam, hogy Pécsett a János kútnál üldögélek egy nagy csapat hölgy koszoru kellő közepén, egy kosár füge, s egy kosár cseresnye közvetlen szomszédságában; a mint felváltva éldegéltem kedvencz gyümölcseimet elszundikáltam, s M. Jósephine tréfából és pajkosságból egy kupa valóságos St. János vizet öntött arczomra. Ez oly kézzel foghatónak tetszett, hogy rőgtön felugrottam, s karjaimat Josephine után nyujtottam, de költői álmam csak hamar prózaivá változott, a mint J— helyett lovam nyakát szoritották karjaim, mely elszabadulván, mellém telepedett, s csupa szeretetből arczomat nyalogatta. El lehet gondolni, hogy se cseresnyét, se fügét, se St. János vizet, se J— nem találva, még jobban éheztem s szomjaztam mint az előtt, s többé alvásról szó sem lehetett.

Julius 31-én. Ma reggel korán felnyergeltünk, s több mértföldet haladtunk felfelé a folyót követve, mikor egy jelentékeny patak torkolatán keltünk át. Még néhány mérföldet haladva számtalan apró patakok és ereken lovagoltunk át, mely körülmény miatt a folyó medre aztán egy keskeny alig 20 röf széles csatornába szorult össze; s ágya, mely innét kezdve egész a Missziszippivel összefolyásáig kivétel nélkül mindenütt homokos, egyszerre kő és sziklává változott, s a rajta át robogó viz elem az eddigi veres zavaros helyett, tökéletesen átlátszó kristály tisztának mutatkozott, s leirhatlan és képzelhetlen örömünkre ment volt minden sós iztől. Ki eddig szenvedéseinket figyelemmel kisérte, elképzelheti, hogy a nem várt kéjélv kimondhatatlan örömmel töltötte el kedélyünket, eddig mindég izlelhetlennek találva a folyó vizét mindenütt, s mint fentebb emlitém, a viz befolyása ugy megrongálta gyomrainkat, ugy elvette minden étvágyunkat, s felcsigázta lázas szomjunkat, hogy szünet nélkül kényszeritett inni és inni és inni; jól tudván, hogy az ital befolyása épen az ellenkező leend azzal, mit általa elérni vágytunk, hogy t. i. csak nevelendi szomjunkat a helyett hogy csillapitaná.

Sokat szenvedvén a csömörletes viz befolyása által, no hiszen kárpótoltuk magunkat most, mert valóban, a mint a szük hegyszorosban felfelé követtük a folyó kanyargásait, szünet nélkül ittuk vizét ugy szólván csöbrökkel poharak helyett. Igy követvén zikzak tekervényeit a folyónak, mintegy 5 mértföldnyire, végre oly ponthoz értünk, hol a folyó csaknem egészen el volt torlaszolva óriási gránit és porphyr halmazokkal, mi önkénytelen is, ha nem az utólsó Itéletet, legalább Jericho pusztulását hozta eszünkbe, mint azt a bibliában olvastuk. Oly festői rendetlenségben, oly óriási zavarban és zürben volt itt a természet összeszór

va, hogy hajszálaink égfelé meredtek a rendetlenség nagyszerüsége bámultán.

Lovainkat, s öszvéreinket kikötve hátra hagytuk, szarvasbőr topányokat öltve, kampók segedelmével nyomultunk elő- és fel a sziklákon utunk végét felkeresendők.

Az óriási, több mint ezer lábnyi magasságra felnyuló homokkő falak lépésről lépésre mind összébb szorultak, azután alig nehány ölnyi kört képezvén, végre fejünk fölött egyesülve összeborultak s keskeny, de hosszú folyosót alkottak, melynek végén az Arkanzás folyó fő ága veszi eredetét. A forrás e sziklabarlang fenekébűl bugyog ki s azután az összehalmozott óriási sziklahasábokon merészen leszökvén, meg kezdi hosszú pályáját, melyen számtalan apró adózóival egyesül, mig nem végczélját elérve, a Missziszippit a világ egyik leghatalmasb folyamává tenni segiti.

A forrás közvetlen szomszédságában két kis nyárfát találtunk, melyekre ott létünk idejét és czélját bevéstük.

Midőn a kisded patakot szemléljük, a mint tekervényes mentében a bérczszoros zuhanyain átszökdelve lerobog, valóban alig képzelhetjük magunknak, hogy épen e patakocska Amerika egyike leghatalmasb s legfontosb folyamának magvát képezi; melyen több mint 800 gőzös, közel 2000 mfldnyi hosszú vonalon fel s alá sivit, s mely az ismert világnak kétség kivül leggazdagabb s legnagyobb völgyét öntözi.

A jéghideg forrásviz, melyből csaknem pukkadásig megtöltők szomjtól epedő gyomrainkat, s a forrást környező vadregényes, óriásilag méltóságos sziklavidék látványa bőséges kárpótlást nyujta nekünk sok fáradozásunk s még több szenvedésünkért. A látvány nagyszerűsége, mely mentűl jobban jobban közeledtünk a forrásához, annál nagyszerűbbé vált, valóban mindent felül múl, mit eddigelé életemben láttam, talán az egyetlen Niagarát sem véve ki. Azért meg kell vallanom, teljesen képtelen vagyok az érzelmeket leirni, melyek lelkemet megszállták, s a kéjt, melyet a természet ezen óriási s előttem egészen újszerű müvei láttára élveztem. Az égbe nyuló bérczfalak, melyek a folyó ágyábul kiemelkődve oly rémséges magasságra nyulnak, hogy a nap sugarai sohasem juthatnak közzéjök, az idő vas foga s a viz hatása által oly fantasztikus alakokban elvájvák és elszaggatvák, hogy kevés képzelődés kell hozzá, hogy azokban mesterségesen faragott müveket lásson, melyek együttvéve a legnagyobbszerű s legfestőibb tájképet nyujtják. Valamennyien csudálkozástul elragadtatva sokáig bámultuk a roppant panorámát, mely hihetőleg most tárult föl először civilizált emberek szemei előtt. Majd azt képzel-

tük magunknak, hogy a középkor valamely rablófészke nyulik fel előttünk mint korona a kúptetőn: őrfalait, lőréseit, kapuját, dobogóját s t. e. részeit véltük látni; azután megint ugy véltük, a jelenkor igényei szerint szabályosan épült vár áll előttünk a maga bástyáival, köröndjeivel, lunettei- és redanjaival, mintha csak Vauban varázsolta volna ide. Majd ismét úgy látszott, óriási szobrászmüvek, az arcz minden szeszélyes vonásaival s roppant talapzatokon állva, míntha a míndenható s mindenalkotó természet oda állitotta volna, hogy a széditő magasságbul alá- és szétnézve mint nemtők a rémséges néma magányban őrködjenek. Az egész csak a természet nyers, mesterségtől meg nem érintett müve, de az embert önkénytelen tisztelet és áhitat szállja meg, melyet a természet nagy müvei benne ébreszteni szoktak, s mely nőttön nő, mert e müvek mintegy újjal mutatva azt hirdetik nekünk, hogy a természet alkotmánya állandó s az ős idővel is daczol, mig ellenben saját nyomorú kérgész lételünk a pillanat körülményeinek rabja.

Hosszú kampók és rögtönzött kötélhágcsók segélyével nagy üggyel bajjal és sok fáradozás után a forrás fölötti bérczfal tetejére felmásztunk, s midőn oda feljutottunk a Llano Estacado sikján találtuk magunkat, mely innét kezdve a Rio Grande hegylánczaig egy szakadatlan lapályos sivatagot képez. E pontnak geographiai fekvése, a mint azt tanyánk odahagyta óta követett irányunk és a távolságok fölvetéséből kiszámitám, az éjsz. szélesség 37 foka 15 percze s a nyugoti hosszuság 106° 7′ 11″ alatt van, a forrásnak tenger szine fötötti magasságát pedig számos légsúlymérői észleléseim szerint 3450 lábra becsülöm. E hely geologiai szerkezete egészen más mint az alábbi vidéké, mert itt a gipsznek nyomára se akadtunk s mihelyt a gipszképezményből kiértünk, mintegy 2 mértföldre a folyó fejéhez, a vizet mindenütt édes és izlelhetőnek találtuk.

Tegnap s tegnapelőtt sok medvenyomra akadtunk s néha magokkal az állatokkal is találkoztunk, de csak kettőt lőttünk le, mert jó kutyáink nem voltak.

Delaware indiánunk, ki egyik legvadabb s megszeliditthetlen lovunkat lovagolja, ma egy medvével akart megmérközni, de a ló szilaj makacssága miatt soha 10 lépésnél közelebb nem juthata hozzá. Csakugyan kevés ló mer a medvéhez közeliteni. A tolmácsainktól hallott elbeszélések szerint ugy látszik, hogy az amerikai fekete medve (Ursus americanus, Pall) jóval élesebb elméjű, mint sok más négylábu. Igy pl. delawareünk szerint, mikor tanyára készül lefeküdni, mindig elhagyja elébbi nyomát s nehány száz lépésre szél irányában megyen, hogy az őt nyomán

netán üldöző ellenség szintén szél irányban kényszerűljön menni, s ekkép medve uram finom szagláló tehetségénél fogva rögtön megérzi a fenyegető veszélyt s ideje korán tovább állhat. Ha üldöztetik, gyakran föld vagy szikla alatti üregekbe vonul, melyekből aztán a vadászok rendesen tüzzel igyekszenek őt kifüstölni, de nem egyszer megesik, hogy medve uram, mikor a füst alkalmatlan kezd neki lenni, elhatározottan a tüznek rohan s azt tenyereivel szétveri, de azért a barlangot mégsem hagyja oda, hanem ismét visszafordul a mélységbe. Ezen és más történetek azt tanúsitják, hogy a medve jól tudja az ok és hatás közötti egybefüggést, de más történetekből itélve megint a legostobább kamasznak kellene ő kemét tartanunk. Azt mondják, hogy sokszor, mikor tüzzel és füsttel nem sikerül a medvét kihajtani, a vadász fáklyával utána megyen a barlangba s ott keresi fel medve uramat. Azt gondolná az ember, ez a legvakmerőbb tett, s hogy a medve az ily hivatlan vendéget minden teketoria nélkül kiebrudalja; de ép ellenkezőleg, mihelyt a medve a közelgő világosságot meglátja, hátsó lábára ül s tenyerével betakarja szemét és arczát s igy üldögél veszteg, mignem a világosság eltávolittatik. Igy a vadász annyira megközelitheti, mennyire tetszik, annélkül hogy legkisebb veszélynek volna kitéve, s kényekedve szerint veheti czélba s zuzhatja össze kaponyáját. Ezt négy különböző indián erősitette előttem s állitásuk igazságában nincs okom kételkedni, miután tudom, mennyire jártasok efféle vadászkalandokban.

A fekete medve általán ártalmatlan, ha nincs megsebesitve, s kölykei sincsenek közel. De mikor kölykeit kell ótalmaznia, vadsága és kétségbeesett küzdelme mindent felülmul, ily esetben sokszor lovas-embereket is megrohan s mfldekig üldözi.

Aug. 3-kán. Ma estve visszatértünk tanyánkra a folyó forrásátul, ugyanazon úton, melyen oda vonultunk; az egész tanyát jó egészségben és rendben találtuk. Barátaink nem csekély aggodalommal várták vala visszaérkezésünket. Tanyánk helyétől a forrásig épen 65 mfld van, s e távolságban közel 60 mfldnyi vonalon a folyó mindenütt magas kőfalak közé szorulva zuhog odább. A kőfalak mindenütt legalább 600 láb magasak s majdnem függölegesek, néhol annyira közel állnak a parthoz, hogy annyi hely sem marad, melyen gyalog ember járhatna, tehát gyakran a folyó medrében kell haladni, mig ismét kissé tágasabb part következik, melyen ezer veszéllyel föl lehet kapaszkodni.

Sokat gondolkodtam azon, mikép támadt e hasadékszoros? vajjon a viz vájta-e ki magának az évezredek lefolyása alatt, vagy valami erőszakos forradalom okozta azt? Alkalmasint mindkét tényező eredménye

a hegyszoros mostani alakja; tán elsőben valami földrengés egy hasadékot okozott, melyet aztán a viz lassankint mélyebbre és tágabbra vájt.

Aug. 4-én. Ma korán hajnalban újra fölkerekedtünk éjszak felé s a folyó jobb partját követve 5 mfldet haladtunk, midőn sajnálkozásunkra észrevevők, hogy az előttünk elterülő szaggatott téren a szekerekkel lehetetlen keresztül vergődnünk. Tehát az éjszaki partra keltűnk át, hol kiterjedt lapályos rétségen jó utat találtunk. Ott, hol most tartózkodunk, gyönyörü tó terűl el, melyben tömérdek sok hal van, háromféle kárász s kétféle más faju fehér hal; a tó körül a sugár „hackberry" liget bőségesen szolgáltat tüzifát. Hammond barátommal előre lovagolván, a tóhoz érkeztűnkkel igen nagy párduczot födöztünk fel, mely a tó tulsó partján kényelmesen sétálgatott. „A párducz szele (vadásznyelven szólva) felénk fújt" s így megkerűltük a tavat, s midőn a párducz észrevett, már oly közel valánk hozzá, hogy golyóval üdvözölhettük. A lővés nem volt eredménytelen, ő keme a párducz legott nagyot ugrott a magasba s azután ide oda futkosott. Megeresztett kantárral csakhamar utolértük s másik golyót bocsátván agyába, a gyepre teritettük. Ugyancsak ma 4 szarvast s 7 pulykát lőttek vadászaink, tehát elég fris husunk van. Különösen a szarvasbikák igen kövérek jelenleg, s mondhatom, életemben kevés jobb vad-sódárt izleltem.

A tanyánk közelében elnyúló tavacska csaknem egészen kerek, 250 lábnyi átmérőjü, majdnem mindenütt 50 láb mély s oly tiszta vize van, hogy horgainkat s a rajtok levő sáskákat kapdosó halakat 20 lábnyi mélységre is láthatjuk. A viz tükre mintegy 25 lábnyi mélységben van, s onnét a földszinig a partok függőlegesen nyúlnak fel. A tavat környező vidék pedig mintegy 3 mfldnyi körben fokonként feljebb emelködik, mignem a láthatáron kőrülbelől 300 lábnyi magasságot ér. Minthogy e szerint a tónak semmi látható kifolyása nincsen, partjain pedig számos forrás bugyog, azért hihetőleg föld alatti csatornán szivárog el felesleges vize.

Aug. 5. Ma reggel 2 órakor már uton voltunk, a folyó bal partját követve éjszakkeleti irányban, s kemény kavícsos terepen haladtunk vagy 16 mfldet, midőn egy sebes patakhoz értünk, melynek vize nagyon sós volt. De hordóinkat tegnap a tó vizével töltöttük vala meg, s igy szomjaznunk nem kelle. Tanyánk egy czukorsüveg forma, egészen elszigetelt hegy alatt, mintegy 4 mfldre a folyótól van. A mezquite fák már nagy bőségben mutatkoznak, noha eddiglen azt hittem, hogy e fa az éjsz. szél. 37-dik fokán felül már nem található. De az itt előforduló mezquite

fák azokhoz képest, melyek Louisiánában és Texásban teremnek, csak apró csepőték, mert a mesquite tulajdonképi hazája csak a szél. 28-dik fokán alul kezdődik. Imitt amott a Canadián és Mekihaguo folyók mellékén is láttam e pompás fákat, de ott is csak törpék, mert az égalj még ott is hideg, hogysem teljesen kifejlödhetnének.

A föld itt homokos, vizben szükölködő s e kevés viz is haszonvehetetlen. Azonban a grama és mezquite fű mindenütt bőven terem. Utunk utolsó 50 mfldnyi vonala csaknem szakadatlanul kutyafalukon vitt keresztűl, de eleven kutyapéldányt minden kisérletem és furfangos cselem daczára sem kerithettem kézre. Tanyánk most a szélesség 38⁰ 45′ 8″ alatt van.

Aug. 6-án. Szekereink már reggel három órakor úton voltak, de az előtalált számos vizmosás miatt kénytelenek voltunk megfordulni s mintegy 5 mfldet visszamenni s azután éjszakkelet felé utazni. E vonalon csaknem egészen sík, kivéssé hullámos rétségen haladtunk keresztül, melynek magasabb pontjairól sokszor igen nagy távolságra láthattuk mindkét folyónak kígyódzó folyását a távol völgyekben.

A grama fű, mely úgy látszik itt teljesen honos, jelenleg épen fejét hányja s nemsokára megérik*). E felséges és páratlan takarmányfű csak a nyár végnapjaiban kezd érni, s egész télen át, még a hó alatt is zöld marad. Közönségesen ugyan a mezquite fákkal együtt nő és diszlik, de a nagy éjszakamerikai prairiek mély völgyeiben is kitünő minőségben és nagy mennyiségben terem, oly annyira, hogy Uj-Mexiko és Utah némely vidékein más fű nem is találtatik.

Ma a mint vonatunk előtt egyedül lovagoltam, három fegyveres indiánt pillanték meg, de csakhamar eltüntek egy vízmosásban s többé elő sem bukkantak.

---

*) A grama fű két fajából magvat gyüjtöttem (Chondrosium foenum s Atheropogon olygastachium) s a Washingtoni nemzeti gazdasági társulat patent hivatalába küldöttem, miért is e következő választ vettem e napokban: Szabad státusok patent hivatala, Washington okt. 7. 1856. Sir! Az ön által az Arkanzás folyó forrásai körül gyüjtött s e hivatalhoz beküldött két köteg gramafű mag pontosan beérkezett, s kérve kérem önt, vegye a hivatal forró köszönetét figyelemre méltó szivességeért. Ön inditványát tökéletesen helyeselvén, a magvak Virginia-, Alabama-, Déli Karolina- és Floridába szétküldettek, hol tekintélyes és elismert mezőgazdák közt el fognak osztatni. Valódi nagyrabecsüléssel stb. S. H. Hodges.

Tanyánk egy sebes folyásu patakocska mellett van, melynek vize tökéletesen ízlelhetlen, noha kristály tiszta s tele van hallal. Köröskörül pompás magas fű van mindenütt, a nyár- és hackberry fákban sincs szükség. Ma nehány magas és tökéletesen ép szederfát is láttunk, először ez utunkban. Azért is a patakot Szederpataknak (Mulberry Creeck) neveztem el.

Aug. 7-kén. Reggel 2 órakor megindulván, több mfldet oly területen tettünk, mint tegnap; dél felé sebes folyásu és számtalan zuhatagokon átrohanó patakhoz értünk, mely ott, hol rajta átkeltünk, 30 láb széles s 3 láb mély; vize tiszta, de ihatatlan. Átkelvén a patokon, vele egyenközüleg mintegy 12 mfldet haladtunk. Itt is mindenütt a gipsz-képezmény uralkodik, mely a patakok vizét izlelhetlenné teszi, azért lelkünk mélyébül ohajtjuk, hogy valahára e gipszországbul kiszabaduljunk.

Egyik delaware-ünk ma igen nagy vad macskát lőtt (Lyncus rufus, Cuv.), melyet szokásom szerint kitömtem. Egyúttal megürült élelmi szekereinkre raktam természettudományi gyüjteményünket. Összesen már több mint 300 kigyót, 200 gyikot, 700 halat, teknősbékát, stb. 40 rizma növényt s majdnem 15 mázsa ásványt, számos madarat, emlőst és rovart, sok palaczk vizet (vegytani analysisre), stb. gyüjtöttünk vala a „Smithsonian Institution“ számára*).

Aug. 8-án. Éjfél után kis csapatunk ismét mozgásban volt s a két folyóágat egymástul elválasztó hegyvonalhoz közel magas plateaun haladtunk odébb, sem fát sem vizet sehol nem találva utunkban. Ma 4 szarvast s 2 antilopét lőttünk s agaraim is 2 szarvast csiptek el. Mellesleg megjegyzem, hogy agaraink nem egyszer elfogtak futásban szarvast, prairie-nyulat, farkast és rókát, de antilopét sohasem sikerült utolérniök, s azért azt tartom, hogy az egyenes szarvú, vagyis a prairie-antilope (antilocapra americana) hasonlithatlanul gyorsabb futásu állat, mint pl. az amerikai közönséges szarvas (cervus virginianus), noha rendesen ezt tartják a kontinens leggyorsabb állatának.

---

*) Az egész gyüjteményt megérkeztem után rendeltetése helyére küldöttem, s válaszul ezt vevém: „Smithsonian Institution, Washington oct. 9. 1856. Sir! A 26 láda természettudományi tárgy, melyeket ön az elnök rendelete folytán az Arkanzás folyót kikutató expeditio alkalmával mint annak feje oly dicséretes buzgalommal gyüjtögetni sziveskedett, megérkezett. A szakosztályok már rajta vannak s nemsokára a gyüjtemény tökéletes névsora és leirása fog közrebocsáttatni, melyet önnel annak idején közleni kedves kötelességemnek tartom. Addig is fogadja őszinte köszönetünket, Alázatos szolgája. B. Girard,

Aug. 9-én. Szokásunk szerint korán reggel útra kelvén, magas rétség gerinczein haladtunk előre éjszakkeleti irányban, a viz választékát képező hegylánczokat tartva irányul szemünk előtt. Midőn a gerincz legmagasb pontjára érkeztünk, a Witchita hegyek nyugoti szárnyainak nehány magasb kúpját pillantók meg a távolban, melyek mint valami magas füstoszlopok tüntek fel az azur háttérben. Keresztűl vonulván a gerinczen egy alatta kanyargó patakocska forrásaihoz igyekeztünk, remélve, hogy ott iható vizet találunk, de az ott is előforduló gipsz miatt a viz keserű volt. Odább menve lefelé mintegy 6 mfldet haladtunk, azután egy kis pocsolya mellett ütöttünk tanyát, kénytelenek levén inkább istállóléhez hasonlitó vizével élni. Itt a fa bővebben terem mint a Swee pataktól idáig terjedő vidéken, leginkább nyár, jávor, hackberry és szederfa. Átalában e völgy buja növényzetű, s a fű mindenütt magasan és pompásan diszlik. Ma ismét 4 szarvast teritettünk le s kettejét én lőttem le. Agaraink szintén elfogtak egyet. Kétségtelen a legszebb élvezetekhez tartozik annak látása, mint üzi sik lapályon a deli agár a gyorslábu szarvast. Versenyre kelnek, egyiknek hire és büszkesége, másiknak élete forog koczkán. Mindkettő összes erejét szedi egybe, s tova repülnek a végtelen sikságon, lábaik mozgását a nagy gyorsaság miatt nem láthatni. Most egy kupacz tetejére érnek, a rémült szarvas dobogó párával a vizmosásba szökik, kétségbeesetten a bokrok közé menekül; a kutyák egy pillanatig szétnéznek, csodálkozva az ellenség eltűntén, s a másik pillanatban már meglátják azt, a mint a tulsó oldalon felszökik, s most pusztitó viharként árkon bokron át utána repülnek, közelebb közelebb jutnak hozzá, kevés percz alatt mfldekre haladnak, végre a halál küzdelmét vivják egymással. Ki ily versenyben nem gyönyörködik, az vadásznak ne mondja magát. Tanyánk ma az éjsz. szél. 39⁰ 10′ 2″ alatt volt.

Aug. 10-én. Az előttünk terülő vidék nagy szaggatottsága miatt ma nap kelte előtt nem indulhattunk el; azután utunk magas gerinczeken vitt keresztűl, számtalan kajla fordulatokban, végre egy mély és sebes folyásu mellékfolyó partjaihoz értünk, melynek folyását éjszakkeleti irányban nehány mfldre követvén, egy poshadt izű forrás mellett ütöttünk tanyát. Balfelé egész nap láttuk a Witchita hegyeket s most épen e hegyek nyugati farkaival átellenben vagyunk. A delejtű keleti elhajlása itt 10⁰ 45′ 30″.

Aug. 11-én. Ma a patak mentében mintegy 10 mfldet haladtunk, azután egyenest éjszaknak fordultunk gerinczet követve, mely az elhagyott patak s a mai tanyahelyünket övedző folyócska közt a választékot képezi. Az itteni vidék érdek nélküli, meztelen sivatag. A folyócska

vize igen keserü és sós izü. Mióta a Ke-che-qui-ho-no vagyis a Prairie-kutya-folyó forrását elhagytuk, csak háromszor találtunk sós iztól tökéletesen ment vizet; barmaink azonban annál többet ittak, mennél sósabb volt a viz. Szarvas marhánk igen jó karban van, de öszvéreink megfogytak, azért azt tartom a prairieken teendő nagy utazásra az ökör sokkal alkalmasabb az öszvérnél.

Aug. 12-én. Ma már éjfélkor fuvattam a felkelőt, s 1 órakor már uton voltunk. Éjszakról egyenes szögletben keletre rándultunk egy csúcsos, magában álló hegyecskét tűzvén ki iránypontul. Reggel 9 órakor e hegy lábához értünk; itt egy kis patak a kis Verdigris folyóba ömlik. A patak torkolata fölött nehány 100 ölnyire baj nélkül átkeltünk a folyón s a deltában tanyát ütöttünk, nagy örömünkre itt jóizü édes vizet találtunk. Mikor a keserü, sós vagy büzhödt és posványos vizzel kényszerültünk élni, gyakran eszembe jutott, mily kevéssé becsüljük a jó vizet ott, hol az bőségben kinálkozik! Mit teszen szomjazni, és pedig a nyár kellő közepén az amerikai prairieken, csak az tudja, ki tapasztalta; az itteni gipsz vizet szomja eloltására még ellenemnek sem kivánom.

Ugy hiszem, a gipszországnak valahára már végét értük, s ezentul hátralevő utunkban mindenütt jó vizet fogunk találni. Holnap egész nap itt maradunk.... Holnapután az Otter folyó mentében a Witchita hegyekbe vonulunk.

A Verdigris folyó most az Otter torkolatánál csak 2 láb mély, tehát rajta mindenütt át lehet kelni, sebessége mintegy 3 mértföld egyegy órában.

Aug. 13-án. Mintha maga a természet is gyászt öltött volna, hogy levert kedélyi állapotommal összehangozzék! A nap vad dörgés- és villámlással köszöntött be s csaknem délig szakadatlanul ropogott az ég s cikáztak a villámok, hogy valamennyien a sátrak alá bujtunk. Délfelé egészen beborult s a záporeső késő éjelig szakadatlanul omlott.

Aug. 14-én. Ma reggel Hammond barátommal kilovagoltam, hogy a völgy felső részeit megvizsgálhassam, s embereim meghagyásom szerint a folyón átkelvén, 4 mfldet haladtak s azután ismét megtelepedtek. A folyó eredete körül sokkal több erdőség van, mint gyanitottam. A fekete diófa, a pekan, hackberry, jávor, szeder és nyárfák különösen diszlenek, sok mezquite csoportozatot is találtunk. Itt csaknem mindenütt áradmányi televényföld van, melyet magas és tömött fü szőnyegez. A folyó befelé a hegyek közt két ágra oszlik, melyekhez számos apró hegyizuhanyok és erecskék csatlakoznak. A fő ág éjszakkeletről délnyugotra foly s mintegy 25 mfld hosszu. A hegyek apró, különálló, kerek csucsokba

oszlott kőzetekből állanak, ittott egyenes téreket tüntetnek föl s több helyütt a mfldekre sík prairie felett 4—500 lábnyi magasságra nyulnak fel, mint czikás szigetek a tengerből, többnyire egészen kopárok.

Aug. 14-én. Éjfél után éjszakkeleti irányban követtük a hegylánczokat mindenütt tövük alatt vagy lejtőjökön vonultunk el, s a számos erekkel összevisszaszelt mezquite ligeteken keresztül törvén a nagy Cache patakhoz értünk. A hegyek mentében a földet mindenütt igen termékenynek találtam, fában és vizben sincs hiány. A fü, mely különféle grama fajból áll, pompás zamatú s épen virágzóban van. Az éjhajlat kiválólag egészséges lehet, mert a szünetnélkül járó fris délnyugoti és éjszaki szelek megtisztitják a levegőt s az egész vidéken mocsár sincs, melyből ártalmas gőzölgések támadhatnának, mint Amerika sok más vidékén.

Ma egy kövér szarvasbikát lőttem, vadászaink is 3 szarvast hoztak, van tehát elég friss húsunk, s átalában jeles vadászaink egész eddigi utunk alatt bőven szerezték meg a kellő húst, hogy a szükség esetére magunkkal vitt vágómarhához mindeddig nem kelle hozzányúlni. Indiánaink csalsippal is vadásztak szarvasokat, mi nagy mulatságunkra szolgált, mert a sip hangjára egy párducz s két farkas jött elé, melyek szerencsésen kézre kerültek. Különösen a delaware indiánoknál nagy divatban van a csalsippal való vadászat s többnyire nagy sikerrel jár. A csalsip a klarinet szopókájához hasonlit, rajta vékony réz cső van, némi gyakorlattal igen tökéletesen lehet vele a szarvasbornyu mekegését utánozni. Rendesen junius- és juliusban szokták a csalsipot használni, mikor a bornyúk még együtt járnak az anyokkal. A vadász ilyenkor liget mellé telepedik, melyben szarvasteheneket gyanit, azután fujja a ½ mfldre hallható sipot, s minthogy a tehén csak addig marad bornyánál, mig szoptatja, azután pedig rendesen a sürűbe vonul s egyedül heveredik le, a sip hallatára rögtön felriad, azt gondolva, siró bornyát veszély fenyegeti, s oda rohan, honnan a siró hang hallatszott s igy többnyire a halálhozó golyóval találkozik. E vadászatot nem tartom lovagiasnak, s ha tőlem függne, csak élelmi szükség idején engedném meg.

Sokszor a sip hangjára nemcsak a párducz és farkas jelenik meg, hanem a medve is, azon remény fejében, hogy bornyúhúsra tehetnek szert. Azt gondolná az ember, hogy itt, hol nemcsak a vadász, hanem annyi hatalmas ragadozó állat is üldözi a szarvast, e nemes faj nemsokára ki fog pusztulni. De attól még nem kell tartani. A gondviselés különösen a gyenge fiatal szarvasbornyúnak sajátságos ótalmat nyujtott. Kiki tudja, hogy az öreg szarvas erős szagot hagy maga után, melyet a kutyák hosz-

szasb idő mulva is megérеznek s igy képesek a lappangó szarvast kinyomozni. De a fiatal bornyúnak semmi szagja nincs, és szagja után sem a kutya sem más ragadozó állat nem veheti üldözőbe, hacsak nem látják. S ugy látszík e bölcs ótalomnak köszönhetik a szarvasok, hogy a sokféle ragadozó állatok által már fiatal korukban nem irtatnak ki.

Aug. 16-án. Ékirányt véve 4 mföldet haladtunk, midőn épen napkeletkor egy csergedező patakon vonultunk át, mely a hegyek közül jő, s ugy látszik a Cathe-patakba ömlik. 3 mfldet odább haladva, egy második patakon keltünk át, s dél körül egy 3-diknak partjain tanyát ütöttünk. Mindhárom patak csaknem egyforma nagyságu volt, s egészen hasonló folyásu. Közös eredetük a hegyek gránit sziklái forrásaiból származik, mig a hegyek lábánál a homokágyon keresztül törve mintegy 20 láb szélességü ágyat vernek, s tiszta és sebes esésü tartalmukat a nagy mezőségen át a Cache felé hömpölygetik. Partjaik meredekek, mintegy 10—15' magasak s csaknem kivétel nélkül fehér agyag és szürke homokkőből alkotvák. Ezen partok mindegyike magas vizi tölgyekkel boritva, melyek nagyrészben remek anyagot nyujtanának épitészetre. Imitt amott a mélyebb partokon fekete diófát is bőségben láttunk, ugy hogy jelen tanyánktól mintegy 5 mfldnyi körben, a tér, azt hiszem, legalább is 8000 acre erdővel van boritva; a fü kiválólag gazdag mindenütt, s a föld kimerithetlen termékenységü.

Jelenleg épen egyik legmagasabb hegycsucs alatt tanyázunk. Teteje s oldala egészen meztelen, s tökéletesen hiányával van minden ékességnek, mit fa, vagy bármi más növény a hegyeknek adni szokott; s csak imitt amott lehet rajta apró, zöld foltokat, alkalmasint mohát és kaktust látni. Roppant, hússzinü gránit sziklák mutatkoznak mindünnen a szemnek, melyek az oldalokon fantasztikus alakokban meredeznek az ég felé, s minél fogva az egész tájtérnek festői, nagyszerü és méltóságos tekintetet adnak.

Nehány nap óta sokat szenvedtünk egy nagy, fekete lólégy nyugtalanitása miatt, mely különös és szemtelen pogánysággal támadta meg barmainkat, s alig hogy valamelyikre szállott, nyomait csurgó vérfoltokban hagyta hátra. Ezek s még egy másnemü, apró és zöldszinü muslincza voltak egyedüli nyugtalanitó rovarok utunkon.

Két szekerészünk (kík egész utazásunk óta a sülyben szenvedtek) még most sem gyógyult kí, s nagyon félek, ha mielőbb vadhagymára nem akadunk, fatalis végük leend. Rajta voltam, hogy az egész személyzet használja folyvást míndazon antiscorbutikus szereket, melyekkel az élelmezési departement ellátott; ugy mindazon vadnövényeket is, melyeket

utunkban szedtünk, de mindez nem elegendő a betegség elháritására, vagy ha megvan, elnyomására, mikor az ember hosszas ideig élt csupán és kizárólag vadhuson, s csak nem folyvást oly okok alá volt vetve, melylyek elkészitik az egész alkatrendszert a betegség alá. Különben a személyzet nem is épen vágyik használni az élelmezési hivatal által adott szereket; mert szabályozott áruk fizetésükből levonatik, vagy többi élelmi czikkeikbe számittatik (kétszersült, tea, czukor, kávé, bab, rizs, só, stb.) mi különben sem sok, oly embereket véve tekintetbe, kik ugyszólva éjjel nappal talpon és fáradságos szolgálatban vannak. Hammond barátommal együtt saját erszényünkből szerzett külön élelmünk nagy részét a skorbutban sinylődő embereink rendelkezésére bocsátottuk; oly anynyira, hogy jelenleg már magunk kezdünk szükséget szenvedni, de mindamellett kevés sikere volt emberbaráti tettünknek, s igy azt hiszem, hogy mind ily szerek keveset használnak a rendes zöldség eledelek teljes hiánya mellett. Ma a hegyek közt ismét sok szőlőre akadtunk, mi remél-lem, jótékony hatásu leend szánalomra méltó betegeink közt.

Ma délután többen megmászták a magas hegycsúcsot, honnét remek kilátást élveztek a körültünki messze vidék fölött. Harling, ki velök volt, határozottan állitja, miként 3 külön hegyláncz látható, melyek egyenközben huzódnak É K. felől D N.-nak. Jelen állomásunknál azomban ugy látszik, egy csomagba egyesülvék, s azért nincs kilátás, hogy a lánczon szekereinkkel keresztül vergődhessünk.

Aug. 17-én. Reggeli két órakor kimozdulva tanyánkból, a hegyláncz Dk. lábai alatt tova huzódtunk, számtalan apró forrásokon és ereken gázoltunk át, melyek mindegyikében hideg és kellemes izű vizet találtunk, s melyek mindegyike a gránit bérczek vágányaiból zuhog le, s aztán elkigyódzik az alattunk elnyuló völgybe. Jelenleg száraz időszak lévén, bizonnyal állithatni, miként ezen patakocskák soha sem száradnak ki; s tehát az itt megtelepedő farmer bőségben kaphatna vizet, sőt elég malmokat is lehetne vizerőre épiteni.

A föld még mindég s mindenütt termékenységre mutat buja növényzetével; s hozzáadva, hogy fa és viz, ugy pompás kő is nagy bőségben van, és egészségesebb éghajlatot kivánni sem lehet, valóban alig van mezőgazdászatra ajánlhatóbb hely, mint épen ez. A légkör, magas fekvése miatt a vidéknek, hüvös és ruganyos, s kellemes hatásu szelek, melyek átseprik a rétségeket, mindig mérséklik a nap hevét, ugy hogy nyár közepén is mérsékelt és kényelmes a levegő.

A Cache patak különféle mellékágai igen nagy részét öntözik a vidéknek, mely körülmény a mezőgazdászatra nagy fontosságu lévén,

kétséget sem szenved, hogy a vidék rövid évek mulva megfog telepittetni, s épen oly óriási lépésekkel haladni a civilizatio lépcsőin, mint Amerika más, tán nem ily sok előnyökkel biró vidékei.

Azon különös terület, mely kebelébe zárja az egész Witchita hegylánczolatot, sok évek óta a witchita indiánok birtokában van, s tökéletes jogot tartanak hozzá a hagyományoknál fogva is, melyek szerint „alkotójok" is ezen hegyek bérczeiből támadt, s hogy a „nagy szellem" nékik és utódaiknak ajándékozta az egész területet, kik az óta elfoglalva birják. Mindezen igények daczára is azonban, mely igények az első foglalás és tettleges birtok jogain alapulnak, az egész területet, le egész a 100-ik nyugoti hosszúsági fokig a szabad státusok kongresszusa a chocktaw (csakta) indiánoknak ajándékozta; ha ide vonulni akarnak Texas éjszaki vidékeiről, hol jelenleg élnek. Micsoda joggal, nehéz lenne megmondani! Azonban a witchita-indiánok számra nézve jelentéktelenek, nem igen haladván meg 5000 családot mindössze; azért nehezen vannak elkészülve igényeiket nyomatékosan támogatni, s szükség esetén erővel védelmezni; pedig az amerikai kormány nehezen fogja igényeiket tekintetbe venni, már csak azon oknál fogva se, mert legmegrögzöttebb s legmerészebb lótolvajok őkemék, miről az éjszaki, texasi, és uj-mexicói telepedők siralmas tanuságot képesek állitani, sőt nehány év előtt hallatlan vakmerőséggel Missouri státusba is beütöttek, honnét több mint 500 lovat és öszvért elhajtottak, s mindenkit lenyilaztak, ki ellent állt. Emberemlékezet óta még senki sem juthatott hegyeik közé, csaknem mint a sinaiak oly féltékenyek voltak hazájukat a vidékiek szemei előtt feltárni; s nemcsak egyes magányosok által felszerelt expeditiókat, de nehány a kormány által küldött katonai csapatot is vissza kergettek határaikról.

Jelenleg egy sebes s tiszta vizű patak partjain tanyázunk, s közel hozzánk több hideg forrás van, s csak most tudunk igazán külömbséget tenni a jó és rosz viz közt, mely utóbbival oly mértékben ismertetett meg a Prairie-kutya folyó felejthetlen vidéke. Követvén a patakot felfelé, mintegy 3 mfldnyire tanyánkhoz forrására akadtam egy völgy oldalán, a mint a gránitnyilásból kirohant.

A mellettünk, vagyis jobban mondva alattunk elterülő völgy, mely 3 oldalról környezve meredek s czikás hegyekkel, csaknem egészen nehéz erdővel boritva, s válogatott fanemekben bővelkedik. A tölgyfák többnyire egyenes növésüek, vastagok és magosak, s igy fűrészmalom alá kiválólag alkalmasak lennének. A föld különösen termékeny, s ugyszólván görbedni látszik a gazdag televény alatt.

Aug. 18. Ma vonalunkat ismét éjszak felé vettük, s a patak völgyében felfelé haladva, egy vágányt leltünk a hegyek felső lánczában, melyen emberi erőt felülmuló fáradság után végre keresztül hurczoltuk szekereinket. A vágány, noha nem feküdt magasan, keresztül kasul volt szelve mély repedésekkel, s több helyütt óriási gránit böczkökkel torlaszolva, másutt meg oly lejtős, miként valamennyien támogattuk karjainkkal az egyenként átvonuló szekereket, nehogy a mélységbe zuhanjanak. Egyszóval minden physikai erőnket fel kelle használnunk, hogy szerencsésen keresztül törhessünk a szoroson. Végre azonban az utolsó szekér is szerencsésen az éjszaki oldal prairien mozgott, s pár mérföldnyi tovább utazás után egy jókora folyó partjain találtuk magunkat, hol rögtön tanyára telepedtünk, mely a Witchita hegyek legmagasabb kúpjai lábán van. A megmászhatlan s rémséges kinézésű csucsot, mely az egész láncz hosszán legmagasabb (7400′), „Mount Cooper"nak neveztem, a kedves költő emlékére, ki regényeivel annyi sok hű barátot és meleg keblet szerzett a szegény indiánfajnak.

Ezen czikás csucs, mely valamennyi társain magasan fölültornyosodik a háttérben, különösen uralkodó tekintetet ád az egész mogorva tájképnek; s sok mértföldre biztos iránypontul szolgálhat utazóknak, mint szolgál a vadászó indiánoknak. Tanyánk magassága e ponton a sextanttali triangulatio és barometer szerint 1945′ a tengerszin felett

A Cooper hegytől éjszakra elterülő völgy valóban egyike a leggyönyörűbb és regényesebbeknek, melyet valaha láttam. Mintegy 5 mf. széles, szegélyezve a fantasztikus alkatu két hegyláncz által, s kellő közepén egy kedves patak kigyódzik végig, mely 50 yard széles, s 3—4′ mély; vize kristálytiszta, s vadul robog le egyik zuhatagról a másikra, hogy annál nagyobb kedvvel szökjék a következőkön, melyeknek valóban se vége se hossza. Aztán telve a patak mindenütt hódtanyákkal, s annyi a kövihal és pisztráng benne, hogy sok helyütt bizsegnek, s ugy látszik pillanatra, mintha nem találnának elég helyet az elemben. Mindkét partja a pataknak boritva magas és nyulánk pekánpálmákkal, imitt amott egyegy vizi tölgy, fehér körös, jávor, bükk és szederfa. Feljebb a hegylábakon a fehér tölgy is bőségben tenyészik, s a lejtőkön veres czédrusok lengedeznek.

Az egész völgy kivétel nélkül túltermékeny, s nehéz növényzettel boritva. A fű igen tömött, jó minőségű, s 5—7′ magas; s ha azon nagy legyek nem dühöngnének oly valóban kiméletlen és pogány módra, barmaink kétségkivül nagy lakomát tarthatnának.

Közel tanyánkhoz a természet egy szeszélyes játékával találkoztunk ismét. Két óriási, a prairien magánosan álló veres gránit böczk ez, vagyis jobban mondva „gránit-csavar,“ magasságuk mintegy 300, s átmérőjük 275 láb.

Estve felé vontcsövemet vállamra vettem, s néger szolgám ponyján kilovagoltam szarvast lőni. Alig haladtam 1 mfldet tanyánktól, a mint a patak partján nehány magányos tölgyek közt egy csendesen legelésző bivaly bikát pillantottam meg. Alig hogy megláttam, ő keme is felemelte bozontos fejét, felém tekintett s megiramlott. Rögtön én is sarkantyuzni kezdtem ponymat, s a mennyire lehetett, futtattam a szegény kís állatkát, hogy keresztül vágva a prairien, ha mindjárt nem is elibe, legalább oldalába jöhessek bika uramnak; de ponym minden futó tehetségét kimeritve, végre is csak mintegy 200 lépés közelségre jutott hozzá, s igy egy „jó egészséget kivánok“ forma üdvözléssel csövemből, tova bocsátám bika uramat s boszankodva haza poroczkáztam.

Aug. 19-én. Napkeletkor átkeltünk a patakon, miután mindkét oldalról bevágtuk a partokat, szekereinknek le és felmenetelt készitve, lefelé haladtunk a völgyben az erdőség szegélyét követve a prairien. Az egész vidék, melyen áthaladtunk, tökéletesen hasonló volt a tegnapihoz, s épen oly gyönyörűen regényes s termékeny. Délfelé két elhagyott indián falun haladtunk keresztül, s delawarénk állitá, hogy a witchiták és kychiek lakták volt. Sok gunyhónak még állottak rámázatai, s imitt amott jelentékeny tengeri és dohányföldeket láttunk, 10—12 láb magas gaz és burjántól fedve.

Tanyánk a patak partjain van, mintegy 2 mföldre a falu felett, hol állitólag a witchiták laktak, mielőtt beljebb vonultak a hegyek közé. Ugy látszik sok évekig tartózkodtak itt, szorgalmasan és nagy kiterjedésben mivelték a tengerit, dohányt, ugorkát, és dinnyét, ugy több faju tököt, és babot, s minden arra mutat, hogy nagy izléssel és tapintattal választották e helyet telepedésre, mely a hegyek legvégső keleti lejtői alatt van helyezve, egy magas, a patak déli partjain felemelkedett téren, mintegy 200 láb magasságra a vizszin fölött, s festői kilátás nyilik róla az egész vidék fölött éjszakkelet és dél felé. Magas fekvésénél fogva nagy tapintattal van választva rögtöni támadások ellen, s már a természet által fölülmulhatlan előnyökkel van alkotva védelemre.

A tájkép, mely itten az andalgó szem elé tárul, a kedves tárgyak minden képzelhető s kivánható változatosságával bir; hegyek, halmok, csúcsok, erdők, ligetek, tavak, vizesések, rétségek stb. oly park forma izléssel szerkesztve a természet által, hogy önkénytelen is ragaszkodás-

sal vonzódunk hozzá, s fáj, mikor el kell hagynunk, épen ugy, mint mikor egy régi jó baráttól bizonytalan időre bucsut kell vennünk, azon valószinüséggel, hogy soha sem látjuk többé.

Kétséget sem szenved, hogy ez kedves tartózkodási helyük volt a witchitáknak, s azért meg nem foghatom, miért hagyták el, ha csak nem félelem miatt a comanchéktől. Delawarénk állitása szerint csak két éve még, hogy oda hagyták falujokat, mely körülmény valószinüségét igazolni látszanak a kunyhópóznák, és kukoricza száritó helyek, melyek sok helyütt egész épségben láthatók.

A föld termékenysége valóban mindent felülmul, mit eddig láttunk utunkban, s a volt tengeri és dohány földeken oly magas s oly gazdag volt a növényzet, hogy lehetetlen volt csak nehány lépésnyire is lóháton benne előhaladni; mi több, kutyáink sem voltak képesek rajta betörni; néhol valóban közel 20 láb magas gaz volt, s a repkények minden nemeivel ugy össze-vissza fonva, hogy ha néhány virág birtokába jutni akartunk, kétségbe esetten kelle baltákkal utat vágni, hogy hozzá juthassunk. Fellehet tehát tenni, mily termést ád ily föld csak kevés gond mellett is; erdő pedig bőségben van, honnét a mezőgazda minden tüzi és épitészeti kellékekkel magát elláthatná. Ugyszólván az összes éjszakamerikai keményfa nemek találhatók itten, s kiválólag jó minőségben, sőt a zsindelyre oly páratlan és megbecsülhetlen spanyol tölgy (Quercus elongata) is egészen közönséges. A réteken az ugynevezett „égő szerelem“ számtalan és gyönyörü fajait láttuk teljes virágzásban (Passiflora incarnata); s két példány egészen uj eddig ismeretlen „ne nyulj hozzám“-ot (noli me tangere) is csatoltunk fü gyüjteményeinkhez.

Az elhagyott faluval épen szemközt, a patak éjszaki oldalán, nagy és nehéz növésü erdőség terül el, mely a Cache patak éjszaki és E. K. ágaig kiterjed, mely ágak jelen tanyánkhoz mintegy 5 mfld. távolságra egyesülnek az alattunk kanyargó ággal. A patak déli partjain pedig egy végtelennek látszó rétség terül el, mindenütt gazdag és buja füvel boritva, melyen csak Isten a megmondhatója mennyi marhát lehetne tartani, s télre is a szénával ellátni. Tanyánkkal szemközt a patak egy magas és függőleges porfir-trappfal alatt zuhog el, teteje egészen boritva thuja, czedrus, és nyirfákkal (Betula Americana), melyek a föld tökéletes hiánya miatt, kétségkivül a porladozó kövek rothadásba indult anyagából veszik éltető tápjokat. A sziklafal egészen oszlopalkatu, mélyedései párhuzamosak mindenütt, s a homlokzaton verticalis irányban futnak át a tetőtől egész az alapig, s e szerint épen ugy tünik fel, mint valami gömbölyü hegy verticalis szelvénye; s önkénytelen is keresi a szem a szel-

vény másik felét; azonban hiába, mert az innenső part egészen róna, s hegynek semmi nyoma! Átalán a hegyek mind gyengéd lejtővel birnak, s sehol sem lehet függőleges bukkanókat látni, ezen egyet a patakparton kivéve. Ha fellovagol az ember az oldallejtőn ezen bukkanó tetejére, s a függőleges fal pereméhez ér, önkénytelen is visszaszökik s megdöbben, oly váratlanul lepetik meg a természet ezen szeszélyes játéka által. Ugyan ezen irányban világosan kilehetett venni több négyszög ereket, melyek keresztül kasul szelik minden irányban, s több példányokat kifejtvén, szigoru vizsgálat után ruganyosnak mutatkoztak, s üregekkel voltak ellátva, melyek közönségesen ásvánnyal voltak tömve, s kellemetlen gyántás szagot terjesztettek el. Délután társaságunk visszaérkezett a hegyek közé tett vizsga utjából, s bámulásomra azon hirt hozta, miként roppant kőszén telepre akadtak. Rögtön lóra ültem, s magam is a hely szinére siettem, hol nagy volt bámulásom, mikor nemcsak meggyőződtem a hozott hir valóságáról, de tapasztaltam, hogy az egész átláthatlan hegyvonal boritva van kőszénnel. A felső réteg ugyan durva, és nem igen haszonvehető minőségű, de 15 láb mélységre kikutatván egy oldalt, hol a gazdag réteg jó sikerrel táplált, a legjobb minőségű anthracith köszénre bukkantunk. Több példányt gyüjtvén külömbféle mélységből, visszaérkeztemmel beküldém a patent hivatalhoz, mely azokat az Armsteadi egyetem vegytani láborátoriumában megvizsgáltatván, a legtisztább és legjobb minőségű köszénnek találták.

Elérkezvén valahára a Witchita hegyek keleti ágaihoz, holnap reggel átkelünk a patakon, s szekérrudunkat haza felé, azaz Elk patak felé forditandjuk toronyiránt, vagy jobban mondva (mivel a tornyok még ide nem érkeztek) iránytűnk legrövidebb vonalán.

Nem mulaszthatom el még megjegyezni, mit oly mélyen érzek, hogy mennél tovább haladtunk ezen vidéken, s mennél inkább megismerkedtünk vele, annál nagyobb örömmel tartózkodunk benne, s nehezebb tőle megválnunk. Egész életemen át kimondhatlan vágy vonzván a mezőgazdászat kétségbevonhatlan képei felé, megvallom, kevés vidéket láttam életemben, mely oly hozzáhasonlíthatlan előnyökkel és ingerrel birna sikeres gazdászatra, mint épen ez. Szükségtelen emliteni is, hogy a vidék kevés évek alatt a polgárísodás területe leend. A gazdag erdők, a gyönyörű mezők, a gránit, gipsz és kőszén roppant mennyisége, s kiválólag a föld termékenysége rövid idő alatt a gazdálkodási erőt magához fogja vonzani, s ha az utász fejszéje egyszer megszakitja a néma csendet ezen erdők rengetegében, rögtön megfog kondulni a bányász kalapácsa és csákánya is a hegyek közt; s a fürészmalmok és hámorok vetélykedve épi-

tendik a vasutakat, melyek a gazda felesleg terményét elviendik s kemény aranyokká varázslandják. Ha egy erélyes, csak kis pénzzel ellátott társaság (melyen a gazdasági eszközöket bevásárolni lehetne) a legközelebbi évek alatt itt letelepednék, mértani bizonyossággal merem állitani, egy év tized alatt még oly irigylendő helyzetbe jönne, hogy Nábob kincstárát sem cserélné ki helyzetével. Most ellehetne foglalni a legszebb erdőket s legtöbb előnnyel biró helyeket, a földet évről évre nagyobb kiterjedésben müvelni, s marhákat, juhokat s lovakat tenyészteni, s mikor a polgárisodás ide ér, a társaság már (hogy magyarul szóljak) „kész uraság" lenne, drága pénzen árulhatná feleslegét az uj jövevények közt, s ott állana, hová az ujon jöttek évek alatt juthatnak. Bőkezűen szórta itt szét a természet minden adományait, s mintegy ujjal mutat kertjére, hogy telepedjünk beléje. A Cache patak számos mellékágai gránit méhökből kitörve, mint hálószövevény czikázzák át a vidéket minden irányban, áldást hordva magokhal a gyönyörü völgyek minden zugába, aztán a felséges erdők, termékeny föld, buja legelők, a tiszta s ruganyos levegő, s kedves éjhajlat sat. nem elegendő vonzerő-e már magában is, hogy a sovárgó kebel végre itt nyugalmát meglelje? Nem kellene ide más, mint hogy nehány gyakorlott gazda meglássa a vidéket saját szemével, hogy mire határozná magát, jól tudom én.

Egy körölmény forog csak fent, mi nehézségnek látszik, de korántsem legyőzhetlen. A legszebb földek t. i. azon szélességi és hosszusági fokok alatt vannak, melyeket a kongresszus, mint már emlitém, a choctaw indiánoknak ajándékozott. Azonban a Witchita vidék még igen messze levén a polgárisodott vagy telepedés alatt levő vidékektől, s a chomanchesek közelében, a choctawok nem használják fel jogukat, sőt azt sem tudják, ha valljon a világon van-e, mert soha sem jöttek még fel a prairieken, Texás éjszaki határain, és a Veres folyó forráságainál számtalan millió acre termékeny földek urai levén, megelégesznek azzal, s inkább szeretik a nyugalmas életet közel a polgárisodáshoz. Minden öseredeti szokásaikból ők már rég kivetköztek, felhagytak a vadászat bizonytalan eredményére való támaszkodással, a rendes falukban földmivelés, baromtenyésztés, és kereskedéssel foglalkoznak; s közönségesen épen ugy tekintik a vad indiánokat, mint mi fehérek. Számos iskolákkal vannak ellátva, saját choctaw irodalmuk van, s 7 choctaw nyelven nyomtatott hirlap jelenik meg köztök; egyszóval alig lehet megismerni, hogy indiánok.

A fent elősorolt körülményeknél fogva tehát, ha egy társaság megtelepedni akarna a Witchita hegyek körül, s nem akarná jövőjét bizony-

talanságba helyezni, (mely azonban csupa chimerákon alapuló képzelődés, megvallom), könnyü szerrel és olcsón megvehetne annyi s oly földeket a choctawoktól, a mily s mennyi neki tetszenék, s igy czime háborithatlan lenne minden esetre.

Aug. 20-án. Elvesztvén tegnap egy öszvérünket, ma reggel nem indulhattunk oly korán, mint szoktunk. Két delawarénk hajnalban keresésére indult, de nélküle tért vissza, nem találva sehol nyomára. Eddig oly szerencsés lévén, egyetsem veszthetni el barmainkból, mindent elkövettem, hogy ezt kézre keritsük ismét; közöltem elhatározott szándokomat Johnnal (öreg tolmácsunk), ki az első keresésben nem vett részt, egy uttal kérdezve őt, mit gondol, lesz-e sikere a keresésnek? mire ő e laconicus választ adá: „Meglehet megtalálható, meglehet nem található.“ Elmosolyodva válaszán, utra bocsájtám azon meghagyással, hogy fel ne hagyjon a kereséssel mindaddig, mig csak legkisebb kilátás mutatkozik sikerre. Aztán megrakodtunk s utnak indultunk egyenes vonalban haza felé. A patakot az elhagyott Witchita falu alatt láboltuk át, hol körülbelől 50 láb szélességü volt, de vize nem igen volt mélyebb 15—20 hüvelyknél, mely azonban sebesen morgott kavicsos ágyán lefelé. A keleti partokra évre, egy meglehetős széles vizenyős rétségen vonultunk át, mely különösen buja vad rizszsel volt boritva, mely épen érni kezdett. (Oriza Occidentalis). A lapályon átvergődve, kibontakoztunk a völgyből s É—ról keleti irányban a választó hegygerinczen (a Cache és Beaver patakok közt) folytattuk utunkat. Végre dél körül az utóbbi folyócska egyik ágához érve, tanyára telepedtünk. Az erdőség itt is magas, nehéz és elegendő mennyiségü, a viz iható ugyan, de csak apró és mély gödrökben található a patak ágyában, mert a nagy szárazság miatt nem folyik; a föld még mindég termékenységre mutat. Már előbb (mult télen) ugyan ezen Beaver patakon 4 különböző helyen átkeltem (persze sokkal alább mint jelenleg), s a földet mindenütt termékenynek találtam, s mindenütt szép erdőket s nagy bőségben, de melyek kizárólag csak a patak mentében találhatók azon helyeken; mig itten egész □ mfldre rugó téreket boritanak be.

Fáradhatlan s kitünő vadászunk „John,“ ma estve már berukkolt a tanyára, az elveszett öszvérrel, közel 15 mfldnyi távolságra nyomai után ballagván; még hozzá egy bivalyt is lőtt, s czombjából pár darabot behozott a tanyára. Állitása szerint az öszvér, a mint tanyánkról megszökött, éjszakfelé haladott különféle kanyarulatok s egyenes szögletekben, mindenütt azon utat követve, melyet kiküldetésünk hagyott maga után; s a mint John barátunk elérte, még folyvást tova haladott habár

legelészve. Kérdeztem őt, vallja meg őszintén nem vesztette-e el türelmét a hosszas kanyargó keresés alatt? Mire kereken váloszolá „nem“; sőt, folytatá, mivel rendeletet kaptam vissza nem térni az öszvér nélkül, biztositom önt, még jelenleg is keresném nyoma után, ha szerencsémre oly hamar utól nem értem volna.“ S kevés okom van kételkedni, hogy John barátunk valóban szavai értelmében cselekedett volna, ha szerencséjére, mint mondá „oly hamar“ utól nem érte volna az öszvért; mert kevés férfiut ismertem életemben, ki a fáradságot, nehézségeket, türelmet s szenvedést oly „semmi“ szinben tekintené, mint épen ő, s ezenfölül ritka tájékozási ösztönnel bir, s itélete mindég megfontolás eredménye. Mindezen jellemvonások, s hozzá járulván hosszas tapasztalása s otthonossága a nagy prairieken, John barátunkat minden esetre első rendü tolmács és karavánvezetővé képesitik. Soha sem halad ő el bármely jelentéktelen ponton, hogy meg ne ismerje azt ismét, ha másodszor oda vezeti a sors, bárha egészen más irányról közelitsen feléje. S akármely vidékre érkezzék s először bár életében, rövid körültekintés után rögtön kijeleli a helyet (ha ilyen található), hol vizet lelhetni, mig sokszor ugyan azon helyen én semmit sem láttam, mi a kivánt elem jelenlétét gyanittatta volna. Ilyen szolgálat aztán kétségkül nélkülözhetetlenné teszen ily vezetőt, ily forma expeditiók alkalmával, mint épen a miénk.

Egy esemény, mely épen John felöl állittatott ma előttem delaware társai által, különösen jellemzi őt. Nehány év előtt Gunison kapitány kiküldetésében lévén a Red River vidékén, ezen tiszt kiküldötte őt, hogy kövessen egy gyalog utat, mely a hegyek közé látszott vezetni, s viszszatérve tegyen jelentést, mely irány felé vonul. John rövid idő mulva visszatért, s jelentette, miként a gyalog ut a hegyekbe vezet, de szerinte semmi bizonyos és meghatározott pontra. Ez nem lévén elégséges felvilágositás, a kapitány újra kiküldte őt, hogy kövesse még egyszer a gyalog utat, s határozott jelentés nélkül vissza ne jöjjön. John rögtön másodszor is utnak indult, s sem az nap, sem a következőkön vissza nem tért. A kiküldetés tovább utazott, de John nem jött elő; s napok napokra multak, semmi hirét sem hallották, s mint bizonyosat tették fel, hogy valami kóbor indiánok kezei közé került, s lekonczoltatott. Végre hetek multával, a mint az Arkanzás állam legszélső telepedéseibe érkezett a kiküldetés, mily nagy volt Gunnison bámulata, a mint az őtet üdvözlő utászok közt, Johnt pillantotta meg, ki feléje közeledvén szólt: „Kapitány ur! a gyalog út, melyet ön követni rendelt, épen itt végződik, s tehát ide vezet!“ John ekkor oly valamit vitt végbe, mit előtte kevés ember tőn, s utána valószinűleg még kevesebb fog tenni. Több száz mért-

földet haladott ő a sivatag prairieken át, egyedül a gyalog-ut végét keresve; s egyedüli támasza élete fentartására puskája volt. De mind a mellett utasitását hűséggel végbe vitte.

Aug. 21-én. Ma reggel 4 órakor két kis patakon haladtunk át, s utunk, hullámos magas füvel boritott rétségeken vezetett át, néha néha lapályokat ejtve vonalunkba, melyekben rendesen a Beaver patak apró ágaival találkoztunk, s mindenütt jó vizet találtunk s bőségben.

Ma reggel zuhogó esőnk volt, mely hetek óta az első, s nem csak kedves magunkat frissité fel, de az egész növényéletet felvidámitá, mely imitt amott már sárgulni kezdett, a nagy szárazság miatt, s a virágok fonnyadt kelyheiket szomoruan lógatták lefelé.

Egész mai utunk mentében bőséges erdőt és jó fűvet találtunk mindenütt, a föld szinte termékeny. A hegygerinczeken gyönyörű fehér és spanyol tölgy ligeteken haladtunk át, noha korántsem oly sugárak s vastagok, mint amott a Witchita hegyekben. Ezek, ugy látszik az itteni gyakori rétségi tüzek által sokat szenvednek.

Aug. 22-én. Egész éjjel esett az eső s a föld annyira felázott, hogy szekereinket alig alig vonszoltathattuk tovább, mégis mintegy 4 mfldet tettünk a süppedős lapályon át, de azután jónak tartám, hogy tanyát üssünk. Alig vertük fel sátrainkat, midőn a patak tulsó partján levő erdőben nagy csapat indián mutatkozott, kik az esőzés miatt megáradt patakon át nem gázolhattak. Azért fölkértek, döntsünk nehány faszálat a patakon át, hogy rajtok hozzánk átjőhessenek, „mert a fehér kapitánynyal beszédök volna.“ Kérelmöket teljesitvén, a nyárfa pallón átjöttek, lovaikat és öszvéreiket magok mellett usztatva s közelünkben tanyát ütöttek.

Egy witchita vadász társaság volt ez, számra 156, Kana Hexaya főnök vezérlete alatt. Számos lovuk és öszvérök volt, melyek nagy része busásan meg volt terhelve füstölt szarvas- és bivalyhússal, vadászatuk eredményével. Azonkivül 15 vad ló is volt birtokukban, ezeket a déli prairieken hurkoltak vala össze. Fő embereik hozzám jövén, hosszas ölelkezés, csókolódzás és kézszoritgatás után a barátság pipáját szivtuk kézről kézre adva. E czeremoniák, az indián diplomatiai értekezletek mellőzhetlen előzményei után a fő főnök kijelenté, hogy azon hirre, miszerint országukba jöttünk, messze földről ide sietett, bennünket felkeresett, hogy megtudja, micsoda járatban vagyunk. Válaszomban, melyet John tolmácsunk pontrúl pontra nagy gravitással utánam mondott, kijelentém, hogy az Arkanzás folyó forrásainál voltam, miszerint az ottan s utamba eső vidékeken lakozó indián nemzeteket meglátogassam, velök

barátságot kössek s a nagy fehér kapitány (igy hivják az indiánok az éjszak-amerikai elnököt) jó kivánságait velök közöljem, ki nekem meghagyta, hogy jó indulatai és ebbeli érzelmei világosabb kitüntetésére némi ajándékokat osztogassak szét mindazon veres fiai között, kik a fehéreknek őszinte jó barátjai. Továbbá értésökre adtam, hogy felelősek lesznek minden ezentúl elkövetendő pusztitásokért és tolvajlásokért a fehérek telepeiben; hogy tehát ezentul ne merészeljék a Kaliforniába vonuló útitársaságokat zaklatni és megtámadni, mert ha ezt teendik, a nagy kapitány egész haragjával fognak találkozni s tüzzel vassal elpusztittatni. Mindenbe beléegyeztek s mindent megigértek.

Azután az Arkanzás forrásaira nézve kérdezősködtek, s érdekkel követték ujjaim vonását, midőn a homokban az expeditiónk által bejárt terület fekvését rajzolám; ugy látszott, ők épenséggel nem ismerik azon távol vidéket.

Estve felé egy láda csecsebecsét osztogattam ki közöttük; ez ajándékok piros posztó-, szalagok-, kések-, ollók-, apró tükrök-, festékek-, szekerczék-, gombok-, csengetyük-, horgok- s több efféléből állottak, s leirhatlan örömet okoztak nekik. Megesküdtek, hogy holtiglan hű fiai lesznek kedves apjoknak, a nagy fehér kapitánynak. Nap nyugtakor ismét fölkerekedtek s átkelvén a patakon, utjokat délnyugoti irányban vették. Kana Hexaya főfőnökük igen értelmes mintegy 45 éves, majdnem $6^1/_2$ láb magas férfiu, ki hadi öltözetében s az ijjal, nyilakkal, puzdrával és pajzssal fegyverezve tiszteletet parancsoló látványt nyujt. Arcza és kezei veres és kék festékkel voltak bemázolva, sőt mindenik körmén is egy szörnyeteg rajz volt.

Aug. 23-án. A föld annyira mennyire felszikkadván, reggeli két órakor tovább indultunk s a Beaver patak keleti ágát követve egészen forrásaig haladtunk, hol azután az e patak vizei s a Rush patak közötti választékot képező hegygerinczekre értünk. Ezek az e vidéken szokott fákkal boritvák, ittott fekete tölgyet (quercus ferruginea, Linn.) is láttunk. Mintegy 5 mfldet haladtunk ez erdőben, azután gyönyörü virágzó mezőre bontakoztunk ki, hol számtalan bugyogó forrás van, melyekből a Rush patak egyik ága ered, hosszú pályáját futandó. A patak partjait mindenütt gyönyörü terebélyes bükkfák szegélyzik. Lefelé követvén a patakot mintegy 6 mfldre, egyszerre váratlanul számtalan „squaw"-t (indián asszonyt) pillantottunk meg, a mint gyökeret ástak a patak partján. De ők is ugyanazon perczben észrevettek bennünket s mindent otthagyva tüstént lovaikra kaptak s tova száguldtak a messze távolban látszó falu felé, hogy ott közeledtünket jelentsék. Nehányan azonban,

mert lovaik nem voltak közelökben, nem szökhettek meg, mikor John tolmácsunkkal már köztük teremvén, megmagyarázám nekik, hogy békés járatban vagyunk. Ekkor megtudtuk, hogy witchita (olv. vitcsita) indiánok, s hogy falujok csak 5 mfldnyire van ide; egyszersmind szívélyesen meghivtak, látogassuk meg őket helységökben, s barátságos fogadást igértek. Nemsokára a Rush patak partján épült faluba érkeztünk s az alatta elterülő vögyben, néhány száz lépésnyi távolban megtelepedtünk.

Csakhamar az egész falu lakossága körül fogott bennünket, s „honnét jövünk, merre megyünk, láttunk-e commanches-eket“ s több efféle kérdéssel ostromlottak. Állitásuk szerint, mi voltunk az első fehérek, kik őket hazájokban felkeresték, alkalmasint, mert ajándékokat vártak.

E helyen két falu van, egymáshoz közel, mindegyikében witchita indiánok laknak. A falvak igen szerencsés választással a patak legtermékenyebbnek látszó völgyében épültek; sok tengerít, tököt, borsót, babot, ugorkát s dinnyét termesztenek. Ekével, vagy a szántásra alkalmas egyéb eszközzel nem birnak; mindenütt csak egy kis kapával mivelik földjeiket. Mind a mellett a termékeny föld busásan fizeti meg a kis fáradságot, s ez indiánok, mióta földet mivelnek, soha szükséget nem szenvedtek.

A falu, melly alatt tanyáztunk, 42 gunyhóbul áll, mindegyikében két család lakik, csak a főnöknek van külön gunyhója. Ha a családra 5 tagot számitunk s minden, vagy legtöbb gunyhóban két család lakik, akkor a helység összes lakosságát valami 400 lélekre becsülhetjük. A gunyhók következőleg épittetnek: számos póznát vastag végivel szabályos körben a földbe szúrnak, azután alulról kezdve fölfelé vékony veszszőkkel összefonják s fölfelé mind összébb huzzák, felül azután egyenesen levágják s akkora lyukat hagynak, hogy a füst a gunyhóbul rajta kigomolyoghasson. Az igy készült gunyhó és falazata nagyon hasonlit egy nagy magyar buritókashoz. Oldalait azután csinosan befedik gazzal, 3—4 rétben, s ezt vesszőkkel a rámázathoz kötik, hogy a szél el ne hordja. A gunyhó egész belsejét szarvasbőrrel béllelik, melyet különféle rikító színekkel festett alakokkal ékesítenek, köröskörül pedig medve- és bivalybőr-pamlagokat készitenek. A gunyhó közepén, ugy szólván, örökös tűz ég, s mikor a két család tagjai együtt vannak s a tűz körül heveredve fecsegnek, nemcsak szép látványt nyujtanak az idegen szemnek, de a vendég keblét azon öröm- és megelégedéssel is elárasztják, melyet minden becsületes ember a házi élet boldogsága szemléltén érezni szokott. Megvallom, nem reméltem e nép közt annyit találni, mint valóban leltem.

A gunyhók átmérője alul, kivétel nélkül, 35 láb; magasságuk 25 láb; messziről füstölgő szénaboglyáknak vélné az ember.

Az emlitettem két falun kivül még más 3 falu van a Rush patak mellett, s kettő a Beaver patak partján. S kivéve nehány csapatot, melylyek a Witchita hegyek s a Canadian folyók közt koválvognak, az egész nemzet földet kezd müvelni. Ez mindenesetre nagy nyereség a civilizatióra, ha tekintetbe vesszük, hogy ugyanazon witchita nemzet csak nehány év előtt több félelmet okozott a nyugoti státusok határvidékein, mint tán valamennyi más indián nemzetségek összesen. Misszuri- és Arkanzásban mai napiglan a rosz gyermekeket az egyetlen szóval csititják el: „The witchitas“.

Sajnálom azonban, hogy meg kell emlitenem, hogy a witchiták még most is egyre rabolnak és lopnak, hol szerét tehetik, ha pedig nem lophatnak, tehát koldulnak; e rosz hajlamaikat csak a félelem tartja féken, mert ő kemék gyávák is.

Egyfelől a fehérek telepjei, másfelől a vitéz és vad prairie-indiánok közé szorulván, csak a két hatalmas szomszéd nagylelküségétől függnek, s ugy látszik, ezt magok is mélyen érzik, mert nem győztek engemet arról biztositani, hogy mindenkivel barátságban és békében kivánnak élni.

Mind marhánkat, mind magunkat meg akarván vendégelni, a főnöktől egy darabka tengeri termést lábán megvettem, melyért is (mintegy 5 holdnyi kert levén) saját kivánsága szerint egy eg csövü puskát adtam neki. A fejes tengerit összeszedettem s miután az egész személyzet két napig élt vala rajta, a maradékot szekereinkre rakattam. Mikor szekereink megteltek, ökreinket és öszvéreinket hajtottuk bele, s ott mulatásunk egész ideje alatt lakmároztak benne.

A másik falu csak 1 mfldre van az elsőtül, a fölebb leirt módon épült 35 gunyhóbul áll. A két falu lakosai tökéletes egyetértés, barátság- és atyafiságban élnek.

A vidéken sok bivaly és szarvas van, tehát a witchiták bővibeu vannak a vadhúsnak s mind öltözetök, mind ágyneműik s egyéb házi kényelmeik e vad állatok bőréből késztilnek, épen ugy mint a comanches indiánoknál; megvallom, a witchitanők az állatbőrök kikészitésében bármely magyar timárral vetélkedhetnének. Fegyverül a nyilat s ivet használják, néha a lándsát is, védelmül pajzssal vannak ellátva; lőfegyvert nagyon ritkán használnak, noha vele tökéletesen jól tudnak bánni, s néha ugy tapasztaltam, hogy az igen egyszerü s kovás puskával is valóban remek lövést tesznek. Lovuk s öszvérök annyi, hogy magok sem tudják

a számát; ezek többnyire spanyol eredetüek, sokukon még a mexikói bélyeget láttuk, tehát hihetőleg a prairie-indiánoktól cserélték be. Láttunk azonban több nagy fajta lovakat is, ezeket kétségkivül Misszuri- és Arkanzásból rabolták el.

Nagy csodálkozásunkra a witchitáktól azt hallottuk, hogy Arbuckle és Riley várakban a kicsi (keechy) indiánok azon hirt terjeszték el, hogy egész expedítiónk a déli comanchesek által az Arkanzás forrásai körül leméször... leméészároltatott és megsemmisittetett. E mesét alkalmasint magok a déli comanchesek, vagy a kiovayk találták fel, mert az Arkanzás forrásai körül egyedül azon indiánok tartózkodnak időnként, a kicsiek és witcsiták soha se mernek oly messze nyomúlni a prairieken. Az indián által előadott részletek oly körülményesek, oly pontosan egybefüggők s utazásunk mozdulataival, személyzetünk fegyverzete- és számával oly jól összehangzók voltak, hogy azok, kik a hirt költötték, okvetlenül közelünkben jártak s mozdulatainkat figyelemmel kisérték. Ez magyarázza meg, hogy velünk sohase akartak találkozni, noha mi többször láttuk őket és sokszor vonultunk át tanyáikon, melyeket csak kevéssel odaérkeztünk előtt hagytak vala oda. Alkalmasint azt képzelték, hogy valami hadí expeditióra vonulunk, tán épen országukba, prédálásaikért őket megfenyitendők, s tán azt gondolták, a vesztünket költő hir másokat el fog rettenteni attul, hogy segitségünkre induljanak.

Witchita leány.

To-ze-Szkvas witcsita főnök estve felé mindnyájunkat tánczünnepélyre és lakomára hivott meg, mely szokás szerint a kukoriczaérés tiszteletére fog tartatni. A kiszabott időre pontosan megjelenvén egy magas helyet foglaltunk el, honnan mindent jól meg láthattunk. Nemsokára megérkeztünk után megjelentek a tánczosok, valamennyien férfiak, s egymás után méltóságos léptekkel közeledtek. Valamennyien térdig érő, szeszélyesen felczifrázott szoknyában

voltak, testök felső része egészen meztelen, setétveresre levén festve, s különféle vékony körrajzokban festett kék és sárga cziczomákat mutatván. Karjok és szintén meztelen lábszáruk különféle fehér, sárga és kékre festett sallangokkal volt ékesitve, nyakukat borz fogakból összefűzött láncz körzé, fülsértő zörgést és csörgést okozva minden mozdulatukra. Fejök koronáján különféle rikitó szinü csacska-tollak lengedeztek. Egyik kezökben egy füzönyre akasztott száraz kivájt tököt tartottak, mely tömve volt száraz kukoricza szemmel és kavicscsal, s mely iszonyú fülsértő zenét okozott, másik kezökben egy zsinegre fűzve különféle apró kukoricza pogácsákat tartottak, melyeket ők ju-pelláj-nak neveznek. Térdeiken és bokáikon apró teknősbéka és csigaházak és antilope-körmök voltak körűlaggatva s hátul mindegyiken czifra csigaházakkal megterhelt hosszú rókafark függött alá. Az egész jelmez, mondhatom, nagyon illett a zenéhez, melyet a tánczosok mozdulataik közben előhoztak. Azonkivül a tánczosokkal szemben külön zenekar is volt felállitva; ez mindösszе 5 tagból állott, kik a falusiak közönséges öltözetében léptek föl, kettejök a földön térdepelve szerepelt; mindegyik előtt egy óriási száraz féltök volt, szelvényezett felével a földre boritva. Bal kezök hosszu sima pálczát tartott végével a tök tetejéhez illesztve, jobb kezökkel pedig ezen sima pálcza fölött más rovátkos botot huztak ide oda, mintha vele valamit fürészelnének, ekkép oly hangot támasztottak, mely a száraz köszörükő nyekegéséhez hasonlitott; ez volt a zene.

A tánczosok mozdulatai és ugrásai általában nem igen különböztek a többi indiánok tánczaitól. Még csak azt jegyzem meg, hogy a zenekar az emlitett nyekegésen kivül rendes taktusra még tutult és orditozott, mit a tánczosok lelkiismeretesen viszonoztak, a refrainekbe pedig a körültünk letelepedett nézőség, a falu egész lakossága is belevágott nagy lelkesedéssel.

A tánczosok élén 3 vén indián állott, roppant nagyszerü öltözetben, kiknek hivatása az volt, hogy minden gunyhó előtt megállapodtak, beszédet mondtak s azután az éneket megkezdék, mely mindenütt ugyanazon dudolás volt, t. i.

Hi to e u, ha ha hi tu, eh u ho ha, ha ha ha ha, ho ho ho ho!
Hi tuh eh ah! tut-t-t-t-tut, tut t-t-t-tut!

Igy házról házra, vagyis inkább gunyhóról gunyhóra jártak, énekelve és tánczolva, s mindenütt a gunyhó lakói által különbféle kukoricza pogácsákkal és lepényekkel vendégeltettek meg, s e vendégségben mi is busásan részesültünk.

A mellékelt rajz világosabbá teszi leirásomat.

Aug. 24. Egész éjjel esett az eső s még most is omlik az, azért ma még itt maradtunk. Korán reggel megüzentem a két faluba, hogy a főnökök látogassanak meg engemet; t. i. birtokukban volt két mexikói fogoly, s rá akarám a főnököket beszélni, hogy őket békességesen kiadnák. Az egyik fogoly mintegy 40 éves férfi, a másik alig 15 éves siheder volt. Az öregebbik, midőn hozzám hozták, elbeszélte nekem, hogy már gyermekkorátul fogva a witchiták közt él, jelenleg sem kivánja őket elhagyni. Ő keme t. i. épen oly ügyes tolvaj és kalandor, mint bármely televérű indián, s tehát nem hiszi, hogy otthon a civilízált emberek közt megférhetne. Szava s egész valója meggyőzött arrul, hogy csakugyan igazat szólt, azért nemis erőltettem tovább, hogy szándékát megváltoztassa. Az ifjú csak nehány hónap óta volt a witchiták közt, elbeszélése szerint a kioway indiánok egyik portyázó csapatja lopta el őt Chihuahua körül lakó szülei házából. A kiowayk roszul bántak vele, azért megszökött s a witchitákhoz vergődött, kik őt a hegyek között csaknem éhenhalva találták s magokhoz vitték. A witchiták mindig jól bántak vele, mind a mellett haza kivánkozott s sirva kért, vigyem el magammal. Ugy látszik, értelmes fiú, jól olvas és ir anyanyelvén.

A főnököknek értésökre adtam, hogy a szabad státusok népe most barátságos viszonyban van a mexikói köztársasággal, s szerződésileg lekötelezte magát, hogy minden mexikói polgárt, kik az indiánok közt fogva tartatnak, megszabadit s haza szállit, s hogy mindent elfog követni, hogy már egyszer a pusztitásoknak és rablásoknak vége szakadjon, melyek Mexikó éjszakkeleti vidékein oly nagy mértékben üzettek.

Továbbá kijelentém előttük, hogy a nagy fehér kapitány egy indián nemzettel se fog barátságban lenni, mely e szerződés foganatositására és teljesitésére neki segédkezet nem nyujt. Ennél fogva bizodalommal is reményli, hogy a véle barátságban levő minden indián nemzetségek a szerződés értelmét mindig szem előtt fogják tartani s birtokukban levő minden mexikói foglyot rendelkezése alá bocsátani. Ezeket előre bocsátván, felszólitám őket, adják át s eresszék szabadon a kérdésben forgó fiút, egyszersmind megjegyzém, ha kivánságomat önként teljesitik, mindjárt szétosztom köztük azon ajándékokat, melyeket Washingtonban lakó nagyapjuk, a nagy kapitány minden veres gyermekeinek küldött, kik magokat jól viselik s népéhez igaz barátságot éreznek. Sokáig haboztak, megjegyezvén, hogy a fiú egy jelenleg távollevő harczos tolajdona, s nem igen remélyhető, hogy ez jó szerivel átengedi, mert kimondhatlanul szereti őt. Erre még egyszer figyelmeztettem őket, hogy ha jószerivel átadják a fiút, jutalomra számolhatnak, ellenkező esetben pedig erővel

veszem el tőlük a fiút s azután jutalmat vagy ajándékot ne várjanak tőlem. Beszédem ezen fenyegető fordulata el nem hibázta kivánt hatását, s a főnökök kijelenték, hogy a fiút megkapom, ha a tulajdonos családjának a várva várt ajándékon kivül még némi pótlékot is adok. Tehát kiosztám az ajándékokat s az illető családnak ráadásul még egy pisztolyt és szekerczét adtam; igy magamhoz vettem a fiút. De a witchiták elébb tökéletesen levetkeztették őt s mindazon rongyoktól megfoszták, melyek öltözetéül szolgáltak, azután ölembe tasziták meztelenül; a szegény fiú sirva fakadt örömében, a mint neki a szükséges ruhát megadatám. (Visszaérkeztünkkor önkénytes adakozás utján megtömtük a fiú erszényét s Riley várba szállitók; innen Sibley őrnagy vivé magával Texasba, hogy szüleihez szállitsa.) *)

---

*) Mielőtt witchita barátainktól bucsút vevén, naplómat folytatnám összeállitok nehány witchita és comanche szót és mondatot. Szándékom volt, teljes comanche szótárt késziteni, de ezt most, midőn életem fentartása végett csak pénzt kell keresnem, nem tehetem.

Magyarul	Comanche nyelven	Witchita nyelven
pokrócz	veh nupp	évétirkocs
tükör	nébuni	écsiuvecs
festék	piszipi	téreuvé
dohány	péhmuh	véjku
lőpor	nékucsi	itikud
puska	püit	kétukes
iv) nyil	huéeti	kisztiics
vessző) nyil	paárk	nejkvacs
igen	háh	ves
nem	kejh	kieri
hallani	négut	tuocskes
aludni	itipi	aszucsázubik
jönni	himmeh	tutéos
menni	nébédékéh	téécsocs
csatázás, csatàzni	hokkuni	vétecsiocskas
érteni valamit	mé elo	tocs es
beszélgetés	tékvah	vastakkiza
nézz ide	kébbun	ésszieśz
látom	—	unsze es
mond meg neki	marie vittuh	e szok um
azt mondja	—	tak kasz
mennyi, mennyit	—	acs-kincs
mily messze van?	—	e szi ke acsi va?
jó, jól,	csét, csétá	écsték

Aug. 25-én. Reggeli 4 órakor odahagytuk a witchita falut, s szándékunk volt, az indiánok gyalogutját követve Arbuckle várba vonulni. De csakhamar azt tapasztalók, hogy a számtalan medrek- és vizmosá-

Magyarul	Comanche nyelven	Witchita nyelven
rosz, roszul	tehécsit	neutéh
nagy	piopp	tocstéh
kicsiny	tırticsi	kiecstéh
fekete	tuhup	koras
halott, halva	téjeh, téjehed	vetetas, vetetasé
isten, szellem	tarapi	
atyám	nerekpi	
anyám	nerbier	
bátyám	nerteme	
nővérem	nerpecsir	
fiam	nertuer	
leányom	nerpeter	
férjem	nerkumegpeh	
nőm	nerkvir	
gyermek	tuecsi	
fiu	tuenikpi	
leány	vájepicsi	
arcz	kuve	
test	vekcsir	
fej	peáft	
sziv	pihi	
kebel, mell	tuku	
haj	perpi	
kéz	muhveh	
czomb	etukuh	
láb	nehepp	
nyak	tujok	
szem	nécsicse	
száj, ajak	teppáh	
nyelv	arrakku	
hát	kvehi	
csont	szunip	
vér	piszhipéh	
fül	nékerki	
fejbőr	páhpi	
bivaly	kukcsu	borbucs
ökör	pimuru	
ló	tehijji	
szarvas	null likkéh	máklik

soktól keresztül kasul szeldelt azon úton nem nyomulhatunk elő s kénytelenek valánk megfordulni s az Elk felé irányozni szekereink rudját. Felmászván a Rush patak választó gerinczeire, ezeket akadály nélkül,

---

Magyarul	Comanchenyelven	Witchitanyelven
pulyka	kujjunitteh	raszvajk
nappal	tehhárp	peszkáp
nyár	taárcs	
tél	tuhén	
tavasz	ténéheru	
éjjel	tukerreh	
reggel	puje erku	
setétség	teir	
eső	ermér	nagmász
hó	terkau	
nagy viz, tó	perhep'ia	
prairie	pihiveleti	puszveáthú
forrás	pehep, pih	
kenyér	te esetár	
dinnye	pihine	kavihiu
fa (tűzi)	kuonih	
erdőség	huokart	
madár	húcsu	tocseravik
hal	pekveh	
kigyó	nubi, ir	ecshiriko
kő	terp	
ón	nupparki	
pipa	tujis	tevikele
gunyhó, sátor	kéhkémih	aszukocse
nyakláncz (vampum)	csinipp	
bogrács, kazán	véjhituveh	
csónak	vuvipoke	
fejsze	huhimne	
lándsa	csik	
kés	vith	
kova	nedekurti	
topány	méepi	
buzogány	vítveh	
falu	kinukiju	
harczos	tuavicse	
melegség	ureth	
hideg idő	urcseth	
fehér	tusup	
veres	akupti	

de nagy kanyarulatokban követtük valami 7 mfldnyire, azután egy kies völgybe érvén, a Wild horse Creek egyik ága mellett, mellyet boldogult költőnk emlékére „Vörösmarty-Fork“-nak neveztem, (mitsem törődvén

---

Magyarul	Comanchenyelven	Witchitanyelven
szép, csinos	cserne bumi	
élve, élő	nejure	
só, sós	onebitvi	
közel	mejtics	
messze	menerki	
holnap	peárcski	
megölni	méjvéjkum	
enni	tukerru	
sétálni	hirmus	
szaladni	nokeárk	
inni	híbittu	
sirni	tejkéj	
jajgatni	kummérpi	
szeretni	timiehruh	
cserélni	nebuni	
látni	hubiiri	
énekelni	niirkir	
tánczolni	nini	
én	hem	
ő	suku	
te	hircsi	
ők	puncsi	
jól van	osusu	
talán	vuherkini	
férfi	tujbitszi	subirikics
nő	vajipi	keháák
fehér ember	tuj ititszi	ikeris
mexikói	tekutibu	isztehi
néger	tusetájbu	esztehierusku
indián		ehhosz
delaware indián		néhrveruh
kickapu indián		sekikéhkveh
cherokee indián		sannek
osage indián	wassésé	venséke
comanche indián	kománcsé	nutáv
főnök	tékkvinnuh	áréoh
barát	harcs	kiucs
ellenség	tuhubékēh	nautevehe
egy		czeos

vele, az angol nyelv képes lesz-e e magyar nevet kiejteni) tanyát ütöttünk. Mai utunk magas hullámos vidéken vitt keresztül, melyet mindenütt sürü tölgyligetek boritnak. A hegygerincz mindkét lejtőjén több forrást pillantánk meg, melyek mind megannyi szalagok a völgybe vonulnak, hogy a Rush és Wildhorse patakokkal egyesűljenek. Mindez erecskéket dús növényzet szegélyzi. A grama fű határán átvonultunk, de vad mezquite s más jó fajú fűvek még dúsan teremnek itten. Miután már vagy 10 mildet haladtunk vala, észrevettük, hogy witchita barátaink, az őket annyira jellemző vendégszerető indulataik tanusitására egyik szekerünkről többféle czikket sikkasztottak el, tán azt gondolva, jobb hasznát vehetik, mint mi. Szerencsétlenségünkre, vagyis inkább witchita-barátaink szerencséjére már sokkal távolabb voltunk, hogysem elcsent czikkeinkért megfordulhattunk volna. Spanyol fiúnk is azt állitja, hogy elindulásunk előtt néki azon atyai utasitást adták, ragadja meg az első

Magyarul	Comanche nyelven	Witchita nyelven
kettő		vics
három		tevvej
négy		taak vics
öt		iszkve ecs
hat		hihes
hét		kioffics
nyolcz		kiuteveh
kilencz		szeukinti
tiz		eszkirievecs
ló	puki	kévéra
öszvér	murruh	mohorak
medve	villeh	vierehe
kutya	csárli	kitsze
prairie kutya	kitszieke	kitsznehe
nap	téárpik	kisev
hold	musi	moár
csillagok	teárcsi	ekediku
viz	péh	kiszi
tűz	kúune	isztore
gyalogút, ösvény		tujeh ecsku
füst	kuktoe	ecske aszku
folyóviz	ho-nó	hét
hegy	tujeviszte	nijekauti
tengeri	hénébite	táisz
fű, gaz	micsiziké	ekjokud
fa (élö)	ohopi	kávk.

alkalmat, lopjon el a mit lehet, s legjobb lovunkra kuporodva szökjék vissza az ő atyafiságos kebelökbe.

Aug. 26-án. Ma éjjel ökreink elszéledtek s utoljára magam is kénytelen valék Johnnal s két delaware társával keresésökre indulni. Végre sűrű ligetben mintegy mfldnyi távolságban rájok akadtunk. Azért ma csak későn kelhettünk útra, s miután vagy 14 mfldet haladtunk vala, a Wildhorse creek egyik ága mellett, melyet „Rába-forknak" neveztem, tanyára szálltunk. Utunk magas területen vitt, mely mindenütt egyenes és járható volt. Számos bivalycsapásra találtunk, de magokat az állatokat nem láttuk, pedig szeretnénk velök megmérközni. Estve felé, midőn barmainkat a legelőre kivertük s kényelmes nyugalomra készültünk, egyik vadászunk hozzánk rohant azon hirrel, hogy ép a perczben egy párduczot látott a patakon átkelni s felénk tartani. E hir, el lehet képzelni, nagy mozgalmat idézett elő nyugalomra kelt tanyánkon. Egy pillanat alatt mindenki talpon volt, puskát ragadott kezébe, s valamennyi kutyáink kiséretében egy általános rohamra keltünk, a delaware által kijelölt hely felé. Oda érkezvén, a homokon hagyott vizes nyomokbul láttuk, hogy a párducz csakugyan nem régen erre járt s még messze nem lehet. Legott ráuszitók kutyáinkat a nyomra s minden kitelhető módon, utoljára veréssel is rá akartuk birni, hogy a vad után törjenek. De minden törekvésünk eredmény nélkül volt, kutyáink nem hogy harczias szellemünkben osztozva a nyom után indultak volna, inkább haza akartak szökni, mihelyt orraik a nyomok szagával találkoztak. Épen midőn kisérleteink meghiusultán már busulni kezdénk, John egy öreg medvefogó kutyával érkezett meg, mely, noha a rokkantak névsorozatán állott, alig hogy a nyomokat megszaglalá, tompa orrát fölemelte, torkán hosszú siralmas hangot bocsáta ki s azután a nyomokat követve neki rohant. Vitézül a sűrűségbe rontott, valamennyi kntyáink által követve, melyek most minden bátorságukat és bizalmokat ismét visszanyerték; nyomban mi is utánuk nyomultunk hallatlan orditással és kiabálással, mindenki első akarta a párduczot látni. A kutyák nemsokára fölverték ő kemét s nehányszor körülkergetvén a sűrűségben, utoljára magas nyárfára szoriták őt. Szerencsémre kissé megelőztem társaimat; rádurrantám puskámat, mire rögtön lezuhant a fáról. A kutyák legott körülfogták, s megmegérkező társaim egymás után még számos golyóval üdvözlék. A párducz valóban gyönyörű állat volt, 9' 10" hosszu s aránylag magas. Bőrét legott kikészittettem számomra, s az most tábori székemet ékesiti, melylyen a „Rába" partján naplómat irva legalább gondolataimat önökkel közlöm.

Aug. 27-én. Reggeli 5 órakor tovább folytattuk utunkat. Ismét számos, fris bivalycsapásra akadtunk a többnyire görbe girbe törpe fákbul álló erdőségben és szegény vidéken; alig láttunk egyebet mint elszórt nyár (populus angulata) és szilfákat (ulmus americana). Az egész völgy, melytől az Arkanzás mintegy 15 mfldnyire van, s mely felett elvonultunk, csaknem egészen kopár. De a ritka és gyönyörű madarak nagy bőségben voltak láthatók s oly szerencsés voltam, gyüjteményünket egy kövi pacsirtával (sturnella ludoviciana), 3 golyvás fogollyal (tetrao cupido), 2 búbos tyúkkal (ortyx virginiana) s egy ritka szalonkával öregbithetni.

Tanyát a String patak egyik mellékága mellett ütöttünk, melyben odaérkeztünkkor csak egy pár mély gödröt találtunk poshadt vizzel. De alig telt el egy óra, hát nehány vadászunk, kik a patak partján fölfelé vadászni mentek vala, lélekszakadva a tanyára rohan, kiáltva: „No hiszen, fiúk, jön ám a viz!“ S valóban csakhamar mindnyájunk nagy bámulatára s kimondhatlan örömére — mert az emlitett gödrök vize kevés és rosz volt, nagy vizár rontott le morogva a patak ágyában, melyet nemcsak egészen megtöltött, de melyen néhol át is tört, s ott tartózkodásunk egész ideje alatt folyvást folyt s mindig oly zavaros és habos volt, mint kezdetben. Delaware indiánaink, s élükön John vala, e körülményt a „nagy szellem“ irántunk való különös kegyelésének és szeretetének tulajdoniták s ebből egyszersmind azt is jósolák, hogy utazásunk mind végig szerencsés lesz. Én e tüneményt nem tudtam magamnak megfejteni, mivel a patak kicsiny volt s forrása ide legfölebb 6 mfldre van, az utolsó napokban pedig eső nem járt s az nap is az egész láthatár tiszta vala, s csak estve felé borult be.

Aug. 28-án. Mult estve mogorva fellegek tornyosodtak fel éjszakkeleti irányban s szakadatlanúl villogott. Ebből az indiánok mindig esőt jósolnak, s jóslatuk éjfél után csakugyan beteljesült, midőn nagy csattogás- és dörgéssel a zivatar bennünket meglepett. Igen nagy záporeső volt, reggel mégis lassan fölszedtük sátorfánkot, s noha sok kisebb nagyobb tócsákon és süppedős lapályokon kelle átvánszorognunk, 11 mfldet haladtunk s azután ismét tanyát ütöttünk. Egész nap éjszaki irányban utaztunk, a gerincz lejtőjét követve, s midőn tanyára szállandók egy vágányon keresztűl vonultunk, egy tetőről jól láthatók az itt éjszak felé kanyarodó s ide csak nehány mfldre levő Arkanzás folyót. Én ketted magammal estve felé el is lovagoltam a folyóig, mely e helyen 700 angol rőf széles s a sziklafalak közé szoritott homokos és kopár völgyben igen sebesen folyik. Midőn e kirándulásombul megtértem, egyik vadászunk

azon jelentést tevé, hogy ide 4 mfldnyi távolságra gyönyörű, tiszta s jó vizü folyó van, szép erdőséggel beszegve. Az egész társaság oda kivánkozott, tehát a közkivánságnak engedve befogattam s nemsokára új tanyahelyünkön valánk. A patak, melyet „Changed-camp-creek"-nek (Uj-tanyapatak) neveztem, melyhez most érkeztünk, kétségkivül a Witchita hegyekben veszi eredetét s nyugotkeleti irányban folyik. Partjai a legválogatottabb fa nemekkel boritvák pazar bőségben, az egész völgy sötétszinü agyag földén a legdúsabb növényzet diszlik. A patak tanyánk mellett 52 angol rőf széles s 2 láb mély volt; a farmer itt bizonyosan boldogulni fog. De a fensík, melyen ma átvonultunk, homokos, viznélküli és terméketlen. Ma bivalycsordákat is láttunk, de a távoli hegyek oldalain; antilopot és szarvast még mindig lőhetünk eleget, pulykát és túzokot azonban nehány napja nem találtunk.

Ma egy kis baleset is ért; John t. i. sarkantyújával sátorom zsinegében megakadván, felboritotta az asztalt, melyen legjobb légsúlymérőnk volt s melynek csöve ezer meg ezer darabra tört; most csak egy „aneroid barometerünk" van, melyről nem tudom, vajjon mutat-e mindig pontosan.

Kirándulást tettem odáig, hol a patak a hegyfalakat elhagyva a rétségre özönlik; mindenütt erdőséget találtam utamban. Ott a hegyek czikás, testszinü, durva szemcséjü gránitból állanak, az óriási böczkök a legszeszélyesb rendetlenségben szórvák el. Sok helyütt a sziklákat átfutó erekben smaragd, kvarcz, porfir és ágát is látható; a patak ágyában szedett nehány kvarcz darabban mákszemnyi arany részecskéket is találtunk, hihető tehát, hogy itt sikerrel aranyat is lehetne mosni. Egyik delaware vadászunk jókora darab szinrezet is talált.

Aug. 29-én. Miután a patak magas partjait levagdaltuk és lesaraboltuk, 9 óra körül szerencsésen átkeltünk a vizen s utunkat a patak tulsó partján felfelé folytattuk, hogy a hegyeket megkerülve oda jussunk, hol a patak a hegyszorosba tör. Most e ponttól nem messze egy magas kiégett vulkán alatt tanyázunk. Körültünk számos hegy van, melyek mind összevisszahányt gránit böczkökbül állanak. Tán egy böczk sincsen eredeti helyén. Mint tegnapi tanyánk közelében, úgy itt is a gránit sziklák mindenütt kvarcz és porfir ereket mutatnak, épen ugy mint Kalifornia és Uj-Mexiko arany vidékein. E tény s az, hogy tegnap csakugyan aranyrészecskéket találtunk, meglehet, idővel fontos felfedezés alapjául fog szolgálni. Ugyis már régóta gyanitották, hogy Arkanzás és Texas végvidékein arany van; ennek fölkeresésére több expeditió is kiküldé-

tett a telepitvényesek által, de azok mindig ellenszegülésre találtak az indiánok részéről s vissza vagy szétverettek.*)

Az itteni hegyek között elég eper, málna, szamócza és földi szeder van, ugy vadszöllő- és szilva is. A szöllő igen apró szemű, de leves és nagyon édes, azért azt hiszem, jó bort lehetne belőle sajtolni. A szöllő apró bokrokon terem, mint nálunk az egres, s rendszerint vizpartokon és terméketlen homokos földben találkozunk vele. A szilva szintén 2—4 láb magas apró bokrokon terem, de igen öreg szemű és édes izű. Szine nagyon változó, a sárgától kezdve a vérveresig. Rendesen chicasan szilvának (prunus chicasa) nevezik itt.

Hammond barátom, kit ma hajnalban kiküldtem, hogy keresse föl azon pontot, hol a nyugoti hosszúság 100-dik fokára alapitott délkör Kanzás terület déli határvonalát szegi, ma estve visszatért s ismét hozzánk csatlakozott, miután megbizatásában pontosan eljárt vala. A keresett pont fél angol mfldre van azon hely fölött, hol a kis Verdigris folyó a Changed-Camp patakkal egyesül, és pedig ez utóbbi pataknak jobb partján egy feltünő kanyarulatban.. Ugyanazon kanyarulatban a parthoz 54 angol rőfnyire egy elszigetelt homokbuczka tetején álló magas nyárfát mindnégy oldalán megcsapdosott s következő feliratot vésett az illető oldalaira; éjszakról: „choktaw nemzet, Kanzás terület, 100 hosszusági fok;“ délről: „choktaw nemzet, Arkanzás terület, 100 hosszusági fok;“ keletről: „a 100-dik hosszúsági fok meridiánja;“ s végre nyugatról az én nevemet s a nap és év keltét véste föl. Ezenkivül egy 4 láb mély gödörbe egy hasonló emlékiratot tartalmazó bepecsételt üveget ásott el, éjszakéjszakkelet 15^0 irányban az emlitett nyárfához $7^1/_2$ lábnyi távolságra. A Changed-camp patak e helyen, Harling szerint, majdnem 600 láb széles, de sikér, összefolyásánál csaknem egyenlő nagyságu a Verdigrissel, mindkét ág magas sziklabástyák közé van zárva.

Aug. 30-án. Mai vonalunk keleti irányban vitt s nemsokára elindulásunk után egy robogó folyásu, tiszta vizű patakhoz értünk, melyet mindenütt magas és meredek veres agyag part szegélyzett, s melynek ágya mintegy 50 láb széles volt. Az erdőség mai utunkban gyérebb és silányabb vala, mint tegnap. A mély medrű patakon csak nagy bajjal

---

*) Számos kvarcz és fekete homok példányt gyüjtögettem, a kvarczban a ferri hydr. peroxid. és a vas pyritek jelenségei mutatkoztak, épen ugy mint a kaliforniaiban s azért azt reméltem, hogy aranyt is tartalmaz. De az armsteadi vegytani műhelyben tett elemzés ama drága és becses fémnek semmi nyomait sem fedezheté föl.

kelhettünk át, mert a szekereket kötélen kelle a partról lebocsátanunk s a tulsó partra felvontatnunk. Átkelvén a patakon mintegy 6 mfldet haladtunk tovább, azután gyönyörü forrás mellett letelepedtünk. A patakot, melyen oly nagy vesződséggel átkeltünk azon oknál fogva, hogy partjain nagy csorda jávor szarvast láttunk Little Elk creek-nek (kis jávorszarvas pataknak) neveztem. John azt állitja, hogy még nehány év előtt igen sok jávorszarvast (cervus canadensis) lehetett e vidékeken találni, de most már ritkák s a sziklahegyek közé vonultak. Közönséges szarvasok (cervus virginianus), antilopék és pulykák azonban még nagy bőségben találhatók mindenütt, ma pl. egy antilope falkát láttunk, mely legalább 1000 darabból állott. Az utolsó napokban fáczánokat is láttunk s a „mocking bird" mindenütt kisér bennünket kedves éneklésével. Ezen mocking bird vagyis sokszavu rigó (turdus polyglottus, And.), noha tollára nem igen szép madár, akkora mint egy közönséges házi galamb s dallamai változatosságával minden tekintetben felülmulja az europai fülemilét. Éjjel tiszta és csendes időben 2—3 mfldre is elhallik szava, mely szeszélyes pajzánsággal a tollas és emlős állatvilág beszédét páratlan hűséggel utánozza s minden utánzásra egyegy jó izüt nevet oly szivből fakadva, hogy a ki csak hallja, kénytelen kaczagásában részt venni. Mióta Amerikában tartózkodom, száz meg száz sokszavu rigót hallottam, de mondhatom, soha ugyanazon dalt nem hallottam általok kétszer ismételni. A hány dalt énekelnek, az mindig új s egyik szebb és kedvesebb a másiknál, az előbbinél.

Mai utunk sebes patakocska partjain vezetett egy darabig, tiszta vize tele volt pisztrangokkal és ángolnákkal. Azután czukorsüveghez hasonló, elszigetelt hegy alatt vonultunk el, mely 25 mfldre látható s igy az útazóknak derék iránypontul szolgál; nehányan közűlünk felmásztak a hegyre a légsúlymérővel, s magasságát 1780 lábnyinak találták. „Mount Webster"-nek neveztem az elhúnyt nagy államférfi s külügyek titkára emlékére. A hegy tetején Harling barátunk egy kiálló sziklalapra expeditiónk névjegyzékét, czélját s ott létünk napját véste be. Az itteni terület nem igen termékenynek látszik, a fű gyér és alacsony.

Aug. 31. A régi, tekervényes és sziklás falak közt huzódó, de járt comanche gyalogösvényt követve ma a hegyekre vergődtünk fel. A sziklás falak, melyek alatt elvonultunk, vad regényes tájképet nyujtottak, mert sok helyütt több száz lábnyi magasságra függőlegesen nyultak fel fejeink fölött. Számos jávorszarvas csapást is láttunk. Áthaladván a hegyeken, a délkeleti oldalon ismét leereszkedtünk s igy épen szembe jöttünk a Changedcamp patakkal, mely itt a hegyek lábát mossa. Most

vagy 2 mfldig a patak mentében haladtunk odáig, hol az két egyenlő ágra szakad. A déli ág, melyet a hires amerikai tábornok tiszteletére „Scott creek“-nek neveztem, keserű s ihatatian vizet tartalmaz, a másik ág vize iható, noha benne is sós tartalom van. Az éjszaki ág, az elágozás közeléb n, mintegy 150 láb széles és 3 láb mély, nagyon sebes folyásu s vize csaknem egészen veresszinü. Az elágazás alatt 3 mfldre az éjszaki ág és hegyek közt kis tölgyliget van, mintegy 200 acre-nyi.

Holnap az éjszaki ágat követve a hegyektől bucsut fogunk venni s az előttünk elterülő, tükörsimának látszó prairiere leereszkedni. Nem hagyhatom el fájdalom nélkül a hegyeket, melyek oly gyönyörü, nagyszerű és vadregényes tájképeket nyujtottak, s melyeket a virágos prairiek elláthatlan virányai környeznek.

Szept. 1-én. Reggeli 3 órakor elindultunk s éjszakéjszakkeleti irányban haladva csakhamar kibontakoztunk a hegyek közül s a prairiere jutottunk, hol sem fát sem iható vizet nem találtunk, mignem mostani tanyahelyünkre értünk, mely a Priors patakhoz csak 1 mfldre s e patak egyik mellékága mellett van. A hegyes vidéket elhagyván rögtön más földtani képezménnyel találkoztunk, amott csupa gránit, itt meg mészkő, melyet vékony termőföld borit. Közelünkben több, 40—50′ magas kúpdad mészhalom van.

Szept. 2-án. Elébb egy messziről feltünő hegyláncz felé haladtunk, de azután éjszak felé vonultunk, hogy ujra a Changed-camp patak éjszaki ágához jussunk. Ma is sok kúpdad alakú mészdombok mellett haladtunk el, sok mindenféle mész-szulfatot találtunk mindenütt, a legdurvábbtól a legfinomabb szelenitig. Több 3—5 hüvelyk vastag, de egészen átlátszó és szinezetlen példányt gyüjtöttünk. Tanyánk a magas prairien egy csoport száraz fa s eczetbokor közt van. Midőn Johnnal nehány mfldre előre lovagoltam, egy dombról váratlanul négy bivaly tehenet pillantottam meg borjaikkal együtt. Tüstént sarkantyú alá fogtuk lovainkat, de a bivalyok szelünket kapták s tova rohantak, annélkül hogy utolérhettük volna.

Szept. 3-án. Alig haladtunk vala 1 mfldet, tiszta vizű, de kissé kővirág szagú és izű patakhoz értünk, mely a magas prairien eredve mint hegyi ár ront át a rétségen éjszaknyugati irányban. Feltünő ize önkénytelen Tepliczet juttatta eszembe, ugy hogy mindenfelé a csinos horvát leányokat keresém, kik Tepliczen a kút körül őgyelegni szoktak. E patakon átkelvén érdektelen s egyforma sivatagon vonultunk el, mely teledestele homokbuczkákkal s melyen csak imitt amott egy kaktusz és artemizia s bokorforma eczetfa látszott. Az eczetfabokrokat a Canadian

folyó mentében is bőven találtam, s azt hiszem, hogy az e szélességi fokok alatt mindenütt található, hol a föld sovány és homokos.

Tanyánk a patak völgyében egy szintén kővirág szagu forrás mellett van, egy nyárfaliget kellő közepén. A tulsó parton nehány pekan és hackberry fa szemlélhető. A fű jó, noha kurta és vékony. A folyó itt 150 rőf széles, de sikér.

Vadászaink ma 5 szarvast lőttek, agaraink egy pompás szarvasbikát keritettek kézre a nyilt prairien. Pulykát keveset látunk, de más madarat elég bőven. Ma pl. 2 gyönyörű fehér baglyot tömtem ki, továbbá egy kövi fecskét és egy légyfogó sármányt (muscicapa tyrannus, Wilson). Foglyokat ezrenként látunk s Harling ma délben 38-at lőtt egy lövésre.

Szept. 4-én. Átkelvén a folyón, mintegy 10 mfldet haladtunk magas hullámos prairien s azután egy jelentékeny patakhoz értünk, mely a Nesha folyóba ömlik, s melyet Ingraham-creeknek neveztem el, a lelkes amerikai korvettkapitány tiszteletére, ki Szmirna előtt magát egy hazámfia ügyében tünteté ki. Az Ingraham-patak 40 rőf széles, vize tiszta, de kissé poshadt izű. Fő folyónk vize itt már csaknem egészen ihatatlan.

Ma egy nagy comanche csapáson vonultunk keresztül. Ezen comanchék családostul utaztak, John hozzávetése szerint 2 nappal azelőtt, tehát vadászni jártak; mert hadi kirándulás alkalmával családaikat mindig hátrahagyják s mentűl kevesebb podgyászt hordanak magokkal. Ellenben mikor családostul költözködnek, minden földi javaikat, még sátraikat, a rámázatot s a póznákat is magokkal czipelik, mivel a prairieken kevés fát találnak. Ilyenkor a lovakra rakott sokféle póznák egyik vége a földig ér s ott oly forma barázdákat hágy maga után, mintha valaki nagy fogu gereblyével boronálta volna a földet. S ebből mindjárt meg lehet tudni, vajjon az utazó társaság vadászatra, vagy harczias vállalatra indult-e ki. A comanchék mult évben a delawarék és shawnék iránt nem igen barátságos indulatot mutattak, s noha nyilt és tettleges viszály eddigelé még nem tört ki közöttök, alattomban mégis mindkét részről számos öldöklések fordultak elő, miért vadászaink a comanchék iránt különös ellenszenvvel vannak. De nem igen félnek tőlük s figyelmeztetésemre, hogy e vidékeken, ha egyedül járnak vadászatra, könnyen ellenségeikkel találkozhatnának, azt válaszolák: a delaware indiánnak legkisebb gondja is nagyobb a félelemnél, egy tuczat prairie-indiánnal találkozni. Igaz, vadászaink bátor, ügyes és fürge legények s vontcsövű puskán kivűl hat lövetű pisztollyal is fölfegyverezvék.

Szept. 5-én. Ma reggel két delaware kiséretében előre lovagoltam, a vidéket kikutatandó s iható vizet keresendő. Alig haladtunk vala 3 mfldet keleti irányban, midőn még meleg és fris bivalycsapásra akadánk, mely éjszak felé vitt. Rögtön a csapás irányában vágtattunk előre. John csakhamar egy dombról meglátá a bivalyokat s jelt adva, hogy kövessük, megsarkanytyúzta lovát s nehány kanyargás után elszágulda. Mi utána vágtattunk, s midőn a dombra fölértünk, nagyszerü látványnak voltunk szemlélői. Az előttünk terülő sima prairien vagy 5000 fölriadt bivaly törtetett előre, dühös futással s rémséges bőgéssel. John mintegy 100 lépésre utánuk vágtatott, mindkét kezében fölvont pisztollyal. Mindjárt mi is a legnagyobb tüzzel leszáguldtunk a domboldalon s John után vágtattunk. John egyik legmakranczosabb s legszilajabb lovunkon ült, mely bivalyt még sohasem látott vala, s mely midőn a bivalyok közelébe jutott, a legnagyobb félelemmel jobbra balra szökött, hátra ágaskodott s általában oly mozdulatokat tett, hogy bizonyosan egyikünk sem maradt volna hátán. De Johnnal sem a mi társaságunk, sem a somogyi agarásztársulat egy tagja sem állhatná ki a versenyt a lovaglásban. John tehát lovának minden erőködése ellenére nemcsak megmaradt a nyeregben, hanem a bivalyokig jutva közzéjök tört, s a csorda kellő közepén velök száguldott, kikiszemelve egyet s jobbra balra sütögetve rájok. Mintegy 5 mfldnyi vágtatás után végre mi is a csorda közé rontottunk s közel félóráig szakadatlanul lövöldöztünk, néha 2—3 lépésnyi távolságról a megrémült állatokra, annélkül hogy csak egy is elesett volna, noha számtalan ugy meg volt sebesitve, hogy oldalaikon a vër csurgott. Végre egy elesett, ezt otthagyva követtük a többit s folytattuk a lövöldözést, mignem lassankint 7 bivaly hevert a földön. Ekkor lovaink már alig birtak ügetni s a csorda messze elhagyott bennünket, tehát megfordultunk, s az elesett bivalyokból annyi czombot rakva lovainkra, a mennyit ezek elbirhattak, elhagyott vonalunk felé tartottunk, egyenes irányban szelve keresztül a prairiet. Nemsokára mély gödörben forrásra akadtunk, melyet holnapi tanyánkul jelöltem ki, s igy visszatértünk tegnapi helyünkre.

Azalatt Hammond a comanche-csapást követte, mintegy 15 mfldnyire, hol másik tanyahelyökre akadt, de nem remélheté, hogy a két nap előtt arra járt comanchékat utolérhesse.

Szept. 6-án. Ma a tegnap kikémlelt vonalon folytattuk utunkat, és midőn tegnapi csatánk szinhelyére értünk, száz meg száz farkast és ezernyi varjut találtunk, melyek a bivalydögökön lakomáztak. Nem állapodtunk meg a tegnap talált forrásnál, hanem az apró tölgybokrokon

kivül egyéb fával vagy cserjével alig kinálkozó prairien tovább haladván, egy kellemes izü tiszta patakhoz értünk, hol tanyát ütöttünk. A patak partjai földi és vizicsigák rakványábúl állanak, azért a patakot Shell-creeknek (Csigapataknak) neveztem el. A csigák közt különösen nagy mennyiségben volt: a succiena elongata, és a helix plebejum. Csigát sokat szedtünk, dr. Baird a Smithsonian Institution csigabuvára megvizsgálta s ugy találta, hogy egészen azokhoz hasonlítanak, melyeket a Rajna partján találnak, s melyeket Lyell ismertetett meg nagyszerű munkájában.

A patak 25 láb széles s 8 hüvelyk mély, igen sebesen folyik, partjain csak elszórtan lengedeznek nyárfák; a patag közelében a prairien is látható neháný facsoport s itt-ott magányos jávorfa.

Főfolyónk, melyet eddig követtünk, mostani tanyánkhoz 1 mfldre van, medre itt 80 rőf széles s csak hellyel közzel van vizzel boritva; itt egyenesen nyugatnak tart. Partja mindkét oldalon 6—10 láb magas; völgye fél mfld széles s körülbelül 30 láb magas falak által van határolva. E völgy nagyon terméketlen, csak köró teremvén benne.

Szept. 7-én. Már reggeli 2 órakor utnak indultunk egyenesen keleti irányban s a Csigapatak balpartján vonultunk felfelé mintegy 10 mfldnyire. Itt a kis Cache és Elk patakokat elválasztó hegygerinczre vergődtünk s ennek oldalán tanyát ütöttünk, miután számos patakon vonultunk vala át, melyek mind a kis Cache patakba ömlenek.

Estve neháný kickapu indián vadász látogatta meg tanyánkat. A kickapúk mindnyájan deli termetű, szálas legények, nyilt, egyenes és értelmes arczkifejezésüek s fejedelmi megvetéssel mindent elkerültek, mi a koldulás vagy megalázkodás szinét viseli. A witchiták ellenben szüntelen koldulgattak mindent, a mit csak láttak, s a vett ajándokért tartozó hálából utoljára még megis loptak.

Szept. 8-án. Hajnalban folytattuk utunkat a hegygerincz kanyargásait követve, mintegy 4 mfldre; azután balra fordulván, az Elk patak völgyébe ereszkedtünk. Annyi ér és patak volt utunkban, melyeken gyakran csak nagy bajjal kelhettünk át, hogy mai utazásunk nagyon lassu volt. Mindazáltal 9 mfldet haladtunk.

Szept. 9-én. Még tegnap régi útra akadtunk, melyen a szekérjárásnak némi nyomait is találtuk, s ma azon úton haladtunk, mignem 8 mfldre széles és jól jegyezett szekércsapásba jutottunk. Ez azon út volt, melyen a mult juniusban Riley várból az Elk patakhoz jártunk vala. Az egész személyzet örömre fakadt, mert most nem kellett többé a fejsze

és csákány és ásó, az út meg volt törve, tehát az úttörő szerszámok a szekerekre kerültek. Esteli 9 órakor az Elk patakon átkeltünk s rögtön barátaink között jelentünk meg, kiket jó egészségben találtunk, s kiket váratlan megjelenésünk annyival inkább meglepett, mivel a kósza hír folytán megvoltak győződve, hogy együl egyig a déli comanchék áldozatai lettünk.

Itt átadtam a főmérnöknek a parancsom alatt volt vonatot. Meg kell vallanom, hogy az összes személyzet minden körülményben és időben a legpontosabban teljesitette kötelességét, zugolódás és ellenkedés nélkül. Egyetlen egy egyént sem vesztettünk el, s mind lovaink mind marháink jobb karban voltak, mint mikor kiindultak vala. Sőt lovaink száma hárommal szaporodott, melyeket a prairien barangoló vad lovak közül hurokkal fogtunk meg.

Admirál Gözösön. Felsö Miszszuri folyó, mart. 9-én 1857.

A mint ma reggel Leawenworth várban irt levelemet önökhöz postára adtam, rögtön a gőzösre szálltunk, s tova utaztunk. A folyó egészen tömve jéghasábokkal, s ugy zajlik, hogy az embernek haja szála is felåll, de mindez nem zavarja az amerikai hajóst és utasokat, s a pénzszerzés vágya keresztül törteti gőzösüket oly jéghasábokon, melyektől egy dunagőzösi kapitány elrémülne. Pedig ezen gőzösök nem vashajók, mint a Dunán járók, de óriási fakastélyok. S noha 15—20 ezer mázsa terhet visznek hátukon, 5 lábnál mélyebben nem járnak. Sokszor szándékom volt már egy ily hajót leirni, s most elég időm lévén, nem mulasztom el az alkalmat, noha hajónk nem a legnagyobbak közé tartozik, melyek a Misszuri folyón járnak. Az Admirál (hajónk neve) 560 láb hosszu és 68 láb széles, orrátul tatjáig, és egyik peremétől a másikig. Két emeletü. A hajó tulajdonképeni fedezetén a gép, katlanok, a tüzelőfa, a legénység ágyai, a konyha, éléskamra, és a 3-ik helyen utazók elreteszelt szobája vannak.

Az első emelet egészen az első helyen utazóké, s áll egy hosszú, pazar fénynyel butorozott teremből, mely az egész hajó hosszán végig fut, a teremből számokkal ellátott kamarák nyilnak jobbra balra, melyek mindegyikében egy kis pamlag, tükör és két ágy van.

Az első emelet körül nyilt födött tornácz fut körül, melyre az öszszes szobácskák ajtói szolgálnak, ez utóbbiak egyszersmind a közös terembe is nyilnak. A terem hosszában 200 teritékre való nagy asztal van, ennek egyik végén kandalló s kisebb asztalok, másik oldalon a nők társalgási tereme, zongorával, két asztallal, hat pamlaggal s egy kandallóval. A férfiak dohányzó szobájaul az előterem szolgál, melyből három ajtó a hajó orra fölötti erkélyre s kettő a közös terembe szolgál.

A második emeleten laknak a pinczérek, hajótisztek, szolgák, szobaleányok, kormányosok stb. szintén kényelmes szobácskákban. S mindezek tetején egy kis torony forma szobácska van, hol a kormányos vezényli kerekével a hajót.

Ily költséges felszerelés mellett én magam is azt gondoltam, lehetetlen, hogy a vállalat nagy nyereséget hajtson, de a kaptányok könyveibe tekintve csak hamar az ellenkezőről győződtem meg. Az Admirál p. o. Louisból Council Bluffig, és vissza 16 napi utazása alatt következőleg áll kiadás és bevétel tekintetében.

Kiadás:	dollár
1. Tisztikar fizetése 16 napra	354
2. Legénységé	480
3. Pinczérek, szolgák, s szolgáloké, stb.	285
4. 480 öl tüzifa	1200
5. Élelmi szerek	150
6. A hajó biztositása az útra	500
7. Különféle apró kiadás	200
Összesen	3169

Bevétel:	dollár
1. 450 utas, közép számitással	3000
2. 8000 mázsa áru, szerszámok, gazdasági eszközök, stb. St. Louisból C. Bluffig, ...	6000
3. 12000 mázsa ólom és réz, fölülről St. Louisba .	3000
3. Apró kötegek, mintegy	500
5. Postabér a szabad státusoktól	600
Összesen	13,100

Levonva a kiadást a bevételből, közel 10 ezer dollár nyeresége van a hajónak ezen egyetlen egy uton. Ez ha tekintetbe vesszük, hogy aránylag néptelen vidéken jár, mind az utazási, mind az áru szállitási dij mesés olcsó, és roppant kényelmet nyujt az utazónak, valóban bámulatos és megfoghatatlan eredmény.

De valóban az amerikaiak utazási dühe is megfoghatatlan, sokszor megáll hajónk egy rengeteg erdőben, hol alig látni 2—3 faházat, s 20—25 utazót vesz be és teszen partra. Az ember elbámul, s nem foghatja meg, honnét jönnek s hova mennek. Néha szinte rengeteg erdőben megáll a hajó, és gyönyörü bársony, selyem szövetü bútorokat, mahagóni zongorát, stb. rak ki, hol a vidéki esküdnék reá, hogy egyébb nem lakhatik, mint medve és farkas.

Minden könyvből vagy leirásból nehéz az amerikai életet megérteni, csak ugy lehet felfogni s méltánylani, ha évekig benne élünk, s az amerikaiakkal együtt kóborlunk. Brome azt állitá hirneves munkájában Amerikáról, hogy nagyitás nélkül mondhatjuk, az összes amerikai lakosság felerésze örökösen uton van. Brome azonban régen volt itt, még akkor Texás nem tartozott az Unióhoz, Oregon brit tartomány volt, Kaliforniában azóta találták fel a feneketlen arany bányákat, s Kanzás és Nikaragua felé azóta fordult a speculatio szelleme. Ha Brome jelenleg irna Amerikáról mint szemtanu, kétségkivül azt irná, hogy az amerikaiak kilencz tizedrésze utazik örökösen.

Mihelyt az amerikai ember pár ezer, vagy csak pár száz dollárt szerzett, felszereli magát, s útra indul nyugot felé. Felszerelése ritkán áll egyébből, mint egy kicsi guttapercha táskából, melyben egy fehér inge, zsebkendője, fésüje és keféje van. A fehér inget azon esetre viszi magával, ha valahol netán gálában kellene megjelennie, vagy ha imitt, amott perbe keverednék, hogy a biróság előtt tisztességesen megjelenhessen. Uton minden amerikai közönségesen veres, kék, vagy szürke flanell ümögben, és rendesen setét manchester nadrágban jár, melyet, ha elkopik vagy elpiszkosodik, eldob és ujjal fölvált. A kofferektől minden amerikai ember irtózik. És igazuk is van, mert az amerikai megérkezvén valamely városban, mindenét magával és kezében maga viszi a vendéglőbe, és sohasem fizet úgynevezett borra valót; mig az europai utas, ha ezer mértföldet utazik, s csak tizszer áll meg útközben, legalább 10 dollárt fizet podgyásza ki- és be czipeltetéséért. Azért is, ha a vasútikocsik összezuzatnak, ha a gőzös elsülyed vagy levegőbe repül, ha a szálloda meggyúl, s tiz percz alatt hamuvá ég: az amerikai ember szivarozva mosolyog az „accident"en (mint ők minden szerencsétlenséget neveznek) s tovább megy dolga után, másnap már elfeledte, mi történt; mert mindenét tárczájában viszi, mely mind addig el nem veszhet, mig nem ő maga becses személyében is oda vesz.

Ha tehát felszerelvén magát, utra indul, elmegyen p. o. fel a Miszszuri folyón, hol épen jelenleg ugy nőnek a városok mint gomba. Ezer és

ezer ember speculál: ez élelmi szereket szállít, amaz ruhákat, mások gazdasági eszközöket s szerszámokat építenek, vasut társaságokat alapítanak, stb. De legtöbben földdel speculálnak. Kiszemelnek itt vagy ott egy helyet, megveszik a kormánytól a földet, kimérik a házhelyeket, aztán nagy hirdetvényekben felhívják az egész világot, telepedjék oda, elszámlálva virágzó városuk (mely azonban még csak valami sürü erdő, vagy valami posvány) előnyeit, s roppant kereskedelmi jövőjét.

Ily proklamatiók rendesen nagyszerü kőrajzokkal látvák el, p. o. a vasut indóházak, kollegiumok, kórház s más intézetek képeivel s igy szanaszét szórják a szabad státusokban, s a nép seregestül tódul az uj Eldorádóba.

S oda érkezvén, vissza ritkán mehet, de ha bár megcsalódott is, házhelyet vesz, s valami mesterséget, vagy kereskedést kezd. Az ily városok csaknem mindég részvényekre alapíttatnak, s legnagyobb speculatio ily részvényekkel történik. P. o. ma több mint egy tuczat ily városok mellett haladtunk el, melyek egy év alatt keletkeztek. A részvényesek a föld acrejét $1^1/_4$ dölláron vették; jelenleg, (egy év mulva) 150 dolláron adják a házhelyeket, vagyis egy acret 3000 dolláron.

Szükségtelen említeni, hogy számtalan ily vállalat megbukik, de oly sok sikerül, hogy amazokat számitásba sem érdemes venni.

Admirál gőzösön. Lexington
mellett, márt. 10-én 1857.

Az amerikai vállalkozási szellem egy feltünő példája mutatkozott hajónkon ma reggel. — Lexington városnál kikötvén, roppant mennyiségü irósvajjal kinálták a parton, s oly mesés olcsón (10 cent fontja), hogy én megjegyzém, ha valaki ezen irósvajat felteremthetné a Riley várba, szép nyereségre számolhatna, mert ott 75 centbe kerül egy font vaj. Alig tettem ezen észrevételt, s máris több utitársak körülfogtak, s kérdésekkel ostromoltak állitásomat illetőleg, s már már több vállalkozó késznek nyilatkozott a kisérlet megtételére, midőn hajónk tovább indult. Nehányan csakugyan megmaradtak tervök mellett, s miután minden kitelhető felvilágositást és utasitást, melyet tőlem kaphattak, följegyeztek magoknak, egy erdőség közepén kiszállottak, hogy onnan gyalog Lexingtonba visszamenjenek. Itt aztán minden irósvajat és dohányt öszve-

vásárolnak, ökrös szekereket vesznek, és felviszik Riley várba, hol az eladott szállítmány árán majd vad bőröket vesznek öszve, hogy üresen ne térjenek haza.

Mindnyájan megvoltak győződve, hogy minden hordó vaj (leszámítva a költséget) legalább 150 dollár tiszta hasznot fog nekik hajtani.

Lexingtonból Rileybe semmi út sem vezet, tehát közel 500 mértföldet út nélkül kell tenniök terhes ökrös szekerekkel, a patakokat át kell hidalniok, vagy a partokat leásni, hogy tovább juthassanak. Akadályt azonban az amerikai szellem nem ismer, mikor nyereségi kilátás van vele összeköttetésben.

Ily vállalat Europa akármely részében sokáig beszéd tárgya lenne, itt azonban csak annyiban említtetik, hogy mindenki sajnálja, hogy nem ő a vállalkozó, s nem ő realizál 150 dollárt egy hordó irósvajon.

Jelenleg magas hegyek közt haladunk egy szorosban; a jég még mindég zajlik, s tetemesen megrongálta az Admirált, kerekei fedezete már tegnap lehullott, de ez mitsem akadályozza úszásában. Egy óra mulva Miamiban s 3 óra mulva Brunswickban leszünk, hol kiszállok, részint mert az utasok száma annyira növekedik, hogy a hajón mozogni is alig lehet; részint mert Massey barátomat meg akarom látogatni.

Masszey (mond: Másszi) a Livingstoni kerület birája, és egyszersmind politikai hirlap kiadó szerkesztője (Democratic State Gazette), e mellett egy szivargyára van, s egy szappan- és gyertya kereskedése. A magyarok ügyében sokat tett és fáradozott, mind socialis téren befolyása által mind pedig a közvélemény előtt nagy kiterjedésü lapja által. Nekem is régtől jó barátom, s igen sokszor lekötelezett apróságok küldése által a prairiekre, melyek azonban megbecsűlhetetlen hasznuak voltak mindég. Egy szép s müvelt neje és két kis leánya van, mely utóbbiaknak különös kedvencze vagyok, s tehát kétségkül nehány kellemes és derült napot töltendek körükben és ez jól fog esni, mert bizony közel két éve, hogy társaságot — nőit különösen nélkülöztem, farkasok, medvék és bivalyok közt kóválygván a nyugoti prairieken.

Brunswick Misszuri mart. 11-én reggel.

Tegnap estve ide szerencsésen megérkeztem és partra szállottam. Massey barátom Carooltonban van a törvényszéki üléseken egész családjával, s azért hotelben szálltam meg. De rögtön telegraphiroztam neki, hogy itt vagyok, s még estve választ kaptam, hogy ma estve okvetetlen haza jő; azért megvárom, és csak alkalmasint holnapután indulok St. Louisba Col. Chambers gőzösön.

Brunswick sokat változott mióta utoljára itt voltam. Két év előtt nagy tűzvész volt itten, s az egész várost csaknem megsemmisítette. Mint azonban rendesen történni szokott, a tűzvész csak egyeseket károsít, mig a nagy közönségnek hasznot hajt.

Brunswick az előtt deszka és faházakból állott minden szabály nélkül épitve, s csak pár ezer lakosa volt; jelenleg pompás tégla és kőházakkal bir, utczái egyenes szegletekben épitvék, s közel 25 ezer lakossága van. Négy napi, és hét heti hirlap jelenik meg benne, s 17 templomot, egy kollegiumot, egy orvosi egyetemet, és számtalan elemi és vasárnapi iskolákat számit.

Minthogy a posta ma indul kelet felé, jelenleg rövid időre, Isten önökkel.

Leavenworth Vár, a felső Missouri folyón. Martius 9-én reggel 1857.

Kedves anyám!

Folyó hó 1-én Riley várból irtam önökhöz, épen midőn utolsó leveleiket vettem, s a mint elindulandók voltunk. Tegnap estve szerencsésen beérkeztünk ide. Utunk a szó teljes értelmében regényes volt, ily utazást Walter Scott ős regényeiben, vagy Cooper beszélyeiben lehet csak élvezni, de europaiaknak kevés fogalmok lehet felőle.

Közel 400 mértföldet lovagoltunk, oly vidékeken, hol emberek nem laknak, éjjel sátorokban tanyáztunk robogó és pattogó tűzmáglyák körül, s mikor lovaglásunk alatt az ember előre haladott, vagy vissza maradott, s a csapatra pillantott, festőibb látványt képzelni sem lehet. Mert 600 indián volt kiséretünkben; közel 200 fogoly és mintegy 100 főnök, kík Washingtonba utaznak a Praesidenshez sérelmek orvoslása végett. Ezen 100 főnök mintegy 30 külön nemzetet képvisel, melyek Canadától egész a Vörös folyóig lakják a roppant területet, s e szerint a legfantasztikusabb öltözetben és fegyverzetben vannak.

Estenként hadi tánczaik, zenéik, s énekeikkel mulattak, s nap közben vadászattal.

Szándékom volt, jelenleg terjedelmesen irni ezen utvonalamról, de épen most hallom, hogy a Council Bluffi gőzös már füstől lefelé, s egy óra mulva uton leszünk St. Louis felé, azért levelemet jelenre kénytelen vagyok bezárni. St. Louis ide 545 m. f. s mintegy 6 nap alatt ott leszünk a gőzössel, honnét aztán alkalmasint terjedelmesben irok.

Már hallom a gőzös sivitását, azért Isten önökkel.

Chambers Gőzösön. Glasgow alatt.
Misszuri folyó, márt. 13-án 1857.

Kedves anyám!

Mult héten Leavenworth várból Admiral gőzösről, és Brunswickból írt leveleimet reménylem vette. Tegnap Massey barátom családjával haza érkezett, a tegnapot kedvesen töltöttem házában. Mult éjjel a Council Bluffi packet megérkezett, s használva az alkalmat, rá szálltam Washington felé utamat folytatandó. A packet neve „Col. Chambers;“ s minden tekintetben hasonló az Admirálhoz, melyet mult levelemben leirtam.

Szükségtelen emlitenem is, hogy valóban nagyszerű látvány, midőn minduntalan ily uszó kastélyokkal találkozik az utazó ezen rengetegek közepette. Ma például, noha csak d. e. 9 óra még, épen most találkoztunk a 17-dik gőzössel, melyek mind felfelé utaztak, s ily találkozás alkalmával tünik fel leginkább a vidéki előtt, mily rohanva végzi az amerikai legfontosabb ügyeit, a postát.

A posta átvétele s átadása t. i. ugy történik, hogy a mint rohanva elhalad egyik hajó a másik mellett, az illető kapitányok minden szóváltás nélkül áthajítják egymás hajóira az illető posta málhát mely néha 2—3 bőr zsákból áll.

Az életmód a hajón szinte különös érdekkel bir. Az amerikai hajókon nem lehet mint Európában koszt nélkül helyet váltani, de akármely távolságra utazunk, az utazási bérben benne van „mint sine qua non" az élelem is. És ezen intézvény szerintem igen józan; különösen az amerikai körülményeket tekintve, mert könnyen megtörténhetnék, hogy valaki ezer vagy több mértföldre utat bérelne, s azután mi sem maradna zsebjében, mi a manóval élne fél hónapig? Igy az utazó se a hajó társaság, se az utazó társak terhére nem lehet; mert ha bár egy fillér sem maradt zsebjében, megfizetvén a hajó bért, mindennel épen úgy elláttatik az utazás alatt, mint az, kinek ezrei vagynak birtokában.

Az amerikai intézmények természetes kifolyása, hogy a hajón is mindenki egyenlő joggal bir; a nőket kivéve, kik több rendbeli szaabdalmakat élveznek, s mindenki mint valami igen természetes kötelességének tekinti a nő irányában minden kitelhető figyelmet tanusitani.

Nem ritkaság itt, hogy 15—16 éves leánykák több mint 1000 mértföldre egyedül utaznak atyafi látogatóba. Ily utazásra az egyetlen kellék: az első állomási kapitánynak bemutattatni s pártfogása alá ajánltatni. Ekkor azután tökéletesen biztos lehet az apa, vagy mama, mert nincs eset, hogy kapitány reputatióját koczkáztatni merné.

Hajón a nők külön a szalon végén vannak. Az asztalnál is külön ülnek (felyül), és senkisem közeledhetik hozzájuk, ha csak a kapitány által be nem mutattatik valamelyiköknek, ily eset azonban nem mindennapi, mert a kapitány felelős lévén a bemutatott egyén maga viseletéért, jól meggondolja mielőtt valakit bemutat. A nők ellenben a hajó minden részében szabadon járhatnak, kelhetnek, s valóban meglepi a vidékit, mikor a különben nyers amerikait látja, miként a szivart kiveszi szájából, a mint a nők közelednek, előttök ajtót nyit, s utánuk bezárja, helyét nekik átengedi stb.

Ezen usus már annyira törvénnyé vált, hogy nem egyszer történik, hogy ha a messze nyugoti gyorskocsikon a helyek elvannak foglalva, s valamely állomáson nő akar utazni, ilyenkor az utoljára beszállt férfi utas rögtön helyit átengedi; kiszáll s a következő gyors kocsira vár, mely néha egy hét mulva jövend; vagy gyalog, vagy lóháton utazik tovább. Ez eset oly gyakori, hogy az illető egyénnek eszébe sem jut morogni, de

bár legnagyobb esőben is phlegmatice oda adja helyét, a csapást igen természetes dolognak tekintve.

Az élelmezést tekintve, ez reggeli, ebéd s estebédből áll; mind három azonban tökéletesen hasonló egymáshoz. Az amerikai e tekintetben is praktictus. Ő nem látja át, miért is ne egyék reggel az ember jó izűen, mikor épen oly éhes mint délben? Az amerikai supponálja, hogy mindenki naponta 3-szor éhezik meg, s minden éhezést hasonló szerekkel orvosol; s ezek minden tekintetben substantialis szerek, nem pedig oly „nesze semmi fogd meg jól“ forma szerek, minőkkel Europában kóstoltatják az éhes utassal az eledelek izét.

Egyforma lévén ebéd, reggeli és vacsora, csak az egyikét irom le: legyen az tehát a csak imént élvezett reggeli. Szükségesnek tartom azonban előre bocsájtani, hogy reggeli 5-től 7-ig a terem asztalán mindég fekete kávé gőzölög. S a felkelőutas első teendője mosdás után egy, vagy mint sokan teszik, nehány findzsa fekete kávét kiszörpölni; czukor és rhum szinte az asztalon van, s kiki tetszése szerint szolgálhat magának.

8 órakor az asztal teritve, s $8^1/_4$-kor először csengetnek; ez jel, hogy mindenki iparkodjék a terembe jönni, a hajó külön részeiből; az első csengetés után mintegy 5 perczre a hajó tisztek karjaikon az asztalhoz vezetik a nőket, s őket kényelembe helyhezik. Ez alatt az utasok is az asztal egész hosszán állanak mindenki széke mögött. Végre a második csengetyü szólal meg, jelül, hogy minden férfi helyét elfoglalhatja; mi bámulatos készséggel egy pillanat alatt meg is történik, s a másik pillanatban már az evési műtétel hallik zörgés csörgés stb. közt.

Levesnek itt sem hire, sem hamva; asztalkendőt pedig egyátalán sehol sem használnak Amerikában; ugy tányérokat sem szokás váltani; de mindenki egy tányérjárol eszik annyit, a mennyit neki tetszik. Az asztal tömve van nagy packfong edényekkel, melyeket az alattuk égő szesz lámpa folyvást melegen tart, s a rajtok párolgó különféle becsináltakat, sülteket, pástétomokat stb., melyek valóban nagy választékban és pazar bőségben rakvák mindenki elé az egész asztal hosszán. Ezentul befőzöttek, saláták és különféle zöldségek, aztán csiga, rák, osztriga, stb.; sütemények, gyümölcs, stb. sem hijányoznak. Egy szóval minden az asztalon van, mi vajmi kevés párisi hotel konyhájában található.

S mindenki maga szolgálja magát, abból és annyit vevén tányérjára, a miből, és mennyi neki tetszik. A pinczérek a vendégek hátai megett állnak ugyan, de csak azért, ha valaki épen oly ételből akarna enni,

melyet el nem ér, tányérát a pinczérnek adja, ki rögtön kivánságát kielégiti.

Az amerikai asztalán semmi systematikus rendet nem tart az ételek sorozatában. Egyik salátával, másik csemegével, harmadik rákkal, ez szarvas hússal, amaz mandula, vagy dióval kezdvén meg a reggelit; s rendesen össze vissza éve és keverve minden heterogen ételt, mi előtte eltárul, mire az evést bevégzi. Ezen egész mütét azonban pillanat müve, mert az amerikai evés mechanismusát csak az amerikai gőzgépek gyorsasága mulja felül.

A rendes evési órákon kivül a konyhából mit sem kapni, de italokat a pinczérek által minden pillanatban kapni lehet; ugy szivart, dohányt, és kártyát, mely czikkeket azonban exorbitans áron kell mindég megfizetni.

Az ebéd d. u. 2 órakor szolgáltatik a vacsora 9 órakor. S miután az asztal szét szedetik, rendesen hangverseny, vagy táncz mulatság van a közös teremben egész késő éjfél utánig; mert mindég találkozik az utazó társaság közt, ki zongorán kész mulattatni a társaságot, mindég vannak műkedvelő énekesek, sohasem híjányzanak tánczkedvelők. S igy rendesen esttől reggelig zaj van a hajón. Ha valaki nem alhatik, azzal az amerikai mit sem tőrődik; mert szerinte ki zaj közt aludni nem tud ne utazzék gőzösön.

Épen most haladtunk el Lucy gőzös mellett, mely zátonyra futott, s 2 nap óta erőködik róla megmenekülni. Utasait és terhét kirakta ladikokon az erdőbe, hogy könnyebbüljön. Az előbbiek nagy tüzek mellett táboroznak, s nem hijányzott tréfás szóváltás köztök s köztünk, a mint a part hosszában mellettök elhaladtunk.

Még ma estve Jefferson Citybe érünk, s holnap a Misszuri folyó torkolatába, honnét csak pár órai utazás St. Louisig. St. Louisból azonban nehezen irok, mert szándékom a gőzöst egyenesen vasuttal váltani fel, s Washingtonig meg sem állani. Legközelebbi levelemet tehát Washingtonból, a szabad államok fő városából veendik. Ebédre csengetnek! sietnem kell, hogy Amerika fel ne faljon mindent elölem.

Washington mart. 21-én 1857.

Kedves anyám!

Leavenworth várból, Admirál gőzösről, aztán Brunswickból, és végre Chambers gőzösről folyó hóban irt leveleimet reménylem vették. Azokban részletesen leirtam utazásomat egész St. Louisig, hol utolsó levelemet személyesen adtam postára. St. Louisban csak 2 óráig tartózkodtam, podgyászomat átszállitottam a gőzösről a vasutra, s alig volt annyi időm, hogy néhány barátimmal kezet szoríthattam, tova repültem az illinoisi prairieken át. Az utazási bér St. Louistól Washingtonig csak 26 dollár (60 pft.), s tekintetbe véve azt, hogy az ember naponta 3 jó ebédet kap, a kényelmes kocsiban kényelmesen alhatik egész éjen át, s az 1835 mértföldnyi utat 52 óra alatt átrepüli, valóban nem sok. Ily sebesen történvén ezen utazás, alig várhatja anyám, hogy részletesen leirjam; mert noha mozdonyunk sok nagy városokon vitt át, milyenek Terre Haute, Indianopolis, Dayton, Xenia, Columbus, Wheeling, Cumberland és Baltimore, mindazáltal az egész panoráma, mint egy ködfátyolkép, vagy álom tűnik fel mámoros emlékemben. Az utvonal része Wheelingtől Cumberlandig kétségkivül legérdekesebb. A mint ugyanis Wheelingnél átkeltünk az Ohio folyón, nemsokára mozdonyunk egy magas plateaura vitt, s mindég feljebb feljebb emelkedett, mig végre 9400 láb magasra gőzölt fel, az Alleghanyi havasok gerinczeíre. Mosolyogva emlékeztem vissza szegény hazám szegény vállalkozó szellemére, mikor néhány év előtt nem találtatott prakticusnak a fiumei vasut, mert a Zagoria hegyeken kellett keresztül vinni. Végre oly vélemény találkozott, mely kivihetőnek tartotta a vállalatot, de egyedül lóerővel! — Lássuk, hogy épült ezen amerikai vasut. 1848-ban pendíttetett meg az eszme: Baltimorét és az Ohio folyót vasuttal öszvekötni. Ugyan ez évben megalakult a társaság, következő évben 20 ponton egyszerre megkezdetett a vonal épitése, s 1856-iki juniusban (tehát 8 év mulva) az első vonat Baltimoréból Pittsburgba megérkezett, átadatván a közlekedésnek a világ 8-ik csudája. Az egész vonal az épületekkel együtt 73 millió dollárba került a társaságnak (mintegy 150 millió forint), de mindamellett már jelenleg is 15 száztóli tiszta hasznot hoz. — Bonhommétól egész a havasok tete-

jéig a vasut minden mértföldre 146 lábat emelkedik, s a hegyek csúcsától Cumberlandig minden mértföldre 154 lábat esik. Sok helyütt a vasut egyik hegyoldalról a másikra fut tátongó (több száz öl mélységü) örvényeken át, melyek kolosszalis viaductokkal hidalvák át, sok helyütt 3—4 száz láb magas gránit oszlopokon. Aztán szédítő sebességgel fut a mozdony a magas kőfalak felé, mindenki azt gondolja, hogy végórája közelít, mert porczikákra kell zuzatnia a vonatnak; de egy pillanat mulva bebúvik a mozdony egy lyukba, éji sötétség és penész szag lepi meg az utasokat; s 10—15 s néha 30 perczig haladnak ily tunneleken át a gránit hegyek gyomraiban. Aztán a csattogó zuhatagok és robogó havasi patakok, melyek nagy morajjal törnek le minden irányban, a nagy kiterjedésü jégmezők, bányavárosok stb. oly érdekkel árasztják el az utas kebelét, hogy nem tudja, ha a természet nagyságát imádja- e vagy az emberi ész hatalmát és vállalkozási szellemét bámulja? Az amerikai azon véleményben van, hogy ha a vasut lefut az utsinről, vagy egyébb szerencsétlenség történik, akkor általában kevés remény van a szabadulásra, akar mely zugába bujjék a kocsiknak az utas. Ezen elv alapján a vasuti szekerek tetején ülések vagynak, s körűl drót rácsolat, hogy az ülők lebukás ellen védve legyenek. Ily intézvényt Európában soha sem tűrnének, itt azonban mindenki nagykorúnak tekintetik, s mindenki maga tartozik magára vigyázni és felügyelni. — Ha most megemlítem azt, hogy felfelé a havason 28 mértföldet halad a mozdony óránkint, s lefelé a havasról 38 mértföldet, t. i. angol mfldet, elképzelhetik önök, minő nyaktörő vállalat az ily utazás, közel 10 ezer láb magasságról lefelé, tátongó örvények, zuhanyok, bérczfalak felett, között és alatt, s mégis a szekerek tetején is nemcsak számos férfiak, de néhany nők is kimondhatatlanul mulatták magokat, igy utazva, valamennyien kényelmesen szivarozva és tréfálva, senkinek sem jutván eszébe, hogy a társaság existentiája hajszálnál kevesebb véletlentől függ. Sok helyütt a vonat lánczhidakon fut át az örvények felett, de ilyenkor lassan halad, s mégis ugy lóbálja jobbra balra az egész lánczhidat, hogy a rácsolatba kellett kapaszkodnunk, hogy ki és le ne forduljunk.

Reggeli 8 órakor, d. u. 2 órakor és esti 9 órakor rendes állomásain megáll a vonat, s az utasok terített asztaloknál tiz perczig ehetnek és ihatnak. Ugyanezen 10 percz alatt a vonat ellátja magát kőszénnel és vizzel, hogy a nap többi részeiben időt ne veszitsen. — 8 percz mulva a harang megkondul s harangoz két perczig, mikor aztán okvetlen megindul, mit se törődve utasaival. Apró köz állomásokon soha sem áll meg, de akár hol valaki jelentkezik, hogy be akar ülni, vagy kiszállni, akkor

lassan halad a mozdony, s az utas ki vagy be ugorhatik. A postazsákot szinte futtában hajitja ki a konduktor az állomásokon, s futtában veszi be a tovább szállitandó nyalábokat. Minderről európainak fogalma nem lehet, mindezt látni kell itt; hogy az ember képes legyen hinni, hogy nem mese.

Tegnapelőtt éjjel ide szerencsésen megérkeztem, s a Wilcards hotelben vagyok szállva. Tegnap tisztelegtem a belügyministernél, s Cass statustitkárnál, kik igen nyájasan fogadtak, s tudtomra adták, hogy szabad választásom van, ha tetszik, mehetek a topographiai karral, mely nyáron kezdendi meg működését Oregonban; vagy ha inkább tetszik, mehetek déli Kaliforniába, az ottan állomásozó tértani karhoz. Én még eddig nem határoztam el magamat, de valószinüleg Kaliforniát választandom, részint, mert a vidék a világ egyik legbájosabbja (nincs tél, örökös tavasz), részint mert ottani állomásom állandó leend, s tehát (ha haza már nem mehetek) ott végre valahára megtelepülök; s jelenleg állásom levén, valószínüleg megis nősülendek. Az igaz, kedves anyám, hogy ezen lépés ismét közel 3000 mértfölddel tovább viszen önöktől; de mit tegyünk? Ha már a sors elválasztott egymástól, használjuk fel a legjobbat mi ajánlkozik. Az igaz, hogy a levelezés is nehezebb leend ezentúl, mert déli Kaliforniábúl hónaponkint csak egyszer megy posta Uj-Yorkba, s ezen posta út St. Diegótól Uj-Yorkig gőzösön 22 napig tart, tehát levelem legjobb esetben 2 hónap alatt juthat csak önökhöz; de ez mit sem tesz, én annál több és hosszabb leveleket fogok irni, s elvárom, hogy önök is példámat követni fogják; s legyünk azon, hogy hozzám minden posta levelet hozzon önöktől, én tőlem minden posta viend ki levelet önökhöz.

Holnap reggel be fogok mutattatni az uj Praesidensnek, ugy a hadügyek ministerének is; az eredményt vagyis jobban mondva az eseményt nem mulasztom el önökkel részletesen közleni.

Határtalan megelégedéssel tapasztaltam, hogy a Washingtonban élő mind az öt hazámfia kényelmes élethelyzetben van, s mindegyikök köztisztelet és közbecsület tárgya. Mind az öt barátom régtől s velem együtt üritették a sok keserű poharat Londonban, sokszor inség és nyomoruság közt. Straus Sándor a hydrographikus bureau főnöke évenkénit 2000 dollár fizetéssel; Scholcz Károly (szepesi) a tengerparti mérnök karnál rajzoló, évenkénti 1800 dollárral; Szabó Miklós (temesi) egyik legjelentékenyebb könyvkereskedő Washingtonban; Lulay János (mármarosi) pedig egyik legelegánsabb bútorraktár tulajdonosa. Mind az öten az utolsó év alatt nősültek meg, s nejeik egy család tagjai. Valamennyien gazdag amerikai nők. Hogy az öreg Cass tábornok előtt ezen

körülményt tegnap felemlítettem, kezemet utánozhatlan szívélyességgel rázta, megjegyezvén : hogy Amerika még egyszer oly nagy volna, ha a magyar emigratio oly nagy volna, mint más nemzeteké; — s ez nagy megelégedésünkre szolgál.

Szegények, csak nem minden fillér nélkül léptünk az uj világ partjaira. Barátok nélkül, a nyelvnek nem igen urai, a szokásokat nem ismerve léptünk versenytérre a világ legnagyobb népével, s alig mult el az idő, mely polgárosodásunkra kivántatik, s már is valamennyien (a nem rég szegény földönfutók) oly független s oly tiszteletre méltó polgári állást vivtunk ki az ércz hideg nép között magunknak, melyre valóban büszkék vagyunk, s méltán; s otthoni barátaink megelégedéssel tekinthetnek felénk, becsületet hozva a magyar névre s az imádott egykori hazára.

Villards hotel. Washington
Mart. 22-én estve 1857.

Kedves anyám!

Ma délben szerencsém volt, az éjszakamerikai Egyesült államok Elnökének bemutattatni. Ily esemény azonban Amerikában a legegyszerübb dolog a világon. A Praesidens rendesen minden nap látogatást fogad el, kivéve azon napokat, mikor cabineti üléseket tart. Ha tehát valaki a Praesidenssel beszélni óhajt, szándokát a titkárral közli, ki nevét rögtön könyvbe jegyzi, s az előterembe vezeti, aztán várni kell, mig a sor reá kerül. Igy történt velem is, s alig várakoztunk fél óráig, már is az ajtónálló nevemet felhivta, az ajtószárnyakat feltárta, s én szemközt álltam minden egyébb ceremonia nélkül a világ legnagyobb választott hivatalnokával. James Buchanan, az épen most választott Praesidens közel 70 éves, magas szikár termetü, nyájas arczkifejezésü férfiu, egészen

ősz, hosszú s gyér fürtökkel fején. Fehér mellyény, fekete hosszú kabát s fekete nadrág volt öltözete, minden egyébb ékesség nélkül. A tágas elfogadó terem finom szőnyeggel boritva, s számos veres s setétkék marocco kerevetekkel butorozva, három kis kerek asztalkával közepén; Caleb Cushing senator rövid megjegyzéssel bemutatott az öreg urnak, ki aztán magát meghajtotta, kezet adott s széket ajánlt, maga is egy kereveten helyet foglalva. Számos kérdést intézett hozzám, Kanzást s az Arkanzás folyó ásvány vidékeit illetőleg. Aztán kérdezte, ha élnek-e szüleim s testvéreim, hogy hol vannak, s minő élethelyzetben. Aztán némi kérdéseket tőn az $184^{8}/_{9}$ eseményeket illetőleg. S végre kérdezte, hol tartózkodik jelenleg K—; az egész társalgás mintegy 15 perczig tartott, mikor aztán kijelentette, örül, hogy meglátogattam, s bármikor fogok bizalommal hozzá járulni, használni fogja az alkalmat, engemet czélom kivitelében tehetsége szerint elősegélni. Ekkor kért, hogy nevemet írjam albumába, mi megtörtérvén, magát ismét meghajtotta, vélem kezet szoritott, én eltávoztam. Utánam a szárdiniai követ lépett be, aztán egy Michigani mezőgazda, s az előterem tömve volt az emberek minden képzelhető sokféleségével. Mert minden amerikai polgár hiszi, hogy joga van meglátogatni, az általa választott legfő hivatalnokot, s azért nem is mulasztja el, ha Washingtonba kerül, a Praesidenssel kezet szorítani, s magát szives barátságába ajánlani. Az ily látogatásoknál akárminő ruhában meglehet jelenni, sőt keztyű sem kivántatik.

De ezen elfogadásokon túl hetenkint rendesen egy elfogadást tart a Praesidens, melyen a külföldi követek, a főtörvényszék, senatus és képviselő ház tagjai, ugy a hajóhad és hadsereg főtisztjei tisztelegnek nála, s ezen alkalmakkor mindenki illetö egyenruhájában, vagy választékos polgári öltözetben tartozik megjelenni.

Minden estve rendesen estélyt ád a Praesidens, hol azonban csak nehány meghitt barátjai hivatalosok. Minden pénteken azonban egy nyilvános estvélyt tart, hová csaknem mindenki megjelenhet, ki „gentleman:“ de ilyenkor illő, hogy 8 óra után jelenjék meg nála az ember, s igen illedéktelen, ha 10 órán túl ott marad. A jelenlegi Praesidens nőtlen, s házában az asszony tisztét huga, Miss Lane viszi, ki köz hir szerint igen udvarias és nyájas házi nő, noha aggleány. Társalgás közt a Praesidenst „Mr. Praesident“ Elnök urnak szokás szóllitani; s ha neje van azt egyszerűen Madame nak czimezik.

A Praesidens lakása, mely a Pensylvania avenue végén, átellenben a kapitoliummal, s ettól egy angol mfld távolságra van, egy gyönyörü

park közepette; noha fehér márványból s nagy izléssel épült, mégis egyszerű, s igénytelen republikanus lakás, csak egyemeletes, két termet, s 22 szobát foglal magában, melyek mindegyike egyszerűen, de izléssel van butorozva. Házi szolgáin kivül senki sincs a Praesidens körül, s a nap akármely órájában mindenki a házba és parkba mehet, s tetszése szerint mindent megnézhet; nem egyszer történik, hogy a látogató a Praesidenssel együtt sétál és szivaroz a parkban.

Ugyanezen parkban áll Jackson tábornok érczből öntött lovag szobra amerikai fehér márvány talapzaton. A szobor leginkább azért érdekes, mert a ló ágaskodó helyzetben van, s az egész óriási teher egyedül a ló hátulsó lábán nyugszik, minden egyébb segéd támaszték nélkül. Ez egyedülivé s egészen eredetivé teszi a szobrot, tervezője Clarske Mills páratlan genialitását tanusitva.

A praesidens lakásától keletre, a Lafayette-tér mögött egy más említésre méltó Leviathan létezik, a szövetség kincstár-épülete; vagyis europai szólás szerint a „Fináncz miniszterium.“ Az egészen fehér márványból épült palota 740 láb hosszu, éjszaki oldalán szárny van. A déli részén szinte fog egy szárny épülni, de eddig még csak alapja rakatott le. S legközelebb a nyugoti oldal fog a homlokzattal egyenlő vonalban beépittetni, ugy hogy az egész nagy négyszöget fog képezni. A palota homlokzata az egykori Athene Minerva temploma alakjára épült, az egész épület hosszán t. i. egy nagyszerü oszlopcsarnok nyulik el.

Jelenleg a legfelső emeleten a szövetség telekhivatala van, de ez nem sokára az egyedül számára, a Potomák partjain épült szintén nagyszerű palotába fog költözni.

Az Elnök házához, közel az Unio-park közepette a csillagda van, mely szintén fehér márványból épült, mint valamennyi középület Washingtonban; s kétséget sem szenved, hogy mind épitészeti nagyszerüségre, mind műszerei tekintetében hasonlithatatlanul első csillagdája a világnak. Ezen intézet a világhires tengerész Maury igazgatása alatt áll, s műszerei közt egyedűliek s legnevezetesebbek a circulus muralis, a meridian transit, aztán az óriási transit a csillag futások meghatározására, továbbá az ugynevezett „Prime vertical“ a körök vissza hatása kikutatására, mely Maury ur legfontosabb találmányja; végre a valóban óriási egyenlitői távcső. A számos hajóhadi tisztek, kik az épület különféle osztályaiban alkalmazvák, kitünő s megelőző szivességgel mutatják meg mindezen műszereket a látogatóknak, használati módjukat megmagyarázzák, sőt, mi több, minden műkedvelőnek megengedik a műszerek használatát, ha épen ők magok nem foglalkoznak tudományos vizsgával. Az

10*

intézet épülete kereszt forma, közepén egy magas kupola van, melynek kupján egy 150 láb magas árbocz nyulik fel. Mindennap 12 órakor délben ezen árbocz tetejére egy óriási fehér veres golyó száll fel, mi a város lakóival az igazitott időt tudatja.

Washington, márt. 23-án 1857.

Kedves anyám!

Ma két órakor Mount Vernonba, Washington egykori lakhelyére, zarándokoltam, hol jelenleg porai nyugosznak. Öt barátom s hazámfiai (kiket tegnapelőtti levelemben említék) szivesek voltak nejeikkel együtt hozzám csatlakozni, s együtt rándultunk ki gőzösön a Potomac folyón.

Mikor évek előtt e szent helyet meglátogattam, nem irtam le önöknek, azért megemlítek most némi emlitésre méltókat. Mount Vernon a Potomac Virginiai partján fekszik, s mintegy 15 mértföld távolságra van Washingtonhoz, s jelenleg is a Washington család birtoka. — Mindennap reggel egy gőzös rándul ki oda, mely délután ismét visszahozza azokat, kik e helyhez zarándokolnak.

Mount Vernon a természet által is oly bőkezüleg van mindenféle bájjal felruházva, hogy köz állitás szerint, egyetlen mezei lak sem mulja fel a Potomac parton regényes és festői fekvése szépségében. A mezei lakás egyszerű faház, egy emeletes, 96 láb hosszu, s egész hoszszát egy tágas tornácz futja végig. Belső szerkezete s butorzata épen ugy áll ma is, mint Washington idejében, s oly lelkiisméretes kegyelettel hagyatott meg minden régi helyzetében, hogy köztudomás szerint 1824-ben Lafayette, midőn e helyet utoljára látogatá meg, Lavasseurhez következő megjegyzést tette: „Valóban, minden szeg ugy áll ma is mint 30 év előtt.“

Többek közt a „Bastille“ nagy kulcsa, melyet Washington saját kezeivel akasztott ablaka fölé egy szegre, ma is ott lóg, és soha sem érintetett az óta idegen kéz által. Az iróśzobában szanaszét hevernek könyvei, ruhái stb, s általán az egész szoba a nagy elhunytra emlékeztet. Ugyanezen szobában egy könyv tartatik, melyben minden vidéki látogató nagy örömmel jegyzi be nevét.

A láthatárról éjszakra egy gyönyörű halom emelkedik fel, hova tekervényes kertté varázsolt utak vezetnek; a tetőre érkezve, czipru és magnolia lombok közt, egyszerre a sir előtt áll a vándor, elfogult és zajló kebellel! A világ legnagyobb férfia porai egyszerű fehér márvány sarkophag alatt nyugosznak. A sir homlokzatán az amerikai czímer faragva, s alatta e két azó „Washington György." Washington sirja mellett egy másik — hozzá egészen hasonló áll — nejéé, a szinte egyszerű felirással: „Washington Mártha". Szokás a látogatók közt a czipus lombokból, melyek a sírt környezik, és a sírra ültetett növényekből emléket vinni, s ezt én is híven tevém jelenleg épen ugy, mint évek előtt, s mint akkor, ugy ma is haza küldök belőle emlékül barátaimnak.

Gondolom, szivesen veszik majd, mert innét, s levélben alig küldhetnék valamit, mi becsesebb volna, mint „egy czipruslomb Washington sirjáról."

Mily nagy Washington emléke az utókor előtt, eléggé tanusítja azon körűlmény, hogy valamikor csak elhalad a sir előtt egy gőzös, fekete lobogót huz fel és harangoz. Minden hadi hajón pedig, mely a Patomacon elhalad, a sír előtt, az egész legénység fegyverbe áll a födözeten és tiszteleg, s a lobogók fél árboczra vonatnak.

Mártius 24-én reggel.

Levelemet félbeszakasztottam, mert hugaim (barátim nejei) hozzám jöttek, s elvittek ismét magukhoz. Valóban egész tréfa itteni életünk, miről fogalma csak annak lehet, ki számüzött volt életében! A menyecskék azon capricet verték fejökbe, hogy engem „Uncle John"-nak hivjanak, ennek következése lett, hogy én őket „Niece Lully, niece Nancy" stb.-nek hivom. Ily viszonynál fogva követeltem, hogy az atyafiságos csókolódzás is behozassék, mi minden ellenmondás nélkül megengedtetett. A menyecskék ugyancsak körbe fogtak mint afféle öreg bácsi urat, s eleget tréfálnak rovásomra.

Az ember azt gondolja önkénytelen is, hogy magyar nők, mindég s valamennyien a többes számban igy mondják: „We Hungarians" mi magyarok). Szeretnének erővel megnősitni, hogy épen féltuczatot tegyen a compánia.

Ipam és napam uraimék komoly fráterek, mégis csaknem megpukkantunk mult éjjel, zálogváltót, aztán kergetősdit játszottunk, csárdást tánczoltunk, népdalokat énekeltünk, egy szóval oly lármát ütöttünk, hogy nem irigylem a szomszédok nyugalmas éjjelét.

Épen most jön hozzám a belügyminister irnoka, az izenettel, hogy rögtön jelenjek meg a hivatalban. Alkalmasint intézkedtek már jövő foglalkozásom felett, sietek, de mihelyt visszajövök, megírom az eredményt.

Mártius 24-én délben.

Kedves anyám!

Épen visszaérkeztem a belügyministertől, és sietek önnel tudatni, hogy sürgető ajánlatokra elfogadtam a kaliforniai alkalmazást. Jövő hónap 6-án (azaz 11 nap mulva) induland Uj-Yorkból egy gőzfregát, s azon Chagresig fogok utazni, onnét Panamába a délamerikai vasuton, Panamából St. Franciscoig (California fővárosa) a Csendes tengeri gőzhajó társaság egyik hajóján. St. Franciscoból pedig öszvéreken a Teján hegyekbe utazandok, az egész, St. Franciscóban szerkesztendő topographiai karral.

Ezen Csendes tengeri állomás most alakíttatott, s feladata: egész déli Kaliforniát, Sonorát, a Bibor tengert és a Mesilla területet topographiailag felvenni.

A munka, természetes, évekig fog tartani, s tehát biztos és állandó hivatalom leend, a meddig csak akarom. Felvagyunk hatalmazva egy állandó fő szállást épiteni a tejáni hegyszorosban, hol a rajzoló kar működendik; s a kormány havonkénti postát fog köztünk és St. Francisco közt járatni.

Oly vidék levén ezen hely, hol ugy szólván, soha sem járt senki, számolhatnak reá, hogy érdekes leirásokat és rajzokat fognak tőlem venni.

Leveleiket azonban, mig más utasitást nem adok, csak Brunswikba czímezzék.

Holnap délután Philadelphiába utazok, hol számos barátim körében pár napot tölteni szándékom, s utközben (Baltimoreban) Ludvigh Samut is meglátogatom. Philadelphiából jövő hó 2-án Uj-Yorkba utazom, hol 3-án kötelessségem magamat jelenteni a fregát kapitányánál.

Fossards hotel. Philadelphia, Pennsylvania állam. Márt. 29-én 1857.

Kedves anyám!

Utolsó, Washingtonból irt, leveleimet, reménylem vették, melyekben többek közt tudtokra adtam, hogy Kaliforniában nyertem állomást, az ottan szerkesztendő tértani karnál. Azt is tudattam önökkel, hogy a küszöbön álló apr. 6-án az Ujyorki kikötőből elindulandok, s igy mikorra ezen soraimat veszik, már a Csendes tenger hullámain leszek.

Washingtonból f. h. 24-én délben elindultam hazámfiaitól vett szivélyes bucsu után: ez utóbbiak közül ketten egész Baltimóréig elkisértek a vasuton. E helyen Ludwigh Samut akartam meglátogatni, hogy neki legalább egy „jó estvét“ kivánjak, de nem találtam otthon, ő Savannába utazott felolvasásokat tartani az ottani mértékletességi egyletek ellen. Samu barátunk e téren hatalmas és félelmes ficzkó. Neje épen szinházban volt, s attól tartva, hogy marasztani fog, ha felkeresem, de más részt nem is bizva egészen állhatatosságomban, hölgyek kérésének ellenszegülni nem tudván, visszahordozóskodtam ismét az indóházba, s a következő vonattal tovább utaztam Philadelphia felé, hova 25-én délben minden „accident“ nélkül megérkeztem.

Régóta sok barátom volt itten, kikkel azonban csak levelezés által ismerkedtem meg. Annál kedvesebb volt jelenleg a személyes megismerkedés. Már régen az itteni természettudományi akademia tagja voltam, s azért tegnap a hónapos ülésben székfoglaló beszédemet tartottam. Jelenleg a philosophiai, történettudományi, és Franklin társulatok levelező tagjául vagyok ajánlva, s kétségkül megfogok választatni.

Philadelphia minden bizonnyal legszebb város a szabad státusokban, lakossága számára nézve nem nagyobb ugyan Bécsnél, de kiterjedésre legalább 4-szer akkora. A középületek nagyszerüsége mindent felülmul, mit eddig Amerikában láttam.

Az itt uralkodó életet s mozkégonyságot csak az itélheti meg, ki az itteni viszonyokat ismeri. A jótékony intézetek számára nézve egy város sem mulja fel Philadelphiát, s a 218 templom nagyrésze az épitészet remeke.

Az egész város jól van kövezve; a járdák 18 láb szélesek, s fehér márványból, ezentul minden utczán óriási fa sorok ültetvék, melyek tömvék különféle faju mókusok ezreivel, melyek oly szelidek, hogy ha egy mandolát nyujtunk nekik, lejönnek s elveszik a kézből. A közterek szintén mind parkokká alakitvák, egy egy tavacskával közepén, hol hattyúk és kacsák uszkálnak, a parkokban pedig szelid antilopok legelésznek.

Csudálatra méltó, hogy Philadelphia gyár- és kereskedő-város lévén, még is oly tiszta, valóban alig látni egy szemét szálat utczáin. S mi nekem első nap szemembe ötlött, a volt, hogy életemben soha és sehol nem találkoztam utczán annyi jó arcczal mint itten. Még a kora nők is általán szépek. Itt ugyan nem találtuk a tűzteljes olasz szépséget, sem a márvány brit szépséget, de valamit a kettő között, mi nagyon jellemzetes.

Ha valaki tanácsomra egykor Philadelphiába rándul, nem mulasztandom el Madame Rush-hoz ajánlani; én ma mutattattam be nála, s mondhatom, soha életemben nem láttam együtt annyi szép asszonyt.

Madame Rush, egy gazdag bankárné, fejedelmi házat vezet; remek kertje, képtára s szoborgyüjteménye van; minden vasárnap reggeli elfogadást tart, hol az egész philadelphiai haute volée jelen szokott lenni, mert hirneves zenészek és énekesek, ugy külföldi utazók is hivatalosak.

Ezen matinéek hasonlítanak a párizsi „reunions"-okhoz, csak hogy itten egy villás reggelivel végződnek, mely öreg ebédnek is beilleněk. Ugyan ez alkalommal kedvesen lepett meg a számos magyar borok: a somlai, tokaji; budai és magyarádi, pozsonyi pezsgő, stb jelenléte; értésemre adatott, hogy pár év olta Philadelphiában általánosan magyar borral élnek a gazdagok, mit eddig nem tudtam. Utóbb a vendéglő étlapján is láttam a magyar borok jegyzékét, s megirhatom, hogy itt egy palaezk somlai 3 dollár (6 ft. 50 kr. p.), tokaji máslás 4 dollár, budai veres $2\frac{1}{2}$ dollár! Elképzelhetni, hogy kereskedő uraimék sokat nyernek rajtok; szivemből kivánom! mert elterjesztvén hozánk borai hirét, megérdemlik.

A 21 szinház közül jelenleg csak 3 van nyitva (télen van a rendes saison), egy burlesqueház, egy dráma ház, és az olasz opera; ez utób-

biban tegnap a Sevillai borbélyt láttam, vagyis jobban mondva hallottam előadni. A hangász kar különösen jó.

Philadelphiában igen sok érdekes és nevezetes tárgy van, sajnálom, hogy nem ismertethetem meg szokásom szerint önökkel, mert tudják, én nem vagyok önző, szeretném ha az egész világ vélem utazna s mindent látna, mit én látok; annál inkább ohajtanám önökkel közleni tapasztalásimat.

Utóbb, ha időm engedi, visszatérek még levélben Philadelphiára, de jelenleg annyi dolgom van, hogy ezt legjobb szándok mellett sem tehetem. Számtalan apróságokat be kell vásárolnom, mit Kaliforniában vagy épen nem kaphatnék, vagy csak igen magos áron szerezhetnék meg; pedig a hosszas élet a nyugoti prairieken megtanitott reá, hogy némi aprólékok birása által aránylagos kényelmet lehet élvezni, mig nélkülök nélkülözéseknek vagyunk kitéve.

Nagy megelégedésemre szolgál azonban, hogy édes anyám egy rég óhajtott kivánságát végre valahára teljesithettem. Arczképemet ugyanis ma két példányban photographiroztattam, s Wilhelm Rosenthal nevü németországi spediteurnek átadtam, ki magát kötelezte, a küldeményt pontosan önök kezébe juttatni. Egyiket Gyulának, másikat Málinak küldöm, édes anyám ugy is vagy egyiknél, vagy másiknál leend, s tehát nincs szüksége külön példányra. Ha azonban San Franciscóban időm leend magamat festékkel levétethetni, ugy küldök még egy harmadikat is.

Szükségtelen megjegyeznem, hogy ha alkalmilag édes anyám, hugom és öcsém megküldik arczképeiket, kimondhatlanul örvendeni fogok.

Ujyork, april 2-én 1857.

Kedves anyám!

Pár nap előtt Philadelphiából irtam levelet, értésükre adván, hogy onnét Uj-Yorkba utazandok. Tegnap reggel végre oda hagyva Philadelphiát, a Delaware folyón Amboy-ig utaztam gőzösön, egyedül azért, hogy a folyót lássam, mert rövidebb idő alatt is utazhattam volna vasuton. A Delaware valóban Amerika egyik legkiesb folyója, teledestele élettel mindenütt, a merre a szem tekint, a vizen gőzösök s vitorlások egymást kergetik, a parton gyönyörü villák s parkok mosolyognak az utasra,

melly villák a legfantasztikusabb stylben épitvék. Legtöbbje azonban félig góth és félig mór izlésben épült számtalan tornyokkal, melyek különös tekintetet adnak az egész tájképnek.

A Delaware torkolatánál, Amboyban vasutra szállottam, s estéli 7 órakor Uj-Yorkban, Taissant hotelben szálltam meg.

Uj-York szintén sokat változott az óta, hogy itt megfordultam, számtalan főutczák akkor is nagyszerűek voltak, de azóta azokat nagyrészben lebontották, és márvány palotákkal pótolták ki. Az ugynevezett 4-ik és 5-ik Avenue, azt hiszem, felyül mulja nagyszerüségben Páris vagy London akármely utczáit.

Ma reggel voltam a hajón, melyen elutazni fogok, valóban egy óriási vizi kastély, neve „Illinois" a hasonnevü státus tiszteletére. Hétfőn reggel 7 órakor Isten nevében elfogunk indulni, s Nyugot-Indián át Chagresig utazni (Délamerika), Chagresből Panamáig vasuton, onnét pedig San Franciscoig a Csendes tengeri vasuttársaság egyik gőzösén. Alkalmasint 22 nap alatt megteendjük ezen utat, ha semmi baj nem ér. Noha Panamán kiszállunk, meg fog bocsátani anyám, ha onnét nem irok, mert hajórul vasutra, s 6 óra mulva ezen vasutról ismét hajóra költözködvén, lehetetlen hogy csak gondolni is lehessen irásra. Mihelyt San Franciscoba érek, körülményesen fogok irni önöknek.

San Francisco, Kalifornia, Május
1-én reggel 1857.

Kedves anyám!

Sietek önökkel tudatni, hogy tegnap estve (24 napi utazás után) szerencsésen ide megérkeztem, s jó egészségnek örvendek!

A mint Uj-Yorkból apr. 2-án irt levelemben tudattam önökkel, apr. 6-án reggeli 7 $^1/_2$ órakor csakugyan tengerre szállott hajónk, Illinois gőzös, öszvesen 1246 utassal, (ezek közt 342 nő, és 216 gyermek) s 8-án Cap Hatteres, 10-én a Bahama szigetek mellett elhaladva, 12-én azaz husvét vasárnap egész nap Saint Domingo sziget óriási szikla bérczes partjai alatt haladtunk D. N. irányban; 13-án reggel 9 órakor a jamaikai révkalauz mászott hajónkra,s schonerjét oldalunkhoz kötve,12 órakor délben Jamaika szigetéhez kalauzolt, s már 1 $^1/_2$ órakor d.u. Port Royalba, s $^1/_2$ óra mulva Kingston elé (Jamaika fővárosa) érkeztünk, hol gőzösünk

vizet és kőszenet vőn be. Ezen 6 órai időt használva partra szálltunk, s a városba mentünk.

Kingston mintegy 25 ezer lakost számit, számos templom, egyetem, könyvtár s tudományos intézetekkel bir. Ezentúl 109 czukorgyára, s több mint 100 rhum gyára van. — Egy palaczk rhum itten (magyarra fordítva a pénzt) 10 kr; 1 font czukor 2 kr, 1 ananász 1 kr, 12 narancs 3 kr, 12 czitrom 5 kr; egy itsze kávé 2 $^1/_2$ kr, stb.

Szarvasmarha igen kevés van a szigeten, azért a marhahús nagyon drága, de annál több kecske és birka van, melyek a hegyek közt milliónként legelnek. Egy birka ára 30 kr. p. p. egy kecskéé 15 kr. p. p. A lakosság nagyobb része négerek, mulattok, quadronok és sambokból áll, kik fél mezítlen futkosnak idestova, legtöbbnek egyedüli meze egy kötény, s szalmakalap. A fehér lakosság, ugy szólván az angol katonák, tisztek, kereskedők, consulok és kormányhivatalnokokból áll egyedűl.

A város egészen rejtve van hegyek közt, s látni nem lehet, míg csak (a szó teljes értelmében) utczáiban nem vagyunk. Előtte két sziget és egy félsziget nyúlik ki a tengerbe, melyeken mindenütt erősségek épitvék, nehéz álgyukkal, s az egész tengeröböl tömve van angol hadihajókkal.

Ugyan 13-án estve a horgonyt felvontuk, s ismét a sik tengerre szálltunk; de most rövid időre, mert már 15-én reggel a délamerikai partokat pillantottuk meg, s Uj-Granada mellett végig gőzölvén, d. u. 1 $^1/_2$ órakor Chagresbe érkeztünk s kikötöttünk. A kikötő itt igen jó, mert a tenger itt oly mély, hogy a legnehezebb hajók is a parthoz köthetnek. Chagres jelenleg egészen romlásnak indul, s alig lakik benne valaki, de vele átellenben két év óta más virágzó város épült, t. i. Aspinwall, honnét a vasut visz Panamába. Mi is tehát ide mentünk, s mivel csak d. u. 5 órakor volt indulandó a vonat, elég időnk volt a várost szemügyre venni, melynek máris 10 ezer lakója van, noha 2 év előtt még rengeteg erdőség volt helyén, s jóllehet igen egészségtelen berkes helyen épült. A lakosság szine és nemzetisége mindent felülmul egyvelegben, mit valaha életemben láttam.

Gazdag millionairek s kalandorok a világ minden részéből egyesűltek itten egy czélra: pénzt gyűjteni. Alig van nyelv a világon, melyet itt hallani nem lehet, s az éjszaki saroktól egész a déli pólusig minden termény és áru itt öszpontosul; mert indulási pont: keletre Europa felé, éjszakra a szabad státusokba, Mexicóba, Közép-Amerikába, és Nyugot-

Indiába; Délamerikába és Afrikába; nyugotra végre Japán, China, a Sandwich és Tahiti szigetek, Ausztralia és Uj-Zéland és Keletindiába.

E fekvése következtében kétséget sem szenved, hogy Aspinwall nagy jövőnek néz elébe, s nem lehetetlen sokak állitása, hogy $^1/_4$ század mulva egyik legfontosabb városa leend a civilizált világnak, — Aspinwall ezentúl találkozó helye a filibusztereknek, kik itten különbféle társulasokat alakítanak szerencséjük megalapítására.

Annyi desperadó tartózkodik itten, hogy bármely terv, vagy indítvány, legyen az bármily circulus quadratus, viszhangra s pártfogásra talál, s a ki akarja, elég pénzt kap: expeditiókat felszerelni, e vagy ama szigetet kikutatni, aranybányákat felkeresni, vagy országokat foglalni és hódítani stb.

Épen a kikötő előtt jelenleg Aspinwall János (a város alapítója, egy Uj-Yorki bankár) egy áru-raktárt épít, mely egészen faragott gránitból épülvén közel $^3/_4$ mfd. hosszú lesz, 8 emeletes és aránylag mély, midőn ott voltam, 1700 napszámos dolgozott rajta, a kőművesek kivételével. Ha tekintetbe vesszük, hogy minden közönséges napszámos 4 dollárt (9 pfrtot) és kosztot kap naponkint, ellehet képzelni, mennyibe fog kerülni az épület s mily óriási üzlet váratik, hogy a vállalat magát kifizesse.

5 órakor d. u. végre vasutra szállottunk, s begőzöltünk a rengeteg erdőségbe, a tigrisek, párduczok, medvék és boák ős lakásába; a földszoros Aspinwalltól Panamáig csak 41 mfd, de nem lehetvén egyenes vonalban vinni a vasutat, az égbe nyuló Cordillerák miatt, a vasutvonal 68 mfd. hosszu.

Csudálkozás és bámulat ihletje lepi meg önkénytelen is az embert, midőn a század csudája, a civilizatio és vállalkozási szellem ezen óriási diadalán tévelyeg elkábult képzete. Csak kevés évek óta még minden áttörhetlen rengeteg volt, tömve vad és vérengező állatokkal és boákkal, s 10—12 napi rémséges utazásba került a Csendes tengerre való keresztűl vergődés, nem is említve a veszélyeket, s kimondhatatlan szenvedéseket, míknek ily kalandos utasok kitéve voltak; s jelenleg 3 óra alatt a gőzmozdony átrepíti az utast, kényelmes marokkó és bársony keveretekeken, melyekről havanna szivarral szájában bámulhatja a mosolygó groteszk természetet, s a buja növényzetet.

A vasut mindenütt hegyvágányokban halad a hegyek lejtőjén, csak 4 alagut van az egész vonalon, azért ellehet képzelni, hogy igen tekervényes; csaknem mindenütt hirtelen fordulatok s kanyargásokban kigyódzik el.

Sok hegyi patakok és apró, de sebes folyók lévén utközben, számtalan hid épitése volt szükséges a vonalon. Az esős évszakban a vizelem a hegyekről lemosván az utra az anyagokat, mulhatlanul szükséggé vált, hogy folyvást fogadott munkások legyenek jelen a vonalon, kik az utat jó karban tartsák. E czélból minden 10 mértföldre egy depotja van a vasuttársaságnak, hivatalnokok, felügyelők, s állandóan felfogadott kézművesek és napszámosokkal, kik örökösen tatarozzák a vasutat, ugy szólván éjjel nappal.

Ezen depotok azonban a civilizatiot is tetemesen előmozditották, mert mindegyik körűl máris város emelkedett, hova öszpontosul az egész vidék termését eladni, vagy munkájával jóllétre vergődni, s igy kétségkivül, kevés évek mulva az egész vasutvonal hosszán a civilizatio fog meggyökeredzeni a majmok és papagályok helyébe, melyek alkalmasint már gyanitják ezen bekövetkezendő eseményt, mert a mint a mozdony előhalad, jobbról balról oly pokoli zajt ütnek, hogy alig lehet egymás szavát érteni a kocsikban.

Megtörténik néha az is, hogy narancsokkal és czitromokkal becsületesen attakirozzák a mozdonyt, a mint tova halad. Ilyenkor azonban egyik vagy másik utas a revolutionáriusok közé egy pisztolyt szokott eldurrantani s őkemék, igen okosan, hátat forditanak, s futnak a merre futhatnak.

A növényéletet leirni vagy lerajzolni, mely ezen tropicus ég alatt elterűl, emberi hatalom körén túl esik. Mennyit olvastam életemben Dél-Amerikáról, hány mester kéz ecsetét láttam életemben, s most midőn a szerencse különös kedvezménye természetben engedte azokat láthatnom, mosolyogva s szánalommal emlékeztem vissza még Humboldt, és Velasquesre is! — Itt áttörhetlen rengetegek repkényekkel ugy öszve fonvák, hogy nincs kopó a világon, mely csak néhány rőfnyire is bele törhessen. Amott óriási bérczek, melyek 10—12 ezer lábra a legfantasztikusabb alakokban ég felé nyúlnak; ott ismét tavak; robogó patakok, s mély mahagony erdőségek.

Aztán az ezer és ezer fa és repkény, és virág nemek közt egyetlen, de egyetlen egy sincs, mellyel valaha találkoztunk; minden új, szépség- és nagyszerűségben minden álmot felülmul; 150 láb magas sárga, piros, és kék kelyhes oleánderek; aztán a magnóliák roppant fehér virágaikkal; száz és száz féle, égbe nyuló pálmák különféle gyümölcseikkel görbedésig terhelve, mindezek oly gyönyörü szinezetet adnak a vad regényes tájképnek, hogy reá vissza emlékezni tudunk, de leirni, vagy elbeszélni képtelenek vagyunk. Épen ugy, mint képtelenek vagyunk mások-

kal felfogatni szerelmünk első csókját, melyet mi oly élvvel érezünk egész életünkön át.

Több telep s egyes lak mellett is elhaladtunk, s jól láthattuk a benszülötteket. Félre ismerhetetlenül mindenütt észre lehetett venni a megelégedést arczaikon, mint kunyhóik előtt üldögéltek, csaknem egészen meztelen. A nők valamennyien öltönyben voltak, s dicséretükre válik, hogy kivétel nélkül csinosak, s egyátalán tiszták, hosszu öltönyük oly fehér levén mint hó. Fövegül, nem külömbség nélkül, nagy karimáju szalma kalapot viselnek, tetején egy lyukkal, hogy a levegő szabadon keresztül járhasson, mi, ugy hiszem, elmés találmány. Egyébbiránt a szalmakalapok fonásában ők nagy mesterek, s ez el is van ismerve, mert már is a panamai kalapok oly hirben és árban állanak Amerikában, mint a florencziek Europában. Noha egy jó és tartós szalma kalapot itten 1 dolláron venni lehet, mégis a legjobb minőségü 40—60 dollárba kerül. Ily kalapot azonban azután évekig lehet viselni, számtalanszor kimosni, s ha össze gyüri az ember és zsebjébe teszi bár, nem törik.

Körülbelöl 8 órakor estve a Csendes tenger tünt fel előttünk, mintegy óriási tükörlap, s néhány percz mulva partján volt vonatunk a panamai kikötőben. A város igen régi spanyol telep, s egészen fallal kerítve, 4 toronnyal sarkain, melyek fegyverezve vagynak, s granadai katonaságtól védelmeztetnek.

A városnak mintegy 5000 spanyol ajku fehér, 1000 különféle világrészbeli szintén fehér, s körülbelöl 10 ezer szines lakossága van. Egy igen szép ó izlésben épült székes egyháza van, az uj-granadai kath. érsek székhelye levén.

A kikötő igen rosz, mert több mint 2 mértföldre a parttól sikér a viz, s azért nagy hajók kénytelenek 2 mértföldnyi távolságban a parttól horgonyt vetni, s áruikat s utasaikat apró gőzösökön tovább a partra szállitani. Ott létünkkor a város előtt egy angol sorhajó, két franczia gőzfregat, perui, és egy chilii gőzfregat, s két amerikai sloop horgonyzott ott. Azon kivül mintegy 50 külömbféle nagyságu kereskedelmi hajó.

Az egész tengerpart tömve kókusz-pálmákkal, melyek különös tekintetet adnak a vidéknek, melynek hátterében a magas Cordillerák emelkednek, s melyen más növény nincsen.

Megérkeztünk után nemsokára kis gőzösökre pakoltak bennünket s hajónkra vittek, mely két sziget közt mintegy 6 mértföldre horgonyzott, reánk várva. Éjfél rég elmult, midőn az egész úti társaság és podgyász a hajóra szállittatott, mert az illinoisi utasokon kivül még 350 uj csat-

lakozott hozzánk, kik Uj-Orleans-, Havanna-, és Limából előttei nap érkeztek más gőzösökön, s kik szintén Kaliforniába utazandók.

April 16-án reggeli 10 órakor azonban teljes vitorlák és gőztől hajtva megindultunk, most már 1596 utassal összesen; s d. u. eltüntek a partok a keleti láthatáron, s a magas tengeren bukdácsolt gőzösünk, mely 3500 tonna terhü, s két, 500 lóerejü gőzgéppel bir. Neve „Golden gate“ (arany kapu) s kapitánya Lendrum.

Apr. 17-én délben az éjszaki szélesség 7° 35′, s nyug. hosszuság. 82° 52′ alatt voltunk. — 18-án éjsz. sz. 9° 38′, ny. h. 86° 42′, ugyan ez nap számtalan óriási tekenyős békát, czethalat, s czápát láttunk hajónk körül, melyek közül két utóbbi kisérőink egész idáig mindég mellettünk voltak; de tekenyős békát csak ott láttunk.

April. 21-én reggel a Mexikói partok mellé érkeztünk, s egész nap közel hozzájuk mellettük haladtunk, mig esti 5 órakor Acapulcóba érkeztünk, hol gőzösünk szenet, vizet s ökröket volt beveendő.

A város nem nagy, de gyönyörü fekvésü, egészséges levegője s nagyon tiszta; kikötője igen jó tágas, és egy masziv kövekből épült s jól fegyverzett várda által védelmezhető. A kikötőben egy mexikói hadhajón kivül nem volt más emlitésre méltó hajó, noha több mint 100 schooner rakodott ki- és be, ezek azonban valamennyien a part hosszán való üzlethez tartoztak.

A mint megérkeztünk, gőzösünk a szó szoros értelmében körül tömetett ladikok által, melyek teledes tele voltak déli gyümölcscsel, miket mesés olcsó áron ajánlottak. Sokan bementünk a városba, s unalomból vacsoráltunk egy mexikói hotelben, mit azonban megbántunk; mert a sült csirke, saláta, csiga, és gyümölcsökből álló vacsoráért 3 dollárt fizettünk fejenként. Egyébbiránt jól teszik mexicói korcsmáros uraimék, hogy az alkalmat felhasználják, nem mindennap Jakab nap, gondolják magukban.

April 22-én reggeli 3 órakor tovább indultunk, miután ismét 214 utast bevettünk, kik Vera Cruz és Mexico városból jöttek, ugy az ország bensejéből, összes számunk ekkép 1810 személyre emelkedett, kik valamennyien a hajó személyzettel együtt, (mely szinte a 150 meghaladta) szerencsésen rendeltetésünk helyére érkeztünk, egy brémai kereskedő kivételével, ki következő nap, azaz apr. 23-dikán reggel meghalt, s a szokásos szertartással el is temettetett mély sirjába az Oceánba.

A test ily alkalommal ponyvába varratik, s oly forma alakot kap, mint az egyiptomi mumiák, azután lábához egy 12 fontos ágyu golyó köt-

tetik. A második harangszóra összegyül az egész hajó társaság levett föveggel; a kapitány egy kis beszédet tart, azután imakönyvéből az episcopalis temetési szertartást mondja el, s a harmadik harangszóra a kerék födözetről két tengerész a mélységbe lóditja a testet.

Mielőtt Acapulcót elhagytuk, a gőzhajó társaság ottani ügynöke a kapitánnyal tudatta, hogy Manzanillóban egy hamburgi hajó kapitány pénzt akar szállitás végett átadni, s elhatároztatott, az emlitett helyhez menni s a szállitmányt bevenni; 23-án éjjel szerencsésen bevergődtünk Manzanillóba (egy éjszak-mexicói kikötő) de setét lévén, a várost magát nem láthattuk.

Feldman kapitány azonban, ki Teodore nevü hajójára többek közt engem is meghitt, s igazán hamburgi szivélyességgel megvendégelt, arról értesitett, hogy Manzanillo 15,000 lakóval bir, s körülte igen gazdag ezüst bányák léteznek. Ezen felül évente mintegy 4 millió marhabőr szállittatik tova a kikötőből.

Feldman ur hajójával 164 napig volt uton ezen helyig Hamburgból, s lőfegyvereket, selyem és pamut szöveteket, s csecsebecse árukat hozott eladás végett. Az egész szállitmányt pénzzé tevén, 1,200,000 dollárt aranyban átadott kapitányunknak, tovaszállitás végett Hamburgba consigneihez. Ő csak hetek mulva fog utra indulni Ausztrálián át haza. Ausztráliába ezüst rudakat fog innét vinni, haza pedig vadbőröket.

April 24-én reggeli 3 órakor tova indultunk, s épen legjobb álomba merültünk, a mint két álgyu lövés felriasztott; legnagyobb rémülettel üngben a fedezetre rohantunk; itt azonban megnyugodtunk, mert semmi baj sem volt, gőzösünk a társaság egy másik (Kaliforniából Panamába menő) gőzösével találkozott s egymást üdvözölték egyegy álgyulövéssel. A gőzösök megállitották gépeiket, s csak alig 100 lépésnyire lévén egymáshoz, kapitányunk egy ladikon John Stevenst (a gőzös neve) meglátogatta, s számos san-franciscoi ujságokat hozott vissza magával, ugy a hirt, hogy Stevens hajó 874 utasai egészségesek stb.

Ugyanez nap a 21°31 éjsz. sz. fok, és 108° 16′ ny. h. fok alatt a Bibortengerbe érkeztünk, a Kaliforniai tengeröblöt keresztül szelvén, esti 8½ órakor a távolból megpillantottuk St. Lukács fokot, vagyis déli Kalifornia legdélibb csúcsát. Más nap délben a Santa Marguerita szigetek mellett haladtunk el. 26-án pedig a Santa Ambrosia szigeteket láttuk éjszakkeleti irányban. Mind e szigetek magas kopár hegyekből alkotvák, egyikén sem találtatik viz s azért egészen lakatlanok.

Apr. 27-én estve a St. Diegoi magason haladtunk, 28-án a San Pedrói csúcsokat láttuk, s 29-én délben Monterey mellett a partok mel-

lett a partok mellé gőzöltünk, s innét folyvást mintegy 2 mértföldre a parthoz utaztunk. Az egész part alacsony posvány tér, háttérben vulkanikus alkatu czikás hegyekkel, minden növényélet hijával; ezek mögött magasabb és magasabb hegyek emelkednek, melyeken túl messze a Sierra Nevada havasok fehér kúpjai csillognak.

Tegnap, azaz 30-án estve 6 órakor a San Franciscoi révkalauz mászta meg hajónkat, s már 7 órakor Point Lobos előtt voltunk, mely a San Franciscoi öböl torkolata. A mint felgőzöltünk az öbölbe, valóban szép és nagyszerű látvány tárult fel előttünk.

Az egész tágas víztükör tömve mindenféle hajókkal és apró úszó művekkel, melyeken festői egyvelegben a világ csaknem minden nemzeti lobogója képviselve van. Az öböl 3 erősség által védelmeztetik, a torkolat bőségesen el van látva világitó tornyokkal.

Épen elnyugovóban volt a nap, a mint a város kellő közepén hajónk kikötött, s partra szállottunk. Sokkal rövidebb ideje, hogy itt vagyok, mintsem jelenleg a várost leirhatnám; azért ezt jövő levelemben teendem, most csak azt jegyzem meg, hogy a távolság Uj-yorktól Jamaika szigetig 1485 mértföld, Aspinwallig 2019 mértföld, Panamától Acapulcóig 1416 m. f., Manzanillóig 1790 m. f., San Franciscóig 3340 m. f.

Az összes távolság tehát Uj-Yorktól San Franciscóig, a vonalon, melyen utaztam, 5427 angol mértföld.

Tekintetbe véve, hogy ezen utazás két gőzösön és egy vasuton történt, azután 5-ször megállapodtunk, s még is 24 nap alatt megtettük az utat; kétségkül a civilisatió nagy diadalmának tekinthető.

Mi a szállitást illeti, ez tökéletesen arányban áll a vállalat nagyszerűségével. Ujyorktól San Franciscóig az utazási bér 300 dollár, vagy is 700 pft; s e mellett legalább 25 dollárt mellékes költségekre lehet számitani.

Ha tehát bár ki kalkulust csinál, sokszorozván utasaink számát 300 dollárral, s hozzá adva 10 ezer dollárt, mit minden egyes hajó, minden egyes utjáért, a szabad státusok postaviteléért kap, aztán mintegy 40 ezer dollárt még, mit az áruk és kötegek viteléért számitani lehet (minden font 4 pengő garas), akkor egy kis fogalma leend, mennyi nyeresége lehet ily gőzhajó társaságnak, még akkor is, ha az egész öszveg felét a „kiadás“ rovatába tesszük is.

San Francisco. Kalifornia. Május 5-én 1 57.

Kedves anyám!

Folyó hó 1-én irtam ismét levelet, melyben utazásom részletes leirása mellett, tudattam önökkel, hogy apr. 30-án estve ide szerencsésen megérkeztem. Noha jelenleg nem sok ujat irhatok, mégsem mulaszthatom el önökhöz nehány sort irni, annál is inkább, mert a posta ma estve indul vissza Golden Gate hajón a státusokba s Europába.

San Francisco mind fekvésére, mind kikötőjére nézve igen jól van helyezve, s egész vidéke valóban festői a tengerről tekintve. De mihelyt belé jut a vidéki, s szanaszét futkossa vidékét s utczáit, legott tapasztalja, hogy csalatkozott. A város csaknem oly formán fekszik mint Pozsony, csak hogy a hegyek egészen közel a parton vannak; s ezen körülmény a szikla oldalaiba való épitést felette nehezitvén, a város $1/3$ része a tengerre van épitve; azaz oszlopokon állanak a házak, s mintegy 140 utcza alatt valóságos tenger van. Dagálykor a viz csaknem a padozatig emelkedik, apálykor pedig, ha egy gerendát, vagy deszkát felemelünk, s a mélységbe tekintünk, sarat látunk, telve patkányokkal és békákkal, szobánk alatt, az utczák alatt s mindenütt.

Ily körülmény mellett mindenki azt gondolná, hogy a város felette egészségtelen, de ez nem áll; mert köz tudomás szerint, San Francisco a világ egyik legegészségesebb városa, mi valószinüleg onnan van, hogy a dagály idején rendes s naponta d. u. 1 órától 7-ig hives éjszaknyugoti szél fú, mely a levegőt tisztitja és átjárja.

A város $1/3$ része az imént leirt módon, azaz vizen van épitve, $1/3$ része a szikla oldalába rakva, mint a Gellért hegy gunyhói, vagy a Zuckermandl Posonyban, a maradék a város keleti része mögött elterülő homok buczkákra, s futó homok zátonyokon van épitve.

A város kiterjedése óriási, de legnagyobb része még nincs beépülve noha magasabb pontokról az egyenes szögletbe futó utczákat pontosan látni lehet. Nehány utcza mind a mellett oly nagyszerü, mind kő és téglából készült épületeit, mind raktárait tekintve, hogy akármely europai várossal versenyezhet; de a város nagy része csak deszka viskókból áll, minek igen természetes következménye azt, hogy naponta rendesen 2—3 helyen üt ki tüz, mely esemény azonban mint valami napi renden álló

dolog figyelembe sem vétetik más által, mint épen a szomszédoktól, kiknek bőre forog kérdésben.

A város 84 ezernyi lakossága, a világ minden népe keverékéből áll, de mégis négy nagy osztályba sorozható, melyekben a többiek mint jelentéktelenek felolvadnak. $^1/_4$ része (kerék számmal) angol ajku, $^1/_4$ része franczia és spanyol, $^1/_4$ része német, $^1/_4$ része sinai.

Ezen utóbbiak különös állásban vagynak. A mint 1848-ban az arany felfedeztetett Kaliforniában, San Franciscónak csak 1200 s egész Kaliforniának mintegy 12,000 lakója volt; a bányászoknak munkás kezekről kellett gondoskodni, mert a fehér kéz drága volt, s a rabszolgaság megtiltatott. Azért a tőkepénzesek figyelme Sina nagy proletáriatussága felé fordult, számos hajókat küldtek oda, s pár év alatt mintegy 40,000 sinait importáltak, kik eleinte olcsón dolgoztak ugyan, de utóbb megismerkedvén az itteni viszonyokkal magasb s magasb bért követeltek, s nem sokára épen oly drágán fizettették magukat, mint a fehérek.

Igy a mennyei birodalom fiai nem sokára jólletre emelkedtek, s független állásra vergődtek. Jelenleg egyedül San Franciscóban mintegy 22,000 lakik, a város egy külön negyedében, hol minden néven nevezendő üzletben láthatni őket. Három sinai nyelven szerkesztett ujságlapjuk, egy opera- és tánczházuk van. Legnevezetesb az, hogy eredeti öltözetüket megtartották máig is, és semmi dispositiót sem mutatnak, hogy ezt az itteni civilizatióhoz alkalmazni akarnák.

Ha negyedökben megyen az ember, önkénytelen is elhiteti magával, hogy Sinában van; minden bolt előtt, házakon stb. sinai hieroghlyphek a legrikitóbb szinekben, uton utfélen sinai nyelv, zene stb., s a mennyei birodalom fiai és leányai nem külömbség nélkül apró csúcsos sapkákban, bő zubbonyban, s bő nadrágban mászkálnak fel s alá, rövid vastagtalpu sarúk és fehér harisnyákkal, s hosszú csaknem földig érő czopfokkal hátul.

Hogy ezen Sinai negyed teledes tele ivó házakkal és bordélyokkal, és a prostitutio minden képzelhető intézvényeivel, az nem igen jó világot vet a mennyei birodalom erkölcsi állapotjaira.

Muzeum, Academia, Könyvtár, vagy akármely más intézvény, mely a tudomány rovatába soroztathatnék, még San Franciscóba nem létezik. Erre még az idő nem látszott elérkezettnek, mert senkisem ér itt reá tanulni könyvből; mindenki kincsszerzés és vagyongyüjtés után rohan. Igazán, azt hiszi a figyelmes szemlélő, hogy itt mindenki csak ma akar élni, azon hiszemben, hogy az utolsóitélet holnap reggel köszöntend be. Az utczán mindenki fut, a kocsik és szekerek vágtatva vágtatnak az ut-

czákon, s mindenki tömi az ételt szájába, s még az utolsó falatokat meg se rágta már fut dolga után, minduntalan órájára tekintve. Uton utfélen egész éjjel táncz, zene és bordélyozás, úgy koczka- és kártyajáték; s reggel nap költekor már ismét az egész communitás talpon van.

Ily élethelyzet mellett ellehet képzelni, hogy a társasági miveltség minden kritikán alóli. De hogy is lehetne várni, hogy másként legyen! A közönséges napszámos, ki hetek előtt katlant fűtött vagy követ tört, az arany bányákban meggazdagodott, s ma már hintóban jár, házi személyzetet tart, s mint gavallér ünnepeltetik.

A szolgáló, vagy szakácsné, ki hetek előtt főzött, surolt és mosott, ma — mert csinos arcza van — bankárné, vagy gazdag kereskedőné stb. Az éppen tegnap megérkezett borbély legény itt nevezetes orvos; s a közönséges kovácsinas baromorvos vagy gépgyáros, s igy megy mindennel.

S ily viszonyok közt azt is el lehet gondolni, hogy a személyes bátorság sem áll igen solid alapon. Csaknem büntetlenül követtetnek el itt naponta öldöklések és rablások mindenütt, mint valami rendes dolgok és műtétek, s még csak álmodni sem lehet, mikor jövend normalis helyzetbe a társaság.

A sajtót a három említett sinai lapon túl, 3 német, 2 spanyol, 3 franczia és 17 angol napi lap foglalkodtatja. Ezentúl számos félheti és heti lapok jelennek meg, s egypár havi folyóirat.

Nagyon csalatkoznék azonban, ki ezen nagy hirlapszámból azt következtetné, hogy a nép bennök szellemi tápot pártfogol. Mindezen lapok tartalma - kivétel nélkül — az „olvasmányt“ kizárja. Fele hirdetésekből áll, $1/4$ része a napi vásár, pénzkelet stb. árjegyzékeiből, s a maradék a bányákból hireket közöl; rendesen holmi gyilkosságok és öldöklések leirásával. Europáról vagy általános világpolitikáról nagy ritkán közlenek valamit, s ekkor is csak pár sorban, röviden.

San Francisco kereskedését virágzónak, s még folyvást emeikedőnek lehet tekinteni, s kikötőjéből nemcsak Amerika bármely pontjára, de az egész világ bármely részébe rendesen ellehet utazni. Ausztraliába, Sinába, Marseillebe és Liverpoolba hetenkint mennek hajók, Dél-Amerikába és Oregonba pedig gőzösök. Magával Kaliforniával a város szoros közlekedési összeköttetésben áll.

A San Fransiscoi öblöt tulajdonkép csak a Sacramento folyó torkolata képezi; e folyó közel 300 mfld távolságra felfelé hajózható gőzösökkel. A folyó partján létezik Benicia, Sacramento City, Marysville, Nevada és Stockton, mind nevezetes és óriási arányban növekedő váro-

rok ezek és San Francisko közt élénk gőzhajózás létezik, annál is inkább, mert az emlitett városokból vezetnek a gyorskocsik a különféle aranybányákba.

Minderről azonban bővebben irok, ha egyszer meglátogattam a bányákat és aranymosó telepeket.

A part hosszán éjszak felé hetenként járnak gőzösök egész a Columbia folyó torkolatáig; s délfelé szinte hetenkint egész San Diegoig. Ugyanezen vonallal szándokom nekem is leutazni egész San Pedroig, honnét azután öszvéreken fog egész társaságunk Los Angelesen át Tejonba, a Sierra Nevada hegyekbe utazni. Előbb azonban, ha csak lehet, az aranybányákat akarom meglátogatni.

Sok pénz lévén az országban, s a kereset könnyű, igen természetesen a pénznek itt kevés becse van. Legkisebb forgásban levő pénz itt $12\frac{1}{2}$-cent, vagyis 15 garas. Egy varró tű 15 garas, egy szivar 15 garas, egy pohár sör 15 garas, stb. igy tovább.

Öltözetek s lábbelik nem igen drágák aránylag, de az élelem drágább mint bárhol a világon; p. o. egy csirke $2\frac{1}{2}$ pengő forint, egy tuczat tojás 1 pft, egy font marhahus 1 ft 20 kr pengő, egy font kolompér 30 kr. pengő, egy font káposzta 40 kr. pengő, egy font kárfiol 1 pft. s igy tovább. Egy tuczat fehérnemű mosása (harisnya, ümög vagy zsebbevaló) 5 dollár, vagyis 11 pft. Vendéglőkben a koszt és szállás naponkint 3 dollár, hetenkint 16 dollár, s holnaponkint 50 dollár.

Örömmel jegyzem fel, levelemet bevégzendő: hogy valamennyi itt tartózkodott, vagy még itt tartózkodó hazánkfia meggazdagodott. Molitorisz barátom, ki még 1851-ik évben ide vándorolt Londonból, egy év előtt ismét visszaköltözködött arany zsákjain; ő itten pénzváltó volt, pénzt szerzett s Europába ment, hogy azt élvezze mig élvezheti. Igen okosan.

Jelenleg még négy hazánkfia van itten; Szabó János, ki az egyesült státusok itteni pénzverő házában titoknok, igen magas fizetése van, s tetemes kapitálist forgat különféle vállalatokban.

Hirneves kalandor hazánkfia, Haraszti Ágoston Gf. Vassal és Urnay-, néhai honvéd kapitánnyal társaságban van; egy bankjok, és pénzváltó hivataluk van; ezen kivül egy gőz erőre alkalmazott aranyolvasztó és tisztitó gyáruk van, s már is millionairek; pedig üzletük csak most indul igazán virágzásnak.

Haraszty öccse (Árpád) velem jött Uj-yorkból egy gőzösön, még ugy szólván gyermek; egyenesen a Bácskából jött bátyjához, szerencséjét ő is megkisértendő. Urnayt még nem láttam, de tegnap nejével (ujvidéki magyar nő) a bankban találkoztam, s szivesen meghitt mára ebédre,

mit természetesen örömmel fogadtam el, annál is inkább, mert többi hazámfiai is ott lesznek az én kedvemért.

Urnay a városon kivül lakik, az ugynevezett Santos Dolores missión, hol, mint hallom, kastély forma nagy háza van, s igen szép angol izlésü parkja; de csak estve kocsiz haza, mert egész nap itt van a városban.

Egy igen kellemes találkozásom is volt itten, mit még meg akarok emliteni. Madame Huebuerrel találkoztam ugyanis, ki Hamburgban oly testvéri szeretettel fogadott engem. Mint Hanriette beszéli, férje 1852-ban ide kivándorolt, s kereskedését egészen ide tette át; mult évben azomban meghalt. Henriette jelenleg özvegy, s mert gazdag és fiatal és szép, természetesen udvarlói sem hijányzanak. Ő azonban müvelt szellemdus nő lévén nem akarja magát itt eltemetni, de még e nyáron visszautazandik Hamburgba. Tegnap estve nála voltam, s az egész civilizált itteni németséggel megismerkedtem; s miután a német dandykkal megismerkedtem, legkevésbbé sem csudálkozom, hogy Henriette futni kiván tőlük egész Hamburgig.

Los Angeles, déli Kalifornia
Julius 1-én 1857.

Kedves anyám!

Május 1-jén, azaz épen ma két hónapja St. Franciscóból irt utósó levelemet, reménylem, eddig már vették, s belőle megértették hogy szerencsésen Kaliforniába érkeztem. Szerettem volna azóta is többször irni de bizony Isten lehetetlen volt. Május 5-én a departementtől 6 héti szabadságot kapván utazásra, rögtön elindultam és Oregonba utaztam, hol egészen a zuhatagokig felhajózva, a bámulatos szép és vad, de óriásilag méltóságos Columbia folyón egy hód vadász társasággal a Hood hegyeken át Humboldt öbölbe utaztam öszvéren. Itten egy más vadász expeditióhoz csatlakoztam, mellyel torony iránt a Sakramento folyóig lovagoltom, innét ők a Rocky hegyekbe vonultak, s nekem utam nem arra lévén kiszabva, elkelle tőlük válnom, s még az nap Marysville városkába érkeztem, mely a legéjszakkeletibb bányaváros Kaliforniában.

Innét Sacramento Citybe a Státus fővárosába utaztam, azután Stocktonba, s végre a keleti aranybányákba, hol az egész manipulatiot

megnézvén, s a mosást is szigoruan megvizsgálván, miután számos rajzokat és térképeket skizziroztam, s jegyzőkönyvemet teledes tele firkáltam, Stockktonból Redbluff felé vissza utaztam San Franciscoba, hová mult hó 21-én éjjel megérkeztem.

Nem képzelheti el anyám, mily fáradt voltam, ezen kirándulás után, mondhatom két egész napig egyebet nem tettem, mint hotelem erkélyén egy pamlagon szivaroztam és fagylaltoztam, (mert ugyancsak meleg van ám itt), többször papirost és tollat fogtam, hogy irni kezdjek önöknek, de teljes lehetetlenség volt. Térdeim remegtek, kezem elfásult s fülemben folyvást medvebőgés, párducz nyerités és puska durrogás zúgott

No de a két napi „dolce farniente“ ismét tökéletesen restaurált, s jelenleg épen oly jól érzem magamat, mintha csak Győrből Szabadhegyig sétáltam volna.

M. h. 24-én departementem rendelete következtében ismét gőzösre pakoltam magamat, s lefelé usztam a Csendes tenger partjain. Még az nap San Louis Opisbo előtt horgonyt vetettünk, s ki- és be pakoltunk.

25-én Santa Barbaránál fordultunk meg,

26-án pedig Montereybe Kalifornia egykori fővárosába érkeztünk hol egész nap időztünk.

27-én San Pedroba érkeztünk, itten én partra szálltam (a gőzös San Diego felé utjában tovább repülvén) sok baj és vesződség után, mert a kikötő rosz, és hozzá még ellenkező szél fúván, nem mehetett a gőzös közel a parthoz; egy kis vitorlás halászbárka jött hozzánk a partról, s azon indultam kifelé, de fele utjában zátonyra kerűlt, s nem lévén más lehetőség, valamennyien a vizbe ugráltunk, s övig érő vizben és bokáig érő homokban huztuk $^1/_2$ mértföldet a bárkát,mig végre mély vizet nyerve partra jutottunk; s már ekkor késő éjjel volt; s a fürdés után mulhatlan lévén egy kis toilette, San Pedróban kellett maradnom, mely olyan forma város, mint azon csárda, melyben egykor Tolna feléi utunkban az árviztől szoritva meghéltunk. Emlékezik-e reá anyám? csak hogy itten récze pecsenye helyett sült patkányokat vacsoráltam,tollas dunyhák helyett pedig egy piszkos gyékényt kaptam, hogy benne (vagyis jobban mondva rajta) háljak; s e kényelmekért reggel 3 dollárt (7 pft) fizettem.

28-án reggel 3 öszvért bérelve, délután megindultam kelet felé, s még az éjjel Los Anglesbe érkeztem, mely egész csapatunk találkozó helyéül tüzetett ki.

Azonban, midőn jul. elsején oda érkeztem, az egész társaság szanaszét volt a vidéken vadászni, s hosszas fáradozás után sem voltam képes őket megtalálni.

Végre tegnap délben San Gabriel Missióra lovagolván expeditiónk nagy részét ott találtam, midőn a jámbor páterekkel boroztak, és montit játszottak a kolostor refektoriumában. Kölcsönös kézszoritások után én egy fiatal barát társaságában megnéztem a kolostort, a kerteket s a missio épületeit, magokra hagyva társaimat, mert én sem nem ittam, sem nem kártyáztam. A kolostor és egyház nehéz faragott kövekből épült s igen csinos.

A melléképületekben mintegy 140 indián család lakik, kik valamennyien spanyolul beszélnek, irnak és olvasnak. E mellett kovács, asztalos, szabó, szijgyártó, faragó, csizmadia, stb. mesterségeket űznek a csinosan felszerelt műhelyekben, saját magok és a missio számára.

A házasfeleknek külön házacskájuk van, mely egy nappali szoba, egy háló kamara, s konyhából áll, s száritott vályogból van épitve cserép zsindellyel.

A nőtlenek külön nagy házban élnek, kettejöknek egy alvó szobájok s közös ebédlőjök van.

A leányok fonás, varrás és mosással foglalkoznak, és egészen elkülönözött házban laknak, 4 apácza felügyelete alatt, (kik, köztünk legyen mondva, csinos menyecskék, igen szivesek, s nem futnak ugy mint a Varasdiak, de a vendéget mindenüve karonfogva vezetik).

A kert, mely körülbelől 500 holdnyi, egészen 10′ magas és 6′ vastag vályogfallal van keritve, melyet kivül köröskörül egy 6′ mély, és 6′ széles árok s ezenkivül egy oly rémséges kaktusz kerités fut körül, mely között a tüskés borz is megszurná magát, ha megkisértené rajta áttörni.

A kert maga mindenkit bámulatra ragad, kit a hasznos, a szép- és kényelmessel egybekötve érdekel. Egy négyszög ez, melyet két fő ut szeg keresztül. A kert közepén egy óriási (200 láb átmérőjü) viz medencze van, faragott kőből épitve, hova a közeli folyóból be- és kieresztbetni a vizet, kővel kirakott és jó karban tartott árkokon, melyek a kertet minden irányban keresztül kasul futják. Ezen medencze a mellett hogy sok ezer nemes halat táplál és nevel, a kert öntözésére is szolgál.

Az utak óriási narancsfákkal ültetvék be, melyek a mellett hogy görbedésig tömvék egész éven át e nemes gyümölcscsel, oly gyönyörü fasort képeznek, hogy az utra alig süthet rajtok keresztül a napsugár.

Az egyik negyed kizárólag szőllővel van beültetve, mely oly bő termést ád, hogy évente a missio 500 hordó bort ád el, oda nem számitva a saját fogyasztást.

A másik negyed zöldség-, tengeri-, árpa-, és burgonyával van beültetve. A 3-dik czukornáddal, s a 4-dik banánfa, mandula, gránátalma, és fügével. Az egész belső kerités pedig czitrom fákból áll, melyek a vályog keritéssel egykora magasságra megnyirvék.

A kert külön osztály felügyelete alatt áll, s az emberek felváltva dolgoznak benne, de csak reggeli 4-től 8-ig, és délutáni 4-től 8-ig.

A missio ezenkivül 2000 lovat és öszvért és 5000 szarvas marhát bir, melyek külön lovas pásztorok és csikósok felügyelete alatt állanak, s a missió 10 □ mfldnyi birtokán legelésznek. Télen, nyáron egyformán jó lévén a legelő, a nyáj örökösen a hegyek közt van, kivéve a szolgálatban levő barmokat.

Mindezen nagy kincs a missióé, minden indián (vagyis, mint a szent atyák hivják őket, megtéritett juh) a közös dolog és közös szorgalom gyümölcsét élvezi, s az évente eladott fölösleg egy része javitásokra forditatik, más része ruházat és gyarmati áruk stb. beszerzésére. A fenmaradt pedig a missionalis fundusba adatik, mely a Montereyi érsek kezelése alatt áll.

Visszatérve padre Bernárdó vezetőmmel a refektoriumba, barátinkat egy szögletbe szoritva találtuk, (mert az asztal már teritve volt), de még mindég kártyázva. Nem sokára a harang megkondult, asztalhoz ültünk s vendégszerető gazdáinknak ugy köszöntük meg szivességüket, hogy fejedelmi ebédjükhöz derekasan hozzá láttunk. A missio bora igen jó, de erős, oly erős, hogy barátim közül nehányan totáliter leüttetvén lábukról, kénytelenek valánk a missioban hálni, s csak ma reggel érkeztünk be a Puebla városkába.

Los Angeles mintegy 500 lakost számit, s a hasonnevü folyó két partján egy gyönyörü rónán feküvén, felette kedves látványt nyujt. Kivéve a nyugoti oldalt, (mely egész a Csendes tengerig puszta rónaság, tele sós lagunákkal) köröskörül magas hegyekkel van keritve, melyek hátterében Sierra Nevada havasok kupjai fénylenek.

A városka szintén sok szőlőt és déli gyümölcsöket termeszt, e mellett kiterjedt bőr kereskedést üz kifelé s áruüzletet befelé. Széke a déli Kaliforniai biróságnak.

Egész testületünk itt lévén (185 személy), ez 4 részre osztatott fel: 50-en holnap indulnak a Mesilla völgyet, és Gadsden területet rekognoscirozni, (ez azon terület, melyet 2 év előtt a szabadstátusok 20 millió dolláron megvették a mexicói köztársaságtól), 50-en szintén holnap indulnak San Diegoba, s onnét a határvonalt felmérik déli és alsó Kalifornia közt. A 3-ik, 71 személyből álló csapat pedig itt marad, s apró

felekezetekre oszolva a tengerparttól kezdve befelé rendesen felmérni kezdik a területet, townshipek és sectiókra, az amerikai modor szerint. 14-én pedig jövő héten indulunk Fort Tejonba, a kar főszállására, hol a rajzoló, és térkép készitö bureau fog felállittatni, mely ismét 3 szakaszra oszlik, az egyiknek (croquis departement) én vagyok főnöke, s 5 rajzoló van rendelkezésem alatt.

Fort Tejon ide 165 m. f. s az ut igen vesződséges, mert a havasokon kell keresztül törni, szó sem lehetvén a szekérrel való utazásról; podgyászunkat és szereinket apró málhákba kell pakolnunk, hogy öszvéreken és szamarakon tova szállithassuk. A kormány intézkedett, hogy 15 naponként a posta hozzánk szállitassék rendesen, s igy tehát a levelezés nem fog fenakadni. Épen imént mondta az itteni postamester, hogy mult héten több mint 50 levelet küldött számomra Tejonba, s köztük számos európait is. Igy tehát reménylem, édes anyám utóbbi leveleit már ott fogom lelni, mely pillanatra (szükségtelen mondanom is) hogy égve vágyok.

Nem tudom, lesz-e időm leirni a San Franciscóból tett kirándulásomat, mely kalandokban valóban oly gazdag volt. Szerettem volna körülményesebben emliteni már most is, de igazán nem tudom, hol kezdjem, oly tele a fejem a legutóbbi idők eseményeivel; igazán megvallva, ha egyszer elkezdeném, nem tudnék belőle kibontakozni, s számos iveket kellene irnom, mire valóban még jelenleg nem érek reá. No de hiszem, több időm leend nem sokára, aztán majd közlöm önökkel kalandjaim s tapasztalataimat.

Los Angeles, déli Kalifornia.
Julius 5-én 1857.

Kedves anyám!

Mivel még csak holnap estve felé indulunk el innét, használom az alkalmat, hogy még egyszer irjak, mielőtt rendeltetésem helyére érkezném. Sok bajunk volt, mig az öszvérek- és szamarakra a szerszámokat, táskákat stb. elkészitettük; s azért időztünk itten oly sokáig.

Az itteni növényélet valóban pompás; oly meglepő szinvegyület terül el az itteni mezőkön és völgyeken, hogy nálánál szebbet képzelni sem lehet.

San Gabrielben egy pamat mezei virágot téptem le, s könyvbe szoritottam, hogy önöknek egyenként következő leveleimben megküldve, némi szegény fogalmat adhassak az itteni növényélet valóban szép és változatos voltáról.

Leirván körülményesen, mint mondám, utolsó levelemben az itteni vidéket, most ennek békét hagyok, de át viszem anyámat a gondolatok szárnyain még egyszer San Franciscóba (hova ugy is nehezen leend időm többé levelemben vissza térni, pedig oly sokat láttam és tapasztaltam ott, hogy köteteket irhatnék róla), és megismertetem hazámfiai egy vállalatával, melyre minden Magyar méltán büszke lehet.

Gróf Vas, Urnay és Haraszthy arany-olvasztó gyára ez. Vas barátom kivezetett a gyárba, s szives volt minden zeget zugot megmutatni és megmagyarázni; s mondhatom, nagyon meg voltam lepetve oly compakt szerkezet mellett, oly kiterjedt, gazdaságos és hasznos működést együtt láthatni.

A gyár-épületek a házához, azaz főtérhez mintegy 2 mfld távolságra vannak a Harris és Brannan utczák szegletén s mintegy 8 hold területet foglalnak el; két fő osztályra szakadnak: azaz aranytísztitó- és metallurgikaira. Az első egy tömör kőépületben van, mely mind a mellett a szó szoros értelmében oly elegans, hogy bármely magyar mágnás lakó kastélyául használhatná. Hossza 400 láb, 152 láb széles és 62 láb magas, s egy dombra lévén épitve, az egész tér a fal és utcza közt emelvényes virág- terűkre van osztva és berendezve, mi az egész épületnek különösen kedves tekintetet ád.

Az épület ismét több szakaszra oszlik, ezek közt a fők: a tisztitó, olvasztó és szemező (granuláló) termek; aztán az osztályozó, próbáló csarnok, és a különféle hivatalok szobái és pinczék a kincs örzésére.

Az ember, a mint az épületbe jut a fő kapun, azon terembe lép először, hol az aranypor és szem vétetik át, s egyáltalán mindennemű arany megméretik.

Ezen terem keleti és n ugoti oldala üvegből van, melyen át a főfelügyelő az épület minden szakában dolgozókat figyelmes szemmel kisérheti. Itten mindent négy nagy bank mérleggel mérnek, s a hosszu asztalok rakvák apró vasládákkal, hova a különféle minőségű arany ideiglenesen helyezhetik, a mint vagy itt, vagy a városban levő hivatalban átvétetik.

Ugyan ezen teremből hagyják el a gyárt a már tisztitott arany rudak, az illető bélyeggel ellátva, hogy mint forgalmi közeg, vagy csecsebecse a nagy világot bekalandozzák.

Ezen teremmel egybe van kötve a főpincze is, mely minden betörés, vagy tűzvész ellen tökéletesen ment, s melyben óriási elronthatatlan vasláda létezik.

A terem mögött Vas hivatalszobája van, egy kicsi, de igen igen izletes szentély. Szentély, mondom, mert a fal tömve aranyos rámába foglalt magyar irók és publicisták arczképeivel, kik, hihető, valamenynyien együtt véve sem láttak otthon soha annyi kincset, mint mióta Vas barátunk szoba társai lőnek.

Mielőtt az intézet müködéséről szólnék, megemlitem, minő eredménnyel működött eddig. 122 munkás és egy 60 lóerejű gőzgép, éjjel nappal szünet nélkül mozgásban van itten, s oly eredménnyel, hogy egyetlen egy nap alatt 27 ezer lat arany tisztittathatik meg. A valóban naponkint megtisztitott arany egyremásra 18 ezer lat. Azon héten, hogy meglátogattam, 94 ezer latot tisztitottak meg. Az igy rafinirozott arany részint rezes rudakba öntetik, a pénzverő hivatal számára, részint tiszta apró (halcsonthoz hasonló) pálczikákba, a kereskedés és Europába szállitás végett.

A rafinirozó terem az épület nyugoti oldalát foglalja el, 82' hosszu, 52' széles, s magassága hasonló az épületéhez. Ezen osztályban van a gőzgép, a számtalan katlanok és kemenczék, üstök stb. Noha az ember azt gondolná, hogy ily szörnyü tüz, s oly nagy és sokféle vegyészi ágentiák rettentő melegséget okoznak, épen az ellenkezőt tapasztalja a bámuló látogató; mert az egész terem 12—25 láb magas ablakok által ventilláltatik, melyeken át a városban uralgó nyugoti szél keresztül kasul jár. A nyugoti oldalon 7 óriási granuláló cauldron van felállitva, melyek egyszerre 250 font érczet vesznek be, mely aztán 6 óráig szünet nélkül kénsavban főzetik, a rafinirozást megelőzőleg. Ebből az ezüst osztvány nagy vályúkba vezettetik, hol gőz által egy bizonyos ideig melegittetik, mikor azután felolvasztva csővek által nagy kádakba vonatik, melyek tetézvék rézlemezekkel boritott lappal, mely lemezek egyik vége a kád tartalmába lóg. Ezen eljárás az ezüstöt ismét érczi minőségbe erölteti, mely ezen állapotában nagyon hasonlit a kénes ónnal kevert agyaghoz. Ezen keverék ércz azután hydraulicus présbe tétetik, sajt forma czipókban; (a présnek ereje 19 ezer font egyegy □ hüvelykre). Mikor a prés öszveszoritotta csaknem papiros formára a czipót, ez 4 felé töretik s kemenczébe tétetik, hol tökéletesen megszárittatik.

Az ezüst ily operátio mellett tökéletesen megfordéltatik, s ez igen fontos nyereség, mert az ezüst mellőzhetlen ágens az aranyrafinirozásnál. Ez azonban még nem az egyetlen nyereség, mert a réz osztvány a kádból egy másik kádba szivattyuztatik, hol össze kevertetvén egy más vas osztvánnyal tiszta apró réz lemezekké praecipitáltatik.

Ezen műtétel alatt az arany rész egy csőbe vonatik, honnét a savany füstje egészen kizárva. Ezen terem földi gyantával van kirakva. A réz, mely használtatik, régi hajók fenekéről kerül s a fentebb leírt műtét mellett sokkal tisztább és hasznosabb minőségben vitetik a vásárra, mint vétetett.

A hivatal keleti oldalán át az olvasztó és granuláló terembe lépünk, mely márvány lapokkal van padlózva, s hol 8 nagy kemencze van. Itt ezüsttel granuláltatik az arany, mielőtt a föntebb leírt műtétel alá jut. Az ércz ezen teremet apró (pattogatott kukoriczához hasonló) gömbökben hagyja el, ez alakját az által nyeri, hogy hideg vizben praecipitáltatott.

Ezen teremtől délre az osztályozó szoba van, melyben ismét 3 kemencze van, egy savany fürdővel, és egy egészen új találmányu géppel, mely szeszt idéz elő az osztályozás alá veendő ércz melegitésére.

Ezen szoba nyugoti oldalán ismét egy másik van, egy igen kicsi (12 □ láb) az osztályozó mérő szobája, mely 3 mérleggel van ellátva, mik az emberi találékonyság csudálatra méltó remekei. Oly érzékenyek, s mégis oly csalhatatlanok s oly pontosak. Jelenlétemben Vas egy bankjegyből ollóval oly kis szeletet metszett le, mínél kisebbet mikroskoppal sem lehetne kiszemelni, s a mérleg egyik oldalára tévén, az rögtön leszállott a parányi teher alatt. Aztán a mérleg másik tányérjára arany port rakott, mig mindkét tányér vizirányba jött. Az igy megmért arany por egy grán $^{1}/_{4586}$-ad része volt.

Ezen szoba teledestele különféle formákra öszve nyirbált aranyszeletekkel, s valamennyi kivétel nélkül, 1000 próbás, azaz minden tisztátalanságtól ment, mert az osztályozás igazolásaul használtatik.

Az épület tetején különféle kádak végnélküli sokasága van, melyek az udvaron levő artéziai kutból láttatnak el vizzel, a gyár használatára.

A terület éjszaki oldalán a metallurgikai épületek helyezvék, számtalan olvasztó kemenczékkel, égbe nyuló kéményekkel, s kovarcz törő malmokkal. Az ide érkező kovarcz itten porrá őröltetik a malomban, azután a kemenczében négyszer 24 órai pokoli tüzelés mellett kiolvasztatik belőle

az ércz és aztán ismét más kemenczékben elválasztatik. Csak aztán kerül a másik, imint leírt osztályba.

Éppen hogy ott voltam, kezdett Vas barátom egy 6-ik nagyszerű épület felállitásához, melyben egyedül réz fog olvasztatni s rafiniroztatni. Egy ily intézet nemcsak kiáltó szükség Kaliforniában (mert a rezet innét Europába viszik jelenleg rafinirozni), de kétségkívül hasznot hajtó vállalat is leend, mit szivemből kivánok.

Iparkodtam, hogy habár kevés szavakban, lehetőleg érthetően irjam le önöknek ezen óriási vállalkozását hazánkfiainak; de mindamellett félek, hogy leirásom nem oly hű, mint szeretném, hogy legyen; mert a számokat kivéve) emlékezetből írom e sorokat. Szükségesnek tartom még megemlíteni, hogy a gyár csak mult február 13-án kezdte meg működését; s ezen idő óta négy és fél millió dollár értékü aranyat rafinirozott, és két millió öt száz ezer dollár érőt osztályozott.

Mikor ott voltam, a dolog épen sürgető volt, mert az uj praesidens választás következtében, a kormány pénzverő háza nem olvasztott, s Vas barátom arról biztosított, hogy 9 nap óta nem fekhetett ágyba, annyira igénybe vette személyes jelenlétét éjjel s nappal a gyár.

A gyár működési minősége nem uj találmány, noha jelenleg az egyetlen a világon, mely működik. Párisban egy hasonló létezik, de csak ezüstöt rafiniroz. Londonban Mr. Jones léptetett egyet életbe, midőn Ausztráliában az arany felfedeztetett, de sok költség és idő vesztegetés után kénytelen volt véle felhagyni. Egy magyar mágnás azonban (vagy mint Vas mondja: egy magyar táblabiró) végre 8 éves kisérlet után elvágta a gordiusi csomót, s jelenleg képes Kalifornia kincsét oly olcsón változtatatni kereskedelmi közeggé, hogy véle nemcsak egyes vállalkozók nem konkurrálhatnak, de még a kormány olvasztó háza sem.

Ily vállalkozás mindenesetre megérdemli, hogy nagy sikere legyen, s gazdagon jutalmazza meg a vállalkozók álmatlan éjeit s beléje fektetett több száz ezer dollár készpénzüket. S ha a vállalat jelenleg egyik legfő látni való nevezetesség a Csendes-tenger parthosszán, melyet mindenki méltán bámul, mi magyarok valóban büszkék lehetünk gróf Vasra és társaira, kik a világ egyik legnagyobb nemzete keblében hazánkat ily méltón képviselik.

Ugyan San Franciscoban van egy Csapkay nevü magyarországi borbély legény, kapitalis ámitó, kihez hasonló még nem fordult elő emigrationalis életünkben. Nagyszerű proklamatiókban, kalendáriomokban, s minden lapokban hirdetgeti, mióta San-Franciscoba vetődött, (fillér nélkül), hogy ő ilyen olyan nagyszerű orvos volt Magyarországban stb, és

hogy minden néven nevezendő betegséget rögtön képes gyökeresen meggyógyitani. Napról napra több patiense lett, mig végre olyan forma szerephez jutott, mint egykor a rudnói pap.

Hogy San Franciscoban voltam, épen „in floribus" volt Dulcamara hazánkfia, s mint mondá, legalább egy pár száz ezer dollárt öszveorvosolt. E mellett szép háza van, a város legelső negyedében. — Valóban bámulatos, mily óriásilag bolonddá lehet tenni az amerikait, ha valaki az igazi utat (right way) eltalálja. Soha életemben nem láttam igénytelenebb, tudatlanabb és ügyetlenebb fiut, mint ezen Csapkay, s mégis succedál. Egy San Franciscoi német lapból kivágtam egy hirdetését, mely ugyan nem egészen oly bolond és merész, mint azok, melyek az angol lapokban olvashatók, (mert hisz a németek közt előbbb találkozhatnék valaki, ki philosophus is) de mégis önöknek elég fogalmat ád minden kommentározás nélkül is őt kellőleg megitélhetni, s tudom jó izüet fognak kaczagni, különösen azon, mint igéri, hogy a "Kinderlosigkeiton" segithet.

Nyomtatási hibák:

11 lap 3 sorában alul: „az indiánok, mondják de én meg" helyett olv. az indiánok mondják, de én még.
13 lap 22 sor felül: siri h. olv. sirni.
29 — 6 — alul: Texában h. olv. Texasban.
37 — 3 — felül: ebrédrc h. olv. ebédre.
44 — 12 — —: mértfölére h. olv. mértföldre.
44 — 13 — —: szembem h. olv. szemben.
130 — 16 — alul: ver h. olv. vér.
146 — 3 — felül: seétkék h. olv. setétkék.
152 — 5 — alul: palaezk h. olv. palaczk.
Az egyik kőmeszeten: Witchita falu a Rushpatakow helyett olv.: Witchita falu a Rush patak mellett.

Lauffer és Stolp kiadó-könyvkereskedésében

megjelentek következő ajánlható müvek:

Szalay László: Magyarország története. I—V-ik kötet pft 18.—kr.
Disz. kötve . . . . „ 20 20 „

Fejér György utolsó történeti értekezetei a magyarok ősrokonairól. 167 lap ára füzve . . pft 1 — kr.
Disz. kötve . . . . „ 1 20 „

Ugyanazokból egyenként is megszerezhetők:

A Kunok eredete, vizsgálta **Fejér György.** 104 lap, velin papiron ára . . . . 40 kr.

A Kazarokról, értekezik **Fejér György.** 63 lap, ára füzve . . . . 30 kr.

Montesquieu a romaiak nagysága és hanyatlása, azoknak politikája a vallásban. Magyarította **Pados János** . . . . pft 1 20 kr.

Csengery Antal, történeti tanulmányok. 1-ső kötet pft 2 — kr.

Magyarország és Erdély eredeti képekben, történelmi és helyirati szöveggel. Irta. **Hunfalvy János.**

E pompás munka kétféle kiadásban jelenik meg, t. i. olcsó kiadásban egyegy füzet 30 pkr., és 4r. díszkiadásban egyegy füzet 1 pft. 12 pkr. Összesen 54 füzetet teend, 36 füzet Magyarországot, a többi füzetek pedig Erdélyt fogják tárgyalni. Minden 3—4 hétben 1 füzet jelenik meg, a 36-dik füzet átvételével minden előfizető gyönyörü és nagy aczélmetszetet dijul ingyen kap. Ez aczélmetszet s az eddigelé megjelent 14 füzet minden hazai hiteles könyvkereskedésben megnézhető.

Szemere Bertalan: Utazás külföldön. I kötet: Németföld, Francziaország. II kötet: Nagybritannia és Irland, Németföld, Belgium, Rajnavidék, Helvétzia, 4 aczélmetszettel, összesen 569 lap, ára füzve csak . pft 1 20 kr.
(ezelőtt „ 4 — „)

Pálffy Albert: a fekete könyv. Regény 2 kötet összesen 322 lap szines boritékba füzve . . . . . 48 kr.

Nagy Ignácz, Szúnyogok. 276 lap szives borit. füzve 40 kr.

Balaton Albuma, emlék Füred s környékéről; tartalmaz: 10 rajzot a Balaton legérdekesb vidékéről, a tó általános áttekintésével és magyarázatával, Szerelmey Miklós 2-dik kiadás 32 lap ára kötve . . . . 2 pft.

Ugyanaz gyönyörü angolvászonba kötve aranyozottan . 3 pft.

Ugyanaz áron német nyelven is kapható.

Pest, 1858. Nyomatott Wodianer F-nél. (Miatyánk-utcza).

Term. után rajz Xántus J 1/8 56 *Ny. Rohn Pesten 1858.*

Arkanzas folyó főforrása.

Lauffer & Stolp tulajdona.

Term. után rajz. Xántus J. 22/8. 1856. Ny. Rohn Pesten 1858.

Kana Hexaya.

Lauffer & Stolp tulajdona.

Term. után rajz Xántus J. 1856. Ny. Rohn, Pesten 1858

Szmahtiha.

Lauffer & Stolp tulajdona.

Term. után rajz. Xántus J. 1856.   Ny. Rohn Pesten 1858.

Arpuika.

Lauffer & Stolp tulajdona.

Term. után rajz. Xántus J. 22/8 1856 — Ny. Rohn, Pesten 1858.

Witchitaw falu a Rushpatakow.

Lauffer & Stolp tulajdona.

Term. után rajz. Xántus J. 23/8 1856.

Ny. Rohn, Pesten 1858.

Witchitaw táncz.

Lauffer & Stolp tulajdona.

Lauffer & Stolp tulajdona.

Rajz Xantus J 2/7 57

Nyomt. Rohn, Pesten 1857.

Los Angeles. Kalifornia. Főutcza és templom.

Term. utan rájz. Xántus J. 2/7 57.

Ny. Rohn. Pesten 1858

San Gabriel Missio a keleti oldalról. Déli-Kalifornia.

Ny. Rohn, Pesten 1858.

UNION PARK. UJ-YORKBAN.

